PAGYERIN

A FŐIRÁNYBAN

IVAN PAGYERIN

A FŐIRÁNYBAN

Egy tiszt feljegyzései

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1952

ELSŐ RÉSZ

SZTÁLINGRÁDBAN

1

1942 augusztusa. Nehéz napok. A Don és a Volga között vonuló utak felett sűrű vörös porfelleg lebeg. Kalacs körzetében heves harcok folynak.

A Don nyugati partján, a nagy kanyarban, hatalmas erőket összpontosított az ellenség. Lángolnak a donontúli sztyeppék. A tüzek pirja sok-sok kilométerre ellátszik. Pernyeszagot hoz a szél még ide, Karpovkába is, ahol a 62-ik hadsereg törzse ideiglenesen elhelyezkedett. Égnek a hullámzó árvalányhaj-mezők, sötét füstfüggöny borítja a kolhozföldeket. Itt-ott még asztagokban maradt, vagy lábon áll a gabona. A tűz segít a betakarításban.

Itt pedig, a karpovkai földművesek elárvult házaiban, szokatlan munka folyik. Az asztalokat és a padlót térképek vásznai borítják. Mintha ez a paraszthház magába sűrítené az egész vidéket, dombjaival és halmaival, homokos szakadékaival és völgyzugaival, friss földhányásaival és lövészárkaival együtt, amelyekben még mindig sok tízezernyi sztálingrádi dolgozik.

A térképek előtt a törzs hadműveleti csoportjának beosztottjai állnak és föléjük hajolnak. Felderítő-jelentésekkel kezükben kelletlenül rajzolják a hazai mezőkre a nyilakat, amelyek a védelmi vonalunkat ábrázoló vörös övezet felé előretört ellenséges oszlopokat jelzik. Minden irányból: délről a donmenti Rosztov felől, északról Kletszkaja irányából, nyugatról pedig Kalacson át kúsznak a fekete erők Sztálingrád felé.

Az ellenség többszörös számbeli fölényben van. Hogyan tartóztassuk fel erőit? Parancsnokságunknak még ma döntenie kell. Nehéz feladat.

A hadműveleti ügyeletes tiszt megvizsgálja írásaimat, majd megkérdezi:

— A politikai osztályhoz, politikai tiszt elvtárs?

— Igen.

— Jöjjön velem — és elvezet a hadsereg politikai osztályához.

Itt szintén fontos feladat megoldásán dolgoznak. A feladat abból a helyzetből indul ki, amelyet a térkép mutat; azt fontolgatják és tárgyalják, miképpen lehet felbontani a harci feladatot minden egyes katonára és miként oltsák bele lelkébe azt a biztos tudatot, hogy a feladat végrehajtható. Mintha a hadsereg valamennyi ezrede és zászlóalja, a védővonalak minden munkásosztaga és csapata ide fordult volna a kérdéssel: „Hogyan állítsuk meg az ellenséget?" És erre a kérdésre azonnal válaszolni kell.

Nem könnyű dolog.

Kirilov őrnagy előtt állok. Ő a személyi osztály vezetője. Ő hivatott ide ma éjtszaka a legelső vonalból. Otthagytam a Don partján a vasúti hidat védelmező zászlóaljamat, és most úgy érzem, nemigen térek vissza oda. Nyilván új feladattal biznak meg. De milyennel? Igyekszem szabódni, de nem tudok nyomós érveket felsorakoztatni.

— És te még komisszárnak tartod magadat! A parancs parancs: szóval maradsz. Ettől az órától kezdve a hadsereg politikai osztályának oktatója vagy — közölte beszélgetésünk végeredményeként a személyi osztály vezetője.

Nincs más hátra, mint hogy tisztelegjek és azt feleljem: „Igenis". Pedig sajnálom, hogy már nem mehetek vissza a zászlóaljhoz, elbúcsúzni az én szibériai katonáimtól. Sok minden fűz hozzájuk.

Önkéntelenül is eszembe jutnak azok a sürgés-forgással teli napok, amikor egységeink megalakultak. 1941 szeptemberét írták akkor.

...Kicsiny városszéli telep. Főiskolai hallgatók, a Kuznyeck-medence ifjú bányászai, a szibériai földek kombájnkezelői, traktorosai lepik el utcáit. A ruhák színéről meg lehet állapítani, ki hol dolgozott. Egy hét múlva pedig, a frontra induló új csapategység soraiban, már hasonlítanak egymásra, egyforma a köpenyük, a puska a kezükben: valamennyien a szibériai komszomolezred katonái. Ehhez az ezredhez vonultam be egy nagyobb csoport komszomol-aktivával, amely abból a járásból érkezett, ahol én a Komszomol járási bizottságának titkáraként dolgoztam. Komszomolcaimmal együtt alkalmam volt résztvenni a Moszkva alatti harcokban, védelmeztem Kasztornaját. Most azonban elváltak útjaink. Nehéz sor ez. Dehát háború van — minden megeshet.

Leszáll az est. Hatalmaserejű robbanás hasít az alkonyatba: a sztálingrádi front katonai tanácsának parancsára az utászok felrobbantották a Donon keresztül vezető hidat. Szinte látom,

amint felágaskodik a fém-hídszerkezet, amint megroggyannak a pillérek és a fenékre merülnek.

Megszólal tüzérségünk. Hosszan, kitartóan ágyúz, rövid megszakításokkal. A törzset védő katonák tudják, mit jelent ez. Csajkájukat megtömik fűvel, a fémalkatrészeket rongyokba bugyolálják, hogy ne zörögjenek és várják a parancsot.

Visszavonuló csapatok haladnak át Karpovkán. Még ma el kell foglalniok új védelmi állásukat a közeli sztálingrádi vonalakban.

A fáradt katonák nehezen emelik lábukat. Halkan beszélgetnek. Egyesek a parancsnokság tervét találgatják, mások értetlenkednek:

— Megint visszavonulunk?

— Igen.

— Messzire?

— Vagy három óra járásnyira.

— És azután?

— Azután... A Volgán túlra: csupa sztyeppe, síkság, sehol egy bokor. Bizony rossz lesz...

Néma csend támad. Hallani, amint a megdagadt lábak topognak az út lágy porában, valaki pedig, egy percre megállva, mohó kortyokkal üríti ki kulacsát. Az édes doni víz utolsó cseppjei...

— Nincs hová visszavonulnunk...

Az igazi katonák tudják, hogy az ellenség ideig-óráig tartó sikeréről van szó csupán, hogy hamarosan fordulatnak kell bekövetkeznie. Azzal is tisztában vannak, hogy parancsnokságunk, mialatt védekező harcokban kifárasztja az ellenfelet, egyúttal visszavágásra készül, amely majd megállítja a németeket. Türelmük azonban fogytán van, égnek a vágytól, hogy mielőbb összecsapjanak az arcátlan fasisztákkal és amúgy igazában ellássák a bajukat.

— Ideje lenne már megállni, lélekzethez jutni — azután pedig: visszafelé — mondogatják egyesek.

— De mikor lesz ez? — kérdik mások.

Meg kell magyarázni: szükséges, hogy elszakadjunk az ellenségtől és új védelmi vonalon rendezkedjünk be.

Tüzérségünk pedig egyre csak ágyúz, ágyúz, hosszan, kitartóan, rövid szünetekkel...

2

A hadseregtörzs beosztottjainak egy csoportja Sztálingrád nyugati szélén vert tanyát, egy szép, fiatal fenyvesben, amely zöld partként koronázza a Szadovaja magaslat tetejét.

Augusztus 23-ára virradó éjtszaka ide rendelték a hadsereg politikai osztályának valamennyi oktatóját.

Ismertették velük a helyzetet. Nem volt rózsás: a német tankhadosztályok, miután kierőszakolták az átkelést a Donon, több helyen mélyen benyomultak hadseregünk védelmi vonalaiba és azzal fenyegetnek, hogy betörnek Sztálingrádba.

Azonnal a harci cselekmények színhelyére kellett mennünk.

Engem a B. Rosszoska és Karpovka közti dombháton álló egyik ezredhez vezényeltek.

Bemásztam egy másféltonnás teherautóba, kiterítettem térképemet, megjelöltem az útirányt és míg bajtársaimra vártam, a vezetői fülkének hátat fordítva nézegettem a várost. Innen, a Szadovaja magaslatról, úgy tárult elém, mint a nyitott tenyér.

Csak egyszer voltam Sztálingrádban, most azonban úgy éreztem, hogy legszebb város a világon. A dombos jobbpart mentén egyenes utcák futnak, a Volgához simuló magas, karcsú épülettömbök képe visszatükröződik a folyó vizében. A város déli végétől gyalogszerrel egy egész nap alatt sem lehet eljutni az északiig — jó néhány kilométernyi út ez. Legnagyobb város a Volga mellett. Szép és fenséges. A városnegyedek szinte elmerülnek a sudár, sűrű topolyák, juharok, hársak és almafák zöld tengerében, a fák feltartóztathatatlanul nyúlnak felfelé az égbe, igyekeznek túlszárnyalni tégla-szomszédjaikat, ez azonban — úgy látszik — nem sikerül nekik. A város egyre növekszik és gyorsabban nő, mint a fák. Így hát a zöldelő lomb csipkéje közül itt-ott kibukkan egy-egy háztető. A város északi szélén békésen pipálnak a reggeli nap fényében fürdő gyárkémények, mintha kifújnak magukból a maradék füstöt. Halkan üzenget egymásnak a mozdonyok sípja.

A sztálingrádiak kétségtelenül tudnak a városukra törő veszedelemről, de folytatják munkájukat.

Vagy húsz perc múlva gépkocsink elindult.

Ismerős helyeken haladtunk keresztül. Itt van Voroponovo, Karpovka, itt az a liget, ahol néhány napra megálltunk...

Északnak fordultunk, B. Rosszoska felé. Elhaladtunk egy szakadék mellett, azután fölfelé kapaszkodtunk.

— A hegy mögött, Rosszoskában, már fasiszták vannak — közölte a forgalomszabályozó, aki megállította kocsinkat.

Már össze is csavarta zászlócskáit, a lezárt sorompót pedig rögzítette a csapszeggel. Miután a sorompónál megállítottam a kocsit, gyalogszerrel kapaszkodtam fel a magaslatra. Onnan jól át lehetett tekinteni a terepet. Némi csodálkozással vettem észre egy lakótelepet a távolban. Egyenes utcák, szabályos házsorok. Honnan került ez ide? Belenéztem távcsövembe. Kiderült, hogy

egy német harckocsikötelék volt előttem. A tankok és gépkocsik több sorban álltak, olyan szabályosan, hogy a kép városkához hasonlított. Még a bejárat és a kijárat helye is meg volt jelölve. Minden készen állt a gyors felfejlődésre és támadásra.

A németek nyilván alszanak. Az őrszemek lustán lépdelnek az „utcákon". A konyhák körül szakácsok sürögnek. Elnézem ezt az erőösszpontosítást és érzem, hogy a dühtől kiszárad a szám. Meg sem tudok fordulni — a gyűlölet valósággal földhöz szögez.

A „városka" hirtelen megelevenedik és szemem láttára harckocsi- és gépkocsioszloppá alakul át.

Augusztus 23-ának délutánján visszatértem a Szadovaja magaslatra.

Sztálingrád fölött fasiszta repülőraj jelent meg. Megszólaltak a légelhárítók. A folyón néhány vízoszlop szökött fel, elborította a kikötőben álló gőzhajót...

A törzsben Vasziljev dandár-komisszár, a politikai osztály vezetője fogadott. Nyomban magához hívott. Vasziljev telt arcát por borította. Mosakodásra most nincs idő. Feszült figyelemmel gondolkozott valamin. Ősz szemöldöke ráncba húzódott.

— Eredj azonnal az átkelőhelyre — parancsolta — és minden áron hozd át a pártokmányokat tartalmazó páncélszekrényeket. Távirat érkezett: legkésőbb ma éjtszaka a politikai csoportfőnökségre kell szállítani őket. Érted?

— Értem.

Aggodalommal a lelkemben távoztam Vasziljevtől.

Körüskörül sivítva hullottak a szilánkok. Az egész város füstbe borult. Az épületek fölött hatalmas lángnyelvek táncoltak víjjogva Ebben az egybefolyó tűz- és füsttengerben minden erőfeszítésem ellenére sem tudtam meglelni azt a helyet, ahová mennem kellett.

Úgy döntöttem, hogy előbb elvergődöm a vasútvonalig.

De még mielőtt a töltéshez értem volna, menekülőket pillantottam meg.

A német bombázóknak a békés város ellen intézett váratlan, kegyetlen támadása fejetlenséget okozott. A város lakóinak egy része nyilván nem költözhetett már át a Volgán túlra és ezek az emberek most nem tudják, mitévők legyenek. Zűrzavar uralkodik közöttük. Síró asszonyok, gyerekek, öregemberek rohannak. Visszapillantanak az égő városra és átkozzák a hitleristákat.

A vasúti talpfákon megyek be a városba. Odalent, a töltés lábánál, vénember sántikál. Rázza a botját és így kiabál:

— Miért eresztettétek idáig őket? Miért?

Többször is elismételte. Nem tudtam, mit feleljek. Az öreg csak legyintett és tovább ment. Akaratlanul is utána néztem: szürke vászoninge hátához tapadt, vére már nadrágját is átitatta. Súlyos sebet kapott.

A város fölött újabb repülőgépkötelék jelent meg. A vénember megállt és fenyegetőn megrázta botját. Elesett, feltápászkodott, majd ismét elesett és többé már nem kelt fel.

Mielőtt beértem a városba, egy tíz év körüli kislánnyal találkoztam, aki a talpfákon futott. Merő vér volt és őrjöngve kiáltozott:

— Anya! Anya!

Bevittem a kislányt a vasúti töltés egyik átjárójába és odahívtam az egészségügyieket.

Az átjárónál megdöbbentő külsejű asszonnyal akadtam össze. Haja kibomlott, rongyokban lógott a szoknyája, vállán erősen vérző zúzódás éktelenkedett. Tágranyitott szeme mozdulatlanul meredt előre. Karján ülő gyermekét kebléhez szorította. A kicsi egyik feketéskék lábacskája kicsüngött az anya karja alól. A gyermek halott volt.

Ugyanott összetalálkoztam egy csapat lánnyal. „Vöröskereszt" felirású karszalagot viseltek. Komszomolkákból álló egészségügyi csapat volt. Három lány nyomban gondjába vette az asszonyt, a többi pedig folytatta útját. Az ápolónők mellett hirtelen bomba robbant. A robbanás ereje szétszórta a csoportot. Eloszlott a por és az életben maradottak ismét beálltak a sorba. Nyilván őket is harci feladatra küldték és most csak mennek előre, semmivel sem törődnek.

Összeszorított foggal léptem a város területére. Rá sem lehet ismerni. A házak megannyi romhalmaz. Itt-ott lángnyelvek törnek elő az ablakokból. A tűz, mint a hívatlan vendég, az utcákon kóborol és olyan könyörtelenül végzi munkáját, hogy úgy rémlik, nincs erő, amely meg tudná fékezni. A tűzoltócsapatok nem birnak vele. Népes munkáscsoportok sietnek segítségükre. És ahol felveszik az egyenlőtlen harcot, meghátrál a tűz.

Az „Elesett harcosok" és a „Január 9-e" téren csak nagy üggyel-bajjal tudtam átvergődni. Néhol kúsznom kellett, a puha aszfalthoz lapulva. Itt különösen súlyos sebeket kapott a város. Nem gondoltam volna, hogy sikerül épségben eljutnom az átkelőhelyig.

A mólón folyik a lakosság tervszerű elszállítása. Több komp van üzemben. De mindenütt ember ember hátán — ameddig csak a szem ellát.

A parton hatalmas embertömeg. Az emberek hol szanaszét futnak, hol megint összesereglenek a víznél: várják a következő

kompot vagy dereglyét. A révparancsnokok, akiknek a városi pártbizottság teljhatalmat adott, életük kockáztatásával, óriási erőfeszítéssel igyekeznek rendet teremteni. Sokezer gépjármű, szekér torlódott össze, rengeteg háziállat, kerékpár, ingóság...

Elsősorban a gyermekeket és a nőket szállítják át.

A Volgán százával sürögnek a csónakok. Komszomolc-mentőosztagok ezek. Már igen sok átkelést végeztek, ezer meg ezer gyermeket és nőt vittek át a Volgán. Dicső és rettenthetetlen fiatalok!

A fasiszta repülők a békés lakosokra zúdítják le terhüket. Tudják, hogy egyetlen bomba sem téveszt célt. A mentőosztagok komszomolcai azonban minden veszéllyel dacolva folytatják munkájukat. Ügyesen, bátran irányítják bárkáikat a tajtékzó Volgán, biztonságba juttatják az embereket. A párt parancsához híven, az ifjúság tűzön-vízen át tör előre, a szó valódi értelmében. Népünk büszke lehet erre a nemzedékre!

Csak estefelé találtam meg a páncélszekrényeket szállító tehergépkocsit. A vezető és az őrség három katonája többször is megkísérelte, hogy átvergődjék a komphoz, de mindannyiszor visszaszorították őket. Így hát a teherautót a parton kellett hagyni, a páncélszekrényeket pedig csónakon szállítottuk át.

A Szadovaja magaslatra visszatérőben benéztem a „Sztálingrádszkaja Pravda" szerkesztőségébe.

A szerkesztőség és a nyomda épületei romokban hevernek. Robbanó bomba találta telibe.

A szerkesztőség munkatársai a szomszéd ház épen maradt kis pincéjében verődtek össze. Rendkívüli kiadást szerkesztenek sürgősen. Az ügyeletes szerkesztő asztala előtt kezeslábasba öltözött, magastermetű, vállas munkásember áll. Úgy tetszik, mintha a kicsiny pince alacsony mennyezete nem engedné, hogy kiegyenesedjék. Ivanov a neve, népfelkelő a traktorgyárból, ahol marós volt. Épp most tért vissza a harcból. Az egyik tudósító jegyzi, amit mond. Ivanov feje át van kötve. A kötés szemére csúszik; de mintha nem is érezné a fájdalmat, leszorítja a pólyát és közben nyugodtan meséli a tudósítónak, hogyan lőtt ki tizennyolcéves Alekszej fiával együtt egy német harckocsit.

— Ebédszünet alatt a művezető közölte, hogy a német tankok előretörtek a Szpartanovkához — magyarázza Ivanov. — Műhelyünkben már minden harmadik ember bevonult a népfelkelőkhöz. Erre azonban valamennyien felcsaptunk. Csak a serdülőkorúak, meg a mesterek maradtak a padok mellett. Mégsem lehet otthagyni az egész gyárat! Csak egy hete, hogy nálunk járt Malenkov elvtárs, az Állami Honvédelmi Bizottság tagja. Szavunkat adtuk, hogy végrehajtjuk a feladatot, melyet elénk tűzött. Ön már írt

erről. És mi végre is hajtjuk. Most elűzzük a fasisztákat a gyártól — aztán ismét munkához látunk.

Ivanov kifújta magát és egészen más hangnemben folytatta. Gondolatai másutt jártak. Minden szó után szünetet tartott. Mozdulatlanul állt egyhelyben és a pinceablakon kikémlelt a messzeségbe.

— ... Valamennyi népfelkelő felsorakozott a gyárudvaron. Kihozták a caricini veteránok zászlaját. Felesküdtünk a zászlóra és harcba indultunk. A polgárháborúban nem volt alkalmam tankok ellen harcolni, de most bizony kijutott... Alekszej elhajította gránátját, de elhibázta. Elhamarkodta a dolgot a fiú. Fiatal, tapasztalatlan, elragadta a hév.

Ivanov egy pillantást vetett a tudósító jegyzettömbjére, majd vaskos ujjaival hirtelen megragadta a töltőtoll kupakját.

— Ezt ne írja. Valamennyien hibázhatunk. Elhamarkodta a dolgot a fiú, de ennek nem kell feltétlenül nyomtatásban megjelennie — mondta a tudósítónak. — Minden apának kellemesebb, ha fiai kiváló tetteiről olvas vagy hall, mint hibáiról, még ha nem is olyan jelentősek. Inkább ezt írja meg — folytatta Ivanov és megpróbált egész nagyságában kiegyenesedni. — Amikor páncéltörő gránát van az ember kezében, nem fél a harckocsitól. Csak kitartásra van szükség. Én így is tettem. Kivártam az alkalmas pillanatot és pontosan a lánctalp alá hajítottam, Alekszej meg segítségemre sietett egy másik gránáttal. Megállítottuk a harckocsit. Így írja: „megállítottuk..."

A „megállítottuk" szót tagolva ejtette ki és megnyomta az „o" betűt, amint ez a Volga mentén szokás.

— A kapkodás itt semmire sem vezet. Ma sokan emiatt pusztultak el. Én is megjártam vigyázatlanságom miatt. Kórházba akartak küldeni, de én még állok a lábamon... Művezetőnk a városi bizottságba küldött: azt mondja, gyűlést tartanak... így hát eljöttem.

— Menjünk együtt, Ivanov elvtárs. Fel kell szólalnia — mondja a tudósító és közben tovább jegyez.

— Ezért is jöttem.

Hármasban hagytuk el a pincét. A városra ráborult az alkony.

A város központjában, az áruház romjainál folyik a gyűlés. Nyikita Szergejevics Hruscsov beszél. A sötétben nem látom az arcát, de jól hallom izgatott hangját. Önfeláldozó munkára, a város védelmére, a szocialista ipar nagy vívmányainak megvédésére, a forradalmi Caricin nemes hagyományainak megőrzésére szólítja fel a gyárak munkásait és a város lakóit.

Nyomban megalakultak a zászlóaljak. Hruscsov elvtárs utasítására fegyvereket osztottak ki közöttük. Épp most vonult végig

a rakparton a felfegyverzett munkások egyik oszlopa. Puskával és ásóval vonultak harcba a város északi szélére.

Visszatérve a törzshöz, alighogy jelentettem Vasziljevnek feladatom végrehajtását, máris új feladatot kaptam. Elesett Kljujev kapitány, a felderítők főoktatója, és munkájával engem bíztak meg.

Kljujev ritkán és keveset írt családjának. Ma azonban teleírt három oldalt, de nem tudta befejezni. Levelét kezemben tartom.

„Drága kislányom, el sem képzeled, micsoda virágzó élet lesz itt háború után!..."

Nincs erőm, hogy tovább olvassam a levelet.

Kimegyek a levegőre, de itt sem jobb. Hatalmas, valósággal vérben fürdő lángcsóvák hajlanak a város fölé. Végük a város izzó tereit söpri.

Reggel felé elcsendesedett a tűzvész. A hamu lassan ereszkedik alá a földre, akár a köd. A Szadovaja, ahol törzsünk elhelyezkedett, valósággal megőszült.

Augusztus huszonnegyedikén ismét német bombázók jelentek meg a város fölött. Még arcátlanabbak, mint eddig, mivel a légvédelmi tűz alaposan meggyengült.

3

Az ellenség bőszen tör előre a lángoló Sztálingrád felé. Csapataink, amelyeket kimerítettek a donontúli sztyeppéktől jóformán a város faláig szakadatlanul vívott egyenlőtlen harcok, visszavonulásra kényszerültek.

Elhagytuk a Szadovaja magaslatot. A hadsereg parancsnoki harcállláspontja jelenleg a Mamajev Kurganon* van. Harcászati szempontból ez a magaslat felbecsülhetetlen jelentőségű. A város központjától északra fekszik, a folyó fölött és lehetőséget nyujt rá, hogy minden irányban, több kilométerre áttekintsük a terepet.

Kék szalagként kanyarog dél felé a Volga. A meredek nyugati parton minduntalan csipkés lángnyelvek törnek fel; a tűz tömör fallá folyik össze és elfedi szem elől az elhagyott védelmi vonalakat.

A keleti parton, a tölgyligetek fölött, kék füstcsík kígyózik. Időnként itt-ott porfelhő szökik fel és fakó láng csipkéi villannak. A német messzehordó tüzérség ágyúzza hadtápvonalainkat, felveri a partmenti erdők szigorú, feszült csendjét. Itt gyülekeznek tartalékaink, hogy éjtszaka átkeljenek a folyón.

* Kurgan = halom.

Itt, Sztálingrádban pedig tombol a tűz. A Mamajev Kurgan úgy áll a lángtenger közepén, mint tűzálló anyagból készült sziget. A tűz poklán keresztül emberek törnek át hozzánk a városból: összekötőtisztek, csapatparancsnokok. „Vajjon hogyan lélekzenek ott?" — ötlött fel bennem a gondolat nem egyszer, amint rájuk néztem. De a városban tovább építik a barikádokat a munkások, készülnek a harcra.

A Mamajev Kurgan tetején két, vastag földréteggel borított víztartány emelkedik. Teve két púpjához hasonlít. A közte lévő nyeregben légvédelmi ágyú áll, kétoldalt figyelőhelyek, a délkeleti lejtőkön pedig fedezékek. A fedezékek csupán szilánkok és kisebb aknák ellen nyujtanak védelmet, úgyhogy esetleges bombatámadás alkalmával a hasadékokban kell menedéket keresni. A fasisztáknak azonban egyelőre nem bombáznak: a Mamajev Kurgan lábánál ugyanis nagy benzin- és kőolaj-tartályok vannak, és az ellenség nyilván arra számít, hogy épségben kaparintja meg őket.

Ülök fedezékemben. Közönséges gödör: két méter mély, három méter széles és ugyanilyen hosszú. Két réteg gerenda fedi. Az alulról a fedezékhez vezető keskeny árok szolgál ablakul és ajtóul. Ebben a fedezékben ma váratlan találkozás játszódott le.

Két órával ezelőtt itt ült mellettem a földön Kovaljov, politikai vezető-helyettes, és egyik cigarettát a másik után szívta. Berendelték a törzshöz, hogy jelentést tegyen róla, miként verte vissza harminchárom katona az ő vezetésével hetven harckocsi támadását.

— Ők tankokkal jöttek, mi meg csak gyalog voltunk. Hát ki lehet fullasztani őket ilyen körülmények között? A fasisztákat erkölcsileg is meg kell verni. Hiszen úgy száguldottak Rosszoska felől, mint az eszeveszettek. És ha nem nyitok tüzet a páncéltörőből, amelyet a lövészárokban szedtem fel, és nem gyujtom fel az élen haladó harckocsit, alakzatban folytatták volna útjukat. De amint a legelső harckocsi kigyulladt, a többi forogni kezdett és oldalával fordult felénk. Az égő tankokból kiugráló németeket puska- és géppisztolytűzzel árasztottuk el. Csak amikor már négy tank égett, akkor jöttek rá a fasiszták, milyen kevesen vagyunk, és egyenesen ránk törtek. De mi elhatároztuk, hogy kitartunk. „Nem jutnak át a gazok, nem engedjük!" — kiáltottam. Ugyanezt kiáltotta velem együtt Tyitov és Szkorohodov. A harckocsik pimaszul egyre csak kúsztak felénk. Szerencsére Jeliszejev két, gyujtófolyadékkal teli palackokat tartalmazó ládát talált a lövészárokban. Mindegyikünknek jutott egy-kettő. Elhajitottuk őket. Vagy egy tucat harckocsi lángra lobbant. A németek úgy tettek, mintha visszavonulnának, de kisvártatva ismét ránktörtek. Nekünk azonban már megjött a bátorságunk. A bátor pedig, úgylátszik, nem

fél a harckocsitól; csak ésszel kell visszaverni. A harckocsiban ülő ellenség jóformán vak: a figyelőréseken keresztül kevesebbet lát, mint mi. Most már nem ők vadásztak ránk, hanem mi rájuk. A harckocsik jöttek, mi meg szaladgáltunk a lövészárokban,vagy elébük kúsztunk. Végül a fasiszták visszavonultak.

Kovaljov mélyet szippantott cigarettájából és míg lassan kifújta a füstöt, folytatta:

— Halottunk nem volt, csak két sebesültünk. Már indulni készültünk — hisz utól kellett érnünk alakulatunkat, mert még azt mondják: elestek, vagy eltűntek, és megírják haza — de akkor két irányból megint ránk törtek a harckocsik és valamilyen folyadékot fröcsköltek. Ez a folyadék a puszta földön is meggyulladt. Kettőnknek Tyitovval csak egyetlen palackunk maradt, egy tank pedig már egészen közel ért és egyre csak locsolt. Egy sugár fejen találta Tyitovot. Nyomban meggyulladt. Mitévő legyek? Bajtársamat is meg kell menteni, a harckocsit is fel kell gyujtani. Tyitov fejére borítottam köpenyemet, de nem segített. Akkor homokot hintettem rá. Marékszámra szórtam fejére a homokot és végül sikerült is eloltanom. Felugrott Tyitov és bősz haraggal rontott a felénk tartó harckocsira. Kigyulladt ez is. A kiugráló fasisztákat bajtársaink segítettek elpusztítani. A fiúk felgyujtottak még néhány tankot és a fasiszták nem tértek vissza többé. Elvettük a kedvüket.

Kovaljov ezzel befejezte elbeszélését.

Szerettem volna megmondani neki, hogy az ilyen katonákra, mint ők, az egész hadsereg büszke, Kovaljov azonban felszedelőzködött. Így hát átadtam neki egy kettőbe hajtott papírlapot.

— Vidd magaddal, olvasd fel barátaidnak.

— Mi ez? — kérdezte.

— Jeremenko vezérezredesnek, a front parancsnokának és Hruscsov elvtársnak, a Katonai Tanács tagjának felhívása.

Kovaljov figyelmesen végigolvasta a cédulát és zubbonya zsebébe rejtette.

Kiléptünk a fedezékből. Sokáig álltunk és néztük az égő várost, a folyót, a Mamajev Kurgan két tartályát.

— Nem jutnak idáig! Nem engedjük! — mondta Kovaljov, mintegy önmagának.

Még valamit akart mondani, de elakadt a hangja. Szó nélkül átölelt és elsietett.

Kovaljov bizonyára tudja, hogy sikerült megismételnie katonáival a huszonnyolc panfilovista* hőstettét. Csakhogy nyilván nem vette észre, milyen lényeges különbség van a kettő között. Azok

* Ivan Vaszilijevics Panfilov tábornok csapatai 1941. októberében a volokalamszki országutat védték Moszkva előtt.

elpusztultak egy szálig, ezek pedig visszaverték hetven harckocsi támadását és valamennyien életben maradtak. Tökélyig fokozott mesteri ügyesség!

Azon melegében megfogalmaztam egy röpcédulát. Ezt a címet adtam neki: „A harckocsik pusztításának mesterei". Később megtudtam, hogy Kovaljovot Lenin-renddel tüntették ki és alhadnagyi iskolára vezényelték.

4

A fasiszták tombolása nem ismert határt. Üvöltő bombákat dobálnak, a zuhanórepülésnél bekapcsolják a szirénákat, „krúgató" aknákat zúdítanak ránk, éjjelente „kacagó" gránátokkal rémítgetnek. Mi azonban már nem vagyunk azok, akik a háború elején voltunk.

Nem ijeszt meg az a fasiszta fecsegés sem, hogy Sztálingrádot bekerítették. Az utóbbi napokban a német repülőgépek fokozott buzgalommal szórják tele a várost röpcéduláikkal. A röpcédulák tüzes gyűrűt ábrázolnak. Ebbe szorultak bele állítólag Sztálingrád védői is. A hitleristák arcátlanul a város feladását ajánlgatják.

— Abból nem esztek! Még nem dőlt el, kit kerítenek be — mondogatják a sztálingrádiak.

A helyzet valóban rendkívül súlyos. Az ellenségnek sikerült megszakítania hadseregünk összeköttetését szomszédaival. Batov tábornok hadserege (jobb felől), valamint Sumilov tábornoké (bal felől) minden lehetőt megtesz, hogy helyreállítsa velünk a kapcsolatot. Segítségüket minden órában érezzük.

A német parancsnokságnak aligha sikerül hátunkba kerülnie. A Sztálingrádot védelmező hadsereg szárnyai behajlottak. Rugalmas ív keletkezett, amelynek két vége a Volgára támaszkodik. A németek nem tudják bekeríteni Sztálingrádot. A hátország ugyanis igen szilárd: a Volga és a szovjet nép. Csak fel kell tartóztatni az ellenséget a város falainál. Szívósságra és állhatatosságra van szükség. Ezek a tulajdonságok élnek és napról-napra erősödnek bennünk. A Volgán át állandóan új egységek érkeznek a városba.

Ma, szeptember 13-án, megérkezett hadseregünk új parancsnoka V. I. Csujkov altábornagy. Nyomban közölte Sztálin elvtárs parancsát: Sztálingrádot tartani kell!

A hadseregparancsnok repülőgépen érkezett. Kis híja, hogy el nem pusztult a légiúton. Erről a következőket mesélte Dorosenko hadnagy:

— „Repülj egyenesen a városba!" — parancsolta nekem a tábornok. Nem is bíbelődtem sokat a térképpel, meg aztán ti olyan

kitűnő támpont vagytok: Szaratovtól is ide lehet repülni iránytű nélkül, a tűz nyomán. Csak azon járt az eszem: nehogy a szárnysík meggörbüljön. Ezen a gépen azonban, mint mondják, nem fog se tűz, se víz — repül, amerre kell. Csak gondolnia kell az embernek valamit — nyomban megérti. Ma még támadásba is lendült egy „messzer" ellen. Sajnos, nem értem rá, bezzeg különben... — Dorosenko elnevette magát és folytatta:

— Azt mondják, ha egy „U—2" lelő egy Messerschmittet, akkor nem lesz tél, ezért hát nem bajlódtam vele. Éppen Ahtuba felett vezettem a gépet, negyven-ötven méter magasságban. „Feljebb" — jelzi a parancsnok. Növelem a magasságot. A motor úgy dolgozik, mint az óra, felmászna akár az égbolt tetejére. Egyszer csak látom: a jobb szárnysíkok közt egy csomó nyomjelző lövedék suhan el, előttem pedig három robbanás: „messzer"! Hirtelen balra döntöm a gépet. Süvítve húz el mellettem a „Me—109"-es, akár a nyílvessző. Törzsére kígyó van festve. Jobb ha odébb kerülök innét!

Le nem veszem szemem az ellenfélről, de minden moccanást érzek a hátsó fülkében, ahol a tábornok ül. Csak nehogy a magasban csapjon le rám a „messzer"!

Hátrapillantok a tábornokra és kővé dermedek az ámulattól. Hiszen én azt hittem, mindjárt megfenyeget az öklével, amiért így elveszítettem a fejemet. De nem: nem is törődik vele, nyugodtan ül és figyeli a „messzer"-t, amely játszani akart velünk egy kicsit, mint macska az egérrel. A német gép a nap felől közeledik, már felkészült a támadásra. Mitévő legyek? Biztos pusztulás, vagy sérülés. Ilyen esetekben nincs más kiút. Kezem önkéntelenül is eltolja a magassági kormány rúdját. A gép oldalára billen és lecsap, a föld felé. Megborzongok... Most, mindjárt ránk tör — és vége. Még egy pillantást vetek a hátsó fülkére. „Hová mégy? Egyenest előre! Támadj!... Arcba!" — kiáltja a tábornok és a „messzer"-re* mutat. „Parancs!"

Kezem a megszokott mozdulattal felemeli a gép orrát és egyenesen az ellenség felé kormányozza. A motor már az utolsókat köhögi. Még egy másodperc, egy pillanat — és... ekkor azonban a „messzer" hirtelen megbillen és elkanyarodik. Az ámulattól kikapcsoltam a gázt. Már csak a menekülő gép farkát láthattuk... Lám, ilyen ember a ti új gazdátok — fejezte be Dorosenko.

Vagy három nap mulva viszontláttam a parancsnokot fedezéke előtt. Ott állt a halom tetején és figyelmesen fürkészte az égő várost. Sem a lövegek egyre erősbödő robaja, sem a levegőt betöltő motorzúgás, sem pedig a feje fölött robbanó légvédelmi gránátok nem tudták elvonni figyelmét. Olyan szilárdan állt ott, hogy

* Messerschmitt típusú német repülőgép.

önkéntelenül is az jutott eszembe: semilyen erő sem taszítja el erről a helyről!

Így is volt. Tegnap, a város északi szélén, a traktorgyári munkásosztagok heves összecsapás során egy lövészdandárral együtt több harckocsitámadást vertek vissza és megállásra kényszerítették a németeket. A déli külvárosban pedig a dicső Moszkvai Gárda-hadosztály feltartóztatott három ellenséges hadosztályt, majd hatalmas ellenlökéssel elsöpörte a németeket a gabonaraktár környékéről. Ebben a moszkvai hadosztályban küzd Ruben Ibarruri főhadnagy, a hős Dolores Ibarruri fia. Sok szépet mesélnek róla. Igyekszem találkozni vele a közeljövőben. Hadd örüljenek a spanyol köztársaságiak Ruben dicső tetteinek.

A város központja ellen a fasiszták még nem intéztek támadást. De az az érzésünk, hogy hamarosan ezen a szakaszon is próbára teszik erőinket. Teljesen biztosak vagyunk benne, hogy megállják a sarat. A törzshöz tucatjával érkeznek a tömött csomagok. Rendszerint a legbátrabb, legkiválóbb katonák és gyári munkások hozzák őket. Mindegyik csomagot a Katonai Tanács tagjának, vagy a parancsnoknak nyujtják át személyesen, mint olyan tárgyat, ami legbecsesebb és legdrágább az egész város életében.

Ezekben a csomagokban Sztálin elvtárshoz írt levelek vannak.

Arra a parancsra: „Sztálingrádot tartani kell!" — a város védői egy emberként írták alá a nagy Sztálinnak küldött levelet. Biztosították vezérüket, a pártot és az egész szovjet népet, hogy Sztálin városa rendíthetetlen bástyaként fog állni a Volga partján az ellenség útjában. „Nem jut át az ellenség, megállítjuk és szétzúzzuk!"

Ezt a levelet, mint ünnepélyes esküt, felolvasták a futóárkokban, lövészárkokban, fedezékekben, az első vonalakban és a harcmezőn mindenütt. Aláírás alkalmával sokan mellékeltek néhány sor írást, vagy saját levelüket, amely azt a kérelmet tartalmazta, tekintsék őket kommunistáknak. Biztosították Sztálin elvtársat, hogy a harcban becsülettel rászolgálnak erre a dicső elnevezésre. Tobolsin szakaszvezető, a hadsereg törzsének kézbesítője, nem volt jelen a levél aláírásakor és nem győzött eleget sajnálkozni miatta. Szerencsére azonban az a tisztesség jutott osztályrészéül, hogy egy tiszti csoporttal együtt őrizhette a csomagszállítmányt, amikor továbbították a Volgán túlra. Suttyomban ezt írta az egyik csomagra:

„Drága Sztálin elvtárs! Én, Tobolsin szakaszvezető, harci feladaton voltam és ezért nem tudtam aláírni a levelet. Ezúton mellékelem aláírásomat a csomagon, mindazok helyett is, akik lemaradtak róla, és ígérem Önnek, hogy pusztítani fogom a fasisztákat, amíg csak kezem bírja. Szolgálatom olyan, hogy csak ritkán van

alkalmam az első vonalba jutni, de azért időnkint kimegyek és karabélyommal már lepuffantottam két nácit. Megígérem, hogy ezt a számot tízre növelem és utána belépek a pártba.

Tobolsin komszomolc, a törzs kézbesítője."

És hány ilyen levél van a csomagokban: sok ezer, tízezer...

5

A német parancsnokság nem csupán nagyszámú bombázót vont össze Sztálingrádnál, hanem rengeteg vadászgépet is, sokszáz jólképzett pilótával együtt. Azt is megtudtuk, hogy Hitler a sztálingrádi frontra helyezte át a „Szicilia" nevű különleges repülőezredet. A sztálingrádi események előtt ez az egység Olaszországban állomásozott. Az Afrikában partraszállt amerikai és angol csapatok ellen harcolt. De az utóbbi időben a „szövetségesek" nem tesznek különösen élénk tevékenységről tanuságot. Harci cselekményeik, úgylátszik, nem jelentenek komoly veszélyt Németország számára. Valójában a „szövetségesek" tették lehetővé, hogy a „Szicilia" repülőezred idejöjjön és bombázza Sztálingrádot. Ezzel segítségére vannak Hitlernek, hogy arcvonalunkon megszerezze a légi fölényt.

A „Szicilia" vadászgépei homokszínűre vannak festve. Még át sem tudták mázolni őket.

A fasiszta pilóták a levegő kalózai. Banditafogásaikról és ravaszságukról nevezetesek.

Nálunk, Szibériában sok a darázs. A méhesek közelében fonják fészkeiket. Gyakran rátámadnak a méhekre, megölik őket és elrabolják a mézet. A darazsak igen szívósak és mérgezőek. Egymagukban és rajostul egyaránt rátámadnak az emberre és a legsebezhetőbb helyekre döfik mérges fullánkjukat: arcba, nyakba, kézbe. A fasiszta pilóták sokban hasonlítanak a darazsakra.

Mióta megjelentek a Göring-raj és a „Szicilia" repülőezred vadászgépei, a helyzet még súlyosabbá vált. Azelőtt feldobáltuk sapkánkat, éljeneztünk, valahányszor feltűnt egy-egy repülőrajunk, amely az ellenség bombázására indult — most azonban aggódó érzéssel kísérjük útjukra drága sólymainkat. Amikor viszontlátjuk a Mamajev Kurgan fölött hazafelé tartó gépeinket, bizony gyakran eggyel, kettővel kevesebbet számolunk össze... „Kettő nem tért vissza" — mondjuk rendszerint egymásnak. De mivel nem akarjuk nyugtalanítani önmagunkat és társainkat, mindegyikünk amellett kardoskodik, hogy ő látta azt a két gépet, amint leszállt a tábori repülőtérre.

Viszont micsoda örömet szerez vakmerő vadászrepülőink minden egyes győzelme! Jakovlev tervezte új gépeinken bátran fel-

veszik az egyenlőtlen harcot az ellenség fölényben levő erőivel szemben és majdnem mindig győztesként kerülnek ki a küzdelemből.

Egyszer délnyugat felől több mint harminc „JU—87"-es típusú ellenséges gép repült be. A gyárnegyed felé tartottak. Alakzatuk azonban hamarosan felbomlott. Nem rendeződtek láncba a zuhanórepüléshez, hanem kettesével, hármasával szétszéledtek és nagy magasságból bombákat dobtak. Két gép nemsokára kigyulladt. Majd egy harmadik is lángra lobbant és a földbe fúródott. Két-három perc mulva csend lett a levegőben. Nyugat felől nyugodtan húzott el a Mamajev Kurgan fölött három vadászgépünk.

— Mondjanak köszönetet nevünkben Baranov, Novikov és Aljohin pilótáknak — kötötték parancsnokaik lelkére a katonák.

Három kiváló szovjet pilóta neve ez. A katonák ismerik őket az újságokból és a légialakulatok összekötőtisztjeinek elbeszéléseiből.

Baranov és Novikov mesteri ügyességéről az ellenség is tud. Tegnap jelen voltam egy német pilóta kihallgatásánál. A város központja fölött lőtték le és hamarosan a törzshöz vezették. Díszpéldány volt, igazi ragadozómadár, jól ismerte a maga értékét.

— London, Páris, Dunkerque, Algír, Harkov. Mi lelőni... Spitfire, Hurricane... — és ujján mutatta, hogy harminchét gépet lőtt le.

Megkérdezték tőle, mi a véleménye a szovjet pilótákról.

— Baranof — mester. „JAK" — gut. Novik — gut Pilot...

Kiderült, hogy Baranovot és Novikovot a németek még a Donért vívott harcokból ismerik. A német parancsnokság már akkor figyelmeztette pilótáit ezekre a „veszedelmes mesterrepülőkre" és nagy jutalmat ígért elpusztításukért.

Különösen népszerű katonáink között Novikov vadászrepülő. Sok történet kering róla. Novikov szibériai, ugyanabból a faluból való, mint Pokriskin, a híres vadászrepülő. A repülőiskolát harcban fejezte be: Vorosilovgrádnál. Egyizben, amikor „MIG" típusú iskolagépén magasba emelkedett, összetalálkozott egy Henschellel és leszállásra kényszerítette. E tettéért nyomban vadászrepülőgépet kapott.

Annál súlyosabb veszteség volt számunkra e nagyszerű pilóta hősi halála.

Szeptember 16-án délben történt.

Egy sziklahasadék előtt feküdtem Tobolsin szakaszvezetővel és a tokhal fogásáról beszélgettünk. Komszomol-ezredünk megalakulásának első napjai óta ismerem Tobolsint. Kórházból került Sztálingrádba. Még mindig visszavágyódik övéihez és engem is hív, hadosztályunk azonban jelenleg újjászervezés alatt van, ismeretlen

helyen. Tobolsin azt bizonygatja, hogy hamarosan valamennyi szibériai zászlóalj visszatér ide. Derűlátó. Dédelgetett ábrándja: mielőbb befejezi a háborút, hazatér Narimba, valamicske pénzt szerez tokhalászattal, hogy anyja nélküle is megéljen, azután pedig repülőiskolára megy.

Tobolsin azonban egyszerre csak elhallgat: ismerős motorzúgás hallatszik a levegőben. Felpillantok és nyomban megismerem három vakmerő vadászunkat. Bizonyára Baranov, Novikov és Aljohin van a levegőben.

Két Messerschmitt bukkan elő a repülő-kiképzőtábor mögül és szembeszáll a mieinkkel. Kifejlődik a légiharc.

A rövid összecsapásból a mieink kerültek ki győztesen: az egyik Messerschmitt belefúródott a földbe, a másiknak pedig sikerült elkanyarodnia és mélyrepülésben, a legnagyobb sebességgel eltűnt nyugati irányban.

A három sólyom nem vette üldözőbe a menekülő kalózt, hanem körözni kezdett a Kurgan fölött. Váratlanul azonban ropogás hallatszott; egy pillanat mulva hosszú géppuskasorozat követte, gránátrobbanásokkal váltakozva. Egyik vadászunk rögtön éles szögben a folyó felé fordult, majd szélsebesen zuhanni kezdett és végül eltűnt az égő gyár mögött. Két Messerschmitt suhant elő a felhők mögül és a megmaradt két gép hátába került; magassági légiharc bontakozott ki.

A csel azonban nem sikerült. Repülőgépeink egymást fedezve elkanyarodtak az ellenség tüze elől és éles fordulókat végeztek vízszintes síkban. Kezdődött a kergetőzés.

Még két „messzer" érkezett a németek segítségére. Úgy rontottak rá vezérgépünkre, mint a keselyű. A kísérő gép pilótája azonban kihasználta a pillanatot és pontos sorozattal lekaszálta az egyik „messzert". A másik támadó elhibázta; hirtelen a magasba csapott és hátát fordította a szovjet gépek felé.

Megint két-két gép került egymással szembe.

A repülőgépek közeledtek egymáshoz. Erős géppuskaropogás és bősz motorzúgás hasított a levegőbe. Egyik vadászunk hamarosan félre kanyarodott és eltávozott: bizonyára találatot kapott, vagy elfogyott a lőszere.

De ki maradt a levegőben? Hanyatthomlok rohantunk az irányító állomásra. Fedezékem mellett a légialakulatok összekötőtisztjei felállították rádióleadóikat és innen, a földről igyekeznek segíteni repülőinknek. Az irányító állomás ügyeletese közölte, hogy egyedül Novikov maradt a levegőben.

— Novikov, Novikov, két gép fölötted! — kiáltja az ügyeletes a mikrofónba és nem veszi le szemét a repülőgépről.

Az ember úgy érzi, hogy ő is — akárcsak Tobolsin és én — legszívesebben ezt kiáltaná: „Eredj onnan, Novikov, eredj!" A „messzerek" egymás mögé rendeződve támadásba lendültek. Novikov hirtelen egy füstfelhőbe kormányozta gépét, majd egy pillanat mulva kibukkant. A két „messzer" a lendülettől szintén berepült a felhőbe és nyilván szem elől tévesztette ellenfelét.

Novikov nem távozott el. Csapdát vetett ellenségének. Újabb géppuskasorozat — és az egyik „messzer" lángolva zuhant a folyóba.

Megkezdődött a párbaj. Novikov gépe ügyes fordulattal megkerülte a „messzer" farkát, de nem következett géppuskasorozat — nyilván elfogyott a lőszer. A két kiváló repülő, a szovjet és a német, egyaránt növelte a magasságot, hogy odafönt ismét összecsapjon életre-halálra.

Eltelt néhány perc. A két gép olyan magasra emelkedett, hogy már azt is nehéz volt megállapítani, melyik a mienk és melyik az ellenségé. Fel-felbőgő motorjukkal hol szűk körben keringtek, hol villámgyorsan lecsaptak, vagy újra felemelkedtek. Hirtelen közel suhantak egymáshoz és néhány másodpercig szinte egymás mellett repultek. Egyszerre csak fehér füst csapott fel, majd nagy lángnyelv — és mindkét gép zuhanni kezdett.

— Lerohanta! — szállt végig a hír a Mamajev Kurganon.

Az egyik lángoló gépből apró fekete csomó vált el. Bukfencezve hullott le, a Kurgan déli lejtője felé. Amikor mintegy nyolcszáz méter választotta el a földtől, kinyílt az ejtőernyő. A szél a repülő-kiképzőtábor felé sodorta, ahol már németek voltak. Fergeteges tüzet nyitottak az ejtőernyősre. Az azonban észrevette, ügyesen irányította a köteleket és már a mi első vonalunk felé suhant sebesen.

Robbanó gránát száraz dörrenése hallatszott. Mellé! Az ejtőernyős tovább ereszkedett. Alig húsz-harminc méternyire volt csak a földtől. Ekkor újabb német robbanó gránát dörrent. Az ejtőernyős teste megrándult. Keze eleresztette a köteleket, feje lehanyatlott. Úgy zuhant a földre, mint a zsák.

Egy óra mulva ejtőernyőbe csavart pilótát hoztak a harcállás-pontra, a tartályokhoz. A katonák óvatosan letették a földre. A szovjet mesterrepülő mellét gránátszilánkok szabdalták össze. Az egyik szilánk átütötte a Lenin-rend alsó szegélyét és szívébe hatolt. Vér áztatta a 7559817 számú komszomol-igazolványt, amelyet Novoszibirszk Dzerzsinszkij-kerületének komszomolbizottsága állított ki Novikov Mihail Fjodorovics nevére. A pilóta ifjú arcára ráfagyott a gyűlölet. Mintha még most is üldözné ellenségét. Nyitott szemmel halt meg. De tekintetében félelem árnyéka sem volt.

A katonák és a tisztek levették sapkájukat. Tobolsin szakaszvezető úgy állt a repülő holtteste előtt, mintha odacövekelték volna. Sápadt arcán izzadságcseppek csillogtak.

— Hiába — jelentette ki halk, de határozott hangon — mégis repülő leszek!

5

A páncélosnaszád kikötött. Ledobták a hajólétrát. Polgári esőköpenyt viselő, csizmás, szürkesapkás férfi jelent meg a hídon. Az átkelőhely parancsnoka hozzá sietett és tisztelegve jelentkezett. A polgáriruhás férfi lement a partra, kezet fogott a parancsnokkal, majd a mólón halomba rakott lőszeres ládákhoz indult. Azután megszemlélte a meredek part alján létesített élelmiszerraktárat és miután néhány szót váltott a hadsereg hadtápállomásának beosztottjaival, felment a rakpartra.

Itt valóságos forgószél fogadta. A szomszédos épülettömbben bomba robbant. Leomlott egy téglafal. Por és füst lepi el az utat. Egy perc multva a polgáriruhás férfi a robbanás helyén terem.

— Jöjjön le a futóárokba, elvtárs, nem szabad ott állni — mondja az egyik katona.

— Nos, ha ez a parancs, lemegyek.

Leveszi sapkáját. Lágy ősz hajába beletúr a szél. Jóságos, derűs szemében egyszerűség, nyájasság és atyai gondoskodás csillog.

A katonák és tisztek sapkájukhoz emelik kezüket, amikor utat engednek a futóárokban. Nyikita Szergejevics Hruscsov az, a front Katonai Tanácsának tagja. Végigmegy a futóárkon és jóformán mindenkivel kezet szorít, akivel találkozik, mintha mindenkit ismerne itt. Sztálingrád védői közelálló, drága barátot látnak Hruscsov elvtársban. Elbeszélget a katonákkal, parancsnokokkal, meghallgatja kérdéseiket, közvetlenül, a hivatalos hangnem teljes mellőzésével adja tanácsait; szemrehányásait, vagy megjegyzéseit pedig úgy fogadják, mint a parancsot.

A Sztálingrádi Traktorgyár portásfülkéjében Csujkov altábornagy fogadja Nyikita Szergejevicset. Melegen üdvözlik egymást, majd néman szemlélik az égő gyárat, rombadőlt falait.

Békeidőben ez a gyár híres volt gyártmányairól a kolhozföldeken. Traktorait ismerik Szibériában, velük szántják fel Kazahsztan végtelen rónáit. A Sztálingrádi Traktorgyár a szocialista ipar óriása. Ezért igen fájdalmas a szívnek, ha ellenséges bombák robbannak rajta.

Hruscsov és Csujkov látja, mint nyaldossa a tűz a nyugati műhelyek boltíves csarnokait. A gyár falait német gránátok és

bombaszilánkok ütötte friss sebek barázdálják. A segédüzemek épületeiből füstölgő romhalmaz maradt. Fájdalmas látvány.

A gyár szíve azonban sértetlen és még szaporán dobog. A műhelyekben ég a munka: különleges feladat teljesítésén fáradoznak.

Az egyik műhelyben egy Ivanov nevű munkás fogadja Hruscsov elvtársat. Ugyanaz az Ivanov, akivel először a „Sztálingrádszkaja Pravda" szerkesztőségében találkoztam. Fia, Alekszej Ivanov, már egy páncélvadász komszomol-osztag parancsnoka. Maga Ivanov folytatja munkáját a gyárban. Kiderül, hogy régóta ismeri Hruscsovot. Közvetlenül, elvtársak módjára beszélgetnek. Ivanov kereszt- és apai nevén szólítja a Katonai Tanács tagját.

— Nyikita Szergejevics, nem lehet újra felszerelni a marógépeket? Már kértem, hogy legalább egyet hozzanak vissza. Dehát csak várok, várok és nem győzöm kivárni!

— Bizony várni kell még egy keveset, amíg mindent visszahozunk — feleli Nyikita Szergejevics, majd Csujkov töprengő arcára pillant és kérdő hangsúllyal mondja: — Hogy mikor? Vaszilij Ivanovics talán meg tudja mondani?

Csujkov mélyet sóhajt. Ivanov megérti.

— Értem. Nyikita Szergejevics, közölje, kérem, Malenkov elvtárssal, hogy... Tegnap, azt mondják, telefonált a gyárba, de senki sem volt benn közülünk, kimentünk harcolni. Szóval hát közölje, kérem, hogy gyárunk munkásai továbbra is teljesítik, amit feladatunkul kiszabott. Ebben a hónapban tizennyolc egységet készítünk el. Biztosíthatja az Állami Honvédelmi Bizottságot és Sztálin elvtársat, hogy álljuk szavunkat.

— Köszönöm. Feltétlenül átadom az üzenetet — mondta Hruscsov és elhagyta a műhelyt.

A Turgenyev-utcában a páncéltörő tüzérosztály állásainál Nyikita Szergejevics megállított egy csoport katonát, akik csajkájukkal kezükben éppen a konyháról tértek vissza. Megízlelte a kihűlt levest; nyomban hívatta az ellátásvezetőt, és azt tanácsolta neki, termoszokban szállíttassa az ételt a legelső vonalakba, hogy forró maradjon.

Csak tanács volt, de három óra sem telt belé és a front hadtáposztályáról máris telefonértesítés érkezett a hadseregtörzshöz, hogy a hadsereg minden egységéhez termoszokat küldtek.

Ny. Sz. Hruscsovot nagyon tisztelik Sztálingrád védői. Hruscsov elvtárs a SZK(b)P Központi Bizottsága Politikai Irodájának tagja; ő testesíti meg számunkra a párt lelkesítő szerepét, a kormány és a nagy Sztálin közvetlen gondoskodását Sztálingrád védői iránt.

Már másodízben láthatom nálunk a Mamajev Kurganon Ny. Sz. Hruscsovot, a front Katonai Tanácsának tagját. Erősen aggó-

dik Sztálingrád sorsáért. Nehéz lenne megmondani, mikor pihen tulajdonképpen. Éjtszakáit a katonák közt tölti, a századoknál, az első vonalakban, reggel és este a traktorgyár munkásait látogatja, akik szakadatlan bombatűzben folytatják országos fontosságú feladatuk teljesítését. Nappal pedig itt tartózkodik, a hadsereg parancsnokságán, vagy telefonál, gyakran a front törzsétől.

A parancsnoki beosztásban levő tisztek csodálkozására, Nyikita Szergejevics nemcsak a helyzetet ismeri, hanem az embereket is, akik egyik vagy másik házat, épülettömböt védik. Tegnap, szeptember 16-án, részletes jelentést kért arról, hogyan sebesült meg Ruben Ibarruri főhadnagy, a Moszkvai Gárdahadosztály géppuskás századának parancsnoka. Szégyenünkre nem is tudtunk erről a szomorú esetről.

A politikai osztály vezetője meghagyta, hogy sürgősen menjek ki a város déli szélére, ahol Ruben harcolt.

Az imént tértem vissza és jóformán útközben fogalmaztam meg jelentésemet Ny. Sz. Hruscsov számára.

A következőket sikerült kideritenem.

A legutóbbi harcok során a gárdisták súlyos veszteségeket szenvedtek. A hadosztályparancsnok úgy döntött, hogy a legfontosabb frontszakaszra friss zászlóaljat vet be: Ruben Ibarruri géppuskás-századát az ellenség várható fő támadásának szakaszára állitották. A németek ugyanis Kuporosznoje körzetében egészen a révig akartak előretörni.

Ruben pompásan értette a dolgát. Tőlünk, szovjet katonáktól sajátította el a harc irányításának művészetét. A fasiszták iránt érzett szenvedélyes gyűlölete, amelyet még fiatal korában oltottak beléje, most tudással párosult: tudta, miként kell pusztítani a hitlerista banditákat. Ruben határtalanul boldog volt, hogy harcba indulhat, hogy Sztálin városát védelmezheti a Volga partján. Érezte, hogy amikor Sztálingrádot védelmezi, nem csupán második hazájáért, hanem szülőföldjéért, a köztársasági Spanyolországért is küzd.

Huszonhárom éves volt. Ifjú arcán, amelyet barnára égetett a nap, nyájas mosoly játszott. Amikor fáradt volt, gyakran mellére hajtotta fejét és sűrű, fekete üstöke homlokába csüngött. Ilyenkor a géppuskások azon igyekeztek, hogy ne zavarják. Azt hitték, Ruben elszunnyadt a fáradságtól; elég volt azonban, hogy valaki csak egy pillanatra is abbahagyja a rábízott munkát — máris magán érezhette parancsnoka kérdő pillantását. Ruben nagy, égő szeme mindig nyitva volt és mindent észrevett.

Ruben mellén a Vörös Zászló rendjel pompázott. Minden energiáját belevetette a fiatal katonák kiképzésébe. Mindig ott látták a komszomol-gyűléseken, mindig talált időt, hogy elbeszélgessen a

különböző egységek katonáival és személyesen ellenőrizze az ételosztást. Nem tért pihenőre, amíg századának katonái jól nem laktak és nem kaptak dohányt.

— Erre a politikai tiszt tanított — magyarázta bajtársainak.

A fiatal Ibarruri igényes és szigorú volt, ugyanakkor nagy tapintat és finomság jellemezte.

Rubent az egész zászlóalj szerette. De hogy is ne szerettek volna egy ilyen embert! Harcban vakmerő volt, személyes példájával lelkesítette katonáit. Amikor Fedotov, a legjobb szakaszparancsnok megsebesült, Ruben maga mentette ki a veszedelmes helyzetből, elvitte a kötözőhelyre és vért adott az átömlesztéshez. Fedotov életben maradt.

Parancsnok volt a javából! A gárdisták büszkék voltak Rubenre; a szabadságszerető spanyol nép fiát, a fasizmus elleni harc önfeláldozó katonáját, a kitűnő bajtársat tisztelték benne.

Ruben százada a város déli szélének védelmében ismét megmutatta az ellenségnek, mire képesek a gárdisták.

A keskeny földsávot, ahol a tanzászlóalj géppuskásai feküdtek, száz meg száz bomba, akna és gránát túrta föl. De amikor a németek rohamra indultak e füstölgő földcsík ellen, géppuskacsövek bújtak elő a földből és tűzzel árasztották el az ellenséget. Majd felemelkedtek a koromtól fekete gárdisták és lendületes ellenlökéssel visszavetették a fasisztákat.

Tizenhárom támadást vertek vissza ilyen módon. És Ruben Ibarruri mind a tizenháromszor elsőnek rontott az ellenségre. A gárdisták ereje azonban végülis kimerült. A zászlóaljból csak néhány tucat katona maradt.

Kezdődött a tizennegyedik támadás. A németek friss erőket vetettek be. Előbb ágyú- és aknatűzzel dolgozták meg állásainkat és amikor már úgy látszott, hogy minden élet megszűnt és föld borít mindent — az ellenség újra előretört.

De a gárdisták ismét ellenálltak. A kézitusa nem tartott sokáig. A hitleristák visszavonultak. Ez azonban csak ravasz csel volt. Nemsokára mintegy zászlóaljnyi erőt vetettek be a két szárnyon, harckocsi-támogatással. A maroknyi hős gárdista csapdába szorult.

Ruben Ibarruri súlyos hassebet kapott, de azért hírvivő útján jelentést küldött egységének parancsnokához, maga pedig tovább irányította a harcot.

— A németek már ezt kiabálták: „Rusz, add meg magad!" — mesélte a hírvivő — Ruben azonban tovább tüzelt pisztolyából. Majd ezt kiáltotta: „Ég veled, drága Spanyolország! Ég veled, nagy Oroszország!" — és elhallgatott.

Kozsevnyikov, a zászlóalj politikai tisztje, mihelyt értesült Ruben csoportjának bekerítéséről, nyomban parancsot adott ki-

szabadításukra. Felhívása végigszállt valamennyi lövészárkon, gödrön és bombatölcséren. A híradósok, utászok, törzsbeli tisztek, sebesültek a komisszár felhívása nyomán egy emberként siettek az egység kedvencének kiszabadítására. A harcba induló sebesültek között volt Fedotov szakaszparancsnok is.

Kozsevnyikov váratlan ellenlökése meghökkentette a németeket. Meginogtak, majd visszavonulásba kezdtek.

Kozsevnyikov egészen a sötétség beálltáig folytatta az ellenség üldözését. Aztán sokáig keresték Rubent, majdnem az egész zászlóalj.

A félhomályban Fedotov bombatölcsérből-bombatölcsérbe, árokból-árokba kúszott. Minden egyes rögöt és buckát megtapogatott, minden bokorhoz odacsúszott, megnézte a kifordult gyökereket, belekémlelt a barázdákba, gödrökbe.

— Ruben, Ruben, Ruben! — visszhangzott hol itt, hol ott Fedotov szomorú hívása.

— Itt van! — hallatszott az egyik árokból.

Ruben arccal felfelé feküdt. Pisztolyát kezében szorongatta. Érverését alig lehetett kitapintani. Az alig lélekző Rubent kórházba szállították.

Éjtszaka gyűlést hívtak össze. A katonák és a parancsnokság megfogadták, hogy kegyetlen bosszút állnak Rubenért, utolsó csepp vérükig küzdenek a városért.

Most tudtuk meg, hogy Ruben belehalt sebeibe. Nagy vesztesége ez a jövő szabad Spanyolországának.

7

A németek friss erőket vonultattak fel és a város utolsó védelmi vonalának több pontján áttörték állásainkat. Jelenleg tíz teljes létszámú ellenséges hadosztály harcol ellenünk. Mi pedig a 62-ik hadseregben bizony nem sokan maradtunk. Ez azonban nem jelenti, hogy gyengébbek vagyunk az ellenségnél. Hadseregünk szelleme kiváló.

Sztálingrádban ezenkívül megjelent egy román hadtest; magyar dandárok, osztrák harckocsizászlóaljak érkeztek, a hírszerzők jelentése szerint pedig Európa belsejéből olasz hadosztályok közelednek.

A tűzvész, amely már húsz napja szakadatlanul tombol a városban, észrevehetően alábbhagyott. Nap mint nap kora hajnalban viszont száz és száz német repülőgép jelenik meg a város fölött. Három irányból, egyik hullám a másik után közeledik bombaterhével.

Néhány ellenséges harckocsi és egy csoport géppisztolyos előretört a Dar-Goráig és most az Akadémia-utcán próbál utat vágni magának a Carica folyóhoz. Elkeseredett harcok dúlnak a gabonaraktárért. Orlovkában nagy német erők bekerítették egyik gépesített alakulatunkat és Mokraja Mecsetka mentén nyomulnak előre a traktorgyár északi széle felé.

Gorogyiscse kerületben harckocsizóink csak nagy ember- és anyagveszteség árán tudták kivágni magukat a köréjük szoruló gyűrűből. A németek már aknatűz alatt tartják a „Barikádok" gyárat.

Hason fekszem Csujkov fedezéke mellett és alig győzöm írni a jelentéseket.

Hatcsövű aknavető vette tűz alá a Mamajev Kurgant. Harcálláspontunkat nagy veszedelem fenyegeti. A törzs beosztottjai azonban, a parancsnok akaratához híven, továbbra is innen adják utasításaikat és ide kérik a szükséges jelentéseket az egységektől.

A hadseregparancsnok, akit háta mögött mindenki Vaszilij Ivanovicsnak nevez, figyelmesen végighallgatja a jelentéseket, nyugodt hangon osztogatja parancsait és megmagyarázza, hogyan kell őket végrehajtani.

— Továbbítsák Gorohovhoz: egy zászlóaljnyi erővel szállja meg a százhatos magaslatot és Mokraja Mecsetkát.

Megszólal a telefon. A parancsnok felveszi a kagylót és nyugodtan végighallgatja a város központi részéből érkező jelentést.

— Ne siessetek, ne siessetek — mondja a kagylóba. — Csapjatok le a szárnyakon! Fedezzétek magatokat... Harckocsik? Hát jegyezzétek meg, a német nem harcol harckocsik nélkül. Úgy, ahogy mondom! Pusztítsátok a vaksi fajtáját!... Hogyan? Állíts páncélvadászokat a házsarkokra, a romok mögé, meg a vízlevezető nyílásokba, a pincékbe és a közfalak mögé pedig páncéltörőket rakj, hogy az ablakokból biztosan célba találhassanak. Ereszd közel őket és úgy csapj le rájuk!

Csujkov hatalmas akaratereje egybeforrasztotta a csapatokat. A katonák és a tisztek érzik a szilárd vezetést és még olyankor is elszántak, szívósak, amikor a helyzet már reménytelennek látszik.

A németek arra számítottak, hogy megbénítják egységeink irányítását és akadálytalanul betörhetnek a városba. De nem sikerült! Szeptember 15-én feltartóztattuk őket a város falainál, egyes helyeken pedig — már bent az utcákon.

...A Mamajev Kurgan fölött zuhanóbombázók jelentek meg. Sűrű egymásutánban robbannak az aknák és a gránátok a víztartályok közelében. Épp hogy be tudok ugrani a fedezékbe.

A közelben bomba robban. A fedezék szinte oldalára dől a légnyomástól. Az egyik tetődeszka kiugrik és fejem fölött csüng...

Porfelhő száll. Jó öt percig semmit sem látok.

A Mamajev Kurgan úgy hullámzik, akár a szalmakazal. Újabb becsapódás. Ereje a földre dobott. A bomba közvetlenül a bejárat elé esett, de szerencsére nem robbant fel. Azután újabb becsapódás, robbanás, második, harmadik...

Nagy üggyel-bajjal kikecmergek a vastag földréteg alól. Az iratok kihalászásában Tobolsin szakaszvezető segédkezik.

Jó néhányszor le kell hasalnunk és gödörbe dugnunk fejünket, amíg elvergődünk Vasziljev tábornok fedezékéig. Száz meg száz akna és gránát veri a Mamajev Kurgant, se vége se hossza. Minden tizenöt-húsz percben ötven-hatvan repülőgép bukkan fel. A folyóparton, a Kurgan lábánál álló kőolaj- és benzintartályok lángolva égnek; lángjuk óriási magasságba csap föl... Helyenként a föld is ég.

Még ki sem tudtam fújni magam a tábornok fedezékében, amikor ismét elkezdődött a bombázás. A fedezék bejárata előtt álló őrszem minduntalan jelenti:

— Balra csapott be!

— Ez meg jobbra!

— Hű az apád, belém ne csapj! — és mint a csuka, úgy bukik le a fedezékbe.

Egy közvetlen közelben becsapódó bomba robbanása úgy megrázott valamennyiünket, hogy az első percben azt sem tudtam, hol vagyok. Azután még néhány robbanás következett. Úgy ringatott a föld, akár a bölcső.

Estére megszakadt az összeköttetés, a fedezékből pedig ki sem dughatjuk a fejünket. A törzs beosztottjai nagy veszteségeket szenvedtek. A parancsnok azonban továbbra is irányítja az egységeket. Éjtszaka a városba helyezte át parancsnoki harcállás-pontját.

„De hogyan folytathatjuk a küzdelmet a városért olyan magaslat nélkül, mint a Mamajev Kurgan? Hát azt is beveszik a németek?" — kérdezzük önkéntelenül is magunktól.

8

Földalatti helyiséget foglaltunk el a városban. Akna vezet hozzá a Carica torkolatától, több mellék-bejárata és kijárata van. Az akna két oldalán szobák, sőt valóságos termek sorakoznak. A falakat deszka és furnérlemez borítja. És mégis minden bombarobbanás behallatszik.

Csujkov sűrűn rendeli magához a híradóparancsnokot. Már több mint tizenkét órája nem tudják helyreállítani az összeköttе-

tést a város északi részén működő egységekkel. Nagy megszakításokkal ugyan, de fennáll az összeköttetés a déli szakaszon küzdő csapatainkkal. Semmi sem ismeretes a repülő-kiképzőtábor körzetében levő helyzetről. Csak a Mamajev Kúrganról érkeznek pontosan a rádiójelzések, Pozsarszkij tábornoktól, aki néhány híradóssal ottmaradt a figyelőhelyen. Hamarosan azonban ő is elhallgatott.

...Az összekötők kellemetlen hírt hoztak: a németek elérték a pályaudvart; ebben a körzetben működő csapataink hatalmas veszteséget okoztak az ellenségnek, de segítségre szorulnak.

...Útban van az erősítés: Rogyimcev gárdahadosztályának a napokban meg kell érkeznie az átkelőhelyre. Maga Rogyimcev, azt hiszem, már itt is van, hogy tájékozódjék. Batyuk szibériai hadosztályának érkezését is várják. Ez az én hadosztályom. Átszervezésről kerül ide. De most hol lehet? Azt mondják, Leninszkaját már elhagyta, ez Sztálingrádtól hetven kilométerre van. Vajjon mikor érnek ide? Ó, bárcsak minél előbb...

A helyzet óráról órára súlyosbodik. Az összeköttetés majdnem teljesen megbénult. Megjött Pozsarszkij tábornok; elcsigázott, porlepett volt, ajka cserepes. Szomorúan legyintett és mi megértettük belőle, hogy a Mamajev Kurganon már németek vannak. Vele jött Gelov, a rádiós — ez a hős katona még akkor is „fecskéje" mellett ült (így nevezte rádiókészülékét) és továbbította a jelentéseket a Mamajev Kurganról, amikor a fasiszták már a fedezék felett dobogtak. Most azonban teljesen kimerült: alighogy átlépte a küszöböt, nyomban ledőlt és álomba merült.

...Este a hadseregparancsnoknál voltam. Votyit alezredessel, a szervezési és oktatási osztály vezetőjével együtt hívatott. Hogy miért, egyikünk sem tudta. De nem tudta a többi tiszt sem, akit szintén magához rendelt.

Csujkov fel-alá járkált a fal mellett és Gurovval, a hadsereg Katonai Tanácsának tagjával beszélgetett. Bizonyos gyáva elemek leleplezéséről folyt a szó. Itt volt Vitkov is, a különleges osztály vezetője, valamint Vasziljev vezérőrnagy. Amint észrevett bennünket, a parancsnok megállt és mindegyikünket némán végigmért.

Elsőnek Gurov, a hadsereg Katonai Tanácsának tagja beszélt.

— Szigorú rendet kell teremteniök az átkelésnél — mondta. — Heten lesznek hozzá. Mihelyt rendet teremtenek, tudják meg, mi a helyzet a pályaudvarnál és feltétlenül küldjenek hírvivőt hozzánk... Határozott cselekvést várok önöktől! Azután menjenek ki a csapatokhoz és személyesen közöljék a Katonai Tanács nevében, hogy Sztálin elvtárs nagy segítséget küldött nekünk.

Mindegyikünk írást kapott, amely igazolta különleges jogainkat és a Katonai Tanácstól kapott felhatalmazásunkat. Csujkov

kezet szorított velünk. Szeme egészen vörös volt; az utóbbi napokban alig aludt valamit.

Elindultunk. A nyughatatlan Votyit még azt sem engedte, hogy beszaladjak fedezékembe.

— Gyerünk, gyerünk — siettetett és háromrét hajlítva hosszú testét, valósággal négykézláb mászott ki a Puskin-utca gyalogjárójára.

Alig tudtam követni.

9

Miután az átkelésnél rendet teremtettünk, a páncélosokhoz indultunk, akik befészkelték magukat a város romjai közé. A gabonaraktár környékén, ahol a Batrakov ezredes dandárjához tartozó tüzérosztály tüzelőállásai voltak, erős bombázásba kerültünk.

A német gépek kitartóan zuhanóbombázták ezt a kicsiny frontszakaszt. A löveg körül ásott sekély gödör alig nyujtott védelmet a szilánkok ellen. A robbanás ereje néhányszor valósággal megpörgetett a gödörben, mintha ki akarna hajítani a mellvédre. Fülünk csengett. Alig tudtunk kikászolódni a gödörből. Falai összeszorultak, szinte ki sem engedtek ölelésükből.

De mit jelentsen ez? Elmúlik öt perc, elmúlik tíz — és körös-körül minden csendes. Votyit mond valamit, ajkát mozgatja, de nem hallom. Valahol aknák robbannak hatalmas erővel, reng a föld, és én mindezt csak érzem, egyetlen hangot sem hallok.

Útitársam, Votyit felírja egy gyufásdobozra: „Menjünk". Bólintok.

„Lám, most már a haláltól sem félek — villan át agyamon. — Akna, gránát repül — és az ember nem is hallja." Csupán a látás meg az ösztön van segítségemre, hogy tájékozódjam.

Az Asztrahanyi-hídhoz igyekszünk a parton. Az emberek előregörnyedve, válluk közé húzott fejjel futnak. A homokos part szinte hólyagzik. Megállunk. Leülepszik a por és kicsiny lyukacskák barázdálják a sík terepet.

„Géppuska" — ötlött eszembe és Votyit példáját követve, a hídfőnél levő fedezék felé iramodom.

Megvártuk, amíg a tűz véget ért, majd cigarettára gyujtottunk és elváltunk: én a rakpart felé indultam, Votyit pedig az átkelőhely parancsnokához.

Hogy mi történik körös-körül — nehéz megérteni. A föld egyre csak remeg, a megmaradt falakról hullanak a téglák.

Az egyik bombatölcsérből váratlanul egy katona bújik elő. Sápadt arcán kék foltok. Ajkát összeszoritja, arcizmait megfeszíti. Köpenye panyókára vetve, két kezét háta mögé rejti.

Közelebb lép és megállít. Ajka mozgásából megértem, mit akar. „Hadd szívjam el a csutkát."

Meggyujtom a magamsodorta cigarettát, amely közben elaludt a számban, és feléje nyújtom. A katona azonban nem veszi kezébe, hanem odatartja a száját, és ajka közé szorítja.

„Hát ez meg micsoda?"

A katona mohón szippant, vastag füstsugarat fúj ki, majd hátralép és megmutatja csorka balkarját; jobbkezének vértelen ujjaival tartja, a könyökizületnél...

Azután kiköpi a cigarettavéget, némán rámpillant fátyolos szemével és megindul az átkelőhely felé. Ismét köpenye alá rejti mindkét kezét.

Süketségem estére elmúlt. Megint harcképes, vagyok.

10

A Belügyi Népbiztosság félig romos épületének pincéjében kellett gyülekeznünk. A megállapított időpontra azonban csak hárman érkeztünk meg. A többi megsebesült és a folyó túlsó partjára irányították. Votyit ismertette a körülményeket. Emlékeztetett a Katonai Tanács parancsára: tisztázni kell a pályaudvar környékén kialakult helyzetet és támogatni kell Rogyimcev gárdahadosztályának a folyón átkelő egységeit.

A németek a város szíve felé nyomulnak. Ékalakban áttörtek a Mamajev Kurganon, egészen a pályaudvarig jutottak és most minden erejüket megfeszítik, hogy hatalmukba kerítsék a központi révet. Az ék két részre hasította a várost. Csúcsa puskalövésnyire megközelítette a folyót.

Golyók sivítanak fejünk fölött. A mólón nagy tömeg szürkeköpenyes, rohamsisakos, fegyveres katona tolong. Épp most szálltak ki a kompból.

A Rogyimcev-hadosztály egyik zászlóaljának katonái. Várják a géppuskás-századot. A század éjtszaka nem tudott átkelni, a hajnal a kompon érte. Most a távolban feltűnik a komp. Zsúfolásig tele van, lassan síklik a folyó közepe felé. A jobb parton az egész zászlóalj türelmetlenül várja a géppuskásokat. A katonák és a parancsnok lélekzetvisszafojtva fürkészik a folyó sima tükrét, amelyen úgy ring a komp, mint ahogyan a bokor hajladozik a mezőn. Szinte egyhelyben áll.

A komp a folyó közepére ér. Már tisztán látni a korlátnál állókat. Ekkor hirtelen sortűz dördül, második, harmadik... A magasbaszökő vízoszlopok és a permet valóságos függönyt von. Jajszó

hallatszik. Egy elfúló hang segítséget kér: valaki bizonyára vízbe esett.

A komp és a motoros végül kikötött. Mindkettőt alaposan összeszabdalták az aknaszilánkok, átlyuggatták a golyók. A géppuskások csajkával, ásóval, sapkával, vagy a puszta markukkal merik a vizet, hogy a komp el ne süllyedjen. Mások ott nyomban harci rendbe állítják rajukat. Amikor már csak néhány méter választotta el őket a mólótól, a géppuskások beugráltak a vízbe és úszva, gázolva jutottak partra.

Felmegyek a kompra, hogy megállapítsam, alkalmas-e további útra. Temérdek résen beszivárog a víz. A deszkákat vérfoltok borítják. A komp orrában hat sebesült katona és egy halott hadnagy fekszik.

Csónakok siklanak el a komp mellett. Fenekük csikorog a köveken és a homokon, miközben félig felfutnak a partra. Most gerenda sodródik a komphoz, keresztbe az áron. Mintha élő volna. Vékony vége kis híján nekiütődött a kompnak, de azután kissé elfordult és a part mentén úszott tovább. Jobban szemügyre vettem és megállapítottam, hogy a gerendán egy ember úszik. Vörösesszőke, bozontos haja és keskenyszemű, kerek arca száraz volt.

„Vízben van, a haja meg száraz, hogyan lehetséges ez?" — gondoltam és már rá akartam kiáltani. A katona azonban felém nyujtotta kezét és megelőzött:

— Nem tudja, a teste is elsüllyedt?

— Kinek a teste?

— Hát a géppuskáé. Itt hagytam Kurbannal, ő meg utánam ugrott, de elfelejtette ledobni hátáról a kerekeket. Magukkal húzták a fenékre.

Kinyomkodta a vizet nadrágjából és zubbonyából, azután így folytatta:

— Nevem Regyin, Ilja Regyin. Idevalósi vagyok, a Volga-partra, ő meg, Kurban, Dar-Goráról való. Együtt hívtak be, még tavasszal, most meg hadosztályunkkal épp a szülővárosunkba... — azt akarta mondani: „tértünk vissza" — de végignézett önmagán és így fejezte be: — úsztunk vissza...

A kompot szitává lőtték. Nappal nem folytathatjuk az átszállítást. Így hát nincs mit keresnem itt. Találkoznom kell Votyittal, ő azonban a Carica folyócskához ment. Úgy döntök, hogy megkeresem az egyik zászlóaljat, amely részt vesz majd a pályaudvar elleni támadásban.

Száz méterrel a kikötőhely alatt gyülekeztek a katonák. Arra iparkodtak a géppuskások. Odamegyek én is. Kiáltozást hallok:

— Kurban, Kurban!

Két kőgörgeteg között hatalmas termetű, szélesvállú, esetlen külsejű, ázott katona ül, félig fekvő helyzetben. Arcát törölgeti nedves tenyerével és meztelen lábát nézi:

— Iljuka — barát... Repül golyó, én vízbe bukni... Kereket elfelejt levenni...

Csak óriási ereje, valamint a volgai flotilla két vöröstengerésze mentette meg a biztos pusztulástól. Az egyik háromszor is alábukott, hogy kihúzza Kurbant.

Félóra mulva együtt láttam a két barátot a géppuskánál. Kurban könnyedén forgatta a „Maxim" testét, akár az ásót. Regyin némán fújta le a vízcseppeket a závárról.

— Sebaj, sebaj, Iljuka, állvány nélkül fogunk tüzel vele — hajtogatta Ibrahimov és gyönyörködött a szárazra törölt alkatrészekben.

Nagyon féltek, hogy felelősségre vonják őket a géppuska állványának elvesztése miatt és egyszerű lövészekké fokozzák le mindkettőjüket. A századparancsnok azonban bízott Regyin találékonyságában és mintha mi sem történt volna, odakiáltotta:

— Hé ti, búvárok! Ne maradjatok el!

Kurban karon ragadta barátját. A többi géppuskást megelőzve, felkapaszkodott a töltésre és eltűnt.

A Január 9-e téren, a pályaudvar körzetében, csata dúl. A géppuskás század megérkeztével fokozódik a tűzharc. Ablakokból, ajtókból, házsarkok mögül tüzelnek a géppuskák.

Zászlóaljunk kétízben lendült támadásra és mind a kétszer le kellett hasalnia. Harmadszor is jelt adni támadásra — ennek most semmi értelme sincs. A zászlóaljparancsnok másképp határozott. Végigfut a parancs a csatárláncon:

— Kúszás a pályaudvarhoz!

Együtt kúszom a katonákkal. Téglarakások, földkupacok mögé rejtőzünk a kerítés tövében. A viadukt környékén szembetalálkozom Kurban Ibrahimovval. Visszafelé kúszik.

— Hová? — kiáltom feléje.

— Mindjárt támadás. Iljuka ott tüzel fog. Kevés töltény, töltényért menni.

Nagy termete ellenére könnyedén és gyorsan mozgott.

Már csak néhány méter választ el a pályaudvartól. A németek fokozzák a tüzet. Egy percet sem szabad késlekednünk, mert akkor egész zászlóaljunk meginog és mindenki visszafordul.

Géppuskasorozat seper végig a vaslépcsőkön és a vágányokon. Fejemet egy cement-kiszögellés mögé rejtem és lövésre készen tartom géppisztolyomat. Jobbról-balról nyöszörgés hallatszik. A sebesültek láttán az épek is megtorpannak.

A zászlóalj lehasal. A fasiszták diadalt ülnek. Géppuskáik még vadabbul ontják a tüzet csatárláncunk megmaradt tagjaira.

„Vége mindennek" — gondoltam.

Ekkor egy salakrakás mögül hirtelen megszólal egy „Maxim". Két német géppuska azon nyomban elhallgat.

Kurban végigrohan a téren. Átugrik rajtam, megáll és így kiált:

— Gyerünk, Iljuka, gyerünk!

Odaszalad, ahonnan olyan váratlanul megszólalt Ilja Regyin géppuskája, aki elsőnek tört be a perronra. Regyin kikémlelte az ellenség tüzelőállásait és most egymás után semmisíti meg őket.

A zászlóalj támadásra lendül. Zúgó hurrá-kiáltás hömpölyög végig a téren. Már magam sem tudom, hogyan kerültem a pályaudvar pénztártermébe. A szélső páncélszekrénynél halott németet vettem észre. Kezével a kulcscsomóba kapaszkodott.

Magamhoz veszem a kulcsokat. Elhagyom a pályaudvart és Regyint pillantom meg. Új tüzelőállást rendez be magának a vágányok túlsó oldalán.

Kurbannal a parton találkozom. Az átkelőhely felől jön. Lőszeres ládákat, kézigránátokkal teli oldalzsákot és néhány összekötözött skatulyát cipel. A zsineg végét fogai közt szorongatja.

Miután kivertük a németeket a Rakpart házaiból és a pályaudvarról, a komp zavartalanabbul közlekedhetett. Harminc-negyven percenként érkeznek az erősítést szállító kompok. Rogyimcev fogadja egységeit, nyomban kitűzi harci feladatukat és harcba indítja őket, a Mamajev Kurgan és a Puskin-utca körzetébe.

Egy óra mulva újra fellángolt a harc a pályaudvar környékén. A németek géppuskatüzet nyitottak az átkelőhelyre. Második zászlóaljunkat bekerítették. A zászlóalj közelharcot vív. Kiszabadítására az ezredparancsnok beveti a tartalékot. Most már engem is maguk közé tartozónak tekintenek.

— Hé, te kósza komisszár! — rikoltja felém a bajuszos, nyugodt külsejű ezredparancsnok. — Nosza, állj csak be a mi kis családunkba!

Velük megyek. Itt, Sztálingrádban, az a legjobb politikai munka, ha a katonák közt van az ember, a rajvonalban.

Egymást követik a támadások és ellentámadások, meg sem tudom számolni, hány.

Sohasem felejtem el két ismeretlen felderítő hőstettét.

Védőállást foglaltak el. Az utasvágányok váltóháza volt a támaszpontjuk. A németek teljes századot vetettek be ellenük. De amikor a század támadásra indult, pontos géppisztolysorozatok ismét földre kényszerítették.

Az egyik harcosnak elfogyott a tölténye.

— Hé, Vaszka! — kiáltotta bajtársának. — Fedezzél, ellentámadásra indulok!

Bajtársa rövid géppisztoly-sorozatainak fedezetével rohamra indult. Rávetette magát a németekre, vadul lóbálta géppisztolyát, ütései záporoztak a visszavonulók fején, a géppisztoly tusa jóformán darabokra tört... A hős katona addig üldözte az ellenséget, míg végül egy golyó földre terítette.

Estefelé a legújabb támadás során ismét a pályaudvarhoz jutottam. Szerettem volna megtalálni Regyint és Kurbant. De hiába! A zászlóalj nagy veszteségeket szenvedett. Sebesült nem volt a pályaudvar környékén: a fasiszták végeztek velük. Erre vallott a megfeketedett bőr a halottak tarkóján látható golyóütötte nyílás körül, meg a megperzselt hajcsomók.

A perron vágányain túl, egy kis halmon néhány katona állt és egy német nehéz tank lánctalpának nyomait nézegette. Majd levették sapkájukat és egy bajtársuk holtteste fölé hajoltak, amely valósággal belefúródott a földbe.

Regyin volt.

Úgy tetszett, mintha halálában is kaszálná az ellenséget géppuskájával. Kinyujtott két kezével a fogantyút szorította, ujjai a ravaszon nyugodtak, a hevederben pedig egyetlen töltény sem volt. „Kurban tehát elment töltényért és nem tért vissza" — gondoltam.

A pályaudvarért vívott harc csak szeptember 18-ának reggelére hagyott alább. Éjtszaka bent voltak a németek, majd a mieink; most megint német kézen van. Különben nincs is pályaudvar: téglái kőporrá őrlődtek... A megerősítésül éjtszaka átkelt csapategységeink a Rakpart-utcán foglaltak el védőállásokat.

Kurbannal kapcsolatos feltevésem beigazolódott. A törzshöz visszatérőben a parton bukkantam rá, két nagy szikla között. Két géppisztolyhevederes láda állt mellette. Lépteim hallatára Kurban kissé felemelte elnehezült fejét, majd ismét a víz tükrére hanyatlott. Mohón ivott. Amikor megelégelte az ivást, felemelte fejét, de kisvártatva újra a vízhez hajolt.

Odahívtam néhány katonát a kompról. Négyesben nagynehezen csónakba fektettük Kurban sebektől elgyengült, nagy testét és átszállítottuk a bal partra. Később a bal partról érkezők elmesélték, hogy a kötözőhelyről kirohant egy óriási termetű, bepólyált katona, az út közepén földre bukott, majd tovább kúszott. Az odasietők egészségügyiek nem bírtak vele. A katona nagy erővel eltaszította őket, lefeküdt az útra, óvatosan tépegette a füvet, a földet csókolta és sírt. Félrebeszélt, Ilját hívta... Azután az átkelőhelyre szaladt és berontott a kompra. Alig tudták le-

csillapítani. Kurban volt. Később meghalt. Utolsó szavai ezek voltak:

— Barát, van töltény!

... A pályaudvari pénztár kulcsai pedig nálam vannak. Kezemben forgatom a kulcscsomót és ismét látom a földbe taposott Regyint, a rohanó Kurbant, a szétrombolt épületeket és a rohamra induló katonákat.

Az imént jelentettem a parancsnoknak, a pályaudvaron történteket. Kétkedve hallgatta. Akkor átadtam a kulcsokat. A parancsnok megemelgette a csörgő kulcscsomót és megkérdezte segédtisztjétől:

— Rendjeleink vannak?

— Nincsenek, parancsnok elvtárs.

— Hát érdemérmeink?

— Vannak.

— No, akkor adj neki egy „Bátorságért" érmet.

Ekkor az a gondolat ötlött agyamba, hogy háború után feltétlenül eljövök Sztálingrádba. Elmegyek a pályaudvarra és soronkívül jegyet váltok a leggyorsabb vonatra — hiszen nálam van a jegypénztár kulcsa. Úgy rémlik, fennhangon is elmondtam ezt a gondolatomat.

11

Szeptember 19-ének estéjén Sztálingrádban rendkívül súlyosra vált a helyzet. A város közepe teljesen az ellenség kezén volt. A part mentén, a központtal szemben, egy keskeny földcsíkot tartanak nagy üggyel-bajjal csapataink. A Mamajev Kurgantól északra, a gyárnegyed területén is, elkeseredett harcok dúlnak. Itt azonban a németek nem érnek el sikert.

A front vezérkarának adataiból tudjuk, hogy a német parancsnokság mindent elkövet a város elfoglalására. Sztálingrádtól északra és délre küzdő egységeink heves támadásai azonban megkötik az ellenség kezét. Érezzük, hogy ott szintén ádáz küzdelem dúl. Sumilov és Batov csapásai zavarba hozzák az ellenséget. Nem engedik, hogy minden erejét a 62-ik hadsereg ellen összpontosítsa, amely közvetlen a város utcáin védelmezi Sztálingrádot.

Von Paulus, a sztálingrádi német hadseregcsoport parancsnoka, nyilván még nem találta ki frontunk haditervét és most dühében egyre újabb és újabb hadosztályokat vet be. Ám legyen! Hadd pazarolja tartalékait, mi szétmorzsoljuk őket, noha magunknak is igen nehéz a helyzetünk.

Szeretném őszinte szívből megszorítani kezét a Batov- és Sumilov-hadsereg minden egyes katonájának, hogy köszönetet mondjak Paulusék szárnyai ellen intézett vakmerő támadásaikért és a nekünk, a 62-ik hadseregnek nyujtott értékes támogatásukért.

Az utóbbi négy napon Sztupov alezredes írta a jelentéseket. A Legfelsőbb Tanács képviselője, a hadsereg politikai osztályán dolgozik, mint az agitációs és propagandaosztály vezetője. Azért kellett az én munkámat végeznie, mert küldetésben jártam. Ma azonban Sztupov kereken kijelentette: nem hajlandó jelentést írni. Természetesen nagyon jól tudja, milyen fontos a tájékoztatás.

— Az országnak, akárcsak az anyának — mondogatta — fontos tudnia gyermekeiről a jót is, rosszat is.

De most nem tud jelentést írni róla, hány utcát adtunk fel Sztálingrádban. Nehéz dolog ez. Különben, nekem sem könnyebb.

Most is a távíróhoz kell vinnem a legfrissebb rossz hírt, lábam azonban nem engedelmeskedik. Tíz perc múlva megtudják a távírászok, hogy Sztálingrádban feladtunk néhány utcát. Azután megtudják az újságírók, a Szovjet Tájékoztatási Iroda munkatársai. Hamarosan a rádió is közli. Inkább még ötször támadásra indultam volna, mint hogy ilyen táviratot kelljen feladnom! ...

A földalatti helyiség, ahol a hadsereg parancsnoki harcállás-pontja van, jelenleg a balszárny legszélén fekszik. A Caricán túl harcoló egységeinket ugyanis a parthoz szorították és szétdarabolták. A németek már közvetlen irányzású tűz alatt tartják harcállás-pontunk kijáratait. A bejárat lépcsője előtt a huzalon csüng egy híradós katona: ott találta a golyó. A parancsnoki harcállás-pontról az állásokhoz vezető lefolyócsatornában néhány halott fekszik. Csak egy vészatjárón lehet bejutni a parancsnoki harcállás-pontra, és így is nagy üggyel-bajjal.

A földalatti helyiség majdnem üres. A törzs több beosztottját a hadműveleti okmányokkal együtt egyenként a bal partra irányították. A huzalokat leszerelő híradósok halk beszélgetése hallatszik.

Az egyik fülkében az álmatlanságtól elgyötört Csujkov, Gurov és Vasziljev tábornok ül még néhány katonával. Igen fontos kérdésről tárgyalnak. Votyit részletes helyzetjelentése most nem érdekli őket.

— Jól van, majd később — mondja Vasziljev. — Keljenek át a tulsó partra.

A csapdának hamarosan be kell zárulnia, Csujkov altábornagy azonban utolsó percig a földalatti helyiségben marad.

Elhagyjuk az aknát. A fürdő körzetében és a Carica torkolata körül tomboló tűz előzi az éjtszaka homályát és megnehezíti mozgásunkat. A világos utcákat, az átkelőhelyek környékét, valamint a folyót a németek közvetlen irányzású tűz alatt tartják. Az emberek jobbára kúsznak, mintsem járnak, akárcsak nappal.

A folyóra zúduló német tűz azonban egyszerre csak elcsitul. Nincs időnk, hogy megvárjuk a motorost. Élni kell az alkalommal, hogy a bal partra szállítsuk a parancsnokság tagjait. Csónakba ültetjük a tábornokokat és a törzs beosztottjait.

A három csónak elhagyja a jobb partot és lassan halad a sötétben. Idegesen csobbannak az evezők. A törzsbeliek segítenek az evezősöknek, de a sebesség változatlan marad.

A vízparton állok a parancsnokok közt és le nem veszem szememet a legelől haladó csónakról.

Hirtelen tűz villan a vízen. A csónakoktól nem messze vízoszlop szökik fel, majd még egy, még egy; robbanó aknák tompa moraja száll felénk. Rakéta röppen fel az égre. Utána nyomjelző golyók szállnak a csónakok felé.

A csónakok a sziget felé kanyarodnak, de ismét fergeteges tűz zúdul rájuk. A robbanó aknák valóságos függönyt vonnak. Meresztem a szememet, de sehogy sem tudom megtalálni a két elülső csónakot. Ekkor azonban egy újabb rakéta megvilágítja a sziget egész partját és szívem elszorul: a vízen egyetlen üres csónak ring — négy utasa a part felé gázol. A németek néhányszor akna- és géppuskatüzet zúdítanak a szigetre. Vasziljev segédtisztjének ismerős hangja hallatszik, majd csend lesz. A hitleristák abbahagyják a tüzelést.

12

Nem emlékszem, hogyan kerültem a bal partra.

Lábam sehogyan sem akar mozogni. Miközben a „Krasznaja Szloboda" telepén bolyongok, a fáradtságtól többször is le kell kuporodnom. Amint leülök, egycsapásra megfeledkezem mindenről. Nem vagyok sem éhes, sem szomjas; beszélni sem akarok, csak aludni minél előbb. A túlsó partról gránátok és aknák szállnak, feltúrják a földet, letépik a háztetőket, ledöntik a falakat, de még ez sem ráz fel egykedvűségemből. A másodpercek óráknak tetszenek, minden lépés mérföldnek...

A telep szélén betévedek egy kerítésen. A tornác előtt öregember ül, faragcsál fejszéjével. A fényesre csiszolt, széles fejsze minden ütésre megcsendül. Ez a csengés olyan kellemes, hogy egy percre egészen visszatér belém az élet.

— Hát te mit kószálsz itt? — dohogja az öreg mérgesen, amint megpillant. — Legjobb idő a csavargásra...

A fejsze éle megcsillan a napon és a tölgytuskóba tapad. Az öreg felkel és közeledik felém. Sűrű szőrrel benőtt arca haragos, ősz szemöldökét összevonja.

Megrázza vállamat, majd leültet a ház előtti padkára. Engedelmeskedem. Kábultan hallom, hogy szitkozódik. Az öreg átkozza a hitleristákat, amiért felgyujtották a várost, feldúlták a békés telepet, gyermekeket gyilkoltak... Nem jutok hozzá, hogy feleljek: a telepre hirtelen egy zászlóaljnyi katona vonul be.

Egy nagy csoport a ház előtt áll meg. Parancsnokuk azzal a kéréssel fordul hozzánk, hogy mutassuk meg a 62-es átkelőhelyhez vezető utat.

Szavainak hallatára az öreg meglágyul. Nyájasan végighordozza pillantását a katonákon.

— Hová mentek, gyerekeim?! Hisz nappal bombáz a német. Várjatok estig.

— Nem érünk rá, öregapám — feleli az egyik katona.

— Ne siessetek: látjátok, mekkora a zűrzavar... Ez a rév nappal nem működik. A felsőhöz kell eljutnotok. A sziget környékén új révet rendeztek be.

Az öreg arrafelé mutat, ahol a sűrű tölgyes mögött igen nagy magasságból tízesével buknak alá a német zuhanóbombázók. Fekete füstgomolyok szállnak az erdő mögül. Reszket a föld. A szirénaüvöltés egy percre elnémítja a katonák beszélgetését, fékezi élénkségüket.

Amíg a csoport parancsnokával ismerkedem, a katonák lehúzzák zubbonyukat és egy szál trikóban maradnak. Tengerészgyalogosok! Vidámító, örömteli érzés fogott el, amikor megtudom, hogy nem egy, hanem több ilyen zászlóalj jön Sztálingrádba. Sztálingrádot tehát a győzelemig fogjuk tartani.

A tengerészgyalogosok azt is közlik, hogy utánuk egy szibériai hadosztály érkezik.

— Derék fiúk! — mondják.

Táncolni szeretnék örömömben. Hát megjöttek az én drága földijeim...

Most azonban nincs idő ujjongásra. Segíteni kell bajtársainkon.

A parancsnok összekötőt jelöl ki, hogy kapcsolatot teremtsenek a hadseregtörzzsel. A matróz tiszteleg, majd odajön hozzám. A többiek, csoportokra oszolva, sietve kiürítik a töltényes ládákat. Néhányan a szárított élelmiszereket is kihajigálják hátizsákjukból.

— Kell a fenének! Inkább „fenykát" adj! — mondják a tengerész-gyalogosok, és „F-1" mintájú kézigránátokkal tömik meg zsákjukat.

Az összekötő-matróz megkérdi tőlem, hol van a törzs. Együtt indulunk el. A hallgatag katona nem is hederít a körülöttünk robbanó, vijjogó bombákra.

Nemsokára Tobolsin szakaszvezetővel találkozunk. Csujkovról, Vasziljevről, Gurovról és a többiekről érdeklődöm.

— Valamennyien Sztálingrádban vannak, az új parancsnoki harcálláspontonon. Már jártam náluk. A 62-es átkelésen lehet eljutni hozzájuk. A törzs pedig itt van. Várjanak meg, mindjárt jövök. Együtt mehetünk a parancsnoki harcálláspontra — feleli Tobolsin kurtán és gyors léptekkel a tanya felé indul.

Egy óra mulva, a törzsnél hallottam, amint Vaszilij Ivanovics Csujkov személyesen telefonált a jobb partról. Azt kívánta, kövessenek el mindent, hogy elegendő gyúlékony keverék jusson a városba.

Itt mesélték el nekem részletesen, hogyan hagyta el a hadseregparancsnok a régi harcálláspontot.

Csujkov tudta: ha a jobb parton halad az új harcálláspont felé, akkor abban a veszélyben forog, hogy az ellenség kezébe kerül, mivel a Szakemberek Házának körzetében a németek már kijutottak a folyóhoz. A gyárnegyedben harcoló egységekhez csak egy módon lehetett eljutni: átkelni a bal partra, felmenni a part mentén a „Golodnij" szigetig, majd ellenséges tűzben visszatérni a jobb partra.

Ezen a kockázatos, de egyedül lehetséges úton indult el a parancsnok munkatársaival. Azon az éjtszakán, amikor már elveszettnek hittem őket, sikerült sértetlenül kisiklaniok a németek tüzéből, akik a Carica torkolatának környékén vertek tanyát. Két csónak elsüllyedt ugyan, de Csujkov, Gurov, Vasziljev és a többiek kiúsztak a zátonyra, onnan a szigetre gázoltak, a Caricán pedig helybeli csónakosok szállították át őket.

Visszatér Tobolsin szakaszvezető. Hármasban — a trikós katona, Tobolsin meg én — a parancsnoki harcálláspontra indulunk: egy gépkocsioszlophoz csatlakozunk, amely lőszert szállít az átkelőhelyre.

13

Az alámosott part mentén vagy tíz csónak ring a vízen. Az odasikló hullámok a parthoz ütődnek, csobbanásuk tapshoz hasonlít. A csónakokban gyúlékony keverékkel teli palackok vannak. Haladéktalanul át kell szállítani őket a túlsó partra. A csónako-

sok azonban a meredek part mélyedéseiben gubbasztanak. Egyik sem szánja rá magát, hogy elsőnek evezzen át a tűz alatt lévő folyószakaszon.

Végül aztán egyszerre hárman jelentkeznek: megbeszélték, hogy együtt indulnak el.

— Egyikük csak átér — mondja búcsúzóul egy öregember, ugyanaz, aki az imént lehordott.

A három vakmerő legény bárkája elhagyja a partot. De még a víz közepére sem érnek, máris aknák robbannak előttük.

— A Mamajev Kurganról verik őket — állapítja meg Tobolsin szakaszvezető és idegesen sodorgatja oldaltáskájának szíját.

— Nem értek át — mondja valaki szomorúan.

— Nem igaz: kisiklottak a tűzből — vitatkozik a mellettem álló tengerészgyalogos.

Ledobja köpenyét és csónakba ugrik.

Az aknák hol közelebb, hol távolabb, hol oldalt robbannak, a tengerész azonban ügyesen kanyarog köztük. Amikor a jobb part közelébe ér, gyúlékony folyadékkal teli palackokkal megrakott másik bárka indul el a bal partról. Az ismerős öregember ül benne. Ő is ügyesen kanyarog a robbanó aknák között és szerencsésen eléri a jobb partot. Az öreg nyomában mások is útnak indulnak.

Esteledik. A nap a füstölgő város mögé bukik. Kékesfehér láng lobban a folyón. Egy lefelé sodródó bárka ég. Nyilván golyó vagy gránátszilánk találta el a ládát, a palackok széttörtek és a folyadék meggyulladt. A csónakból kiugrik egy ember és a víz alá bukik. A bal parton sürgés támad, de szerencsétlenségre egyetlen csónak sem akad.

A jobb partról, Sztálingrádból hamarosan csónak siklik a fuldoklóhoz.

— Megmenekült! — száll a hír a Volgán.

A csónak a mi oldalunkon köt ki. Odarohanunk. A csónakból az ismerős öregember száll ki; csuromvizes, szemöldöke megperzselődött, zubbonyának ujja is megégett. Mellette a megmentett katona botorkál, égett kezét előre nyujtja. A bárka fenekén a sebesült parancsnok fekszik.

— Ó-ó! ... Hurrá! — ordítja bőszen a sebesült.

— Csillapodj, fiam, csillapodj — csitítja az öreg föléje hajolva.

Néhány perc mulva már minket visz át a túlsó oldalra. Amikor csónakunk túljut a veszedelmes helyen és a jobb part menedékébe ér, az öreg egy pillantást vet a jobb parton tomboló tűzvész tükörképére a vízen és mélyen felsóhajt:

— Mint amikor sebből ömlik a vér. Biztosan még a fenekén is forró... Hogy is élhet itt a hal!

A parton melegen elbúcsúzik tőlünk:

— Ha éltek — nézzetek be hozzám.

— Benézünk, öregapám, feltétlenül! — kiáltjuk és tekintetünkkel kísérjük az éjtszaka sötétjébe vesző bárkát.

14

A gyúlékony folyadékkal teli palackok, amelyeket olyan nehéz volt a helyszínre szállítani, segítettek. A németek harckocsitámadását visszaverték. Október 3-án estefelé a „Barikádok" gyártelep falainál negyvennyolc páncélos jármű lángolt. A katonák közel eresztették a tankokat és a romok közti leshelyükről hajigálták rájuk a palackokat.

A tankokkal vívott harcokban a „Barikádok" gyár munkásain kívül a „Vörös Október" munkásosztagai is részt vettek. Most valamennyien egységeinkhez csatlakoztak és Rogyimcev gárdistáival és Batyuk bátor szibériai katonáival vállvetve harcolnak. Alig lehet megkülönböztetni egymástól a katonákat és a munkásokat.

Az utcai harcok taktikája, a hősiesség tömeges megnyilvánulása eltér a német szabványtól. Az ellenség zavarban van. A németek nem tudják kitalálni parancsnokunk szándékát. Csujkov a part mentén rendezi be parancsnoki harcálláspontját, éppen azon a helyen, ahol a németek a Volga felé törnek. Továbbra is nyugodtan és céltudatosan irányítja csapatait.

A parancsnok és Rogyimcev beszélgetésének elején nem voltam jelen, de abból, amit hallottam, sok minden megvilágosodott előttem. Csujkov közvetlenül az első vonal mögé hozta a hadosztálytörzseket meg a maga harcálláspontját és azt követelte a parancsnokoktól, hogy a semleges sávokat kézigránáthajításnyi távolságra szűkítsék.

— Ebben az esetben a német légierő nem bombázza majd első vonalainkat. Ha pedig mégis arra vetemedik, akkor bombáinak javarésze a németek fejére hull — mondja Csujkov. — Ahogy mondani szokás: megkötözzük a német légierő kezét-lábát; igaz ugyan, az ellenség bombaterhét hátsó vonalainkra zúdíthatja, előretolt állásainkat azonban pusztán harckocsikkal és gyalogsággal nem tudja felmorzsolni. Csak több emberünk lenne!

A parancsnok becsapta a németeket, amikor tüntetően átkelt a bal partra. A fasiszták örömükben röpcédulákkal árasztanak el; azt állítják bennük, hogy „a város középpontjában szét-

zúzták a hadsereg törzsét". Adjátok meg hát magatokat, oroszok — mondják — hiszen „a sors kényére-kedvére biztak titeket". A katonák és a parancsnokok nevetnek rajta: jól tudják, hogy Csujkov a városban van.

Miután hadseregparancsnokunk megtévesztette a németeket és meggyőződött róla, hogy főerőik le vannak kötve, szárny-támadást határozott el. A cél az, hogy kiverjük az ellenséget a Mamajev Kurgan csúcsáról, amely úgy kell nekünk, mint a levegő. Ma, október 4-én, pontosan reggel kilenc órakor, tüzérségünk a németek számára teljesen váratlanul tűz alá vette a Kurgant.

Éjtszaka átkelt friss erőket vetünk be ellentámadásra. Az ellenség elkeseredetten ellenáll...

15

...Az első vonalból nagy örömhírt hoztak a törzshöz: egységeink utat törtek a Mamajev Kurganra, a lejtők birtokáért folyik a harc. Batyuk hadosztályának szibériai katonái verekednek ott.

Gurovnak, a Katonai Tanács tagjának fedezékében nagy a zsúfoltság. A folyosón, a földön a törzs beosztottjai, csapatparancsnokok, politikai osztályok vezetői ülnek. Gurov telefonbeszélgetésbe merül. Sikerült összeköttetést kapnia a bal parttal és most, tenyerével a kagylót befedve, Sztupovot hívja a készülékhez. Beszélgetésükből kiderül, hogy odaát, a bal parton, az átkelőhelyre érkezett a Párt Központi Bizottságának egyik tagja. Nappal szándékozik átkelni a Volgán. Gurov szeme tanácstalanságot tükröz. Simára borotvált fejét apró verejtékcseppek borítják.

— Kövessen el mindent, hogy ide ne jöjjön — parancsolja Sztupovnak. — Mondja meg: felesleges kockázat.

Ebben a pillanatban a hadseregparancsnok lép a fedezékbe. Megpróbálunk felkelni.

— Üljenek nyugodtan, ne ugráljanak.

Érezni lehet, hogy a hadseregparancsnok is aggódik a Központi Bizottság tagjának sorsáért. Gurov mérgesen ledobja a kagylót. Csend támad.

— Talán tüzérségi tűzzel fedezzük? — kérdezi Csujkov Gurovtól.

Gurov bólint. Csujkov megparancsolja Pozsarszkijnak, tüzérségi tűzzel fedezze az átkelőhelyet, ha a bal partról elindul a csónak.

Pozsarszkij tábornok, az alacsony, fürge tüzérségi parancsnok kisiet a fedezékből.

Néhány perc feszült csendben telik el.

Lassan ismét megindul a beszélgetés. Lényege az, hogy könnyebb támadásba indulni, mint átkelni a Volgán. Ellenséges tűzben, az önvédelem legcsekélyebb lehetősége nélkül hajózni a vízen persze veszedelmesebb, mint támadásban részt venni. De visszatér Pozsarszkij. Csak ennyit tud mondani:

— Már itt van...

Manuilszkij elvtárs lép be. Középtermetű, komoly férfi; látszik rajta, hogy most izgatott, de nyugodtan viselkedik. Fekete átmeneti kabátjának szárnya iszapfoltos, cipőjéről csorog a víz: a csónak nyilván sáros és nedves volt. Sietség nélkül kigombolja kabátját és vízhatlan szövetzubbonyának mellén megcsillan a képviselői jelvény. Manuilszkij elvtárs meghallgatja a hadseregparancsnok jelentését, kezet szorít mindenkivel és a fedezék közepére lép.

— Azért kértem engedélyt Nyikita Szergejevics Hruscsovtól az idejövetelre, hogy átadjam önöknek Sztálin elvtárs személyes üdvözletét...

Kimondhatatlan büszkeség érzése fog el valamennyiünket; a fedezék falai szinte kitágulnak, semmi más nem hallatszik, csak hangos taps.

Manuilszkij elvtárs rövidre fogja mondanivalóját. Szavaiból mindnyájan megértjük, miért akarják annyira a németek elfoglalni Sztálingrádot és miért nem sikerül nekik.

— Nem telik belé sok idő és önök nagy fordulat tanúi lesznek — fejezi be Sztálin elvtárs küldötte.

16

A városba vezető utat a németek „halottak útjának" nevezik. Nem véletlenül. Holttestekkel borították az utcát, míg végre elfoglalták a Szakemberek Házát; egy zászlóaljuk fűbe harapott, mire bejutottak a bank épületébe; a Mamajev Kurgan északnyugati lejtőiért vívott háromnapos ütközet után nedves és csúszós lett a talaj az ellenség vérétől. A felperzselt föld nem tudta beszívni a nedvességet.

És az ellenség mégis tovább nyomul a Volga felé. A kiesők helyébe egyre újabb és újabb hadosztályok érkeznek.

Mi is kaptunk erősítést. Az újonnan érkezett katonák fegyverzete kitűnő.

A kitartás legyőzi a halált. Amíg a túlnyomórészt szibériaiakból és tengerészgyalogságból álló legelső erősítéseink makacs harcokban meglassították a németek előnyomulását, a második cso-

port már feltartóztatta az ellenséget a város utcáin...

Különösen szívósan tartja magát Batyuk ezredes hadosztálya a Mamajev Kurganon. A bátor és vakmerő szibériaiak a szó szoros értelmében sem éjjel, sem nappal nem hagyják nyugton a németeket. A tomszki munkások zászlója alatt küzdenek. Az ezredek a frontra indulásuk előtt kapták ajándékba a munkásoktól és megesküdtek, hogy méltók lesznek földijeik bizalmára. Túlzás nélkül állíthatom: méltók rá. Hamarosan valószínűleg újabb zászlót kapnak: várják a parancsot, amely gárdahadosztályi címmel tünteti ki őket.

A németeknek nem sikerült a vízbe szorítaniuk bennünket. Most aránylag csendesebb a helyzet. Igaz, ez a szélcsend gyanús, de azért mégis csak szélcsend.

17

Hadseregünk új parancsnoki harcálláspontja, a „Vörös Október"-t a traktorgyártól elválasztó mély árok partján van. Ezen a helyen rohamhidat építettünk a folyón, a híd összeköti a partot a Golodnij-szigettel. A németek szüntelenül lövik és bombázzák. Minden rövid lövés a törzset találja.

A németek a traktorgyárat is erős bombázás és tűz alatt tartják. Nekünk is jut néhány eltévedt bomba.

Van-e áldozat a parancsnoki harcálláspontonon? Van, de aránylag kevés: mindenki valahogyan nagyon szívós és ügyes lett. A törzs őrségéhez tartozó Hresztobincev vöröskatonának egy nap háromszor cserélték a puskáját. Az elsőnek egy gránátszilánk letépte a csövét, a másodiknak — alig két óra múlva — egy szilánk szétzúzta a tusát. A vöröskatonának harmadik puskát adtak. Nemsokára azonban közvetlen közelében, alig három méternyire, akna robbant, Hresztobincev nem tudta idejében elrejteni puskáját és a szilánkok kitépték a tárat, a závárt, letörték a felsőágyat. Hresztobincev bepólyált kézzel visszatért őrhelyére és továbbra is ott áll, puszta szuronnyal. Új puskát egyelőre nem kapott.

Tobolsin szakaszvezetőt, aki naphosszat futkosott fedezékből fedezékbe a csomagokkal, a robbanás hulláma kétszer is az árokba taszította, köpenyét pedig szitává lyuggatták a szilánkok. Közvetlen parancsnokom, Votyit alezredes, a szervezési és oktatási osztály vezetője megsüketült, nem tud beszélni. Kórházba szállítják.

Október tizenhatodikán a németek felgyújtották a kőolajtartályokat. Vérvörös láva hömpölyög az árokba... Égésszag, füst, tűz...

Az árkot védő katonák fuldokolva szaladnak a folyóhoz. A tűz tovább terjed, végigfut a kavicson, a homokon. A folyó sem állítja meg: láng táncol a Volga habjain.

Egy nap és egy éjtszaka tombolt a tűz a folyón. Úgy rémlett, elég a víz — de ez sem dönti el a város sorsát. Sztálingrád védőinek soraiban olyan férfiak küzdenek, akik önfeláldozó hazaszeretetükkel példát mutatnak: egybeforrasztják a harcosokat és meghátrálásra kényszerítik a halált. Ezek a férfiak a kommunisták.

Itt van például Ovcsarenko, a hadosztály politikai osztályának vezetője. Égésektől dagadt kezével nyujtja át a pártigazolványokat a pártba felvett harcosoknak. Néhány szóval üdvözli az ifjú kommunistákat és nyomban támadásra vezeti őket — egyik tűzből a másikba. És hány ilyen katonánk van! Meg sem lehet számlálni őket!

Büszke vagyok, hogy az én szívemet is a bolsevikok nagy kommunista pártjának piros tagsági könyvecskéje melengeti.

18

Október 17. reggel. Korompelyhek hullanak az égből. Fekete lesz a part, feketévé válnak a gyárépületek megmaradt vázai, az emberek. Egységeinkkel még mindig nem állt helyre az összeköttetés. Most felesleges a telefonkészüléknél rostokolnom: „hason csúszva telefonálok". Ez már a tudósító sorsa: eredj az egységekhez és gyüjts anyagot. De másként nem is lehet, hiszen az egész ország lélekzetvisszafojtva figyeli a Sztálingrád utcáin dúló harcokat.

Délután öt órakor kell leadnom a következő jelentést. A „Vörös Október"-be megyek. Itt Gurjev gárdahadosztályának zászlóaljai állomásoznak. Tobolsin velem jön: küldeményt visz a hadosztályparancsnoknak.

Kúszva, futva érjük el a „Vörös Október" szélső műhelyeit. De még lélekzethez sem jutunk, amikor a németek a hadosztály egész frontszakaszán ismét megkezdik a tüzérségi előkészítést. Az aknák, gránátok, bombák fergetege szétveti a lerombolt házak és gyárépületek téglahalmazait, újra feltúrja a már annyiszor felszaggatott földet. Ledőlnek a gyárkémények, meggörbülnek a gyujtólövedékek felgyujtotta vasszerkezetek.

Egy gyujtólövedék az egyik marógép öntöttvasalapzatába fúródik. Kék lángocska lobban. A fém olvadni kezd.

Jónéhány ilyen lövedék fúródott a mechanikai műhely vastag keresztgerendájába. Föntről, a szikrák nyomában, az olvadt fém

cseppjei hullnak, mint megannyi kövér könnycsepp... Alighogy kiszaladunk a műhelyből, teteje dörgő robajjal beomlik.

A Mamajev Kurgan felé igyekszem. A szilikátgyár mögött, a futóárokban Tamara Ivanovna Smakova orvosnővel találkozom. Még Tomszkből ismerem. Az egyetem padjából vonult be. A gyöngéd, okos lány egycsapásra általános tiszteletet ébresztett maga iránt. Mindössze huszonegy éves; alacsonytermetű, kerekarcú, nem ragyogó szépség — de minden katona és parancsnok igazán szereti. Senki sem mondhat róla egyetlen rossz szót sem. Bátor bajtárs a harcban. Mielőtt eltávoztam a zászlóaljtól, a zászlóalj segélyhelyén dolgozott, most már ezredorvos. Úgy megörült nekem, mintha édes húgom volna — de puha arcán máris könny csorgott.

— Miért sír?

— Fáj... Elkergetett az ezredes — magyarázza Tamara Ivanovna és visszafojtja könnyeit.

— Miféle ezredes? Miért kergette el és hová? — kíváncsiskodom.

— Maguk mind ilyenek!... Elkergetik az embert, önmagukkal nem is törődnek! — Összeszedte erejét és megmagyarázta: — Batyuk ezredes, hadosztályparancsnok, az egészségügyi zászlóaljhoz zavart és megparancsolta, hogy feküdjem kórházba. Ha pedig nem megyek — mondta — akkor megbüntet... csak súrolt a golyó, ő meg egyre a magáét hajtogatja...

— No, akkor én is az ezredesnek adok igazat. Menjen csak, Tamara Ivanovna, és gyógyíttassa magát.

Rámnéz, és mivel nem talál „együttérzésre", tovább indul.

Csak most veszem észre, hogy súlyosan megsebesült. Kezét mellére szorítja, puhán lépked, lassan mozgatja lábát.

A Kurgan északi lejtőjén véletlenül a parancsnok figyelőhelyére bukkanok. Jól látszik innen a harcmező.

A németek tüzérségi előkészítése egyre tart. Csujkov figyeli a harcmezőt; komor és hallgatag.

A pergőtűz irányt változtat: védelmünk hátsóbb vonalaira és a bal partra zúdul. Új német támadás kezdődik.

A német gyalogság egyik lánca a másik után közeledik. Részeg valamennyi. Mögötte harckocsik, utána ismét gyalogosok. Így ismétlődik több hullámban. A negyedik hullámban különösen sok a harckocsi és a géppisztolyosok teljesen felegyenesedve nyomulnak előre. Ez új vonás a hitleristák taktikájában.

A németek egyre közelebb érnek. Már átjutottak a vasúti töltésen. Géppisztolyos csoportok bukkantak fel a gyárépületeknél. A mi gyalogosaink pedig még hallgatnak. Csak nem pusztult el már mindenki ott?

Valahol kézigránát puffan tompán. Fejünk fölött rakétalövedékek húznak el sivítva, a gyártelep széle felé. A „katyusák" második sortüze pontosan az összevont ellenséges gyalogságot és harckocsikat találja. A fasiszták első hulláma valósággal eltűnik, a következő azonban folytatja útját.

A „katyusák" sortüze a jel. Nyomában puskalövések dördülnek, majd megszólal a tüzérség. A hurrá-kiáltások, lövések és robbanások tömör morajjá olvadnak össze.

— Magukhoz tértek! — mondja a hadseregparancsnok hosszú hallgatás után.

19

Október huszonkettedike. Egységeinkkel megszakadt az összeköttetés. Ismét „hason csúszva" kell híreket szereznem.

Gorisnyev ezredes hadosztályának törzse egy gyárkéményben ütött tanyát. Innen kell Batyuk parancsnoki harcálláspontjára jutnom. Éjtszaka jóformán veszélytelen az út, de mivel a helyzet még nem tiszta és a tűzharc nem csendesedik, kénytelen vagyok „nappali utakon" közlekedni, vagyis földalatti csöveken át, az egyik fényfolttól a másikig tapogatózva.

Eleinte úgy tetszett, jó irányban haladok, hamarosan azonban rájöttem, hogy eltévedtem. Kidugtam fejemet egy nyíláson és közvetlen közelben német géppisztoly kelepelését hallottam. (A mienk élesebben és szaporábban kattog, mint a német.) Visszafordultam, de más csőbe jutottam, mint amelyen jöttem és végleg eltévedtem.

A nyíláson át a sötét eget kémlelem; figyelem az ellenséges géppuskák és a mi géppuskáink tűzharcát. Hol egyenként kattognak és elhallgatnak, hol őrült zenebonát csapnak riadtan. Időnként rakéták röppennek fel és aknák huppannak.

Csak hajnalban sikerült kijutnom a „Vörös Október" gyár lakótelepének egyik utcájára. Itt kénytelen voltam a Fürdőárok mellett ásott mély hasadékban menedéket keresni: a Mamajev Kurgan és a munkáslakótelep közti szakaszon ugyanis vagy ötven német repülőgép végzett zuhanóbombázást.

Miután bombázással előkészítették a talajt, néhány német harckocsi kúszott előre a Kurgan északi lejtőjén. A tengerészgyalogos zászlóalj lövészárkai előtt négy tank szinte egyszerre kigyulladt, a többi pedig visszafordult. Néhány perc mulva ismét harckocsik közeledtek. A tengerészgyalogosok bőszen hajigálták rájuk páncéltörő gránátjaikat, gyujtó palackokkal lobbantották lángra őket. A lángoló tankok megtorpantak. Az egyik azonban tovább kúszott előre, mintha sérthetetlen volna. Néhány gránát

közvetlenül lánctalpa mellett robbant, de a harckocsi csak tovább taposta a lövészárkokat.

Ekkor páncéltörő puska dörrent és a tank tornyáról szikrák röppentek szét. Egy buckáról valaki két gyujtópalackot hajított a harckocsira, de elhibázta. Újabb palack szállt: fekete füstgomoly tűnt fel, fehér láng lobbant, de hamar elaludt. A lövészárokból három katona ugrott ki és mint a pörgettyű, úgy gurult lefelé az árokba... Nyilván az utolsók...

A tank letaposta az ő lövészárkukat is, majd egyhelyben megfordult és ismét a halom felé kúszott. Mögötte, a cserjésben, géppisztolyos, puskás németek közeledtek; egészen felegyenesedve jöttek, fegyverüket súlyban tartották.

Ekkor a bucka tetején lévő lövészárokból hirtelen láng csapott fel. Lángoló gomolyag gurult a tank felé, uszályként követte a tűz és a füst... A tank visszahőkölt, el akarta kerülni ezt a mozgó tűzgomolyt, a láng azonban éppen feléje tört, utólérte.

„Mi lehet ez? Mintha eleven volna — tűnődtem. — Lángszóró talán?"

A további azután teljesen érthetetlen volt. Az égő gomolyag felugrott és a tankon termett, a toronynál. A harckocsi nyílásának fedele lassan felemelkedett, majd egy szempillantás alatt lecsapódott.

A tank nekiiramodott, keringett, hogy lerázza a lángot, a tűzcsóva azonban valósággal rátapadt páncéljára. Csillogó patakok csorogtak a tank egész testén. A harckocsi megállt. Ekkor a füstön és tűzön keresztül hirtelen emberi alak rajzolódott ki rajta, úgy állt ott, mintha zavaros vízben vagy ködben lebegne... Felegyenesedett, felemelte karját, amelyen úgy lobogtak a lángnyelvek, mint megannyi zászló, majd ismét eltűnt a láng és a füst tengerében.

A tankot követő németek elképedésükben a földre buktak. Elcsitult a géppuskák kattogása. Elhallgatott a tüzérség. Elcsendesedett mindenki, a Mamajev Kurganon, a munkásháztömbökben, a legközelebbi utcán. Mindenkit ámulatba ejtett az ismeretlen hős páratlan bátorsága, minden tekintet a domb északi lejtőjén lángoló tankra szegeződött.

Egy perc múlva fülsiketítő robbanás hasított a csendbe, majd fergeteges „hurrá" harsant: harcosaink támadásra lendültek. Mintha láva tört volna elő a földből és az ellenségre zúdult.

Este a 62-ik hadsereg politikai osztályára megérkezett Ovcsarenko alezredes jelentése. Mihail Panyikako tengerészgyalogos hőstettéről szólt.

Panyikako felvett két gyujtópalackot és ki akart ugrani a lövészárokból, hogy lángba borítsa a német harckocsit. Ekkor

azonban ellenséges golyók ütötték át az üveget és a meggyulladt folyadék ráömlött a hős katonára. A tengerész azonban nem torpant meg, hanem az ellenségre rontott. Lángoló testével felugrott a harckocsira és széttörte a második palackot. A többi már szemünk előtt játszódott le.

20

Háromszögletű borítékot hoztak: Mihail Panyikako címére érkezett Gricko Panyikakótól, a kemerovói terület Verh-Szirta nevű falujából. A postás már nem tudta kézbesíteni a levelet a címzettnek.

Gricko ezt írta egyenes, iskolás betűivel:

„Drága bátyácskám! Olga Ivanovna mindennap Sztálingrádról beszél nekünk, ahol a fasiszták előretörnek. Drága bátyácskám, menj oda és verd az átkozottakat. Olga Ivanovna azt mondja, hogy Sztálingrádot nem szabad feladni, ott maga Sztálin elvtárs harcol a fasiszták ellen, ez a legkedvesebb városa. Ott mentette meg egész Szovjetoroszországot, még Lenin idejében. Neked okvetlenül oda kell menned.

Drága bátyácskám! Mellettünk lakik a sánta Ivan bácsi. Már régen elveszítette a lábát. Most azonban már nem volt hajlandó tovább őrizni a falusi szovjetet, hanem a kovácsműhelybe állt be dolgozni. Vaszka meg Harlam, Dása néni fiai, akik velünk szemben laknak, önként jelentkeztek katonának és Sztálingrádba mentek harcolni. Engem nem vesznek be. El kell végeznem az ötödik osztályt.

Hej, csak már elvégezném! Segítenék neked kézigránátokat cipelni, a puskához pedig már jól értek. Egész falunk most Sztálingrád számára köt harisnyát, kesztyűt, mi pedig önként gyapjút gyűjtünk, hogy csizmát készítsünk a harcosoknak.

Az újságok azt írják, hogy mindenki segíti Sztálingrádot, pénzzel, kenyérrel, hússal. Ó, bátyácskám! Siess oda! Ne engedd Sztálingrádba a fasisztát, szét kell verni ott, máskülönben nekünk gyűlik meg a bajunk... Mihelyt pedig megveritek a németet Sztálingrádban, anyukával visszatérünk szülőföldünkre, a Donyec-medencébe. De ha nem veritek meg a németet Sztálingrádban, akkor nem adja vissza nekünk a Donyec-medencét, befészkeli ott magát.

Viszontlátásra.

Öcséd

Gricko"

Vasziljev tábornoknak, a politikai osztály vezetőjének utasítására ezt a levelet megküldtem valamennyi hadosztály politikai osztályának.

21

A magas, meredek part tetején, ahol az üres kőolajtartályok állnak, rendezkedett be a hadsereg híradóközpontja. Itt futnak össze a hadosztályok, dandárok, önálló ezredek, zászlóaljak huzalai. Az akna bejáratánál összegabalyodtak a huzalok és nehéz megállapítani, melyik hová vezet. Csak a fáradhatatlan híradósok igazodnak el ebben az útvesztőben.

Különös gonddal őrzik azt a kábelt, mely a Nagy Föld*-del köt össze bennünket. Alig különbözik a többitől, de valahányszor belépek ide, mindig megkeresem a tekintetemmel. Fekete kígyóként tekergőzik a póznán, majd eltűnik a földben, végigfut a Volga medrének fenekén és a tulsó parton jut ki a szabadba.

Ma azonban igyekszem észre sem venni, amikor belépek: ismét rossz hírt viszek.

...Csapataink helyzete nem nagyon világos. Sok helyen a Volga partjára szorultak. A traktorgyár körzetében a németek kijutottak a folyóhoz és ezzel elvágták a város északi szélén harcoló két egységünket. Csapataink tehát kétfelé szakadtak...

A fáradt híradósok bizonyára arcomról olvassák le a jelentés tartalmát. Elfordulnak, de továbbra is soronkívül engednek be.

A közvetlen vezetéken dolgozó távírászok már leadták a jelentés első sorait. Nem tudom elolvasni, csak hallom a készülék billentyűinek bosszantó kopogását: „Tak-tak, tak-tak".

Ez a kopogás valahol messze, a Volgán túl is felhangzik. Gondolatban látom, amint olvassák a szalagot a front vezérkaránál; tudom, hogy tartalmát megismerik a moszkvaiak, uraliak, szibériaiak. Szívem összeszorul. A készülék pedig egyre csak ismételgeti: „Tak-tak... tak..." Szeretnék felkiáltani: „Nem, nem így, nem lesz így!..."**

A szalag hirtelen nekiiramodik, a betűk egymásra ugrálnak. A híradós idegesen a billentyűkre üt, mintha akkordot ütne le, a másik készülék azonban már felvette a figyelmeztető jelzést: „Vonal!... Vonal!..."

Előbb valamelyik közbeeső állomás adta le a jelzést, majd az ellenőrző állomás, azután bekapcsolódott a front erősítője is. Valami történt. Azután ez a szó jelent meg a szalagon: „Gyöngy!... Gyöngy!..." Ez volt hadseregünk hívójele.

* *Nagy Föld*nek nevezték a szovjet partizánok a szovjet hátországot. *(A ford.)*
** *Tak* oroszul azt jelenti: így. *(A ford.)*

„Gyöngy, 05-öst a készülékhez... 05-öst a készülékhez..."

A híradós a billentyűkre teszi ujjait és rövidített jelekkel megkérdi: „Ki hívja?" Ekkor azonban beleavatkozik a frontközpont: „05-öst a készülékhez... tak-tak... 05-öst... Lépjen ki a vonalból, lépjen ki! Kapcsolja 05-öst".

Ki szakította félbe a távíratot és miért — nem értem. Meg akarom kérdezni, az ügyeletes ellenőr azonban ajkára teszi ujját.

Közben már telefonáltak a parancsnoknak és két-három kínzóan hosszúnak tetsző perc elteltével Csujkov belép a távíróközpont helyiségébe. Az altábornagy figyelmesen végignéz a jelenlévőkön, majd a készülék fölé hajol és szinte suttogva diktálja a távírásznak:

— 05-ös a készüléknél, hallgatom.

Egy percre csend lesz. Az ismétlő készülék elismétli Csujkov szavait, a szalagon azonban még mindig nincs válasz. Nyilván sok állomáson és kapcsolóhelyen megy keresztül a távirat. Feszült várakozással nézzük a parancsnok izgatott arcát. Most hirtelen még jobban előrehajol, mohón figyel minden betűt, hol távolabb hajlik, hol ismét előre dől: mondani akar valamit. A kezéből kisikló szalagon ezt a szót látom: „Üdvözlöm..." Majd a készülék betűről-betűre lekopogtatja a második, a harmadik szót. Az egész mondatot el tudom olvasni:

„Üdvözlöm, Vaszilij Ivanovics!"

Rövid szünet után, amely alatt Csujkov le sem tudja adni válaszát, a szalagon új mondatok jelennek meg:

„Hogyan érzi magát? Mi újság önöknél? Hogyan viselkedik az ellenség?"

Csujkov teleszívja tüdejét levegővel, bepólyált kezére pillant (az utóbbi időben ekcéma kínozza: feszült idegállapotának következménye) és az „üdvözlöm" kezdet után röviden jelenti a helyzetet. Nyilván elfelejtett választ adni az egészségi állapotáról szóló kérdésre. Alig kopogja le szavait a távírós, a szalagon máris új mondatok jelennek meg:

„Családja jelenleg Moszkvában van. Mindenki él és egészséges, ne aggódjék..."

Csujkov felemeli fejét, tekintete végigfut a szalagon, válaszolni készül, de alighogy elkezdi: „Köszönöm Önnek..." — szembetalálkozik az ügyeletes ellenőr figyelmeztető pillantásával és elhallgatja a nevet, amelyet mondani akart.

A szalagon ismét kérdések következnek: a kérdező úgy látszik jól ismeri a város fekvését és olyan tereptárgyak iránt érdeklődik, amelyekről sok sztálingrádi is alig tud.

Erre a kérdésre: „Hol a szállása?" és „Hol a szeme?" — Csujkov közli a megfelelő térképkockákat.

„Azt hiszem, a Fürdőárok a legalkalmasabb szálláshely. Ássa be magát minél mélyebbre és minél erősebben ezen a ponton" — tanácsolja a kérdező.

A szalagon rejtjeles számcsoportok sorakoznak, majd ismét szöveg következik:

„A szeme pedig, tanácsolom, a Kurgan előtti útelágazásnál legyen, ahol az őrház áll. Innen jól láthatja a gyárnegyedet és könnyebben kitalálhatja az ellenség szándékát..."

A hadseregparancsnok kihúzza magát, kezét nadrágjának varrására tapasztja és így szól:

— Igenis! Parancsára!

„Milyen segítségre van szükségük?" — ismétlődik kétszer is a kérdés.

Az altábornagy arcát kövér izzadságcseppek borítják. Gondolkozik. Majd röviden így felel:

— Szorongatnak.

Újabb szünet. A gép üresen kopog: „Tak-tak... tak-tak..." Csujkov figyel, nyilván azt fontolgatja, mit javasoljon, már-már mondani akar valamit, de ismét félbeszakítja a szalagon megjelenő szöveg:

„Segítséget nyujtunk. Minden eszközzel segítünk önöknek. Adja át harci üdvözletemet egysége dicső harcosainak és parancsnokainak... Viszontlátásra!... Erős kézszorításomat küldöm harci segítőtársainak: Gurovnak, Krilovnak, Ljudnyikovnak, Rogyimcevnek, Batyuknak..."

Csujkov feláll és tiszteleg.

Vigyázzba merevedünk.

A gép pedig tovább kopog: „Tak-tak... tak..."

22

A part mentén, a város közepétől a „Barikádok" gyárig és tovább, a traktorgyártól a Rinok-telepig terjedő keskeny földsávon tartják magukat csapataink. A traktorgyár körzetében a németeknek sikerült ugyan átszakítaniok ezt a vonalat, de nem tudják kiszélesíteni az áttörést és a folyóba szorítani minket. Minden támadási kísérletük óriási veszteségekkel jár.

Leghevesebb harcok a Mamajev Kurganon dúlnak. Tegnap itt vertük vissza a „tábornokok támadását". Azért nevezték így, mivel a támadó csatárláncok katonái közt három tábornok volt. Elmondom, hogyan történt.

Két fasiszta hadosztály nyomult előre a Kurgan felé. Valamennyien éreztük, hogy ellenséges támadás kezdődik — de hol vannak a támadók? Úgy rémlett, a föld kérge levált és kelet felé mozog... Csak ha jobban megnézte az ember, akkor vette észre, hogy a kéreg felszínén valósággal hemzsegnek a németek. Mozogtak a bokrok, hullámzott a sárga fű, megelevenedtek a halmok. A mozgó lepel már védelmi vonalunk első futóárka felé kúszott...

A terepszínűre álcázott hitleristák lélektani hatású, „kúszó" támadását géppuskáink, tüzérségünk és „katyusáink" fergeteges tűzzel fogadták. A németek tovább kúsztak előre. Már sikerült egy keskeny szakaszon áttörniök frontunkat. Bőszen törtettek a Kurgan csúcsa felé, ekkor azonban a mieink támadásra indultak a szárnyakon. Kora reggel kézigránát- és közelharc bontakozott ki és csak ebédidőre ért véget. Vonalunk a legerősebb nyomást is kiállta.

23

Holnap nagy ünnep lesz: november 7-e.

Pelyhekben hull a hó. A Mamajev Kurgan, a Dar-Gora, az elárvult rakpartok, az egykori utcák és gyárak megpróbáltak téli köntöst ölteni, de még aznap szétszaggatták az aknák és a lövedékek... A lemeztelenedett földdarabok pedig semmiképp sem tudnak betakarózni, bármennyire igyekszik is a természet.

Hírszerzőink értesülése szerint a fasiszták meg akarják zavarni ünnepünket: Mokraja Mecsetka körzetében és Gorogyiscséban három friss gyalogoshadosztályt vontak össze, Gumrakból vagy száz harckocsi és rohamlöveg közeledik, a 106-os magaslatot körülvevő árokban új tüzelőállásokat rendeztek be nagykaliberű aknavetők és tüzérségi ütegek számára. Az ellenség nyilván új támadásra készül.

Az ünnep forrónak ígérkezik.

A hadsereg Katonai Tanácsa utasította az egységeket: takarékoskodjanak tölténnyel, lövedékkel és készüljenek fel az ellenség új támadásainak visszaverésére.

„...A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 25-ik évfordulójának tiszteletére sztálini kitartással, gárdista pontossággal pusztítjuk az ellenséget. Ma a hősiesség legyen a legfőbb magatartási szabály, a szívósság és harci ügyesség legyen minden sztálingrádi büszkesége!..."

A Csujkov és Gurov aláírásával ellátott üdvözlő napiparancsot még jóval a sötétség beállta előtt telefonon és küldöncök út-

ján valamennyi egységhez eljuttatták. Nem lehetett tudni, mit hoz az ünnepre virradó éjtszaka...

November 6-ának délutánja felesleges sürgés-forgás nélkül, az este feszült várásában telt el.

Este előbb hóvihar tombolt, majd száraz hó esett, olyan száraz, mint a köles. Azután hirtelen elállt. Nem volt se szél, se felhő. Sötétség borult a városra, erős fagy kísérte. Lábam alatt csikorgott a hó, az égen csillagok hunyorogtak. Rég nem láttam őket. Már majdnem három hónapja füstfelhők csüngtek Sztálingrád fölött. Most váratlanul kiderült az ég. A hunyorgó csillagok olyanok, mint a géppuskafészkek, a Tejút pedig akár a sötétben szétröppenő nyomjelző golyók: harcmezőre emlékeztet. Az ember önkéntelenül megremeg, válla közé húzza fejét. De lehetetlen is, hogy meg ne remegjen. Idelent a földön mennyivel szűkebb a hely, mint az égen, de tüzelőállás semmivel sem kevesebb. A háború, különösen itt, Sztálingrádban, megtanított rá, hogy minden szikrában veszélyt, minden fellobbanó fényben robbanást lássunk. Csak a föld oltalmaz minket redői között a szilánkoktól és tüzes golyóktól. A föld legbiztosabb páncélunk és erődünk és mi fejet hajtunk előtte: megérdemli.

A parancsnok fedezékéből egy csoport tábornok lép ki. Fejük fölött akna süvít és egészen közel robban. A lövészárok magas föld-mellvédje megóvja őket a szilánkoktól. Csujkov és legközelebbi segítőtársai — Gurov, Krilov, Vasziljev, Vitkov — mintha észre sem vennék a robbanást, tovább mennek. Elhatározták, hogy az ünnepet harcosaik közt, a lövészárkokban, az első vonalban töltik.

Csujkov a Mamajev Kurgan felé indul, Vasziljev és Vitkov balra fordul az árokban, amely a város központjába, Rogyimcev egységeihez vezet, Gurov altábornagy, a Katonai Tanács tagja pedig a „Barikádok" gyár körzetébe tart. Gyakran jár egyedül, segédtiszt és kíséret nélkül, noha más tábornokoknak ezt nem engedi. Sztálingrád harcosai majdnem minden nap látják a lövészárkokban és tüzelőállásokon a karcsú, feszestartású Gurovot: katonazubbonyt, vagy egyszerű, egysoros köpenyt visel, tábornoki rangjelzéssel. Legtöbbnyire ott jár, ahol heves összecsapások várhatók. A Katonai Tanács tagja komorkülsejű férfi, dús fekete szemöldöke összenőtt orrnyerge fölött. Mindig elégedetlennek látszik, de alighogy megpillant egy katonát, simára borotvált, napbarnította arcán meleg, derűs fény ömlik el. Gurov kifogyhatatlan a tréfákban, kitűnően ismeri a katona-lelket és ahol megjelenik, még a legveszélyesebb percben is biztonságot, bátorságot önt az emberekbe.

Ha vologdai vagy arhangelszki katonákkal találkozik, Gurov földieinek nevezi őket; jól beszéli nyelvjárásukat. Amikor pedig kirovi területről való katonákkal beszélget, szavait feltétlenül ízes vidéki szólásokkal fűszerezi.

Gurov jól ismeri a tájszólásokat. Kiejtéséből könnyűszerrel, pontosan megállapítja bárkiről, hova való, sőt még az illető terület kerületét is megnevezi. Köztudomású, hogy a donmenti harcok során egy veszedelmes német kémet leplezett le, aki politikai vezetői egyenruhában jelent meg nála. A kém azt állította, hogy a kurszki területről való — ez okozta vesztét.

A parancsnokok és politikai munkások között az a meggyőződés alakult ki, hogy bármilyen harcban számítani lehet arra a katonára, akivel Gurov beszélt.

A volt Technika Háza pincéjének bejáratánál Rudnyev régi caricini munkás, gyári tűzoltó üdvözölte Gurovot. Rokona Nyikolaj Rudnyevnek, a polgárháború hősének. Gurov nyilván régóta ismeri.

— Kellemes ünnepet, Grigorij Fjodorovics! — köszöntötte Rudnyevet, miután kezet szorított vele.

— Önnek is, komisszár elvtárs — felelte Rudnyev.

— Mi az, csak nem szomorkodsz? Ma nem járja — jegyezte meg Gurov mintegy mellékesen.

Rudnyev mintha csak erre várt volna.

— Van miért. Ha elgondolom... — fogott neki az öreg, hogy kiöntse szívét, Gurov azonban félbeszakította:

— Menjünk le a pincébe, Grigorij Fjodorovics, ott melegebb.

— Nem, nem mehetek. Itt az őrhelyem.

— Ki állított ide? — csodálkozott Gurov.

— Magam állítottam magamat erre az őrhelyre — válaszolta Rudnyev.

— Hogyan? Felvezető nélkül?

Gurov elgondolkozott. Tudta, hogy Rudnyevet már többízben a Volgán túlra akarták szállítani, ő azonban senkinek sem engedelmeskedett, hanem tovább őrizte a gyárat. Most pedig, amikor a gyárból csak puszta falak maradtak és portásfülkéje földig leégett, Rudnyev a Technika Házának őrzését vállalta magára. Ebben a házban üdvözölte Rudnyev 1918 őszén Vorosilovot, a Tizedik Hadsereg parancsnokát, valamivel később pedig e ház előtt kapott puskát a gyár munkásaival együtt és innen ment Sztálin elvtárs hívására a voroponovoi sáncokhoz, hogy feltartóztassák a fehérgárdista hordákat.

— Minek kell nekem felvezető! — fogott bele a magyarázatba Rudnyev. — Itt állok és arra gondolok, mi lesz velem, ha elmegyek erről a helyről. Másutt könnyen kicsúszhat alólam a talaj.

Itt viszont szilárdan állok a lábamon és elememben vagyok, mint hal a vízben. Háború előtt is álltam így, őrhelyemen, ünnep előtt: díszőrségben voltam. Olyan jól éreztem magam, olyan büszke voltam a nagy bizalomra... Mekkora gyár, és én vagyok a gazdája... Tarka fények égnek, vörös zászlók lengenek, zene szól, és én ott állok, az örömtől elakad a lélekzetem. Amott, abban az épülettömbben, amelynek tegnap leomlott a fala, volt a nagyterem: ott tartották az ünnepi üléseket. Engem minden alkalommal az elnökségbe választottak. Megtörténik: odamegyek, üldögélek az emelvényen, elnézem a vidám arcokat, még nagyobb izgalom fog el és visszafutok őrhelyemre, díszőrséget állni. Ma is elhatároztam, hogy őrködöm. Ön bizonyára előadást fog tartani, komisszár elvtárs, már várják a pincében, én meg szokásom szerint őrködöm. Menjen csak, tartsa meg nyugodtan, én itt állok. — És mintha rajta kapta volna magát, hogy feleslegesen tartóztatja a tábornokot, sürgősen ismételte: — Menjen, menjen, én itt állok.

A Technika Házának pincéjét légvédelmi óvóhelynek rendezték be. Polgári lakosok azonban nincsenek itt most, így hát egységeink szállták meg a pincét.

A fal mellett emeletes priccsek húzódnak. Széles hasábokból ácsolták; ülni és feküdni is lehet rajtuk. Néhány tucat összecsukható ágy halmokba rakva hever. A pince közepén zongora áll.

Jelenleg itt ütötte fel tanyáját a zászlóaljtörzs, a gazdasági szakasz és az egyik ezred hírszerző alakulata, amely egy tengerészgyalogos-géppuskásszázaddal olvadt össze. Ebben a zászlóaljban szolgált Mihail Panyikako komszomolc, Sztálingrád legendás hőse.

A pince közepén álló zongorát egy héttel Panyikako halála előtt hozták le a földszintről. Panyikako kezdeményezésére történt.

Panyikako barátjai mesélik, hogy Mihail szenvedélyesen szerette a zenét. A hajón ő volt a műkedvelő ének- és táncegyüttes legjobb kísérője. Ugyanazon a napon, amikor a zongorát lehozták a földszintről, a Technika Házára újabb pusztító tüzérségi támadás zúdult.

Egy ízben, kegyetlen tűz és tomboló tűzvész közepette, Panyikako nyugodtan ült a zongora mellett, nem hagyta abba a játékot. Csak akkor távozott el, amikor omlani kezdett a mennyezet. A házból puszta falak maradtak, a pince mennyezetén nagy rés tátongott. Az óvóhelyet hamarosan megtisztították a törmeléktől és a téglától. A zongora nem sérült meg és a pincében újra kezdődött az élet.

A nevezetes nap óta, amikor a harckocsitámadás visszaverésének során Panyikako lángolva az ellenséges tankra ugrott, felgyujtotta, majd elpusztult — nem volt több zongora-hangverseny.

Azóta senki sem nyúlt a zongorához. A dicső, hős komszomolc emléktárgyaként őrzik. Mihail Panyikako halála napján Gurov gyűlést tartott a zongora előtt. Valamennyi sztálingrádi nevében megesküdött, hogy nem hagyják el azt a szent vonalat, amelyet Panyikako védelmezett. Ezt az esküt becsülettel megtartották.

Most Gurov jött ide, hogy itt ünepelje nagy ünnepünket. Úgy ismeri itt mindenki, mint tulajdon édesapját. Gyakran meglátogatja ezt a zászlóaljat.

— Üljenek le; folytassák — mondta a katonáknak, akik félbeszakították beszélgetésüket. Maga is közéjük ült.

— Nos, levelemben kiadtam neki az utasítást, hogy az ünnepekre zubbonyomból kabátot varrjon a kisfiúnknak — fejezte be sietve egy idősebb katona. Nyilván feszélyezte a tábornok jelenléte és nem akart tovább mesélni feleségének küldött „utasításairól".

De Gurov tábornok nem az az ember, aki benn hagyja a csávában katonáját. Nyomban segítségére sietett:

— Úgy... hát azt miért nem írtad meg az asszonynak, hogy egy-két hordócska uborkát meg káposztát is tegyen el, mi? Harapnivalónak — fűzte közbe Gurov. Észrevette, hogy a katona zavarban van és oktatóan így folytatta: — Megverjük a németet Sztálingrádban — és utána ellátogatok hozzátok. Írd csak meg az asszonynak az „utasításban".

A katonák összenéztek.

— Egy pohárka ital után igen jól esik harapni a sós uborkából — tréfálkozott Gurov. — Különösen fürdő után. Hiszen nálatok az Altájon a forró gőzfürdőt szeretik. Vörösre csapkodják a bőrüket — azután ki az utcára, be a hóba...

— Ez edzés, tábornok elvtárs. Az ilyen gyógymód úgy elmulaszt minden betegséget, mintha elfújták volna — jegyezte meg egy bajuszos katona.

— Én is amondó vagyok: aki nem fél a hőségtől, az a harcban sem reszket — biztatta Gurov.

Kis idő múlva a tábornok a zongorához lépett és a nap időszerű témájára terelte a szót. Most már az Októberi Szocialista Forradalomról beszél, arról, mit adott huszonöt év alatt a szovjet hatalom népünknek, milyen volt a sorunk háború előtt, milyen nagyszerű életet törtek derékba a fasiszták. Majd közvetlenül rátér a Volga partjain lejátszódó eseményekre, megemlíti a háború sok hősét és külön kiemeli Mihail Panyikako hőstettét.

— Alekszej Makszimovics Gorkij, a nagy proletáríró felejthetetlen emléket állított Danko égő szívének — mondja Gurov és emlékezetből idézi az elbeszélés néhány részletét.

Szokatlan csend borul a pincére. A falakon mozdulatlanná dermed a magukkészítette lámpák előtt üldögélő katonák árnyéka. Szinte mindnyájan látják az élő Dankót, amint fáklyaként magasra emeli égő szívét és vezeti a népet...

— ...Ez legenda. Mi pedig tanúi voltunk a sztálingrádi Danko hőstettének — mondja Gurov és mindenki világosan érti, hogy a tábornok Mihail Panyikako komszomolc hőstettéről beszél.

Ekkor Gurovtól jobbra, a sötét sarokban, ahol a rádiós ül készüléke mellett, felvillan a lámpa. Úgy ragyog, mint új csillag az égen, megvilágítja a hullámsáv tábláját. A rádiósnak annyi ideje sincs, hogy levegye füléről a hallgatót — hangosan mondja:

— Sztálin elvtárs beszél!... — Megismétli: — Sztálin elvtárs!

A rádiós arcán elragadtatás, öröm fénylik, a boldogság könnye tolul szemébe. Végtelenül boldog, hogy készülékének hullámain ő hallhatta meg elsőnek a vezér hangját. Letépi fejéről a hallgató ívét, azt sem tudja, mit mondjon, csak odatartja Gurov füléhez.

— Hallgassa csak, tábornok elvtárs... milyen nyugodtan beszél. Itt van valahol a közelben, mintha a dandárparancsnokságról beszélne...

Gurov felemeli kezét és a rádiós elhallgat.

A pincében újra csend támad. A katonák feszülten figyelnek és a Katonai Tanács tagjára néznek. A tábornok szeméből, izgatott arcából, szemöldökének mozgásából látszik, hogy jól hallja a nagy vezér szavait.

— Elvtársak: ő az, Sztálin!

Gurov a katonák felé fordítja a hallgató kagylóit. A membrán alig érezhető rezdülése is hallhatóvá válik. A harcosok visszafojtják lélekzetüket. Hallgatják és valamennyien a vezér arcképére néznek, amely a magas ablakpárkányon áll. Sztálin elvtárs hangja egyre erősebben, ércesebben cseng:

„Azt hiszem, hogy egyetlen más ország, egyetlen más hadsereg sem birná ki a német fasiszta haramiák és szövetségeseik elállatiasodott bandáinak hasonló nyomását. Csak a mi Szovjetországunk s csak a mi Vörös Hadseregünk képes ellenállni ennek a nyomásnak."

A vezérnek ezt a kijelentését viharos éljenzés fogadja. Sztálingrád védői a szétrombolt ház pincéjében együtt tapsolnak Moszkva és az egész ország dolgozóival. Majd ezek a szavak hallatszanak:

„És nemcsak ellenállni tud, de le is tudja gyűrni."

„Rólunk beszél Sztálin elvtárs" — ez olvasható a katonák izgatott szeméből. Sztálin hangja pedig egészen közelből cseng, egyre tisztábban és ércesebben...

Csak Sztálin elvtárs beszámolójának befejezte után, amikor az éterben már zene harsogott, vették észre a jelenlevők, hogy a fülhallgató eltűnt és a zongora fedelén katona-csajka és zománcbögre áll. Kiderült, hogy a hallgató benne fekszik. A zongora mintegy rezonátorul szolgált a csajkából és bögréből fabrikált eredeti hangszóróhoz. Melyik ügyes kéz és mikor állította össze, senki sem vette észre. Mindenkit lenyűgözött a beszámoló. Gurov pedig a katonák csodálkozó pillantása láttán elmosolyodott.

Nem árulta el, hogy az 1925—1926-os években, amikor még egy század politikai vezetője volt, ugyanilyen módon szervezte meg a közös rádióhallgatást a Vörös Hadsereg politikai oktatási szobáiban. Azokban az években ugyanis még igen kevés helyiségben volt hangszóró. Gurov csak ezt mondta:

— Derék legény ez a rádiós! Tisztán tartja a csajkáját és a bögréje is mindjárt kéznél van.

Éjfélkor ugyanezen a rádiókészüléken hallgatták a Honvédelmi Népbiztos ünnepi parancsát.

Előzetesen már felhivták rá a katonák figyelmét: maga Csujkov közölte, a figyelőhelyről. A hadseregparancsnok Batyuk hadosztályának harcosai körében, a Mamajev Kurgan egyik lövészárkában hallgatta Sztálin elvtárs beszámolóját. Utasitására a hadsereg rádióállomása a katonai rövidhullámú sávon közvetitette a hadparancsot.

És megint úgy tetszett, hogy a nagy Sztálin szavai leginkább hozzánk szólnak, Sztálingrád védőihez:

„...Az ellenséget Sztálingrád alatt megállitottuk. De a Sztálingrád alatt megállított ellenség, miután ott katonáinak és tisztjeinek már tízezreit áldozta fel, erejének végső megfeszítésével új hadosztályokat vet harcba. A szovjet-német arcvonalon a harc egyre hevesebbé válik. Ennek a harcnak kimenetelétől függ a szovjet állam sorsa, hazánk szabadsága és függetlensége"...

A harcosok felálltak. A parancs szavait harci vezényszónak tekintették. Erősen megmarkolták puskájukat és géppisztolyukat; készen állták, hogy csatába induljanak.

„...Lesz még ünnep a mi utcánkban is!... Halál a német fasiszta területrablókra!"

Gurov felnyitotta a zongora fedelét. A katonák a kijárathoz sorakoztak és az Internacionálét énekelték. Úgy sorakoztak fel, mintha a nagy hadvezér következő vezényszavára várnának, aki — úgy tetszett — ott áll a jobbszárnyon, hogy csatába vezesse harcosait.

A föld fog sarkából kidőlni,
Semmik vagyunk s minden leszünk...

A szeretett Sztálin szavait: „Lesz még ünnep a mi utcánkban is!" — ismételgették lövészárkokban, futóárkokban, fedezékekben, Sztálingrád szétrombolt utcáinak romjai között. Mélyen belevésődtek a sztálingrádi csata harcosainak szívébe.

A pince kiürült. A jobb szárnyon, Ljudnyikov hadosztályának védelmi körletében heves harc dúlt, akárcsak előző nap. A pince kijáratánál megint Rudnyev üdvözölte Gurovot.

— Mi az, Grigorij Fjodorovics, miért nem mentél le meghallgatni? — kérdezte a tábornok.

— Őrt álltam. Mindent hallottam, komisszár elvtárs. Lesz még ünnep a mi utcánkban is. Lesz, komisszár elvtárs! Ha egyszer Sztálin elvtárs megmondta, akkor lesz.

Keleten már pirkadt a hajnal, de a csillagok még fényesen ragyogtak. Most már nem volt olyan hatásuk, mint előbb: senki sem hajtotta le fejét és senki sem remegett. Mintha a csillagok is örültek volna az ünnepnek.

A jobbszárnyon és a Kurganon fellángolt a harc. Heves, ádáz küzdelem volt. De bármennyire fokozta nyomását az ellenség, bármennyi tartalékot vont össze, nem tudja megtörni ellenállásunkat. A szétrombolt Sztálingrád utcáit védelmező egységeink olyan erősítést kaptak, amellyel egy tucatnyi hadosztály, semilyen más erő sem ér fel.

24

Csapataink tartják a Volgapartot és a Mamajev Kurgan felét. Itt van a hadsereg parancsnoki harcálláspontja.

Ljudnyikov ezredesnek parthoz szorított hadosztálya óriási nehézségek árán tartja magát a „Barikádok" gyár falainak tövében. A németek már hetedik napja szüntelenül rohamozzák Ljudnyikov egységeit.

Gorohov ezredes félig bekerített dandárja a város északi szélén verekszik. Ugyanitt bátran küzd egy traktorgyári munkásosztag, amelynek Szeleznyov főhadnagy a parancsnoka. Az osztagot elvágták a dandártól és már tizenkilencedik napja védekezik, noha tölténykészlete fogytán van.

Tegnap a dandár erősítést kapott: a volgai flotilla vöröstengerészeinek egy partraszálló osztagát és a tartalékhadosztály egy zászlóalját osztották be hozzá. Segítségükkel Gorohov áttörte a gyűrűt, amelynek belsejében Szeleznyov ostromlott csapata védekezett.

Ma megérkezett Nyikolajev őrnagy Gorohovtól. Egy kendőt hozott, okmányok voltak benne: két pártigazolvány, egy komszomol-igazolvány, néhány más írás és egy notesz. A notesz borítólapján ez a név olvasható: „Valja Gorovaja". A komszomol-igazolvány is az ő nevére szól.

Engem a notesz érdekelt. Első felét címek, dalok és különböző mondások töltötték meg. Más oldalain versbe foglalt visszaemlékezések olvashatók a békés napokról, a lány szeretteitől való elválásról, akiket Sztálingrádból a hátországba szállítottak. Nagyon keserű és fájdalmas lehetett ennek a lánynak felidéznie az elmult napokat, ha prózában nem is tudta kifejezni. A lapok közt lepréselt nyárfalevél. A notesz hátlapját rajz díszítette: tussal szépen kihúzott virágcsokor. Beljebb naplójegyzetek következtek:

1942 október 20. 12 embert kötöztem be. Három meghalt.

Október 23. Egyre csak előretörnek. Ma 6 támadást vertünk vissza.

Október 24. A börtön épületében vagyunk. Falai vastagok, gránát nem üti át. Csak a bombatelitalálat veszélyes. A pincében igen sok töltény és gránát volt. Egész zászlóaljnak elég. Én találtam meg, elismerést kaptam érte. Mennyire örülök!

Október 27. Nincs hová levelet írnom. Bekerítettek. Három bajtársunkat kiküldtük, de mind elpusztultak...

Október 30. Szomjas vagyok! Ha csak egy korty vizet ihatnám! Van egy kevés, de a sebesülteknek kell. Drága anyácskám, hidd el, olyan nehéz!...

November 4. Heten maradtunk.

November 7. Ma újabb támadást vertünk vissza. A politikai vezető megparancsolta, hogy két töltényt tartalékoljunk.

November 8. Anyácskám, ne sírj: nem élhetek tovább... Csókollak...

November 9. Titkolják előttem, de tudom. A politikai vezető valamennyiünket megcsókolt. A katonák átölelték, megcsókolták egymást és most már négyük közül egyik sem beszél...

... Anyácskám, nem mozdul a kezem. Kértem-könyörögtem a politikai vezetőnek, de nem hajlandó. Agyonlőtte magát.

Engem ki fog agyonlőni? Szeleznyov célba vett, de mégsem tette meg... Anyácskám, ne szidj..."

Ezekkel a szavakkal véget érnek Valja Gorovaja naplójegyzetei.

November tizennegyedikén áttörték a gyűrűt. Elsőnek öt tengerész hatolt be a börtönbe. Nyomukban Grekov, a dandárparancsnok politikai helyettese. Sietett megvinni a hírt Szeleznyovnak,

hogy a Vörös Zászló Érdemrenddel tüntették ki. Egy törzsőrmester élelmiszert és vizet vitt.

Az egyik elsőemeleti sarokcellában hét holttest feküdt. Kettő még meg sem dermedt. A lány halott volt. Arcát a téglák közé fúrta, kezében jegyzettömböt szorongatott. Nyilván benne örökítette meg életének utolsó perceit. Szeleznyov a falban fúrt lőrés előtt feküdt.

Az utolsó tölténnyel lőtte agyon magát.

A falra ezeket a szavakat rajzolták:

„A fogság szörnyűbb a halálnál."

Az aláírás alatt megtalálták a befalazott kendőt az okmányokkal. A kendőn ez a tintaceruzás felírás állt:

„A szovjet föld dicsőségére".

25

Ljudnyikov hadosztályát még november elején helyezték át a „Barikádok" gyár körzetébe. Vaszilij Ivanovics Csujkov azért határozta el, hogy megerősíti ezt a szakaszt, mert éppen itt várta a németek támadását.

A parancsnok jóslata bevált. November 6-án a hadosztály tíz támadást vert vissza. November 7-én kora reggeltől késő estig egymást követték a támadások, a hadosztály azonban állta a sarat. November 8-án hajnalban a németek 197-ik gránátos, 101-ik könnyű gyalogsági és 16-ik harckocsi-hadosztálya az 56-ik hadsereg tüzérhadtestének támogatásával ismét előretört; a támadókkal együttműködött egy száztíz-százhúsz harckocsiból álló kötelék, amelyet a jobbszárnyon vetettek be.

A véres ütközet több órán át tombolt. Végül az ellenség beékelődött a gyárnegyedbe és kijutott a Volgához. Elvágta Ljudnyikov hadosztályát a hadsereg főerőitől és a hadosztály most bekerítve folytatja a küzdelmet.

A sebesültek elszállítása a hadosztályból és a lőszer-utánpótlás lehetetlen: a Volgán zajlik a jég, sem csónak, sem motoros nem tud átjutni: a jég közé szorul. Ráadásul a hitleristák a magas partról éjjel-nappal fergeteges tüzet zúdítanak mindenkire, aki csak megjelenik a víz mellett. Csak éjjelente dobnak le „PO—2" típusú gépeink élelmiszert és lőszert.

A legutóbbi napokban a hadseregtörzs semilyen hírt sem kapott Ljudnyikovtól. A rádióösszeköttetés megszakadt. Feltehető, hogy a rádiókészülékeket szétlőtték, vagy nem működnek. De halljuk, hogy ott még harcok dúlnak. Néhányszor összekötőt küldtünk, de egyik sem tért vissza. Ma azonban végre átjött — helye-

sebben szólva: átkúszott Ljudnyikovéktól Parsnyev híradós hadnagy.

Az aknamezőről hozták be. Zúzódást szenvedett, egész éjjel kint feküdt a fagyban.

Alighogy az orvosok magához térítették, Parsnyev lázas keresésbe fogott. Tapogatózott maga körül, majd ingébe nyúlt és egy kézigránátot rántott ki. Az orvosok hátrahőköltek.

— Á, megvagy! — mondta Parsnyev és nevetett.

— Mi ez? — kérdezték.

— Iratcsomó. Az ezredes megparancsolta, hogy nem szabad a németek kezébe kerülnie. Így hát beszereltem a kézigránátba... Ha történik valami: egy mozdulat — és nem lesz sem az enyém, sem az övék.

Parsnyev hozzálátott a kézigránát hatástalanításához: kihúzta a gyujtószerkezetet, levette a védőtokot és elfordította a fogantyút. A szorosan a tok falához tapadt iratkötegen egyetlen gyűrődés sem volt.

Parsnyevet erős teával kínálták.

— Szóval feltartóztatjátok a fasisztákat? — kérdeztem, amikor kissé megmelegedett.

— Kell is tartani őket! Maguk szorultak be, mint farkasok a verembe. Ész nélkül törnek előre. Csak több lőszerünk volna.

A hadnagy az utcai harcokra terelte a szót:

— A minap katonáink két támadást vertek vissza egy téglalapalakú nagy ház előtt. Felkapaszkodtak a falak romjaira, meg az ablakokba és onnan lestek. A fritzek támadásra indultak, de a mieink csak hallgattak. A nácik örömükben felegyenesedve törtek előre, „Heil, heil!" kiáltották. Mi pedig közel eresztettük őket, azután rajta! — kézigránátokat, meg téglákat zúdítottunk rájuk... Mihelyt közéjük sóztunk egyet, nyomban lekushadtak és ijedten pislogtak. Két támadást kiálltunk. Az ezredes elvtárs elismerését fejezte ki.

Parsnyev cigarettát kért és így folytatta:

— Tudjátok, a gyárkerítés széles kapuja előtt torlaszokat építettünk. Derék munka volt! Fekszik az ember a fedezékben és kedvére puffogtatja az ellenséget... A minap meg fejükbe vették a gazfickók, hogy megagitálnak minket: adjátok meg magatokat, a csajkát meg a kanalat megtarthatjátok... De felsültek.

— Van nálunk egy Podszvecsnyik nevű katona — Podszvecsnyikovnak hívják tulajdonképpen — az ezredes borbélya volt, most ő is harcol, amellett pedig ügyesen rajzol. Hát jól megadta a választ az agitációjukra... A parancsnok politikai helyettesének tanácsára fogta magát és nagy bádoglemezre egy füzet másolt, de olyan ügyesen, hogy valódinak látszott. A fritzek felébredtek, fel-

dühödtek — és vad tüzelésbe fogtak. Lövik, lövik — ugyan mi baja eshet egy bádoglemeznek? Hát szitává lyuggatták, de a füge csak a szemükbe nevetett: „Nosza, harapj belém!" Szóval álljuk a sarat. Csak lőszert kapjunk valamiképp, akkor egészen rendbejön a dolog. Mit nem adnék most egy hevedernyi töltényért... Az ezredes elvtárs is főként a töltények miatt aggódik.

Parsnyev hadnagy egyre lassabban és halkabban beszélt. A meleg elálmosította. Keze hamarosan lecsúszott melléről és a hadnagy elcsendesedett. Óvatosan átvitték egy másik fülkébe és lefektették a priccsre.

26

Táviratot viszek a parancsnokhoz aláírásra. Félek, hogy eltévedek. A reggeli félhomályban nehéz megtalálni a keresett fedezéket.

Fő támpont azelőtt egy villamos-oszlop volt. Október végén még épen állt. Fél hónap múlva egy szilánk leszakította egyik ágát. A csonka oszlop tovább is ott meredezett, kissé a folyó felé dőlve. Egészen összeszabdalták a páncéltörő és gyujtólövedékek. November közepén, amikor a hitleristák mozgolódást vettek észre a mi partunkon és tonnaszámra ontották rá a halálthozó fémet, az oszlop még jobban meghajolt. Egyszer aztán az ellenség elhatározta, hogy meghiúsítja egyik hadműveletünket és egész tűzerejét ránk zúdította, közte háromszázmilliméteres rakétalövedékeket is. Az oszlop ezt már nem bírta ki. A halál vihara megcsavarta, mint a zsineget, kitépte cementágyából és a meredek part szélére dobta. De nem gurult le, hanem oldalára dőlt és megmaradt ágával belefúródott a földbe. Úgy meredezik most is a törmelék és omladék halmaza közepett, mint az útjelzőtábla.

A hajnali félhomályban a ledöntött oszlop felé tartottam és pontosan el is jutottam a parancsnok fedezékéhez.

— Miért ilyen korán? — kérdezte Szamszonov segédtiszt.

Megmutattam a táviratot. Sztálin elvtársnak szól: jelenti, hogy Sztálingrád hős védői hatmillió rubelt adtak a védelmi alap javára, a „Sztálingrágyec" elnevezésű harckocsioszlop felszerelésére. A táviratot a parancsnoknak kell aláírnia.

— Alszik? — kérdeztem.

— A parancsnok nem alszik, hanem pihen — tréfált Szamszonov, majd mély sóhajtással hozzátette: — Elnyomta az álom. Egész éjtszaka járkált, azon töprengett, hogy segítsen Ljudnyikovon. Teát kért, de mialatt kitöltöttem, ő már...

Szamszonov csendesen a dolgozószoba félig nyitott ajtajához vezetett. A parancsnok mellére ejtett fejjel, ülve aludt. Súlya alatt hátradőlt a szék, csak két lábon állt. Szamszonov megpróbálta megigazítani a széket, a parancsnok azonban megmozdult. A segédtiszt megfordult és lábujjhegyen, csendesen bevitte a teát. Néhány percig a tábornok előtt állt, majd szándékosan a csészealj széléhez koccantotta a poharat.

— Háromszor is bementem, de nem ébredt fel, felkölteni pedig sajnálom.

Visszamentünk a várószobába. Az asztalon V. I. Csujkovnak címzett levél feküdt. Szamszonov észrevette, hogy pillantásom ráesett és így szólt:

— Feleségétől érkezett. Azt írja, hogy a filmhíradóban látta a városért vívott csatát és megismerte férjét. Orljankin filmoperatőr felvételeket készített, amikor a rohamhídnál voltunk, emlékszel? Vaszilij Ivanovics elolvasta a levelet és sokáig járt fel-alá dolgozószobájában. Válaszolnia kellene, de nincs ideje. Azt mondja nekem: „Törődöm veletek, védem a várost, felkutatom a tartalékokat — tinektek meg eszetekbe sem jut a gazdátok.... Legalább egy levelet megírhatnátok a feleségemnek..."

Váratlanul belépett a hadsereg hadtápszolgálatának főnöke. A parancsnok felébredt. Halljuk beszélgetésüket. A parancsnok a hadbiztosi és élelmezési osztálynál is jobban tudja, hány tábori konyha, kondér, kulacs, kanál szükséges az egységeknek, kinek mennyi kenyér, só, hús, kása, hal és más élelmiszer kell.

A hadtápszolgálat főnöke rákvörösen lépett ki a dolgozószobából. Meg sem állt a várószobában, hanem kisietett.

Vaszilij Ivanovics teát kért, majd Krilov vezérkari főnököt hivatta. Krilov vezérőrnagy az utcai harcok nagymestere. Résztvett Ogyessza és Szevasztopol védelmében. Itt Sztálingrádban a város védelmének első napjai óta a hadseregparancsnok közvetlen segítőtársa. Beszélgetésük legalább egy óráig tartott.

— Dolgozd meg a csapatparancsnokokat. Magyarázd meg nekik újra meg újra, hogy a közvetlen célzású tűz a legpontosabb és leghatásosabb. A kezelőszemélyzetet géppisztolyokkal, kézigránátokkal, robbanóanyaggal és aknákkal kell ellátni. A támadókat tűzzel kísérő és nyomukban haladó tüzérek ne csak lövedékeikkel füstöljék ki a németeket a pincékből, hanem értsenek ezekhez a fegyverekhez is. Hiszen ez az utcai harc lényege. Ne gondold, hogy ezt mi ketten találtuk ki. Nem. Maguk a katonák jöttek rá. A körülmények sugallták nekünk ezt a harci formát, éppúgy, mint azt az újítást, amelyet a lövészszázadokban hajtottunk végre. Ha pedig az újítás hasznos, akkor mindkettőnknek az a feladatunk, hogy előmozdítsuk e tapasztalat elterjesztését. Aki pedig nem érti meg —

azt belátásra kell kényszerítenünk. Úgy bizony, Nyikolaj Ivanovics... Szokolovot pedig mégis rá kell bírni, hogy foglalkozzék a mesterlövészekkel. Ez is erő. Tudod, hogy Vasziljev külön foglalkozott a mesterlövészek egyéni eredményeinek elemzésével? És mit gondolsz, mi derült ki? Száz harci nap alatt hadseregünk háromszáznégy mesterlövésze hatezer németet pusztított el a városban. Ez csak a halottak száma, hány lehet még a sebesült?...

Krilov már távozni készült, de Vaszilij Ivanovics megállította az ajtóban.

— Várj csak, ne felejtsd el a legfontosabbat: a közvetlen célzásra jól meg kell válogatni az embereket. Elsősorban kommunistákat és komszomoltagokat szemeljetek ki. Így mondd meg.

Krilov helyeslően bólintott.

— Rendben van, még egyszer benézek — mondta távozóban.

— Ki vár még? — kérdezte Vaszilij Ivanovics, lépteim hallatára.

— A politikai osztály instruktora — jelentette a segédtiszt.

— Jöjjön be.

— Táviratot hoztam aláírásra.

— Úgy, úgy. Parancsnokod már említette. Helyes — mondta Vaszilij Ivanovics, miközben átfutotta az asztalra tett táviratot. — Minden jól van, csak nehéz aláírnom: a kezem sehogy sem gyógyul... De ezt a táviratot aláírom.

Felvonta szemöldökét és rám pillantott. Önkéntelenül végigtapogattam zsebeim hajtókáit és gallérom gombjait. Minden rendben volt.

A hadseregparancsnok elmosolyodott. Ügyetlen mozdulattal bekötözött ujjai közé szorította a tollszárat és aláírta nevét.

27

A távírókészülék és a kapcsolóközpont ugyanabban a fedezékben van. Az egyik távírász kapcsolja a hívókat, a másik fülhallgatóval és nagy mikrofon-kagylóval felszerelve az ismétlő szerepét játssza. Feladata az, hogy szó szerint továbbítsa a parancsnok vagy a vezérkari főnök szavait, amikor valamelyik alárendeltjével beszél. A parancsnoki harcálláspontot Gorohov csoportjával összekötő távbeszélővezeték a bal parton húzódik, kétszer átszeli a folyót és ezért igen nagy az áramveszteség.

Ott maradtam a távírónál, hogy ellenőrizzem a távirat pontos továbbítását. A távírászlány kopog a billentyűvel, a telefonkezelőnő a kapcsolódrótok fémdugóit csattogtatja. Az ikerkészüléknél ülő lány így szól:

— Halkabban: gazdánk beszél!

Szorosan fülére tapasztja a hallgatót és tagoltan mondja a mikrofonba:

— Kaminyin elvtárs, gazdánk jól hallja önt, ön hallja őt? Rosszul? Beszéljen, beszéljen, továbbítom a választ.

Kaminyin ezredes, akit a hadseregtörzstől küldtek Gorohovhoz, fontos dologról tesz jelentést. A lány hol elhúzódik a kagylótól, hol szinte rátapad, úgy közli a parancsnok válaszait: „Hallom", „Nem, egyelőre nem adhatok", „Ne várja", „Takarékoskodjék vele", „Nem". A telefonoslány önkéntelenül is ugyanolyan hangnemben tolmácsolja a válaszokat, mint ahogyan a parancsnok beszél.

— Kaminyin elvtárs, gazdánk kegyetlenül szidja önt — közli a lány és eltolja fülétől a kagylót.

Mi is halljuk a hallgatóból harsogó szavakat: „Megtiltom, hogy ezt tegye, felesleges emberveszteség". A lány megismétli. Kaminyin makacsul kér valamit. Válaszul a parancsnok ingerült hangja csendül. A telefonoslány egy pillanatra habozik, majd a kagylóhoz tapad és kétségbeesetten tolmácsolja:

— Kaminyin elvtárs, gazdánk azt mondja: az egyik kutya, a másik eb. Ostobaságot eszeltek ki...

Ezek a szavak annyira nem illenek a lány vékony hangjához, hogy elnevetjük magunkat. A lány mélyen elpirul és még valamilyen utasítást közöl. A beszélgetés véget ér.

A távirószobából visszamegyek Szamszonovhoz. Beszélni szeretnék vele.

A félig nyitott ajtó mögül Vaszilij Ivanovics léptei hallatszanak. Az ajtóhoz siet, hirtelen megfordul, a falhoz megy, megáll, majd ismét az ajtóhoz indul.

— Megtaláltad? — kérdezi mérgesen.

— Keresem, de a térképen nem látok ilyen helységet — feleli Szamszonov elkeseredetten.

— Csak álmos szemmel nem látni. Itt keresd — mondja Csujkov és kijön az előszobába.

A bekötözött kezében tartott vörös ceruza a térkép egy kicsiny pontjára tapad. A ceruza vastag vonást hagy, éppen azon a helyen, ahol arcvonalunk húzódik.

Csujkov haragszik a város északi szélén harcoló egységek parancsnokaira. Ezeknek egyesülniök kellett volna a „Rinok" teleptől északra küzdő csapatokkal. Kaminyin és Gorohov azonban nem teljesítette feladatát, hanem valami mást eszelt ki, ami még csak súlyosbította a helyzetet.

Szamszonov odahív és együtt nézegetjük a térképen arcvonalunkat. A Balti-tengertől a Fekete-tengerig húzódik, mintha az

egész országot egyetlen lövészárok szelné át... Úgy tetszik, Sztálingrádtól a futóárkokon át egészen a Balti-tengerig el lehet jutni, anélkül, hogy feljönne az ember a föld felszínére... A térképen az ellenséget jelző pontozott kék vonallal a front egész hosszában vörös zászlócskák sorfala áll szemben.

Leningrád közelében a vastag fekete ceruzavonal úgy tekereg, mint kígyó a hangyabolyon. Itt különösen sűrűn sorakoznak a vörös zászlócskák. Nem pusztán gombostűre tűzött vörös háromszögek ezek: a hős Leningrád munkásosztagait és a katonai alakulatokat jelképezik, amelyek most Lenin városát védik a Néva partján, éppúgy, mint ahogyan az én ezredtársaim Batyuk hadosztályának kötelékében, a tomszki munkások zászlója alatt rohamra indulnak a Mamajev Kurgan ellen, hogy megvédjék Sztálin városát a Volga partján.

Hisszük, hogy hamarosan áttörjük a Leningrád köré szoruló gyűrűt. Mi, Sztálingrád védői, fejet hajtunk a leningrádiak hősiessége előtt. Harci barátsággal nyújtjuk kezünket feléjük. A Rzsev melletti ívalakú védelmi vonal futóárkain, a Voronyezs alatt összefutó lövészárkokon keresztül nyúlik a baráti kéz... Mozdok dicső védői pedig, akik benyomták a déli szárnyat és pörölycsapásaikkal a német hadseregek hátsó vonalait fenyegetik, forró kézszorítással üdvözölnek bennünket, kölcsönös erőfeszítéseink jegyében.

Mintha ezek nem is zászlócskák volnának a térképen, hanem annak a nagy, szakadatlan láncnak a szemei, amelyen keresztül villanyáramként árad a nagy barátság és kölcsönös segélynyújtás éltető ereje.

November tizenkettedike. A sztálingrádi helyzet továbbra is súlyos. 62-ik hadseregünk, amely közvetlenül a város utcáin védi Sztálingrádot, a Volgához szorult. De az ellenségnek nem sikerül elfoglalnia Sztálingrádot. Paulus félmilliós hadserege elvérzett; Batov tábornok egységeinek tevékeny hadműveletei és Sumilov tábornok csapatainak állandó nyomása mozdulatlanságra kárhoztatják. Most még nehéz megállapítani a Sztálingrádért vívott csata kimenetelét, de érezni lehet, hogy a németeknek már nincs módjukban jelentékeny hadműveletet kezdeményezni. Nyilván már annak is örülnének, ha hazakotródhatnának, de aligha van erejük hozzá.

— Nézd csak, mi készül — mondja Szamszonov és a térképre mutat.

Mosolygó szemébe nézek. Szamszonov, mintegy mellesleg, ujjával kört rajzol a térképen. Sztálingrádtól délre, Krasznoarmejszk közelében megállapodik és így szól:

— Most itt tartózkodik az arcvonal parancsnoka. Nyikita Szergejevics Hruscsov is vele van. Mostanában ritkábban telefonálnak át hozzánk, csak reggel, meg este. Úgy látszik, valami érdekes készül ott.

Amikor a napsugarak áttörték a fagyos ködöt és bekandikáltak a fedezék ajtajának résén, Vaszilij Ivanovics Csujkov reggelire hívta legközelebbi segítőtársait. A reggelinél ülést tartott a Katonai Tanács. Utána, a hadseregparancsnok kivételével, mindenki visszatért egységéhez.

Vaszilij Ivanovics azért maradt még, hogy négyszemközt beszéljen Gribov ezredessel, az N. ezred parancsnokával.

— Hogyan engedhetted meg, hogy elfoglalják a gyár fő irodájához vezető folyosót? Mi arra készülünk, hogy visszakergessük a németeket, te meg előre tessékeled őket! — kezdte a parancsnok mérgesen.

— Magyarázattal jöttem — felelte Gribov.

— Mit akarsz magyarázni nekem? Én értem, inkább katonáidnak magyarázd.

— Hiba történt, parancsnok elvtárs.

— Hiba, hiba... Hány éves vagy te?

— Negyven, parancsnok elvtárs.

— Tudtam. Több hibát követsz el, mint ahány éves vagy. A hibák elkövetéséhez értesz, de ha jóvá kell tenni őket, mindjárt segítséget kérsz.

— Nem tiltakozom, parancsnok elvtárs.

— Nincs is miért. Remélem, többé nem kell pirulnom miattad a front Katonai Tanácsa előtt?

Gribovba visszatért az élet. Szaporán sorolta:

— Fegyverben és műszaki felszerelésben alig van veszteség. A puskákat, géppuskákat és aknavetőket majdnem mind összegyüjtöttük. A hiány, illetve a harci veszteség... — Gribov sietve kihúzta zsebéből noteszét és lapozni kezdett.

Szünet következett. Gribov megnyálazta ujját és tovább lapozott. Végre megtalálta azokat az adatokat, amelyeket közölni akart a parancsnokkal.

— Negyvennyolc puska, hat géppuska, három aknavető. Öt láda gránát és két láda akna is valószínűleg ott maradt...

Vaszilij Ivanovics türelmesen hallgatta a számadatokat és a magyarázkodást, hogy hány puska, géppuska, aknavető veszett el, vagy rongálódott meg. Úgy rémlett, se vége, se hossza ezeknek a könyvelési tételeknek.

— Hát az összegyüjtött töltényhüvelyek számát miért nem jelented? Te bölcs!

Csujkov hirtelen mozdulatot tett és Gribovhoz lépett. Az ezred-

parancsnok duzzadt arcát foltok lepték el, a kimondatlan szó ajkára fagyott.

— És az emberek? — kezdte Csujkov ingerülten és meg sem várva a választ, folytatta: — Az emberek érdekelnek elsősorban, nem a töltény, meg a puska. Te vagy országunk leggazdagabb embere. Az urali bányász rádbízta fiát, a szibériai anya öreg korára hozzád küldte egyetlen támaszát. Moszkva, Szaratov, Cseljabinszk, Irkutszk asszonyai, akik férjük helyére álltak a termelőmunkában, a te kezedbe adták boldogságukat, örömüket. Az idősebb lányokat, hogy eljöhessenek ápolónőnek, a fiatalok helyettesítik. Serdülő fiúk, akik még kavicsokkal játszhatnának, vagy csúzlival verébre vadászhatnának, gyárakba mentek, hogy te aknavetősöket, lövészeket, tüzéreket kapj. Ne felejtsd el: a gyermekek, akik minden reggel apjuk után kérdezősködnek, azt remélik, hogy apjuk, akit rád bíztak, kivívja a győzelmet és hazatér. És te miről jelentesz nekem? Eltört puskákról, kézigránátos ládákról és megfeledkezel arról, ami a legfontosabb, legértékesebb.

Gribov hallgatott.

Vaszilij Ivanovics mélyet lélekzett.

— A puskákat és más egyebet természetesen össze kell gyűjteni és ki kell javítani, legfontosabb azonban az ember... Az emberekkel vívod ki a győzelmet. Róluk jelents elsősorban. És ne csak jelents, hanem intézkedjél, hogy minden sebesült ápolásban és atyai gondoskodásban részesüljön... A harcban elesetteket hősökként dicsőítsd. Családjuk pedig tudja, hol a sírjuk. Az elesett hősöknek minden tiszteletet meg kell adni, hogy a többiek ne féljenek életüket áldozni a nép ügyéért, boldogságáért, a városért...

— Mindent megteszek...

— Még valami: a napokban ezreded és Szokolov hadosztálya egyesül Ljudnyikov csapataival.

— Igenis, parancsnok elvtárs! Minden készen lesz! Én magam...

— Ne te magad. Mindent magad akarsz csinálni. Ott a törzs: ezreded agyveleje. Egymagad nem helyettesíthetsz mindenkit. A te dolgod az, hogy érvényt szerezz akaratodnak, megvalósítsd elhatározásodat és hitet önts az emberekbe.

28

Batyuk hadosztályának fegyverműhelye a Fürdőárokban volt. A magas, meredek part tövében a fegyverkovácsok földalatti folyosót ástak. Jobbra-balra fülkék sorakoztak, a folyosót pedig valóságos terem zárja be.

Ványa Krusinyin sokszor hívott, hogy nézzem meg ezt a földalatti útvesztőt, de sohasem értem rá. Most végre időt szakítottam hozzá. Mindenekelőtt a földalatti építkezés szilárdsága ötlik szemembe. Olyan az egész, mint valami jól megépített tárna: erős ácsolat, pontosan összeillesztett dúcok, a támaszfákat és a tetőfödémet pótgerendák erősítik meg. A „nagyterem" falait deszkák borítják. Magas, tágas, tiszta helyiség. A „katyusák" — a gránáthüvelyből fabrikált lámpákat nevezik itt így — nappali fénnyel árasztanak el minden zugot.

— Látszik, hogy gyakorlott ácsolótok van.

Magastermetű, tagbaszakadt, kissé komorkülsejű katona áll előttem. Rámnéz, majd sietség nélkül sapkájának ellenzőjéhez emeli szögletes tenyerét:

— Kocsetkov közlegény. Régi mesterségem ez, megszokásból, szívesen csinálom.

Pavel Kocsetkov az anzseri szénbányában dolgozott. Mielőtt bevonult a hadosztályhoz, csapatával éppen új előfúrási rekordot készült felállítani, de a háború megakadályozta benne. Most közlegény egy ellátó szakasznál. Lőszer-utánpótlás, a megsérült lövegek és aknavetők elszállítása a kötelessége. Munkájában Danyila Romanov a társa.

— Hol van most a társad? — kérdezem Kocsetkovtól.

— Mindjárt itt lesz. Petykával bajlódik valahol.

A „Petyka" szóban enyhe gúny érződik. De mielőtt kikérdezhetném, lódobogás hallatszik a tárnában. Körülnézek és sehogy sem tudom megérteni, mi történik. Egy ló hátrál felénk. Amikor a számára kijelölt rekeszhez ér, külön figyelmeztetés nélkül befordul, felhorkan és eltűnik. Nemsokára kikandikál a rekeszből. Az állat egyik füle be van pólyálva.

— Egy szilánk megsebezte a fülét — magyarázza Kocsetkov. — Most csonkafülű Petykának hívjuk. Ugye, Petya?

Az állat bólint, majd rámnéz és megint felhorkan, mintha elégedetlenségét fejezné ki az új ember láttán.

A ló után belép Danyila Romanov fegyvermester. Aknavetőcsövet tesz le a rekesz bejárata elé, majd az aknavető talpáért indul.

— Megállj, hiszen megszakadsz! Megyek én is — próbálja megállítani Kocsetkov. Romanov azonban már gurítja is az ezredaknavető talpát: egy méternél nagyobb átmérőjű, vastag fémkorongot.

Romanovnak súlyos a teher, de azért ügyesen guritja a talpat az élén, míg csak a rekeszhez nem ér vele.

Letörli arcáról a verítéket, azután hozzálát az aknavető javításához. Közben ezt ismételgeti:

— Ejnye, Petyka! Ma kishíján cserben hagytál. Ejnye, Petyka...

A ló lehorgasztja fejét és nézi a gazda munkáját. Nevének hallatára minduntalan fülét hegyezi.

— Á, végre-valahára eljöttél! Azt hittem, már egészen fejedbe szállt a gőg — korhol Ványa Krusinyin, alighogy átlépem a küszöböt. — Nos, hogy tetszik a mi labirintusunk? Várj egy percet... Mindjárt elmesélem a történetét — mondja és egy távoli fülke felé indul.

Ványa Krusinyint az egész hadosztály ismeri. Jelenlegi beosztása meghatározatlan. Hivatalosan még kórházban volna a helye. Egy hónappal ezelőtt géppuskás közlegény volt. Harc közben egyszer aknaszilánk fúródott a hasába, de Krusinyin meggyógyult. Épp most tért vissza az első vonalból: anyagot hozott a lövészárok „villámhíradójának" legközelebbi számába, valamint fényképeket az újság részére. Ma egyébként szimultán sakkmérkőzést vív.

Bajtársai rosztovi bajnoknak nevezik. A háború előtt Krusinyin könyvelő volt. Apátlanul, anyátlanul nőtt fel. Tizennégy éves korában kezdte el a munkás-életet. Nevelte két öccsét és közben több szakmát megtanult: volt esztergályos, szedő, könyvelő.

Gazdag élettapasztalatot szerzett és a katonák tisztelik. Szenvedélyes sakkjátékos; valahol két összetört sakkasztalkát talált, lábat fabrikált hozzá. Ez a két asztalka most a „nagyteremben" áll. A katonák már felállították a bábukat és várják a „bajnokot".

Ványa azonban előbb végigvezet a fülkéken.

Ez itt a lőfegyver-javítóműhely. Itt dolgozik most Vaszilij Zajcev, híres mesterlövész. Szavát adta Ny. Sz. Hruscsovnak, hogy háromszáz németet pusztít el puskájával. De utóbbi időben a németek mindinkább páncél mögé rejtőznek, amelyet nem üt át közönséges golyó. Zajcev eredménye így csak lassan növekszik. Sehogyan sem akar ebbe belenyugodni. Az a gondolata támadt, hogy optikai irányzékot szerel a páncéltörő puskára. Annyira elmerült munkájában, hogy kivörösödött, széles homlokán izzadságcseppek gyöngyöznek.

Egy másik fülkében rádióműhely van. Pjotr Gelov rádiós, akit már ismerünk, foglalkozik itt a fiatal rádiósok egy csoportjával. „Fecskéjét" (Gelov így nevezi rádiókészülékét) ma egy másik rádiós kezeli az ezredparancsnok harcálláspontján, ő pedig

azt a feladatot kapta, hogy vizsgálja meg és próbálja ki a zászlóalj tartalék-rádiókészülékeit.

Gelov csak másodnaponként jár ide, de Krusinyin rá is lecsapott: rávette, hogy rádióvevőt készítsen a „nagyterem" számára. Gelov most munkája mellett több törött hálózati készülékből egy újat állít össze és az a terve, hogy akkumulátorral működteti.

— Arra gondoltunk, hogy „ezermester"-nek nevezzük el fedezékünket, de még nem határoztuk el végleg — közli Krusinyin menet közben és nekilát, hogy elmesélje labirintusának történetét.

— Eredetileg fegyverműhely volt, Danyila Romanov lakott itt Petyka lovával. Azután egy másik rekeszt ástak. Majd még egyet, még egyet. Kocsetkov volt a munkavezető, én meg a politikai vezető. Úgy is neveznek itt: „az építkezés biztosa". Pedig még nem is vagyok párttag, csak tagjelölt. Nemrég ugyan felvettek a pártba, de tagsági könyvet még nem kaptam. Holnap veszem át. Sok mindent átéltem és magam sem tudom, mit mondjak a politikai osztály vezetőjének...

Egyszer benézett hozzánk a politikai osztály vezetője. „Jól berendeztétek" — mondta és megbízott a politikai munka irányításával. Tovább építettünk. És, amint látod, valóságos termek keletkeztek.

Krusinyin elvezet a földalatti „nagyterembe", amelyet pihenőszobának nevez. A falakon arcképek, jelmondatok, plakátok és üvegszekrények láthatók, a Szovjet Tájékoztatási Iroda legfrissebb közleményei. Külön helyet foglal el a fényképújság, a „villámhíradó" és a „mesterlövész-közlöny". Ez utóbbi nagy betűkkel közli a mesterlövészek nevét, mellé pedig minden nap odaírják az eredményeket: „1, 0, 2, 3" stb.

Vörös terítővel letakart nagy asztalon újságok, folyóiratok, brosúrák fekszenek, valamint néhány szépirodalmi könyv is. Kis zsámolyon gramofon áll, mellette sok lemez, de majdnem mind törött. A zenekedvelőket azonban nem hagyja cserbe találékonyságuk és leleményességük. Vörösre izzítanak néhány gramofontűt, a forró tűre ráhúzzák az ebonitot és így erősítenek oda minden darabkát. Mihelyt a forrasztás kihűl, a lemez ismét használható.

Ismerős lemezt tettek fel és észre sem veszem, hogy valaha is törött volt. Így egyébként azt is elfelejti az ember, hogy az első vonal közvetlen közelben húzódik, alig kétszáz méternyire.

Krusinyin sakkozik, én pedig zenét hallgatok; egy időre elfelejtem a háborút.

Ezután gyakoribb vendég lettem Ványa Krusinyinnál. De nemcsak én. Ványa kezdeményezéséről írtunk a hadsereg-újságnak, és most estéről-estére csoportostul keresik fel a látogatók. Minden alakulat földkunyhóiban hozzáláttak a vörös sarkok berendezéséhez.

29

Hadműveleti beosztottak érkeztek a törzstől Szokolov hadosztályához. Mindenki türelmetlenül várja a tervezett hadművelet megkezdését. Vaszilij Ivanovics Csujkov is hamarosan itt lesz. A tüzérek és aknavetősök már megtörölték a lövedékeket és jeladásra várnak. A századok felsorakoztak a kiinduló vonalakra. A transzformátorházban, Szokolov parancsnoki harcálláspontján, temérdek ember verődött össze. Valaki ugyanis azt a riasztó hírt hozta, hogy egy ellenséges mesterlövész lelőtte a parancsnokot.

Valójában a következő történt.

Egy német mesterlövész befészkelte magát egy mozdony roncsai közé és senkit sem engedett Szokolov figyelőhelyéhez. A hitlerista megvárta, amíg fontos célpont kínálkozik, és egymás után terítette le valamennyit. Híres mesterlövészünk, Vaszilij Zajcev már három napja vadászott rá, az ellenség azonban mindannyiszor sértetlenül távozott. Ma Zajcev már hajnal előtt új tüzelőállásba vonult mesterlövész-puskájával. A páncéltörő puskára még nem szerelte fel a távcsövet.

Eltelt a nap első fele, a német mesterlövész azonban nem mutatkozott. De egyszerre csak lövés dördült és Szokolov parancsnoki harcálláspontjának bejáratánál földre bukott egy katona. Zajcev viszonozta a tüzet. Golyója a szétrombolt vasúti szerelvény egyik nyitott teherkocsiján fekvő acélgerendába ütközött és lepattant. A hitlerista észrevette a szovjet mesterlövészt és Zajcev sisakján nyomban horpadás keletkezett.

Zajcev lehúzta vattakabátját, rátette sisakját és kissé odébb kúszott. Majd félrevezetésül még egy lövést adott le. A német válaszolt: golyója pontosan a sisakellenző széle alá talált és belefúródott a „homlokba" — vagyis az ujjasba. Zajcev nem felelt: egy szétrombolt ház faláról figyelte az eseményeket. A fasiszta ezt nem is gyanította; azt hitte, hogy megölte az orosz mesterlövészt. Új célpontra lesett.

A falról hirtelen kiáltás harsant. Zajcev kiáltott, hogy magára vonja a német mesterlövész figyelmét. Sőt, kissé fel is emelkedett. Egyszerre dördült a két lövés. A német megijedt Zajcev kiáltásától és elsiette a dolgot: golyója mellé szállt. Zajcev

golyója pontosan célba talált. Közben pedig a parancsnok gyanútlanul a futóárkokban járt.

— Ahol Szokolov szakasza kezdődik, ott végződik a rend — mondta Csujkov, amikor a figyelőhelyre ért.

Szokolov vigyázzt vezényelt és jelentésbe fogott. Vaszilij Ivanovics azonban félbeszakította:

— Köszönöm. Szépen fogadsz engem! Fészket raksz magadnak a németek orra előtt, csapdákat állítsz — próbáljon csak hozzád jutni az ember...

Szokolov nem értette, tréfál-e a hadseregparancsnok, vagy komolyan beszél.

— Parancs szerint cselekedtem. Az ön parancsát hajtom végre — felelte.

— Úgy-úgy... Ezt az összekötő folyosót azonban mélyebbre kell ásni, mert különben lepuffantanak a német mesterlövészek, akár a verebet.

— Kevés az ember. Mindenkit elküldtem árkot ásni, oda... ahogy ön parancsolta...

— Készülsz?

— Felkészültem, parancsnok elvtárs.

15.00 órakor Szokolov harcosai támadásra lendültek. Éppen azon a helyen törtek előre, ahonnan a német mesterlövész tüzelt. Félrevezetés volt, hogy elterelje̊k az ellenség figyelmét. Sikerrel járt. A többi csoport elérte a munkáslakótelepen keresztül a „Barikádok" gyárhoz vezető vasúti töltést.

Amikor a tűz elcsendesedett, az egyik katona felkapaszkodott a szétrombolt vasúti szerelvény nyitott teherkocsijára. Horgot akasztott a lelőtt német mesterlövész ruhájába, majd füttyentett és társai húzni kezdték a kötelet.

— Ha a bal szemén érte a halálos találat — akkor az én golyóm ölte meg — mondta Zajcev.

Így is volt. A híres mesterlövész pirospozsgás, kerek arcán mosoly fénylett.

30

A Volga bal partján élénk munka folyik. Hatvan löveg torka ásítozik, mind egy irányban. Ugyanarra néznek az aknavetők és a „katyusák" is. A „Vörös Október" és a „Barikádok" gyár közt a katonák beásták magukat: a földhöz tapadnak és várják a jelt.

Ötven méternyire innen van a német ék, amely elválasztja Ljudnyikov hadosztályát a 62-ik hadsereg erőinek zömétől. Egységeink az elmúlt néhány hét alatt többször is megpróbálták, hogy

ezen a helyen áttörjék a német védelmet és egyesüljenek Ljudnyikovval, de mindannyiszor kudarcot vallottak. Ma minden áron fel kell számolniok a német éket.

A fedezékbe beront Szerov alezredes, Szokolov helyettese. Izgatottan közli:

— Nagy a mozgás Ljudnyikov szakaszán. A németek tüzet nyitottak. A legszélső műhely romjai közül kiugrott egy katona és felénk rohan.

A parancsnok kisiet, a mellvédre támaszkodik és szeméhez emeli távcsövét.

A németek tüzelnek. A szaladó katonától jobbra-balra földcsomók, hórögök csapnak fel. A katona meg-megbotlik, ide-oda kanyarog, de igen gyorsan fut.

— Hova megy! Hisz ott aknák vannak! — kiáltja valaki.

Ebben a pillanatban robbanás hallatszik. Ereje magasba röpíti a szaladó katonát.

— Jaj!... — száll a nehéz sóhajtás végig a rajvonalon.

A katona azonban felkel és sántikálva tovább iparkodik: éppen felénk tart. Alig száz méter választja már csak el tőlünk, amikor újabb akna robban. De a fekete füstfelhőből megint csak előbukkan a katona: féllábán ugrál. Öt méterre tőlünk megáll; megpillantja Csujkovot és jelenti:

— Parancsnok elvtárs! A legszélső műhelyt elfoglaltuk, egységeink elindultak, hogy egyesüljenek Ljudnyikovval. Tűz nem kell, tüzérségi előkészítés nem szükséges: ott már a mieink vannak...

— Derék legények vagytok! — tör ki a kiáltás Csujkovból. Szemében öröm csillan.

— Rajtuk ütöttünk — folytatja jelentését az újonnan érkezett.

Csak most veszem észre, hogy féllábán áll. Siskin százados az, egyik zászlóalj helyettes parancsnoka Jelin ezredes dandárjából. A százados egy percig még áll, azután lerogy.

— Vizet... vizet... — hajtogatja.

A gyalogságelleni akna egészen letépte jobb lábafejét.

Siskint felkapják az egészségügyiek. A százados könyökével a hordágy karfájára támaszkodik és felemeli fejét:

— Hová visztek? Nem megyek! Parancsnok elvtárs, engedje meg, hogy maradjak...

Csujkov nem válaszol. Szemlátomást mélyen megrendíti a jelenet. Tiszteleg és szótlanul áll ott, amíg el nem tűnik a hordágy Siskin századossal együtt a part foka mögött.

A németek csak estefelé ocsúdnak fel, amikor egységünk már szilárdan megvetette lábát a „Barikádok" gyár szélső műhelyében. Ellentámadásra lendülnek. Ekkor azonban elhangzik a jel. Megremeg a levegő, elsötétül a hold. Hatvan löveg, ugyanannyi aknavető és „katyusa" ontja tüzét a támadókra.

Az ellenség drága árat fizet azért a kísérletéért, hogy visszaszerezze elveszített állásait és megakadályozza egyesülésünket Ljudnyikovval.

Késő este Csujkov kint áll a ködben a meredek parton és Ljudnyikov katonáit fogadja, akik egyesültek csapatainkkal. Átöleli őket, mint szeretett fiait az édesapjuk.

31

Julij Csepurinnal, a frontújság tudósítójával egy egész estét töltöttem a Mamajev Kurganon, Batyuk hadosztályának harcosainál. Éjtszaka erős havazás kezdődött; lemásztunk a Fürdőárokba, hogy kissé megmelegedjünk valamelyik fedezékben. Véletlenül egy segélyhelyre vetődtünk. Szívesen fogadtak, sőt éjtszakára is ott marasztaltak. Nem utasítottuk vissza. Megmelegedtünk és hamarosan elszunnyadtunk.

Félálomban egyszerre csak éneket hallottam. Lágy, kifejező tenorhangon, halkan énekelte valaki: „Ó, ne várj, ne várj..." Az ismerős dal szívembe markolt. Senki sem köhögött, nem horkolt, nem nyöszörgött. Nem akartam felnyitni a szememet, hogy el ne űzzem a kellemes érzést. A hang azonban hirtelen elnémult.

— Kérje meg, énekeljen még — mondtam az ügyeletes ápolónőnek.

Az ápolónő azonban nem felelt.

Néhány sebesült katona, akit az első vonalból hoztak be, segítségemre sietett:

— Mondja meg neki, énekeljen. Kérjük. Nővér...

— Ugyan, elvtársak! — szólalt meg végül az ápolónő és szemét is a géz-álarc mögé rejtette, amelyet még jobban arcára húzott. Válla remegett.

Mindenki elcsendesedett.

— Szóval dallal ajkán halt meg? — kérdezte Julij Csepurin, aki korábban felébredt, mint én.

— Belepusztult — felelte az ápolónő.

Felkeltem és csendesen a halotthoz mentem. Arcába pillantottam és hátrahőköltem: régi bajtársam, Alekszej Csernov feküdt előttem, akivel még a kalacsi visszavonulás idején kötöttem ismeretséget.

Nehéz lett a szívem. Kiléptem a fedezékből.

Az árokban pernyeszag terjengett. Az égen sebesen úsztak a fakó felhők, kikandikált mögülük a patkóalakú hold. Enyhe szellő kergette a porhavat, a bejárat előtt kis buckát sepert össze.

Szemem előtt lepergett első találkozásom Csernovval.

...Nehéz idő volt. A Don felé igyekeztünk, a németek azonban már a folyó keleti partján álltak. Kis csoportokra kellett szakadnunk.

Nekem és Brudanyin őrnagynak nehéz feladat jutott: Kalacsban kellett maradnunk, hogy fogadjuk és a megállapított útirányba tereljük a Don mögül visszaszivárgó egységeinket. Lényegében tehát az ellenséges vonalak mögött hagytak. Nehéz próba volt számomra és ha nincs mellettem az őrnagy, idegeim talán felmondták volna a szolgálatot. Tűrhetetlen volt látnom a németeket és hidegvérrel figyelnem garázdálkodásukat. A cingár, középtermetű Brudanyin azonban erősjellemű, határozott tiszt volt. Már többizben tartózkodott az ellenséges vonalak mögött és nyugodtan, körültekintően cselekedett, néha pedig olyan fesztelenül és bátran, mintha odahaza lett volna.

A szükséges óvintézkedések szemmeltartásával egy sokgyermekes asszony házában szálltunk meg éjtszakára. Úgy fogadott, mint kedves rokonokat. Alkonyatkor kiültünk a ház előtti földpadkára. Egyszerre csak énekszó ütötte meg fülünket. Fojtottan, de jól hallhatóan szállt az ismert szovjet dal: „Hű barátod, Lizaveta, nem felejt el soha..."

Az ének hangosabb lett. Egyre erőteljesebben csengtek a férfi-kar hangjai. Már az előénekes kellemes hangja is tisztán kicsendült.

A sztyeppét fürkésztük. A távolban kicsiny menetoszlopot vettünk észre. Az emberek mind ujjast viseltek. Hitleristák kísérték őket.

A mi tengerészeink: foglyok — gondoltam.

Az oszlop élén dülöngélve haladt az előénekes. Sebesültnek látszott, mint sok más társa. Csak az ének adott erőt hozzá, hogy leküzdje fájdalmát. Valamennyiük kezét hátracsavarták és összekötözték. A kíséret nem volt nagy. A matrózokat rabságba, vagy kivégzésre hurcolták.

A dal haragot gyujtott mindnyájukban, erőt öntött valamennyiükbe. A matrózok egyre szorosabban felzárkóztak, váll váll

mellé. Érezni lehetett: valamennyien csak az alkalmas pillanatot várják, hogy leszámoljanak a hitleristákkal.

Házunk előtt a menetoszlop meglassította a lépést. Az ének elhallgatott. A helyi lakosok — nők és gyermekek — kitódultak az utcára. Karéj kenyeret, vagy főttkrumplit dugtak a sebesültek kezébe.

Az egyik szemközti házból német tiszt lépett ki, német nővel a karján. Nyilván a tolmácsnője volt.

— Szép énekelni, ruszki. Ismételni — mondta a tiszt a jobb szárnyon haladó matróznak.

Az előénekes hallgatott. A tiszt kivette karját kísérője karjából és unszolni kezdte a matrózt. De nem ért el eredményt. Akkor a tolmácsnő egy darab cipót nyujtott a vöröstengerész felé. A matróz elfordult és kiköpött:

— Kotródj, te ringyó!

— Mi?! — kiáltott a tiszt. És hogy büszkélkedjék hölgye előtt, hátra kulcsolta kezét és fontoskodón a matrózhoz lépett.

— Énekelj! — szólt rá szigorúan. — Énekelj!

Az előénekes mellett álló matróz meghajolt a tiszt előtt. Olyan mélyre hajolt, hogy válla mögött látni lehetett összekötözött kezét. A foglyok összenéztek és valamennyien követték példáját. A német tiszt öntelten kidüllesztette mellét, egyik lábát előretette: így fogadta a köszöntést.

A tengerész hirtelen mozdulatot tett:

— Nesze neked, gazember!

Összecsikordultak a fogak, bősz kiáltás hallatszott. A tengerész felöklelte a tisztet és az a földre vágódott.

Egy másodpercre valamennyien szinte kővé dermedtek. A német tiszt mozdulatlanul feküdt. A tolmácsnő feléje iramodott, a matrózok zord pillantásának láttán azonban meghátrált.

— Rajta! — harsant az előénekes hangja.

Egy szempillantás múlva az egyik felugró matróz megvasalt csizmasarka a német tiszt halántékába mélyedt.

Ez volt a jel. A matrózok mintegy vezényszóra a fasisztákra vetették magukat. A kísérők egyetlen lövést sem tudtak leadni: a matrózok leteperték és összetaposták őket. Az utca hamarosan kiürült.

Az előénekest és elvtársát — egy felhasadt ajkú matrózt — a veteményeskerteken túl, a gaz közt találtam meg. Alekszej Csernov — így hívták az előénekest — éppen fogával oldozta ki a bajtársa csuklójába vájódó kötélcsomót. Segítettem nekik, hogy kiszabaduljanak, megkérdeztem, miképpen estek fogságba. Kide-

rült, hogy a hitleristák egy tábori kórházban fogták el a matrózokat.

Egy hét múlva pedig már csapatainknál voltunk. Az arcvonal akkor a régi caricini vonal mentén húzódott...

Nyomasztó gondolatok rajzottak fejemben, amikor visszatértem a fedezékbe. Julij Csepurin a kisasztal előtt ült és valamit írt piszkos noteszába. Melléje telepedtem, de még mindig nem tudtam elfelejteni Csernov halálát. Így van ez: csak amikor meghal valaki, akkor eszmél rá az ember a veszteségre... Ezzel mintegy utolsó kötelességét teljesíti bajtársával szemben...

A sarokban valaki halkan feljajdult. A sebesültek fészkelődtek, mormogtak. Csak Csernov nem mozdult. Lassan csend lett. Hirtelen alig érezhető rázkódásokra lettünk figyelmesek. Julij abbahagyta az írást és hallgatózott: a távolból egyre erősebben hangzott a tüzérségi ágyútűz.

Julij megragadta zubbonyom ujját és magával vont az utcára. A sebesültek utánunk tódultak.

Már reggel volt. Gorogyiscse mögül, Rinok felől és Beketovkából ágyútűz hallatszott.

— Mi ez?... Régóta? — kérdeztük az ügyeletes légvédelmi tüzértől.

— A mieink vannak ott. Hej, hogy verik! Még sötét volt, amikor elkezdték.

Ugrálni, táncolni, énekelni szerettem volna örömömben.

— Igen, igen: a mieink! — ismételtem a légvédelmi tüzér szavait. — Hallod, Julij: a Doni Arcvonal csapatai közelednek felénk...

A lövedékek robbanása fenyegető morajjá dagad. Beléremeg a föld. De most nem nyög, hanem örömtől repes. Az árkokból és a fedezékekből százával tódulnak ki a katonák és a parancsnokok. A győzelem érverésének lüktetését hallgatják.

Valamennyiünknek, akik kiálltuk Sztálingrád száznapos tüzes poklát, november 19-ének reggele a legnagyobb jutalmat hozta. Megkezdődött a fordulat. A nagy fordulat!

32

Az egész hadsereg csapatainknak a várostól nyugatra és északnyugatra folyó sikeres támadását figyeli. A napokban Kalacs körzetében bezárult a gyűrű háromszázharmincezer főnyi német

fasiszta sereg körül. Az ellenség minket akart bekeríteni, de maga került óriási katlanba.

A mi 62-ik hadseregünk azonban még nem támad: folynak az előkészületek. A németek igen erősen megvetették lábukat a városban. Ezért folyosókat és aknákat ásunk. A katonák égnek a vágytól, hogy előre törjenek, irigylik azokat, akik most sikeresen nyomulnak nyugat felé.

Feladatom — a híranyag-gyüjtés — könnyebb lett. Igaz, az összeköttetés most is gyakran megszakad, az emberek azonban emelkedett hangulatban vannak, és összehasonlíthatatlanul kellemesebb hírül adni a Hazának, hogy mi Sztálingrádban nem vonulunk vissza, hanem ellenkezőleg: lépésről-lépésre nyomulunk előre. Gyakran közvetlenül a zászlóaljaknál szerzem meg a szükséges anyagot. A politikai főcsoportfőnökség továbbra is soronkívül továbbítja távirati jelentéseinket.

Naponta két-háromszor is ellátogatok oda, ahol érdekes fejlemények várhatók.

— Miért nem támadunk? Mikor nyomulunk már előre? — kérdezgetik a katonák.

Szovjet csapataink és a város lakói a hősiesség csodáit művelik. Naplómat a szovjet embereknek a támadás e napjaiban véghezvitt hősi tetteiről szóló sok-sok feljegyzés tarkítja.

Vaszilij Seremetyev tizenhatéves komszomoltag, kilencedik osztályos tanuló, egy sztálingrádi munkás fia, mellével takarta el a pincében létesített tüzelőállás lőrését, hogy lehetővé tegye egy téglaalakú házat támadó harci csoportunk előrenyomulását.

Ilja Voronov géppuskás, noha vagy tíz sebből vérzett, nem engedte, hogy bajtársai a kötözőhelyre vigyék.

— Hagyjatok itt, támadni kell.

Amikor pedig a kötözőhelyen kihúzták ingéből Osztrovszkij „Az acélt megedzik" című könyvét, Voronov így szólt:

— Most már én is olyan vagyok, mint Pavel Korcsagin.

A két Ivanov — apa és fia, mind a kettő sztálingrádi lakos — önként ajánlkozott, hogy értesülés céljából foglyot hoz a Mamajev Kurganról. Megengedték nekik. Vállalásukat túlteljesítették: a fiú egy tiszttel tért vissza, az apa pedig vagy tíz katonával. Azonkívül néhány köteg röpcédulát is szétszórtak a német lövészárkokban.

A Vörös Október gyár főirodájában néhány órán át kézigránát-harc dúlt. Azután kissé elcsendesedett. Hirtelen azonban éktelen kiáltás harsant.

„Belecsapott valakibe" — gondoltam és a felderítő-század harcosainak egy csoportjával oda iramodtam.

— A tekercshez tartotok, Ponomarjovhoz? — kérdezte egy katona, amikor az összekötő folyosókon az irodához értünk.

Nem értettem, milyen tekercsről van szó, minden esetre azonban igent mondtam.

— Ugorjatok ide, de gyorsan!

„Tekercs"-nek az iroda melletti kis kőépületet nevezték. Azért hívták így, mert magasfeszültségű huzal vezetett át rajta. Az épületbe az ablakon keresztül lehetett bejutni. Beugrottam — és valami puhát éreztem a lábam alatt.

— Egy fritz... épp most csendesítettük le — mondta egy katona és fejével a holttest felé bökött.

Néhány órával ezelőtt az épületet még három főnyi legénység védte, Nyikolaj Ponomarjov szakaszvezetővel az élén. Két napon és két éjtszakán át verték vissza a németek rohamát, akik az áttört közfalon át próbáltak benyomulni.

A védők közül egyedül Ponomarjov szakaszvezető maradt életben. Térden állt, vállával a falnak dőlt. Az épület előtt és a cementpadlón több mint tíz német halott hevert.

Ki akartuk kérdezni a küzdelem részleteiről, Ponomarjov azonban nem volt olyan állapotban, hogy mesélni tudjon. Halott bajtársa feje alá tette hátizsákját és ezt hajtogatta:

— Itt hagytál, Vaszja... itt hagytál...

Ezen a napon Ponomarjov géppisztolyával és kézitusában tizennyolc hitleristát pusztított el. Amikor tölténye elfogyott, téglával védekezett, ásóval hasogatta a koponyákat. Jobb karját átlőtték, két lábát kézigránát-szilánkok szabdalták össze, de mégsem akart hátrakúszni.

Estefelé újabb német jelent meg a résben, ez alkalommal tiszt. A lesben álló Ponomarjov rávetette magát és leteperte. Összeszorította a jobb csuklóját és nem engedte, hogy a német meghúzza pisztolyának ravaszát. Sokáig küzdöttek. A szakaszvezető vasujjai végülis belefojtották a tisztbe a lélekzetet.

Megparancsoltam, hogy Ponomarjovot szállítsák a kötözőhelyre. Útközben a szakaszvezető magához tért. Első kérdése ez volt:

— A „tekercset" nem adtátok fel?

— Nem bizony — felelték.

— Szomszédaink támadnak-e?

— Támadnak, mégpedig igen sikeresen.

— Akkor jó... Nyugatnak fordul a szél.

Nem, nem csak a szél fordult meg. Minden megfordult.

Két hónappal ezelőtt a „Pravda" közölte, hogy a Honvédelmi Népbiztosság azzal a kérelemmel fordult a Szovjetunió Legfelsőbb

Tanácsának Elnökségéhez, létesítsen külön érdemrendet a hős városok, köztük Sztálingrád valamennyi védőjének kitüntetésére. A Honvédelmi Népbiztosság egyúttal megemlítette a 62-ik hadsereg különleges szerepét, amely visszaverte az ellenség Sztálingrád ellen irányuló fő csapásait. A védelemben tanúsított szívósság most eltökélt támadó szellemmé alakult. A feltartóztathatatlan előre-törekvés megsokszorozta hadseregünk erejét.

Nemrég Sztálin elvtárs telefonon beszélt egy ezred parancsnokával és elismerését fejezte ki az alakulat egész állományának. Ennek az ezrednek valamennyi harcosa páratlan hősiességet tanúsított a német ellentámadás visszaverésénél. Ennek az ellentámadásnak az volt a célja, hogy utat törjön Paulus bekerített harci csoportjához. A hősiesség magával ragadta a tömegeket. És ez a hősiesség egyre újabb örömöket szerez Sztálin elvtársnak és a Hazának.

A németek nem jutottak túl Sztálingrádon és nem tudták elfoglalni a várost, mert az egész szovjet nép védelmezte. Egyetlen sztálingrádi ház védői a következők voltak: Pavlov orosz szakaszvezető, parancsnoksága alatt pedig az ukrán Gluscsenko, a grúz Moszijasvili, az üzbég Turgunov, a kazah Murazov, az abház Szukba, a tadzsik Turdijev, a tatár Ramazanov. Három hónapig tartották a házat és egyetlen téglájáť sem engedték át az ellenségnek.

Holnap ez az összeforrott család nyugat felé tör. Az ellenség nem tudja feltartóztatni ezt a szilaj, páratlan erejű rohamot. A győzelem kulcsa a mi kezünkben van. Várjuk a parancsot.

Száz nappal ezelőtt az ellenségnek óriási veszteségek árán sikerült elfoglalnia a gyárnegyed több utcáját. Erős ellenállási fészkek sűrű hálózatát építette ki. Minden ház előtt, minden utcában aknamezők húzódtak. Az ellenséges védelem első vonala valóságos várfalhoz hasonlított ebben a körzetben; temérdek kiserőd, többemeletes földerőd erősítette meg. Az ellenállási fészkeket kényelmes folyosók, embermélységű lövészárkok kötötték össze, amelyek helyenként a föld alá bújtak.

Úgy látszott, semilyen erő sem tudja visszaszorítani a németeket. Többízben is megpróbáltuk, hogy a szokásos módon áttörjük védelmi vonalukat, de nem értünk el eredményt. Akkor Sztálingrád védői a föld alá vonultak. Mekkora munkájukba került Jelin ezredes katonáinak, hogy alagutat ássanak az ellenállási fészek alatt, az ellenség védelmi rendszerének kellős közepén! Az alagút a fiatal Zamtaradze mérnök tervei szerint készült.

Hét nap és hét éjjel ásták. Amikor elkészült, az aknászok többszáz kilogramm robbanóanyagot helyeztek el benne. Hasonló alagutat fúrtak Rogyimcev hadosztályának utászai is. Nem kevesebbet fáradoztak alagútjuk építésén Batyuk hadosztályának harcosai. Hasonló lelkesedéssel építik a föld alatt a hitleristáknak szánt csapdát Ljudnyikov ezredes katonái.

Végre eljött a várva-várt nap. Az utászszakasz parancsnoka meggyujtotta a gyujtózsinórt. Néhány másodperc mulva óriásierejű robbanás hallatszott. Utána másutt is hasonló robbanások reszkettették meg a levegőt. Az ellenség támaszpontjai levegőbe repültek, több földerőd beomlott.

Még szét sem oszlott a sűrű füst, még földre sem hulltak a magasba repült fagyos rögök és századaink, zászlóaljaink máris a német közlekedő folyosóknál voltak. Harc kezdődött mélyen a védelmi vonalakban.

Nekem azonban nem volt szerencsém. A harc hevében megsebesültem és most egy földalatti tábori kórházban vagyok. Mennyi ideig kell itt feküdnöm, nem tudom. Az orvos azt ígéri, egy hét mulva elenged. Tamara Ivanovna is megnyugtat. Ő már meggyógyult. De minden szava után köhint: mellsebe igen súlyos lehetett.

Sztálingrád támad, én meg fekszem és a gerenda-mennyezetre bámulok, amelyet egy „katyusa" pislákoló fénye világít meg: Ványa Krusinyin ajándéka.

Azt mondják, Batyuk hadosztálya egyesült a Doni Arcvonal csapataival. Az egyesülés a Mamajev Kurganon történt. Milyen nagyszerű katonák harcolnak ebben a hadosztályban!

Másik újság: három fogoly német tábornokot vezettek Vaszilij Ivanovics Csujkov elé. Egyikük — Korfes altábornagy, a 297-ik gránátoshadosztály parancsnoka — kihívóan viselkedett a parancsnokkal. Azt sem akarta elhinni, hogy hadosztályát szétvertük.

Paulus tábornagy is megadta magát. Az áruház pincéjében ejtették foglyul. A pincét főhadiszállásává alakította át, innen irányította bekerített hadsereg-csoportját. Paulus bizonyára mostanáig reménykedett, hogy egyesül Mannstein csoportjával, amely megpróbált utat törni Sztálingrádba. Főhadiszállásunk azonban, mint ismeretes, már jóelőre átlátta ezt a hadműveletet és Mannstein, úgy látszik, szintén katlanba került.

Paulus foglyul ejtéséről Mihail Burkov utász számolt be nekünk.

— Nem is éreztem, mikor sebesültem meg. Csuda érdekes dolog volt. Csak amikor elfogtuk őket, akkor éreztem valami meleg nedvességet a csizmámban. Persze vér volt.

Burkov hason fekve mesélt. Keskenyvágású szemében mosoly villant. Burkov nyilván megfeledkezett fájdalmáról és oldalára fordult.

— Délben az áruház közvetlen közelébe értünk. Csak egy aknakereső volt a kezemben, hogy kihalásszam az aknákat, meg két adag robbanószer, a falak felrobbantására. Kúszom a téren és ezt gondolom: ebben a pincében valami fontos lehet. Okvetlenül behajítok egy „szeretetcsomagot". Egyszerre csak látom: fehér zászló bújik ki a pincéből. Kibújik és leng. A mieink észreveszik és megszüntetik a tüzet. Azután kilép egy fehér karszalagos német és egyenesen felém tart. Már-már elengedem magam mellett, de mégsem állom meg, hogy fel ne keljek és rá ne kiáltsak: „Fel a kezekkel!..." Erre így szól oroszul: „Vezess Rokosszovszkijhoz vagy Csujkovhoz". — „Hát te ki vagy?" — kérdem én. Kiderül, hogy Paulus segédtisztje: Lange főhadnagy. „No, akkor menjünk" — mondom.

— Támadó csoportunkban mögöttünk haladt Vinokur ezredkomisszár. Ismeritek? Jelenleg parancsnokhelyettes, de azért most is mindenki komisszárnak hívja. Nos, a komisszárhoz vezettem a segédtisztet. „Nem — mondja a német — Rokosszovszkijhoz kell mennem".

— A komisszár azonban nem jött zavarba. Elhatározta, hogy maga nyujtja át a tábornagynak ultimátumunkat. Ugyanazt, amelyiket január huszonharmadikán visszautasítottak. Két géppisztolyos, a komisszár, meg a segédtiszt ment mögöttem. Azon az ösvényen vezettem őket, amelyet megtisztítottam az aknáktól, az áruház környéke bizony hemzsegett tőlük... A pincéhez értünk, aztán a segédtiszt vezetett tovább.

— Lemegyünk. A falakat és a földet szőnyegek borítják. Asztalok mellett tábornokok ülnek — számszerint kilenc — meg három ezredes. A segédtiszt mond valamit nekik a maga nyelvén, erre mindnyájan felállnak, csak egy marad ülve: vékonydongájú, szemét a földre szegezi. Látom: ez a főnökük. Hirtelen lövés dördül a közfal mögött. Odarohanok. Egy tábornok végzett magával Csak egy vállpántot visel.

Miért van csak egy vállpántja? Azt mondják: az SS-ek egy vállpántot viselnek. A komisszár megparancsolta, hogy azonnal adják át fegyvereiket. De úgy mondta, hogy még Paulus is felállt. Felállt és oldalát fordította felénk: értésünkre adta, megengedi, hogy kigomboljuk pisztolytáskáját. Ugyan miért tette?

Biztosan azért, mert nem tudta rászánni magát, hogy saját kezével vegye ki a pisztolyát. Paulus után valamennyien az asztalra tették pisztolyukat. Én meg ott álltam az aknakeresővel és az járt az eszemben: csak aztán nehogy fellázadjanak... De a komisszár ügyesen elbánt velük. Sorba állította őket és újra megkérdezte: „Mindenki odaadta fegyverét?" Paulus a segédtiszt útján így felelt: „A német tábornok becsülete nem tűri a hazugságot". Ez olyasmit jelentett, hogy nem csapnak be. Lám, micsoda emberek ezek: még most is kérkednek! A motozáskor azonban a komisszár még három kis revolvert vett el a tábornokoktól, amelyet személyes használatukra meg akartak tartani.

Kiléptünk a pincéből. Paulus őrségének egy tagja ránk akart lőni, de elkésett.

Ugyanazon az ösvényen, amelyet én tisztítottam meg az aknáktól, visszamentünk a mieinkhez!...

Mennyi újság! Legszívesebben felpattannék és végigröpülnék az országon, hogy meglátogassam Hazánk minden egyes dolgozóját és szerencsét kívánjak a győzelemhez: a sztálingrádi győzelemhez!

33

1943 február harmadika. A város testén sok mély seb tátong, de a város él. A partmenti romokon, az Elesett Hősök terén mindenütt vörös zászlók lengenek. A város közepén csodálatos módon megmaradt, magánosan meredező ház-vázak ünnepi köntöst öltöttek. Plakátok, jelmondatok mindenfelé, zene harsog, a város védői tömött sorokban vonulnak a gyűlésre.

Az emelvényen tábornokok, tisztek, munkások, Moszkvából és országunk más városaiból érkezett vendégek ülnek. Azért jöttek, hogy üdvözöljenek bennünket a győzelem alkalmával. Hruscsov elvtárs lép a mikrofonhoz. Fáradt arcán a győzelem mosolya fénylik. Kezet szorít az elvtársakkal, megöleli az ismerős katonákat. Fergeteges hurrá-kiáltás harsog. A sapkák a magasba repülnek.

A gyűlést azon a helyen tartják, ahol öt hónappal ezelőtt Hruscsov felhívta Sztálingrád lakóit, hogy védjék meg városukat. Akkor: a közelgő éj és a füst homályában fegyverbe szólította a munkásokat és szervezettséget követelt tőlük. Ma pedig: a Párt Központi Bizottsága nevében, meghatottan kíván szerencsét a sztálingrádiaknak győzelmükhöz és a város újjáépítésére hívja fel őket, nekünk pedig, a 62-ik hadsereg katonáinak, azt kívánja, hogy sikeresen megtisztítsuk földünket a fasiszta szennytől. Búcsúztató szavai valamennyiünk szívébe markolnak.

— A Volga-menti város kiállta a próbát, a Spree-parti város reszkethet! Előre Berlinig, elvtársak! — mondta Nyikita Szergejevics Hruscsov.

Mellettem áll Kocsetkov, Tamara Ivanovna, Misa Burkov, Petya Gelov, Ványa Krusinyin. Valamennyien vigyázzba meredtek és úgy hallgatják Hruscsov elvtárs szavait, mint a parancsot.

A gyűlés véget ért, de senki sem akar távozni.

Fagy, de az emberek nem érzik. Mekkora örömöt hozott ez a nap nekünk, Hazánknak és az egész haladó emberiségnek!

Százötvenkilenc napon át edződött a harcok tüzében Sztálingrádot védő hadseregünk. Ez alatt naponta százszor is fenyegetett a halál. Tűz égette arcunkat, perzselte hajunkat, tél hidege dermesztette mellünket, de egyikünk sem adta meg magát. Úgy álltunk, mintha cementbe nőttünk volna; csak az esett el, aki halálos sebet kapott.

Azokban a napokban, amikor Sztálingrád házai és palotái porrá zúzódtak, nehéz volt megállapítani e harc kimenetelének következményeit. Most azonban nyilvánvaló, hogy az ellenség nem heveri ki a csapást. Szeretném viszontlátni ezt a várost teljes újjászületése után.

Jól jegyezd meg, fiam, azokat a szavakat, amelyeket 1943. február 3-án hallottam Sztálingrádban:

— A földgolyón sok hegycsúcs és hegylánc van. Olyanok is akadnak köztük, amelyekről sok száz mérföldnyire el lehet látni.

A németek felmásztak a Mamajev Kurgan csúcsára, lenéztek a volgai rónaságra és halálos csapást akartak mérni Hazánk szívére. De elszámították magukat. Nehéz egy kődarabot letaszítani a hatalmas sziklaról, de ha egyszer megindul, akkor szilánkjait sem lehet összeszedni a szikla tövében.

Sztálingrád a háború csúcspontja, és mi letaszítottuk róla a németeket. Most már nem tudnak megállni sem a Donnál, sem a Dnyepernél, sem határainkon. Mire pedig Berlinhez jutnak, a német hadseregnek már csak a roncsai maradnak meg.

Sztálin városa kiállta a próbát, és rendíthetetlen bástyaként áll örökké a Volga partján.

MÁSODIK RÉSZ

A VISZTULÁTÓL AZ ODERÁIG

1

A vasútépítő zászlóalj nyomában, amely a lengyel vasútvonalakat a mi szélesebb nyomtávunkra alakítja át, tízesével haladnak a szerelvények. Csapatokat, harckocsikat, tüzérséget, lőszert, élelmiszert szállítanak; minden arrafelé siet: az arcvonalra. Azt hiszem, nagy támadás kezdődött.

A hír eljutott a csapatszállító vagónokba és most a legrövidebb várakozás is méltatlankodást kelt. A mi tiszti kocsinkban akkora a zsúfoltság, hogy tűt sem lehet elejteni. A folyosókon ember ember hátán. Az első éjjel hűvös volt, most azonban nagy a forróság: fülledt a levegő, alig jutunk lélekzethez.

A vonat hirtelen megáll. Szétrombolt híd állja útunkat.

A lengyel főváros egyik külvárosa előtt vagyunk.

Kirakodunk a vagónból. Meg sem várjuk az autókat, gyalogszerrel indulunk el Varsó felé. Széles úton haladunk, évszázados tölgyek és nyárfák között. Mindenütt a nemrégiben lezajlott harcok nyomai láthatók: bombatölcsérek, szétroncsolt autók, gránátszilánkoktól letarolt fák.

Már elszoktam a frontélettől: Sztálingrád után két évig a Lenin Katonapolitikai Akadémián tanultam. Elszoktam — és most kissé furcsán érzem magam. Azt hiszem, társaim sem különben.

Mindegyikünk zsebében ott van a beosztás az Első Belorussz Arcvonal valamelyik harcoló egységébe, de más-más hadsereghez. Nekem szerencsém volt: az egykori 62-ik, jelenleg Sztálingrádi Gárdahadseregbe osztottak be, amely valahol Varsó közelében harcol.

Még néhány perc és meg kell válnom bajtársaimtól.

Útközben egymás kezébe nyomjuk otthoni címünket.

— Okvetlenül írj, ne felejtsd el — kötik a lelkemre bajtársaim.

Érzem, hogy ugyanarra gondolnak, mint én. Vajjon hogyan alakul majd sorsunk a fronton? Tudjuk-e gyakorlatban alkal-

mazni mindazt, amit a tanulás során elsajátítottunk?

Elbúcsúzom barátaimtól és hadseregünk friss nyomain az átkelőhely felé indulok. Két óra mulva már a széles és bővizű Visztula partján vagyok. Lomhán gomolyog fölötte a köd. A fagy megritkította a pernyével teli levegőt, de a lőpor és az égett föld szaga még most is csiklandozza az orrlyukat.

Lemegyek a folyóhoz a simára taposott, csúszós kocsifeljáróη. Szememmel fel sem tudom mérni az átkelőhelyen összeverődött óriási csapattömeget; mindenfelé tankok, ágyúk, rohamlövegek, kocsik, majd ismét ágyúk, tankok. Több sorban állnak és sorsukra várnak. Úgy tetszik, ha valamennyit egyszerre átengednék, a Visztula kicsapna a nyugati partra.

„Nos, én otthon vagyok" — ötlött eszembe. De az átkelőhely parancsnoka nyomban szertefoszlatta örömömet. Kiderült, hogy a Sztálingrádi Hadsereg már tovább indult és valahol a fő irányban nyomul előre.

Szekér mellett lépkedek az ingó hídon. A híd halkan nyikorog. A keleti partra pedig egyre újabb csapatok érkeznek. Ez csak a tartalék, a fő erők már elől járnak.

Honnan kerül elő mindez? Legszívesebben megállnék, körülnéznék, elgondolkoznék, de nem lehet megállni: hátulról gépkocsi- és szekér-oszlopok nyomulnak a sarkunkban — a nyugati partra sietnek, hogy utat engedjenek a többieknek, azok pedig a hídhoz igyekeznek és kiabálnak rájuk, mivel őket is szorongatják az utánuk következők.

Szemem előtt megelevenednek a képek, amelyeket Hazánk egyik távoli zugában láttam: a szibériai falucskában, ahol szüleim élnek. Frontra indulásom előtt három napra hazalátogattam.

...Vak öregember ül és hálót köt. Nem halászáshoz kell a háló, hanem a frontnak: ágyúk és lövészárkok álcázásához.

...Az iskolásfiúk kijárnak az érchányóra és mint hangyák a napon, úgy vájkálnak a kövek közt. Gyorsaságban és ügyességben versengve, válogatják ki az ércdarabkákat, amelyekből azután páncélacélt olvasztanak.

Így megy ez mindenütt. Az egész ország a győzelemért dolgozik...

A Visztula nyugati partján, az útnál, az oszlop részekre bomlik. Balfelől feltűnik Varsó. De nem lehet átvonulni a városon: útjait és utcáit eltorlaszolják a romok. A hitlerista rablók Lengyelország megszállása idején, különösképp pedig a Vörös Hadsereg támadása előtt kegyetlenül elpusztították a lengyel fővárost.

— Moszkvát is így tönkre silányította volna a német, ha odaengedjük — mondja egy korosabb katona, miközben Varsót nézi.

— Ha az a „ha" nem lett volna! — toldja meg éneklő hangon egy másik. Vállpántomra pillant és megkérdi: — Rég eljött Moszkvából?

— Nem nagyon rég... — felelem és emlékezőtehetségemet erőltetem: hol és mikor találkoztam ezzel a katonával?

— Látszik is, hogy nemrég: a vállpántja egészen új — mondja az és felhív maga mellé a szekérre. — No, mi újság ott?

Eszembe jut a katona neve. Megemlítem, hogy Moszkvában most természetesen jobb, mint abban a fedezékben, amelyet Pavel Kocsetkov épített a sztálingrádi árokban.

— Megállj, megállj... — és a katona fürkésző pillantást vet rám. — Honnan ismer?

Kocsetkov végre rámismer. Megszorongatja tenyeremet bányászmarkával és ezt mondja:

— No ez derék! Nem ismertem meg a régi bajtársat... Ne nehezteljen meg érte, őrnagy elvtárs: a zúzódás óta nagyon rosszul működik az emlékezetem... Petrovics, nincs nálad valami, amivel megünnepelhetjük a találkozást?...

— Nincs más hátra, az „érinthetetlen tartalék"-hoz kell nyúlni — feleli a korosabb katona és lecsatolja kulacsát övszíjáról.

Megállunk egy percre, aztán tovább indulunk. Megkérdezem, ki maradt életben a régi ismerősök közül.

Kocsetkov mély sóhajtással feleli:

— A sakkozóra gondol? Ványa Krusinyin. Már főhadnagy. Egy század parancsnoka volt, de megint kórházba jutott. Magam is nemrég kerültem ki a kórházból. Végleg ki akarták tenni a szűrömet, de visszakéredzkedtem hajtónak... Különben, ha ezredünkhöz ér, ott mindent részletesen megtud. Most pedig mesélje el, hogyan él Moszkva.

Elmondom, hogy Moszkva épp olyan zajos és népes, mint a háború előtt, a főváros lakói megszabadultak a légiveszélytől és az 1941-es bombázásoknak már nyomait sem látni.

— Moszkva nem London — állapítja meg Kocsetkov. — Moszkva: mindennek a feje. Nem lehet engedni, hogy bombázzák!

Kifejtem, mekkora erők védték Moszkvát. A katonák szívesen hallgatják. Moszkváról beszélgetünk és szemünk Varsón csüng.

Útitársaim azután elmesélik, hogyan maradtak el ezredüktől átkelés közben: kétfogatú szekerüket hátraszorították a hídnál és Kocsetkov hajtó csak ma tudott átvergődni a nyugati partra. Most a bakon ül és lehorgasztott fejjel töpreng. Nem

több harminc évesnél, de a háború már megezüstözte halántékát. Kocsetkov szívesebben hallgat, mint beszél. Széles válla eltakarja az utat. A két barna ló könnyedén húz, ügetésből olykor sebes poroszkálásba csap.

Kocsetkov letér az országútról egy dűlőútra. Noszogatja lovait, utól akarja érni az oszlopot.

Háta mögött, Plotnyev ezredszakács hever mellettem, félig ülő testtartásban. Korosabb, zömök katona. Negyvennyolc éves lehet, bajusza már deres. Egyszerűen „Petrovics"-nak nevezik. Szintén sztálingrádi, de csak most ismerkedtem össze vele. Minduntalan fel-felsóhajt:

— Varsó, Varsó, be szép város volt ez a Varsó!

A hajtó mellett a bakon egy Malkov nevű harckocsizó ül. Délcegen kidülleszti mellét, nekifeszíti az ellenszélnek. A tank, amelyet vezetett, aknára futott. Egész személyzete elpusztult, csak ő maradt csodálatos módon sértetlen. Malkovot gyalogságiak szedték fel és most ideig-óráig „TR-4"-en kénytelen közlekedni: vagyis szekéren.

— Mi az, Petrovics, mit sopánkodsz annyit a más baján? — mondja Malkov és válla fölött hátrapillant ránk.

— Hát hogyne! — feleli Petrovics. — Tegyük fel: a te kerted elverte a jég, az enyémet pedig elkerülte. Ha nekem kő van a szívem helyén, akkor oda se neki, de másként fáj a te bánatod...

— Mit akarsz ezzel mondani? — figyel fel Malkov.

— Hát azt: zöld vagy te még, azért nem tudod megérteni a más bánatát. Gondold csak el: város állt itt, emberek éltek, ezer meg ezer üzlet volt benne, mint mondják, aztán egyszer csak rabló jött, mindent elvitt, vagy tönkretett, végül pedig felgyujtotta... Hát nem szomorú dolog ez?

— Gyüjtsd a sapkádba a könnyeidet, Petrovics, Berlinben aztán leveszed és ráöntöd a tűzre — kötekedik Malkov.

A beszélgetés vitává fajul. Malkov nem tudja türtőztetni magát. Fészkelődik a bakon és minden szónál hátrafordul. Ekkor azonban beleavatkozik Kocsetkov hajtó, aki mindeddig egyetlen szót sem szólt.

— Maradjatok már veszteg! — mondja és tréfásan megrázza Malkov arca előtt fejnagyságú, izmos, napbarnitotta öklét. — Különben egy szempillantás alatt leszállítalak benneteket a szekérről és akkor gyalog mehettek, kötekedő népség...

Petrovics elhallgat. A harckocsizó is lejjebb száll egy hanggal. Ezt dünnyögi:

— Érjem csak utól a mieinket: visszaülök a fogantyú mellé és akkor aztán meglátjuk, ki pusztítja jobban a fasisztákat.

Petrovics hallgat egy sort, azután mélyet sóhajt.

— Hej, mikor lesz már egészen vége a hadakozásnak? Mikor kezdődik újra az élet?! Mit gondolsz, Kocsetkov, mi?

— Majd eljön az ideje, egyelőre azonban résen kell lennünk...

Petrovics Kocsetkov hátát nézi és a mondottakon jár az esze. Majd a hajtó felé bök fejével és hozzám fordul:

— Fura legény ez, őrnagy elvtárs, még a harcban is. Olyan mint a nehéz igásló: mindenki támadásra rohan, ő pedig még csak akkor jön lendületbe... És visszavonulásnál is ő az utolsó. Egyszer a Dnyeszternél megszorongattak a németek... mindenki visszavonult, csak ő gubbasztott egyedül és tüzelt...

— Tr!... Tr!... — kiált hirtelen Kocsetkov szibériai módra és meghúzza a gyeplőt.

Alig tudjuk megtartani egyensúlyunkat.

Az útmenti árokból német bújik elő, feltartott kézzel. Petrovics sietség nélkül lekászolódik, odalép a némethez és dühösen lerántja géppisztolyát.

— Már rég megtehettétek volna, ahelyett, hogy a bokrokban lapultok. Csak a lovakat ijesztitek!

A német nem érti, miről van szó. Hadarni kezd:

— Ja, ja, russ gut.

Kiderül, hogy már néhány napja bújkál bajtársai elől. Csak azért jött ki az útra, hogy megadja magát és kenyeret kérjen.

— Szóval éhes vagy? — kérdi Petrovics.

— Persze, hogy éhes, hát nem látod! — bizonygatja Malkov.

A német tanácstalanul néz ránk, ijedten körültekint. Petrovics egy karéj kenyeret húz elő hátizsákjából és gúnyos mosollyal odaadja.

— Nesze, egyél, marad kenyerünk elég...

A német mohón falja a kenyeret, már mosolyog. A hajtó visszatartja a lovakat és mérgesen kérdi:

— Hová vigyük?

— Elvisszük és átadjuk — feleli Petrovics.

Elindulunk. Útitársaimhoz fordulok és megkérdezem:

— Kibékültetek?

— Hisz nem is veszekedtünk, őrnagy elvtárs. Csak vitáztunk, puszta semmittevésből — magyarázza a harckocsizó.

A főirányban harcoló szovjet csapatok élővédje nem hagy nyugtot az ellenségnek, nem engedi, hogy bármelyik védelmi vonalon is megvesse a lábát.

Utólértük hadseregünk hadtápegységeit. Hármasban haladunk. Malkov alakulatának nyomára bukkant és jobbfelé tért el. Szekerünk valósággal elvész a gépkocsik, teherjárművek, kordék, bricskák, szekerek és hátaslovak tömegében. Kocsetkov biztos kézzel kormányozza a két barnát. Ügyesen kígyózik az autók és a pótkocsik között, idejében eltalálja a megfelelő pillanatot, hogy előre törjön, de ott még nagyobb a zsúfoltság. A falvak utcáin hemzseg a nép.

— Egész Oroszország nyugat felé vonul! — csodálkoznak a lengyelek.

— Nem, ez csak két kolhozunk — felelik a katonák.

Miután elhagyjuk a lengyel falucskát, Petrovics sürgeti a hajtót:

— No, hajts csak szaporán!

A menetoszlop mellett gépkocsi rohan a hepehupás felszántott mezőn: Csujkov hadseregparancsnok ül benne, megelőzi az oszlopot. Az altábornagy arca komor, gondterhes. Nem törődik a döccenőkkel, feszülten figyeli katonáit. Sietteti csapatait.

Az autó eltűnik.

— Lám, Kocsetkov, most láttad a parancsnokot, de hogy kicsoda Csujkov tábornok, nem is tudod. Maga Sztálin parancsolta neki, hogy vezesse ide a sztálingrádiakat. Csujkov: Szívósság tábornok. Úgy bizony! ...

— Az egész ország ismeri, téged meg biztosan otthon is elfelejtettek — mondja Kocsetkov.

Csujkov népszerű katonái között. Zaporozsje ostroma, Nyikopol és Ogyessza felszabadítása, átkelés a Visztulán, Lublin, majd Varsó bevétele öregbítette hírnevét. Jólesik látnom, milyen büszkék a katonák parancsnokukra.

„PO-2" típusú repülőgép húz el az oszlop fölött. A pilóta olyan alacsonyra száll, hogy sokan önkénytelenül is válluk közé húzzák fejüket: félnek, hogy a gép törzse lekaszálja őket. A repülőgép fülkéjéből összekötő-tiszt hajol ki derékig és valamit kiált. Néhányszor megismétli, de a motorzúgás miatt semmit sem lehet érteni belőle. Akkor a pilóta int és jelzi, hogy leszáll. A menetoszlopok nyomban szétválnak és a repülőgép az út kellős közepén földet ér. A hátramaradt szekerek még fel sem tudnak zárkózni és a gép máris újra a levegőbe emelkedik. Igen fontos hírt

hozott: az erődítmények közt erős fasiszta helyőrség fészkelte be magát. Poznanban harcok lángoltak fel.

— Tudjátok, milyen nagy segítséget nyujtottak nekünk ezek a „csutkák" Sztálingrádban! — kezdi Petrovics, aki nem is hederít a hírre. — Nem repülőgép ez, hanem a legokosabb madár. Nesztelenül is tud repülni és leszáll, ahol kell. És hogy bombáz! ...Háború után okvetlenül veszek magamnak egy ilyen jószágot. Hogy minek, kérditek? Mert mindenre alkalmas. A pénz? Pénzt szerzek. Engedjétek, hogy azonnal munkához lássak — és hegyeket mozgatok meg. Micsoda élet lesz itt! Nem hiszed? Tíz évvel ezelőtt se hitték sokan, hogy annyi traktor jár majd földünkön. Az ám! Most pedig személyautó is lesz elég, a levegőben pedig annyi repülőgép, mint ahány traktor a földön. Beköszönt a jólét!

— Hogy elábrándoztál! Előbb a hitleristákat fékezd meg — szakítja félbe Kocsetkov.

— Igaz. Biztosan nagyon acsarkodnak ott Poznanban, ha egyszer kerülőt teszünk — találgatja Petrovics.

— Mi mást tehetnek, mint hogy acsarkodnak! — veti oda Petrovics, mintegy mellékesen.

3

Az imént közölte a rádió a Legfelsőbb Főparancsnok parancsát, amelyben elismerését fejezi ki Csujkov csapatainak Poznan bevételéért.

Moszkvai díszsortűz dördül az éterben. A hadsereg politikai osztályának beosztottjaival állok a rádiónál. Érzem, hogy mindegyikük arra a hatalmas üdvözlő sortűzre gondol, amely nemsokára világszerte visszhangzik. Hiszen már német földön járunk, az Oderától nem messze.

Önkénytelenül is eszembe jutott Kocsetkov meg Petrovics. A poznani kórházban hagytam őket. A fellegvár ostrománál Petrovics zúzódást szenvedett, Kocsetkov pedig megsebesült. Semmiképp sem akartak ott maradni, az Odera felé törtek, ezredükhöz. Fájdalmas volt otthagynom őket.

— Ne nézzen vissza, ne nézzen vissza, mert akkor nem találkozunk — mondta Petrovics búcsúzáskor.

Az ezredparancsnok politikai helyettesének neveztek ki abba a gárdahadosztályba, amelyben Kocsetkov és Petrovics szolgált.

Az ezred már az Oderán túl jár, a „Kis Föld"-ön. Megvárom a reggelt és rendeltetési helyemre indulok.

Huszonnégy kilométer választ el az Oderától. Toronyiránt megyek: ligeteken át, üres falvak és földesúri birtokok mellett. Mindenfelé elhagyott német sisakok, zubbonyok, páncélöklökupacok, karabélyok, géppuskák hevernek, autók, vontatók és kordék, kerékpárok, melyeket a menekülők hagytak hátra... Sietek ezredemhez. Kissé izgatott vagyok. Meg tudok-e birkózni a rám bízott munkával?

...Az ezredet, amelyben a parancsnok politikai helyettese leszek, jól ismerem. 1941-ben alakult. Egy tomszki gyár munkásai védnöki zászlót nyujtottak át neki. E zászló alatt verekedett az ezred Moszkvánál, védte Kasztornaját és vívta ki a Mamajev Kurganon a gárdaezred elnevezést. Még Sztálingrádban, a gárdazászló átnyujtásakor ezt mondogatták a katonák:

— Most már Lenin és Sztálin is ezredünkben van.

Sztálin képe a védnöki zászlón látható, Leniné a gárdazászlón.

Sok szibériai volt az ezredben. Vajjon ki maradt meg közülük?

Töprengésem közben észre sem vettem, hogy már több mint tíz kilométert tettem meg. A halom mögül lövöldözés hallatszik. Az útkereszteződésnél a nyitott sorompónál forgalomszabályozó áll. Buzgón lóbálja kis zászlóját. Lőszerrel és élelemmel megrakott autók vonulnak el, százszámra.

Hirtelen rámugrik valaki hátulról és két kezével átfogja a fejemet. Szibériában üdvözlik így egymást a jóbarátok.

— Találd ki, ki vagyok!

Ostobának tetszik a tréfa, de megpróbálom kitalálni. Felsorolok néhány nevet.

— Á-á, nem ismersz meg... — mondja az ismeretlen és végre elengedi a fejemet.

Misa Burkov áll előttem vattamellényben, géppisztollyal mellén. Ugyanaz a Burkov, aki részt vett Paulus foglyulejtésében. Sztálingrádban egy utászszázad közkatonája volt, most már hadnagy. Most is ugyanolyan alacsony, fürge, de vállban megszélesedett, összehúzott szemében pedig alig észrevehető szigorú kifejezés jelent meg.

— Te a régi vagy, ugye?

— Ühüm... De talán mégsem... — Lábára, kezére néz, majd megrázza vállát és így folytatja: — A régi vagyok, de nem egészen. Nézd csak, mekkora utat tettünk meg! Hát bizony, pajtás, mégis van már egy kis sütnivalóm, ha nem is szörnyen sok... Nemsokára nagy ünnepet ülünk. Minek is bajlódunk annyit ezzel a némettel.

Megkérdem, mi a helyzet, mi újság a harcban, milyen az élet.

— Az élet megjárja — kezdi, amikor letelepszünk az út szélére. — A helyzet... Nos, például, amikor elfoglaltuk Betcset — van egy ilyen városka — hát akkora földerődök voltak ott, hogy háznak is beillettek volna... Nem engedtek tovább a gazok. Mi ágyút húztunk a hátukba és tűz alá vettük az ajtót. Fél napig ellenálltak, azután megadták magukat. Negyvenhárom náci szörnyeteget ejtettünk foglyul. Nem szívesen piszkítottuk be velük a kezünket. Azután tovább mentünk. Be'értünk egy házba: ég a villany, az asztalon leves gőzölög, de sehol egy lélek: ész nélkül kereket oldottak... De várj csak, besötétedik, akkor majd tovább megyünk. Ne siess... Szóval: üldözőbe vettük őket. Jobbra, balra, hátul — mindenfelé nácik, oszlopokban jönnek, mi meg egyre csak előre törünk! Egyébként két hullám nyomult Berlin felé: egyik a németeké, másik a mienk... Itt az Oderánál azonban nagyon acsarkodnak... No de sebaj, kiverjük a fogukat... Nem első eset... Hej, de innék most néhány csésze teát! Nagyon hiányzik. Hisz ezek sörön, meg őrölt makkon élnek. Én meg az Oderába ejtettem a táskámat, vigye el az ördög... Mindig akadt benne egy kis málnatea. Kár, — fejezi be Burkov, feláll és nyujtózik.

Már útközben közli, hogy a tartalékezredhez jött erősítésért, de nem kapta meg.

— Valamennyi menetszázadot a jobbszárnyra irányították. Ott, a küstrini erőd mögött szintén heves harcok dúlnak. De bevesszük, az biztos. Nem bírja szusszal a német, hogy sokáig tartsa magát.

4

Itt az Odera. Majdnem kétszáz évvel ezelőtt, zord szeptemberi éjtszakán valahol itt itatta lovát Alekszandr Vasziljevics Szuvorov. (Akkor még csak alezredes volt, Berlin ellen indult lovasportyára.) Sokan közülünk bizony nem is gondoltak arra, hogy valaha is nagy ősünk nyomába lépünk...

E gondolatokkal értem be Göritz falucskába, ahol hamarosan megtaláltam ezredem második lépcsőjét.

Fő erőink már néhány napja az Oderán túli hídfő kiszélesítéséért vívnak harcot. Miközben összekötőt várok a túlsó partról, a hadtápszolgálat beosztottjaival ismerkedem.

Kétesztendei távollétem alatt sok változás történt az ezredben. Régi veterán-családunk alaposan megritkult, kevés tomszki maradt, de a védnöki zászló most is leng. Úgy őrzik a gárda-

zászlóval együtt, mint a szentséget. A szibériaiak helyére a megszállás alól felszabadult odesszaiak, kieviek, moldvaiak jöttek az ezredbe.

— Eleinte féltünk egyedül harcba engedni őket: még talán eljátsszák a gárdaezred becsületét. Az első támadás után azonban kiderült, hogy feleslegesen féltünk: valamennyien oroszlánként verekedtek — mondja Puhovitszkij őrnagy, az ezredparancsnok hadtápszolgálati helyettese.

— Csak a harc végeztével jönnek a kötözőhelyre — fűzi tovább Tamara Ivanovna Smakova ezredorvos.

Még Tomszkból ismerem, Sztálingrádban gyakran találkoztam vele. Most már orvoskari százados és tapasztalt orvos hírében áll.

Tamara Ivanovnától nyomban megtudom, hogy Petrovicsot és Kocsetkovot az orvosi bizottság határozata értelmében egy hónapra a hadsereg üdülőházába utalták be, utána pedig a zöldségraktár főnökének rendelkezésére kellett állniok. Amikor közöltem, hogy együtt jöttek velem az ezredhez, Puhovitszkij és Tamara Ivanovna elszörnyedt. Ezek után jobbnak láttam elhallgatni, hogy a poznani kórházban hagytam Kocsetkovot és Petrovicsot.

— Hamarosan megjönnek — nyugtattam meg Tamara Ivanovnát, aki már sajnálta, hogy felügyelet nélkül hagyta őket a zöldség-raktárban.

Először azonban mindenki Pjotr Hljusztyinról akar mesélni. Érezni lehet, hogy hőstettei az egész ezredet lelkesítik.

— Egészen fiatal volt — meséli Puhovitszkij őrnagy — apró termetű, alig nagyobb a karabélynál, de szívós és erős, mint a hangya... Különben így is nevezték az ezredben: Hangyácska... A Dnyeszteren bomba találta a kompunkat, éppen amikor a törzs és a parancsnoki szakasz kelt át a zászlóval. Az örvény lehúzta az embereket, a németek pedig még aknavető-tüzet is zúdítottak ránk. Azt gondoltuk: mindennek vége. Ekkor azonban előlépett Hljusztyin. Ellökött egy gerendát a parttól, átnyalábolta és úszni kezdett. Az ár messzire lesodorta. Hogyan találta meg Hljusztyin a zászlóvivőt és a zászlókat a vízen — rejtély, csak azt tudjuk, hogy saját testén cipelte partra a zászlóvivőt a zászlókkal együtt. Vissza akart fordulni, de nem tudott. Amint partra ért, lerogyott. Lerogyott és ezt mondta: „Lejjebb fekszik Maszolov, sebesülten, meg kell menteni." Jómagának pedig ekkora repeszdarab volt a csípőjében, tenyérnyi...

Puhovitszkij nem tud nyugodtan beszélni Hljusztyinról. Tamara Ivanovna orvosnő ismeri az őrnagynak ezt a gyengeségét, akinek keserű fájdalmat okoz az ezred minden egyes hősének halála. Ezért az őrnagy segítségére siet. Regykin, a parancsnoki

szakasz parancsnoka azonban szavába vág, azután Hljusztyin bajtársa, Csebotar szakaszvezető veszi át a szót. Nyomban beleavatkozik Pjotr Gelov híradó is: néhány emlékét mondja el Hangyácskáról.

Gelov: sztálingrádi rádiós. Rádiókészüléke háromszor is megsérült a Mamajev Kurganon. Itt, az Odera partján, negyedszer is meg kell gyógyítania beteg „fecskéjét".

Gelov csak úgy emlékszik Hljusztyinra, mint bátor és fürge „újoncra", de nagy szeretettel mesél róla.

Mivel sejtettem, hogy egész éjtszaka alatt sem tudnám végighallgatni a Hljusztyinnal kapcsolatos emlékeket, nyomban feljegyeztem a lényeget.

Feljegyzésem így hangzik.

Pjotr Hljusztyin menetszázaddal érkezett az ezredhez, a dnyeperi átkelést megelőző napon. Alacsonytermetű, kerekarcú, kesehajú legényke volt. Szemét összehunyorította. Keveset beszélt és úgy látszott, fél bajtársaitól. A jól megtermett, harcedzett gárdisták gyakran kötődtek a „kis kaliberű" katonával:

— Hé, Petya, nosza vágjuk le a zubbonyod ujját, mert lerágja a tehén!

— Hé, Petya, ülj a zsebembe és átúszunk a folyón, mert még lenyel a csuka!

Hljusztyin azonban szinte nem is hallotta bajtársai csipkelődését. Csak rájuk nézett szemrehányóan és tovább ment.

Legnehezebb volt számára a menetelés. Géppisztollyal a nyakában, kézigránátokkal és tárakkal teleaggatva, nem tudott lépést tartani a századdal. Mindig sereghajtó volt, csak a pihenőkön érte utól bajtársait. És még lélekzethez sem jutott, amikor a század már újra felkerekedett. A katonák nem fukarkodtak az újabb gúnynevekkel.

— Hé, te gömböc, amilyen hosszú, olyan széles! Oldaladon gurulj, mert különben megint elmaradsz.

— Nem maradok el — felelte Hljusztyin és beállt a balszárnyra.

Ez a kötődés egyébként nem akadályozta a katonákat abban, hogy a maguk módján ne szeressék Hangyácskát. Ha más ezredbeli vigyázatlanul csak egyetlen szóval is megbántotta, mindjárt egész sereg tréfacsinálló kelt védelmére. Amióta pedig Hljusztyin kimentette a tűzből sebesült parancsnokát, Vlagyimir Burbát, mindenki más szemmel nézett rá.

1944 augusztus elsején történt, a Visztula nyugati partján. Az ezred kevéssel azelőtt kelt át a folyón és elkeseredett harcot vívott a hídfő kiszélesítéséért. Hljusztyin akkor már a századparancsnok hírvivője volt és mindenüvé követte.

Egy összecsapás során Burba hadnagy zúzódást szenvedett. Pjotr nyomban a vállára vette és ügyetlenül, mint egy nyaláb szénát, elhurcolta a csatamezőről. A sebesült keze-lába a földön vonszolódott. Úgy rémlett, mintha ő maga igyekezett volna négykézláb, földhöz tapadva, a kötözőhelyre.

Útközben Pjotr számtalanszor elesett, majd ismét felnyalábolta terhét és tántorogva tovább vánszorgott. Végre sikerült a partra cipelnie parancsnokát. Itt egy kis odút ásott, telihordta puha fűvel és maga ápolta a sebesültet, aki számára legjobb orvosság a pihenés volt. Mindenki tudta ezt és remélték, hogy Hangyácska (ez a név most már egészen másként csengett) „kikúrálja" a parancsnokot.

Burba kereken kijelentette, hogy nem megy kórházba. Egészségügyi szolgálatot pedig nem lehetett létesíteni a „Kis Föld"-ön. Tamara Ivanovna tehát „otthonában" látogatta meg a sebesültet: a kis odúban.

Szemtanúk mesélik, hogy amikor a hadnagyot elhagyta ereje, Pjotr úgy viselkedett, mintha neki is alig verne a szíve. Amikor pedig a hadnagy magához tért, Hljusztyin fennhangon számolta érverését. Parancsnoka szívét a maga szívének tekintette és a sebesült minden fájdalma épp annyira fájt neki, mint a hadnagynak.

Nemsokára híre terjedt az ezredben, hogy Burba hadnagy állapota javul. Hangyácskának pedig jó hírét költötte az egész hadosztály. Ő azonban, úgy látszott, észre sem vette. Továbbra is szerényen viselkedett.

Pjotr egyetlen órára sem vált meg parancsnokától. Éberen figyelt a gránátok robajára. A hídfőért vívott harcok rendkívüli hevességgel dúltak. Hljusztyinnak többször is újra ki kellett ásni a kis odút és valóságos földrétegeket takarított el a sebesült hadnagyról, amelyeket a bombák szórtak rá.

— Ott valami nincs rendjén — mondta egyszer a hadnagynak, amikor az ezred első vonala valósággal morajlott a becsapódó német bombáktól és gránátoktól.

— Holnap elindulunk — felelte Burba.

Ezen az éjtszakán Pjotr az ezred lőszerfelvételező helyére ment. Kézigránátokat vett fel, megtöltötte a géppisztoly-tárakat. Visszafelémenet benézett az ezredtörzshöz. Vigyázva megtapogatta a védnöki zászló rúdját és megcsókolta a gárda-lobogót.

Miért éppen ezen az éjtszakán látogatott el az ezred zászlóihoz, milyen érzések sejtették vele a közeledő veszedelmet — senki sem tudja. Augusztus negyedikén reggel Pjotr már az első vonalban küszött parancsnokával.

— Századunk nem hátrál meg: mi is itt vagyunk — közölte büszkén mindenkivel, akivel csak találkozott.

Úgy tetszett neki, hogy most, amikor a hadnaggyal visszatért a századhoz, a század ereje megkétszereződött. És különös módon ez a bizonyosság mindenkire átragadt.

A németek hamarosan ellentámadásra lendültek. Az volt a tervük, hogy nagyerejű harckocsirohammal szétforgácsolják a hídfő kiszélesítésén fáradozó hadosztályt és apránként a Visztulába szorítják. Burba hadnagy századát egy domboldalban elterülő rozstáblára vezényelték, tankcsapdául.

Rajostul kúsztak feléjük a német tankok. A harapófogóba szorult ezred hátrálni kezdett. Csak Burba százada nem vonult vissza. Szívóssága megmentette az ezredet.

Az első sérüléséből még fel sem épült Burba hadnagy újra megsebesült. Pjotr biztonságos helyre vitte. Közben azonban az ellenséges harckocsik már hátukba kerültek. Hljusztyin átvette a század parancsnokságát. Szemtanúk mesélik, hogy jónéhányszor betemette a föld, de Hljusztyin a robbanásokkal nem törődve, tovább vezényelt.

Egyszerre csak az egyik harckocsi arrafelé törtetett, ahol Burba feküdt. Pjotr észrevette és parancsnoka segítségére iramodott, de elkésett. A tank letiporta a hadnagyot és felrobbant. (A hadnagy ugyanis halála előtt kézigránátokkal borította el magát). Nyomban még egy „tigris" tört a rés felé, utána egy második, harmadik... Hljusztyin azonban nem ijedt meg tőlük. A kézigránátköteggel felfegyverzett apró emberke párviadalra kelt a harckocsikkal.

Senki sem tudja, hogyan folyt le a küzdelem. A füst és a por megnehezítette a látast. Csak hallani lehetett, hogy a „tigrisek" valamennyi géppuskája Hljusztyinra ontja tüzét. Azután erős robbanás hallatszott...

Néhány órával később a domboldalt borító rozstáblán, a mozdulatlanná dermedt „tigris" tövében, amely alatt Pjotr Hljusztyin elpusztult, felállították Vagin tábornok hadosztályparancsnoki harcálláspontját. Az ezred zászlaját is kitűzték.

Ehhez a feljegyzésemhez ezt fűztem hozzá: nekem, az ezredparancsnok új politikai helyettesének, az a kötelességem, hogy példaképül állítsam Hljusztyint valamennyi század elé. Minden katonának olyan hűnek kell lennie parancsnokához és úgy kell szeretnie, amilyen hű Pjotr Hljusztyin közkatona volt Burba hadnagyhoz és ahogyan szerette őt.

Február negyedikén a gátak közé szorított zavarosvizű Oderát még jégpáncél borította. Ezredünk a küstrini erődtől tíz kilométerre délre nyomban megkezdte az átkelést. A német légierő rábukkant csapatösszevonásainkra. A berlini repülőterekről felszálltak Göring vadászgépei. Csak első századainknak sikerült átsietniök a jégen. Ezredünk fő erői és közben odaért szomszédaink már úszva keltek át az Oderán. Megkezdődött ugyanis a jégzajlás és ez megakadályozta, hogy idejében átszállítsuk a lőszert, a tüzérséget és az erősítést.

A folyó nyugati oldalát, ahol Vagin tábornok hadosztályának ezredei megkezdték a partraszállást, a német hadsereg szétvert csapatainak maradványai védték. Parancsnokuk von Richter nyugalmazott német tábornok volt. Nyugodtan élt birtokán; nem várta, hogy az oroszok ilyen hamar megjelennek az Odera mentén. Ingóságait kénytelen volt sürgősen a hátországba szállítani és Hitler utasítására vállalnia kellett a parancsnokságot. Nemsokára hadapródiskolások érkeztek hozzá Drezdából. Richter szavát adta a Führernek, hogy nemcsak feltartóztatja az oroszok előnyomulását, hanem a zajló Oderába veti őket.

Richter csapatai megszállva tartották a 81,5-ös magaslatot. Ez a magaslat meredekségével kiválik a seelowi dombvonulatból, és legközelebb fekszik az Oderához. A németek kihasználták ezt: géppuskatüzükkel a zsombékba szorították századainkat, még fejünket sem emelhettük fel. Minden támadásunk igen nagy áldozatokat követelt.

A hadosztály balszárnyán harcoló ezredünknek sikerült megvetnie lábát Reitwein faluban, amely egy domboldalban húzódott meg. A faluban azonban erős német helyőrség volt. Kemény harcok lángoltak fel.

Február tizennyolcadikán az éjtszaka leple alatt tüzérosztályunk csodával határos módon néhány tarackot szállított át hozzánk. Úgy fogadtuk, mint a kincset. Karunkon cipeltük az ágyúkat: a mocsaras talaj miatt nem is gondolhattunk gépkocsi-vontatásra.

A parancsnok személyesen irányította az átkelés megszervezését. A németek azonban állandóan rakétákkal világították meg és aknákkal árasztották el a partot. A magaslatról alázúduló géppuskatűz lehetetlenné tette, hogy utászaink akár térdepelve is dolgozzanak.

Ezredünk parancsnoka telefonon parancsot kapott Csujkov tábornoktól: „Minden áron el kell foglalni a magaslatot".

Futótűzként terjedt el a hír az ezredben, hogy a parancsnok a parton van és a magaslat elfoglalását kívánja. Katonáink tudták, hogy az ellenség nem tarthatja meg előnyös állását, ha maga Csujkov vezeti a rohamot. Inkább attól féltek, hogy új erők érkeznek, elfoglalják a magaslatot — és az ezred háttérbe szorul.

A roham kezdete a második zászlóaljnál ért.

Hol van most a harci rend, a térköz, a lépcsők?... Úgy rémlett, hogy a lövöldözés, a robbanások és a rohanás zűrzavarában nincsen semilyen katonai szervezettség és hadműveleti rendszer: minden összekúszálódott.

De ez csak látszat volt. Ahogy jobban szemügyre vettem, megfigyelhettem, hogy a lövészek, géppisztolyosok, géppuskások, tüzérek, aknavetősök, híradók, egyszóval mindenki, aki rohamra indult a magaslat ellen, megfontoltan, gyakorlottan végzi munkáját és felelősséget érez az ostrom kimeneteléért.

— Nyugodtan, figyeljétek a jelt! — hallatszik itt is, ott is.

Minden hibát azon nyomban, menet közben kijavítanak.

A jobbszárny tüzet nyit a magaslatra. A közép arctámadást színlel: ezzel felbőszíti az ellenséget és fő tüzelőállásainak leleplezésére kényszeríti. A balszárnyon viszonylagos csend van. Ott harcosaink egy csoportja közvetlenül a magaslathoz cipel egy ágyút — majd hirtelen eltűnik.

A fasiszták arra várnak, hogy célba vehessék az ágyút. De felkopik az álluk! Fitajev szakaszvezető, lövegparancsnok túljár az ellenség eszén. Csúszós, alámosott partú, zegzugos völgyben viteti tovább az ágyút.

A sár lehúzza a lábat, alig lehet lépni. Fitajev sietteti embereit. Nagy arca, széles melle van, karja izmos. Hangjában és mozdulataiban nyugodt önbizalom érződik.

Az irányzó, a töltő, az adagoló, vagy tíz géppisztolyos, sőt még a távbeszélővezetéket maguk után húzó híradók is nekivetik vállukat a lövegpajzsnak.

— Előre... előre... jobbra... balra... előre... gyerünk! — biztatja Fitajev katonáit és hóna alá szorítja az ágyú csövét, mint valami könnyű gerendát.

A katonák felemelik fejüket — meredek emelkedő tárul szemük elé — és némán tovább iparkodnak fölfelé. Hirtelen felzümmög a telefon. Valaki jelentést kér az ágyú hollétéről.

— Szakaszvezető elvtárs, azt kérdezik, hol vagyunk — suttogja a telefonos.

— Kotelet adjatok! — mondja Fitajev, mintha nem is hallaná a kérdést.

— Szakaszvezető elvtárs, azt kérdezik... — ismétli a híradó.

— Majd később...

A híradó elhallgat.

A magaslat csúcsára teher nélkül is bajos feljutni. A feladat nehézsége azonban még inkább tüzeli Fitajevot. Megparancsolja, hogy mindenki kötelet kössön övére. Szüntelenül sürgeti embereit:

— Gyerünk... Előre!... Tovább, tovább!

Csúszik a láb, az ágyú lehúz, de a katonák a bokrokhoz kötik magukat és tovább kapaszkodnak felfelé; lassan, lépésről lépésre közelednek céljukhoz.

Fitajev átmegy az ágyútalphoz, vállát nekiveti a pajzsnak és nem engedi, hogy az ágyú visszacsússzék. Úgy rémlik, ha csak egyet botlik — az ágyú nyomban alázuhan és maga alá gyűri a katonákat, meg a szúrós csipkebogyó-bokrokat, amelyekbe minduntalan belekapaszkodnak. Az ágyúnak azonban szilárd támasztéka van: eltaszítja magát és egyre feljebb emelkedik.

Hirtelen géppisztolykattogás hallatszik. A németek jobbról-balról ontják a tüzet. Késő! Ágyúnk már ott van, ahol lennie kell és bőszen pusztítja az ellenséget. Hurrá-kiáltás zúg a magaslaton és változatlan erővel száll végig nyugati lankás lejtőin, Padelzig vasútállomás felé.

A csúcsra, az ágyú felé, már gránátokat, telefonkészülékeket és egészségügyi táskákat vivő katonák serege igyekszik.

— Polinka, kötözd be a lábamat — szól egy sebesült az ápolónőhöz.

Polina Lopatyina az, a zászlóalj egészségügyi katonája. Ő is cipelte az ágyút a magaslatra.

— Várj csak, Misa, Fitajev fejsebet kapott...

Misa letelepszik az ágyútalp elé és nekilát, hogy lehúzza csizmáját.

— Megbeszéltük Fitajevval, hogy együtt tapossuk a berlini aszfaltot. Így hát jól vigyázz rá! — kiáltja Polina után.

A telefonosok nyomban felállítják a kapcsolótáblát. A huzal végét előre küldik a támadó csatárlánchoz és megteremtik az összeköttetést az átkelőhellyel.

— Mi az? Jól van, hallom. Ki az a nulla egyes, kit kér?

A telefonos felemeli a fejét a kagylótól és megkérdezi tőlem, mit feleljen.

— Micsoda? Hogy hol vagyunk? Hát mondom neked: épp ott vagyunk, ahol kell — magyarázza a telefonos, meg sem várva válaszomat.

A beszélő megkérdi, messze vagyunk-e a háromszögelési ponttól.

— Fene tudja, hol itt a háromszög... Hisz mondom, azon a buckán vagyunk, amelyikről a gazdánk meghagyta, hogy foglal-

juk el... Hol az ezredparancsnok? Itt volt, de megint elment. Az új politikai helyettes itt van, parancsokat ír...

— Nos, adjátok át mindenkinek elismerésemet. Érted?

A telefonos még egyszer meg akarja kérdezni, mit is adjon át, a kérdező azonban nyilván letette a kagylót.

A telefonos tarkóját vakarja. Amikor rájön, miről van szó, káromkodik.

— Azt a hülye fejemet: beszélek és nem tudom, kivel... Hisz maga a parancsnok fejezte ki elismerését, én meg... nem is tisztelegtem... Micsoda ördöngős jószág ez: beszél az ember és nem lát... Elismerés! Jól van, mindenkinek elismerését küldi!

Mellettünk már egymás után vonulnak el a szakaszok és a századok.

Imént hallgattuk ki a 81,5-ös magaslaton ejtett foglyokat. Kiderült, hogy a magaslatnak az ellenség ugyanolyan jelentőséget tulajdonított, mint mi tulajdonítottunk két és fél évvel ezelőtt a Mamajev Kurgannak Sztálingrádban; különbség csak az, hogy ez a magaslat nem a Volga, hanem az Odera partján van, Berlintől hatvan kilométerre. A foglyok vallomásából azt is megtudtuk, hogy Göbbels az Oderához érkezett. Tűzbe kergeti a németeket, nem törődik a veszteségekkel. Padelzig állomáson minden éjjel sokszáz német katona száll ki: a berlini tartalékhadtesthez tartoznak. Kapásból nekirontanak lövészárkainknak — és vissza sem térnek.

Március második felére a magaslaton alábbhagynak a harcok. A németek megerősítik állásaikat a Padelzig állomástól a seelowi magaslatok tövében húzódó vasútvonal mentén és felhagynak támadásaikkal. Richter már letett arról a tervéről, hogy az Oderába szorítja az oroszokat, és nyomtalanul eltűnt Hitler előszobájában. Az Oderán vert két új hídon pedig gépkocsik, tankok, erősítés árad a magaslat felé.

A jobbszárnyon is hamarosan elhallgat a tüzérségi tűz. Csujkov és Berzarin hadserege a küstrini erőd feladására kényszerítette az ellenséget. Megnyílt az út Berlin felé. A hídfőt tartó csapatok védekezésre térnek át.

Göbbels röpcédulái ban és rádióadásaiban nap mint nap csodáról szónokol, amely állítólag megmenti Németországot és megsemmisíti az oroszokat. A gárdisták nevetnek:

— Szorul a hurok a varázsló nyakán, ha már csodáról beszél. És mi lesz, amikor Berlinbe érünk?

Március huszonötödikén, Göbbels „varázslatának" megerősítéséül, a magaslat fölött megjelentek az első rakétalövedékek.

Ezen a napon reggel óta a második zászlóalj futóárkait jártam. Megálltam egy golyószóró állás előtt és láttam, hogy Pjotr Gelov rádiós egy fiatal korosztályhoz tartozó katonát oktat. Gelov a falnál térdepel és buzgón magyarázza, hogyan kell kiküszöbölni a géppuska akadását harc közben. Golubej, aki nemrégiben Moldvából érkezett hozzánk, verejtékező arccal ismétli Gelov minden mozdulatát.

Gelov, amint észrevesz, jelenti:

— A komszomol-iroda megbízásából a fiatalok oktatásában segédkezem.

— És ki helyettesít a rádiókészüléknél?

— A rádiónál társam teljesít szolgálatot...

— Azonnal eredj a helyedre. Akad itt más is, aki oktasson. Máskor pedig ne csapd be feljebbvalóidat!

Gelov elpirult.

— Ott ropul! Ott röpül! — száll a kiáltás a lövészárkokban.

Repulógép jelenik meg a levegőben. Alakja olyan, mint a fordított vízhordóé, két vödörrel. Figyelemmel kísérem mozgását. Hangja a Diesel-motoros „Henkel 111"-esére hasonlít. A rúdtól hirtelen két csapottfarkú repülőgép válik el és füstcsíkot húzva, fölfelé száguld.

Világos: ezek rakétalövedékek, amelyeket nagyteljesítményű bombázógép vitt magával. Most óriási magasságba csapnak fel, majd megfordulnak és leereszkednek. Az egyik lövedék a tartalékárok közelében robban, a másik a magaslat lábánál. Reng, remeg a föld. Meleg és meglehetősen erős hullám hömpölyög végig a magaslaton.

— Ez az egész? — kérdi egy hang a hátam mögött.

— Mint látod — feleli egy másik.

— Lári-fári! És még azt híresztelték, hogy a robbanástól megszakad az ember melle és kifut a szeme...

Hátrafordulok.

— Ki híresztelte? — kérdem.

Vagy húsz fónyi csoport áll előttem. Kiderül, hogy a katonák épp olyan figyelemmel követték a rakétalövedékeket, mint én. Megértették kérdésemet, de egyikük sem mer válaszolni. Magamhoz szólítom Golubejt.

— Hallottál arról, hogy az ilyen lövedék robbanásától kifut az ember szeme?

Golubej zavartan pislog. Nem érti, mit akarok elérni. Engem azonban érdekel, mit szólnak hozzá a többiek.

A katonák előbb félhangosan, azután pedig nyíltan tárgyalják Göbbels „csodafegyverét":

— Ez valóban valami új.

— Dehogyis új! Inkább csak fecsegnek, mint cselekszenek.

— Engedelmet kérek — hallatszik egy női hang. Polina Lopatyina, a zászlóalj egészségügyi beosztottja furakodik át a tömegen.

— Hová törtetsz?

— Csak ne nagyon kiabálj, Polina, mert a náci válaszolni talál — mondja valaki kuncogva a tömeg közül.

— Ha félsz, eredj innen — feleli a lány és megáll előttem.

— Elvtársak! — kezdi. — Te, Porcsakov, meg te, Mezsa, csak csúfolódni tudtok, de hogy hogyan harcoltok, még nem láttam. Azt viszont tudom, hogy Küstrinbe készültetek pálinkáért...

— Nem igaz! Mindenki megmondhatja... — kiáltja egy katona a futóárok könyökéből. De senki sem kel védelmére.

— Nem, én nem hazudok! — folytatta Lopatyina. — Ugyan ki fecsegett tegnap éjjel abban a gödörben, ahol az utász elesett arról, hogy a páncélököltől állítólag kifut az ember szeme, a rakétalövedéktől pedig megszakad a tüdeje? Amikor pedig megmondtam, hogy ez badarság, mit feleltél, mi?

— Igazat mond az ápolónő — fűzi közbe váratlanul Golubej.

— Hallgatsz? Szégyeled magad, ugye? — folytatja Lopatyina lankadatlan hévvel. — Mindenki látta, a rakétalövedék robbanását, de senkinek sem szakadt meg a tüdeje...

— Igaz, Polinka!

— Szabad egy kérdést?

— Várj a kérdéseiddel, hadd beszéljen az őrnagy elvtárs.

Lassanként valóságos tömeg verődik össze a lövészárokban. Arra terelem a szót, hogy Göbbels meséinek terjesztése most épp olyan veszedelmes, mintha nem bízunk saját erőnkben. Lehetőséget nyújtok mindenkinek, hogy véleményét nyilvánítsa. A katonák arra a helyes következtetésre jutnak,hogy Göbbelsnek a rakétalövedékekről és más „csodafegyverek"-ről szóló meséi a fasiszta propaganda utolsó fogása; célja az, hogy megijessze a gyengéket és megingassa a fiatal korosztályoknál az erőnkbe vetett hitet.

A beszélgetés végeztével Golubej, Lopatyina és Lomacs főhadnagy, zászlóaljparancsnok marad mellettem.

Lomacsot bátor parancsnoknak ismerik az ezredben. Fiatal, középtermetű, zömök, jókiállású tiszt. Háború előtt lakatos volt a gorkiji autógyárban. 1941-ben hívták be, közlegénynek. Azóta zászlóaljparancsnokká küzdötte föl magát. Lomacs azonban a katona-mesterséget nyilván csak ideiglenesnek tekinti. Nagy szenvedélye: az autók. A rövid harci szünetet felhasználva, valahol felszedett egy Opel-roncsot és most naphosszat bajlódik vele.

— Aprólékosan tanulmányoznunk kell valamennyi zsákmányolt gépkocsit, hogy háború után megszerkeszthessük a leggazdaságosabb, legtartósabb és leggyorsabb autót — magyarázza.

Ezekért a terveiért természetesen nem lehet elítélni, de jelenleg háború folyik és én felelősségteljesebb magatartást követelek tőle zászlóaljparancsnoki kötelességei iránt. Mellesleg megjegyzem, hogy rádiósok járnak zászlóaljához, a fiatal korosztályok oktatására.

Lomacs igyekszik mentegetőzni:

— Én is gyakran járok katonáim közt és semmi rosszat sem hallottam, az újoncok oktatásával kapcsolatban pedig már megparancsoltam...

— És hol vannak a tisztjei, hol a párttitkár és a komszomoltitkár? — kérdezem.

— Most harci szünet van, mit keressenek itt nap mint nap?! A fedezékekben vannak.

— Szóval tisztek nélkül hagyta katonáit?

— Erre nem is gondoltam — ismeri be Lomacs.

A zászlóaljparancsnok az első zászlóalj szakaszáig kísér. Útközben időhiányra panaszkodik.

— Hát arra van időd, hogy a zsákmányolt autóval bibelődj? Talán személykocsin vezeted támadásra zászlóaljadat?

Lomacs nem tudja, mit feleljen. Igyekszik más témára terelni a beszélgetést. Elmondja: sokat gondolkozik rajta, hogyan növelje a tisztek tekintélyét a harcosok között; ez azonban igen nehéz: katona és tiszt együtt eszik, együtt alszik és így csorba esik az alárendeltségi viszonyon.

— Burba hadnagy és Hlusztyin közlegény is egy csajkából evett, mégis...

— De ők hősök voltak — vág közbe Lomacs.

Kénytelen vagyok megmagyarázni, mi a bajtársiasság és hogyan kell erősíteni az emberek között.

— Olyasmit pedig, mint a fiatal katonák oktatása puszta paranccsal nem lehet elintézni.

Lomacs megérti, mire gondolok. De érzem: nem szokta meg, hogy mindjárt elismerje vereségét.

6

Virrad. A tavaszi hűvösség már beszűrődik a földkunyhóba. Befejezem a hadosztály politikai osztályának szóló jelentésemet. A jelentésben többek közt azt kértem, hogy a moldvai nyelvű újságokkal és irodalommal együtt kukoricalisztet is küldjenek, a moldvai nemzeti étel elkészítéséhez.

Elalvás előtt levelet írok Akszinya Pavlovna Hljusztyinának, a hős anyjának, a szmolenszki tartományba. Vendégségbe kellene hívni, vagy küldöttséget kellene meneszteni hozzá, de nincs kivel megtanácskoznom a dolgot. Az ezredparancsnok a magaslat ostroma közben megsérült és most az egészségügyi zászlóaljnál ápolják, az Oderán túl. Jelenleg Lukasevics őrnagy, törzsparancsnok helyettesíti. Mindössze fél éve van az ezrednél, de engem mégis „újonc"-nak tekint. Lukasevics hosszú ideig a hátországban dolgozott: menetszázadokat alakított. Azt hiszem, még nem jött rá, hogyan kell a parancsnoknak viselkednie alárendeltjeivel harci körülmények között. Gyakran rákiált katonáira. Többször is megpróbáltam felhívni a figyelmét, mennyire felesleges ez a heveskedés és hirtelenség. Ilyen esetekben Lukasevics nem ellenkezik, de nem is adja be a derekát: az arany középutat igyekszik meglelni, mindig kitart azonban a maga véleménye mellett. Magyarázataim és megjegyzéseim sehogy sincsenek ínyére. Mérgelődik és jóformán sohasem mulasztja el, hogy meg ne jegyezze: az arcvonal vezérkaránál jóbarátja van, aki „pártját fogja", a hadsereg Katonai Tanácsának egyik tagja pedig „földije". Általában még nem tudok közös nyelvet találni vele. Ezért nem merek egyelőre Hljusztyin anyjáról beszélni neki.

„Úgy látszik, még hosszú, nehéz munkám lesz Lukaseviccsel". Ezzel a gondolattal aludtam el.

Reggel rövid megbeszélést tartottam az ezred politikai munkásaival. Valamennyien a nemzetközi témákról tartott felolvasásokról és megbeszélésekről jelentettek, a legénység hangulatáról, a katonák véleményéről azonban egyetlen szó sem esett. Kénytelen voltam felhívni figyelmüket arra, amit magam láttam és hallottam. A földkunyhó gyorsan kiürült.

„Nyilván rájöttek, hogy temérdek halaszthatatlan dolguk van, azért sietnek ennyire".

Parancs érkezik: Sejkin ezredparancsnoknak, Burba hadnagynak, Hljusztyin közlegénynek és alakulatunk még hat katonájának és tisztjének a Szovjetunió Hőse címet adományozták.

Nyomban végigtelefonálom a zászlóaljakat és beszámolok a a nagy kitüntetésről. Csebotar őrmestert, Hljusztyin bajtársát, a negyedik századhoz küldöm, hogy Pjotr Hljusztyin komszomoltag hőstettéről meséljen a legfiatalabb korosztályok tagjainak.

Estére már valósággal özönlöttek a levelek az első vonalból: a katonák és a tisztek szerencsét kívántak a hősöknek és családjuknak.

A második zászlóaljtól Polina Lopatyina egész köteg gratuláló levelet hozott Akszinya Pavlovna Hljusztyina címére.

Ez alkalommal Polina egészen másként fest: külseje ünnepi. Nyomtalanul eltűnt róla az a darabosság, amely szembe ötlött a lövészárokban, amikor a katonákkal beszélgettem. Most egy tizenkilencéves szőke lány áll előttem, frissen vasalt zubbonyban, mellén a Vörös Zászló érdemrenddel. Selymes haja szépen sapkája alá simul. Szoknyája, csizmája: minden rászabott, jól illik hozzá. Telt, finomvonású, lányos arcán izgalom látszik. Szemöldöke fölött kis forradás húzódik.

Kiderül: ma a politikai osztályon járt, hogy átvegye párttagsági könyvét és értesült a hősök kitüntetéséről. Úgy látszik, Polina mindenkinél jobban örül az ezredét ért kitüntetésnek. Elmeséli, mekkora lelkesedés fogta el az egész zászlóaljat. Kérve kér, okvetlenül küldjek gratuláló sürgönyt Akszinya Pavlovna Hljusztyinának, az egész ezred nevében.

A törzs fedezékében nyugodtan folyik az élet. A törzsparancsnok helyettesei, a szolgálatvezetők, írnokok felhasználják az első vonalban beállott harci szünetet és csak este dolgoznak.

„Szakaszunkon semilyen változás sem történt, ennyi meg ennyi aknát raktunk, ennyi meg ennyi összekötő árkot ástunk, az ezred állásainak megerősítésével foglalkozik" — így hangzanak rendszerint jelentéseink ezen a héten.

Egyszer azonban, késő este, géppisztoly-kattogás és kézigránátok robbanása hallatszik a magaslat felől. Felverem a törzsparancsnokokat és a magaslatra szaladok.

A második zászlóalj lövészárka előtt egy csoport katonát látok. Két sebesült elvtársukat viszik. Mögöttük Fitajev lövegparancsnok foglyot hurcol magával. Fejét hóna alá fogja: a szakaszvezető kedvenc fogása. Egyre erősebben szorítja a foglyot, nem engedi, hogy rugdalózzék. Mindúntalan rászól:

— Ne kapálózzál, megjárod!

Egy percre megállítom Fitajevet és megkérdezem, mi történt. Kiderül, hogy a németek, a harci szünetet felhasználva, foglyot akartak ejteni, hogy hírekhez jussanak. Katonáink és parancsnokaink azonban idejében odaértek. Tűzharc kezdődött; közben Fitajevnak, aki elsők közt vetette magát az ellenséges hírszerzőkre, sikerült foglyot ejtenie.

— Merre irányítsuk a tüzet? Jelentsék a helyzetet — követelik a törzs beosztottjai.

— Tűzre nincs szükség — válaszol Lomacs zászlóaljparancsnok.

Látni, hogy sokat átélt e néhány perc alatt. Amint észrevesz, jelenti, hogy Fitajev eltűnt.

— ...Nemrég tért vissza a kórházból, még gyenge. Biztosan elfogták és elhurcolták...

— Kit hurcoltak el?

— Hát Fitajevet!

Nevetek. Felveszem a kagylót: a törzshöz telefonálok.

A hadosztálytól nemsokára közlik, hogy Fitajev zsákmánya igen értékes: a német tiszt a hátországi hírszerzőszolgálat különleges alakulatához tartozott.

Lomacsnak kő esik le a szívéről. Elégedett a dolog ilyen fordulatával. Ezt mondja:

— Helyes: a tiszteknek mindig a katonák közt a helyük.

Az elmúlt éjtszaka eseményei külsőleg semmiféle változást sem idéztek elő az ezred életében. Semilyen új parancs nem érkezett. Csak a hadosztálytörzstől kaptunk egy telefongrammot, amely arról szólt, hogy ellenséges hírszerzők különleges alakulata jelent meg az arcvonalunk előtt.

Lomacs megerősítette szakaszán a biztosítást és újabb előőrsöket állított fel. Azután elhatározta, hogy végigjárja egész zászlóalját és személyesen olvassa fel katonáinak az ellenség éber figyeléséről szóló távmondatot.

A második zászlóalj parancsnokát a lövészárokban, a géppuskásoknál találtam meg. Éppen beszédet készült mondani. Nyilván ezzel akart válaszolni a csapatparancsnoknak tett szemrehányásomra, hogy alig végeznek politikai munkát beosztottjaik közt. Nos: nem is rossz válasz.

Lomacs egy lépést hátrált, mint aki szónoki pózt akar ölteni, előhúzta zsebéből a papírlapot, amelyen a távmondat rövid tartalma állt. De amint meglátott, zavarba jött. Sokáig töprengett, hogyan kezdje, majd zsebébe dugta a papírlapot. Zavart arcáról ezt olvastam le:

„Hányszor vezettem támadásra embereimet, de most... nem találok szavakat".

A zaszlóaljparancsnok azonban hamar leküzdötte zavarát. Az egyik géppuskához lépett és beszélgetésbe fogott a katonákkal. Azután megszokott mozdulattal felnyitotta a tokot, gyakorlott szemével egy pillantást vetett belsejébe, majd lecsapta a fedelet és a fogantyúrészhez hajolt.

— A belövési sáv helyes, de a hűtőburkot is álcázni kell és cövekkel kell megtámasztani az éjtszakai tűzhöz.

— Igenis, parancsára, főhadnagy elvtárs — pattogott a katonás válasz a géppuskás ajkáról. Majd felém fordult: — Igaz-e, hogy ma egy nácit fogtunk? Méghozzá nem akármilyet! Lám, a gazok, már tiszteket küldözgetnek. De sebaj, mi is tudjuk, hogyan kell elvenni a kedvüket az effajta tréfáktól. Csak próbálják meg egyszer...

Más tüzelőálláshoz érünk. Itt is, meg a harmadikban is, minden századnál ég a munka. A katonák álcázzák lövészárkaikat, drótakadályokat, spanyollovasokat hurcolnak az első vonalba, jelzőzsinórokat helyeznek el, konzervdobozokat és égett vaslemezeket rejtenek a fű alá csapdául. Mindezt egyéni kezdeményezésükre teszik. Amikor észrevesznek, a halomra tekintenek, ahol Fitajev ágyúja állt és mosolyognak. Célzás ez az elmult éjtszaka izgalmaira: nyilván már valamennyi részletről értesültek...

Fitajev pedig már arra is időt szakított magának, hogy más helyre cipelje ágyúját, ahonnan arctűz alá veheti az ellenséget és újra álcázta az ágyút.

Lomacs elkísér az első zászlóalj lövészárkáig. Közben mintegy mellesleg megjegyzi:

— Ugye, mennyire megváltozott a zászlóalj — és Golubej felé bök a fejével: — mások lesznek az emberek. Igaz, még sok munkára van szükség velük, de kevés hozzá az erőnk.

Azt felelem: van elég erőnk, csak az a fontos, hogy mindenki — politikai munkások és parancsnokok egyaránt — kivegye részét a nevelő munkából.

— Helyes. De nehéz dolog ez — ismeri be Lomacs. — A hadigépeket és a fegyvereket úgy ismerem, mint a tenyeremet, csak ránézek a géppuskára és nyomban látom, hogy valami nincs rendjén benne. De ezzel itt — és megkopogtatja mellkasát (a szive táján) — ezzel bizony vigyázva kell bánni. Ennek az alkatrészei nem szabvány szerint készültek.

Az első zászlóalj lövészárkaihoz tartunk. Jóval kisebbek és még be sem rendezték őket. A zászlóaljat ugyanis nemrég helyezték át a második vonalból az elsőbe és még nem tudta rendesen beásni magát. Ráadásul az ellenség nem csak bombákkal áraszt el minden új egységet, hanem göbbelsi propagandával is igyekszik megfélemliteni. Nyomban kérdésekkel árasztanak el:

— Igaz-e, hogy holnap ciklon söpör végig?

— Miféle ciklon?

— Azt mondják, olyan, hogy előbb hőséget támaszt, azután fagyot és mindenki tüdővészt kap tőle...

— Nem tudom. Talán nem is igaz — felelem óvatosan, hogy kideritsem, honnan ered ez a sületlenség.

— Tegnap közölte a rádió.

— Ki közölte?

— Hát... Hát az, amelyik a repülőbombáról beszélt, az mondta a ciklont is.

Még fel sem tudom fogni a hir jelentőségét, amikor hirtelen géppisztoly- és géppuskaropogás hangzik fel. Két katonánk szalad

a mellvéden. A németek tüzelnek rájuk. A mieink viszonozzák a tüzet. A két katona, amint hozzánk ér, leugrik az árokba.

— Elvtársak, itt van az őrnagy elvtárs, a politikai tiszt? — kérdezi egyikük.

Mögötte Golubej áll, tiszteleg. Megsebesült az arcán. Lomacs rá akar rontani, de visszatartom.

— Mi történt, Golubej elvtárs? — kérdezem moldva nyelven: nagy üggyel-bajjal rakom össze a szavakat.

— Tudok oroszul, azért jöttünk, hogy beszéljünk.

— De miért szaladtatok odafönt, miért nem a futóárokban jöttetek? — fortyan fel Lomacs.

— Sürgősen beszélnünk kell az őrnagy elvtárssal.

Kis csoport verődött körénk. Hívom az egészségügyit és megparancsolom, azonnal vigye Golubejt az egészségügyi szakaszhoz. Golubej azonban vonakodik. Gyorsan előadja kérelmét.

— Kéréssel jottunk, őrnagy elvtárs. Gárdisták akarunk maradni. Tartson meg minket gárdaezredében.

— Hiszen gárdisták vagytok és senki sem szándékozik eltávolítani benneteket az ezredből — vágok közbe.

Nyomban rájövök, hogy ez megint Göbbels ocsmány propagandájának hatása.

Ma éjtszaka ugyanis a német rádió kijelentette, hogy „a nemzeti kisebbségeket" az oroszok a gárdaezredekből „büntető zászlóaljakba" kergetik. Ilyen zászlóaljaink nincsenek is. Rosszul, otrombán dolgoznak Gobbels segítótársai.

Meg kell cáfolnom ezt a bárgyúságot. Megmagyarázom, mi a célja.

— Köszönjük szépen! Engedje meg, hogy megírjuk leveleinkben: gárdisták vagyunk.

— Csak írjátok, tessék — felelem és átadok néhány borítékot az ezred címével.

Golubej különösen nagyon örül. Engedélyt kér, hogy a gárdajelvénnyel lefényképeztethesse magát.

Leveszem gárda-jelvényemet és átnyujtom Golubejnek.

— De előbb az egészségügyi szakaszhoz menj, csak aztán a fényképészhez — mondja Lomacs.

— Igenis! Parancs! — szaporázza Golubej és valósággal végigszökell a futóárkon.

7

Április eleje. A németek naphosszat próbára teszik idegeinket: hol repülőbombával, hol szárnyas bombával, hol valami más „csodafegyverrel" támasztják alá kérkedő fecsegésüket.

Ezredünk változatlanul tartja a magaslatot, amely ugródeszka az utolsó rohamhoz. Egészen otthonosan érezzük magunkat rajta. A lövészárkok teljesprofilúak, a fedezékek és a földkunyhók melegek és kényelmesek. Lenin-sarkokat és olvasóhelyiségeket is berendeztünk. Esténként moldvai népdalok csendülnek fel. A katonák beszélgetésében emelkedett hangulat érződik. Gyakran fennhangon ábrándoznak arról, hogyan építik majd életüket a háború után. Ha találkoznak velem, ezt kérdezik:

— Mikor kapnak a kolhozok olyan motorokat, mint a harckocsiké?

— Hány év múlva következik be a kommunizmus teljes győzelme?

Az ezred politikai apparátusa kimerítő válaszokat ad ezekre a kérdésekre, a legnagyobb figyelmet azonban az időszerű harci feladatokra fordítja.

Most már világos: kudarcot vallott Hitlernek az a terve, hogy az Oderánál feltartóztatja az oroszokat, majd visszaszorítja őket. Jobbfelől Rokosszovszkij csapatai, balfelől pedig Konyev seregei szintén az Odera mögé szorították az ellenséget. Szárnyaink biztosítva vannak. Most már csak parancsra várunk, hogy megindítsuk a támadást Berlin ellen.

Április negyedikén azonban a hadosztály azt a parancsot kapja, hogy létesítsen harmadik védelmi vonalat. Az Odera keleti partján friss hadosztályok — a Legfelsőbb Főparancsnok főhadiszállásának tartalékai — védelmi berendezéseket építenek. A magaslatról lövészárkokkal és árkokkal barázdált rétek és mezők tárulnak szemünk elé.

Ezredunknek pótlólag mintegy három kilométernyi futóárkot és lovészárkot kell ásnia. A határidő igen rövid. Éjjel-nappal túrni kell a földet. A tuzérséget és a harckocsikat is mélyen, erősen beássák. A katonák értetlenkednek. Újra fel kell keresnünk a századokat, hogy megmagyarázzuk a védelmi munkálatok fontosságát és szükségességét, az éberség fokozását követeljük a parancsnokoktól.

Az északkeleti lejtőn a negyedik század futóárkot ás. Ebben a században küzdött Pjotr Hljusztyin. Arcképe az átlátszó galalitdobozkával egyutt kézről kézre jár: a jó munka jutalma.

Hljusztyin képét jelenleg Csebotar tizedes és Szicsev közlegény őrzi. Hljusztyin barátai, párban dolgoznak. Szicsev ledobja zubbonyát és mérgesen vájja a köves talajt.

— Ördog nyoszolyája, nem föld...

— Mit átkozódsz?

— Hát nézze meg, őrnagy elvtárs: csupa trágya meg kő. Még a szaga sem emberi, fertőz... Tegnap egy kicsit megkarcoltam az ujjam, belement egy csepp piszok — és ma már gennyed. Odahaza

— megsértem a kezem vagy a lábam, veszek egy csipetnyi földet, rászórom — és nyomban beheged. De ez a mocsok, pfuj! nem is föld!... Szóval azt mondja, védekezni fogunk?...

A hegy mögül német repülőgép bukkan elő. Olyan alacsonyan száll, hogy a légvédelmi tüzérek nem tudnak tüzet nyitni rá. Bombát is dob: a földbe fúródik és csak akkor robban, amikor a gép már eltűnt. Ez a meglepetés azonban nem ejti csodálatba a katonákat. Szicsev mellékesen megjegyzi:

— No lám, milyet dobál.

— Hogyisne, nem csapsz be: ez bizony felderítő — magyarázza Csebotar, aki le sem veszi szemét a távolodó repülőgépről.

Erőnk tudata olyan biztonságot önt mindannyiunkba, hogy jóformán gondolni sem akar senki a feltételezett német ellentámadásra. Érzem, hogy mindenki, akivel csak alkalmam van beszélni, katonai érzékével kitalálta parancsnokságunk szándékát: meg akarja téveszteni az ellenséget. Egyelőre azonban mindenki titokban tartja ezt.

Az árokásás lassan megy, a katonák minduntalan panaszkodnak: hol az ásó tompa, hol a talaj kemény, hol meg a kijelölés helytelen.

— Még a retek is édes, ha szívesen eszi az ember — mondják némi célzással.

Amint a lövészárkokat járom, az oderai harcok első napjai jutnak eszembe. A németek akkor kora reggeltől késő éjtszakáig egyik ellentámadást a másik után intézték és negyvennyolc óra mulva mégis mély lövészárok vette körül a magaslatot. És most?... Már négy nap telt el, de az ezred még mindig nem fejezte be a futóárkok ásását.

Az ötödik századhoz érek. A század még nem kötötte össze a főárkot a harmadik vonal lövészárkaival. A katonák pedig ülnek és cigarettáznak. Meglassítom lépteimet és a soronkövetkező szemrehányás-adagot készítem a századparancsnok számára. A századparancsnok azonban nincs sehol.

— Micsoda „tanykok" ezek, gondolom — üti meg hirtelen a fülemet egy ismerős hang: szibériai tájszólásban beszél, sok cs-vel.

Nézek és nem hiszek a szememnek. Petrovics? Igen, ő az! Katonák veszik körül és figyelmesen hallgatják. Észre sem veszik, hogy hozzájuk lépek.

— Egyetlen „tanykot" sem lőttek ki. Be vannak ásva a védelmi vonal előterében — de furnírlemezből készült ám mind... Értitek?

Az igazi „ISZ"-ek* meg „KV"-k** pedig hátrább állnak, hű, micsoda harckocsik... — Petrovics körülhordozza tekintetét hallgatóin és suttogóra fogja hangját. Pillantása hirtelen rám esik és elordítja magát: — Vigyázz!... Gárdaőrnagy elvtárs! Plotnyev gárdista jelentem: harcosaink csoportja harci szünetben az életről beszélget. A poznani kórházból kerültem ide...

Jelentése végeztével közelebb lép.

— Kocsetkov is itt van... Kocsetkov, gyere ide!

— Előbb pihenjt vezényelj — feleli az és meg sem moccan.

— Pihenj! — vezényli Petrovics és elfojtja mosolyát.

— Kocsetkov hajtó jelentem: a generáljavításból megérkeztem — jelenti Kocsetkov. Ő az, aki Varsó előtt szekerére hívott.

Örülök a találkozásnak, de nyomban megkérdezem, miért titkolták akkor előttem, hogy önkényesen elhagyták az üdülőházat.

— Nem önkényesen. Engedélyt kaptunk... Engedelmével erről Berlinben teszünk részletes jelentést — bújik ki a válasz elől Kocsetkov.

Beszélgetés után hármasban a törzshöz indulunk. Petrovics elől megy. Minduntalan hozzám fordul: arról mesél, hogyan sikerült idő előtt kikerülniök a kórházból, miként találták meg ezreduket. Azt is elmondja, hogy eltitkolta „szakács-mivoltát", nehogy más egységhez küldjék.

Kocsetkov mögöttünk halad, nagy, határozott léptekkel.

— Tamara Ivanovnának ne szóljon, mert ismét visszazavar minket a hátországba — kérlel.

— Nemsokára nagy muri lesz: támadunk. Ez biztos, engem ugyan nem lehet becsapni. Már azt gondoltuk: elkésünk! — közli véleményét sietve Petrovics.

— Épp ellenkezőleg: kemény, szívós, mélyen tagolt védekezésre térünk át. Kár furnirlemez-tankokról fecsegni, Petrovics.

— Nem teszem többé. De nem hazudtam. Nem én. Biztos: amikor lecsapunk, nyomban Berlinben leszünk! — bizonygatja hevesen.

— Ne locsogj. Berlinig talán hosszabb lesz az út, mint Varsótól az Oderáig — mondja Kocsetkov kimérten, tagoltan.

— Hát nem láttad, mennyi harcigép közeledik! Hű... Az ágyúk teljesen eltorlaszolják az utakat, őrnagy elvtárs. És micsoda ágyúk! Akár Kronstadtban a parti ütegek. Öblös torkuk fényesen csillog, akkora, mint a telihold... Konyhát lehetne berendezni belsejükben. Hej, ha ezek megdördülnek! Tanknak pedig se szeri, se száma... Temérdek! Védelemhez nincs értelme ilyen jószágokat

* Joszif Sztálin típusú harckocsi.
** Kliment Vorosilov típusú harckocsi

idehurcolni, világos: támadni fogunk. Elfoglaljuk Berlint, győzünk — és kész!

— Nem, még nem kész. Addig még sokat kell fáradoznunk — ellenkezik Kocsetkov.

Én szántszándékkal a magam igazát bizonygatom; a parancsból idézek és rámutatok arra, milyen nagy védelmi munkálatok folynak.

Petrovics azonban nem adja be a derekát.

— Ez észszerű. Védelemre azért van szükség, hogy még erősebben csaphassunk le. Hiszen a farkasvermet is mindig hóval szórják be.

Világos: a katonákat a mielőbbi támadás reménye élteti, akárcsak engem. A támadás pedig, úgy látszik, távolabbi időpontra halasztódik.

Ma két hónapja, hogy a 81,5-ös magaslaton tartózkodunk. Ez alatt a magaslat valósággal megfeketedett. A németek teméntelen aknát, gránátot és lángaknát szórtak csúcsára. A pernye és a hamu, a szétfröcskölt ammonál és trotil maró szalmiákszesz-szagot csap orrunkba. Lábunk alatt lépten-nyomon repeszdarabok ropognak... A magaslatot védő ezredünk azonban él és izmosodik.

A katonák és parancsnokok emelkedett hangulatban vannak, mintha elore éreznék az érlelodo eseményeket. Elébük vágnak, hosszasan vitatják, hol lesz egységük, amikor elkezdődik a tánc. Olyanok is akadnak, mint Porcsakov, akik feltették magukban, hogy elsőnek látják meg Berlint. Porcsakovot az imént hozták vissza felderítőink a semleges övezetból. Türelmetlensége kis híján életébe került. De mégis megmerítette kulacsát a Spreeben.

Sokan idő előtt elhagyták a kórházat és visszajöttek. Lehetetlen a meleg, csendes kórteremben ülni, amikor — számításuk szerint — bármely pillanatban megkezdődhet a döntő csata.

Misa Burkov hadnagy is itt van. Még nem zárult be lábán a sipoly, de már jelentkezett ezredénél.

— Megúntam már a sok kezelést, visszavágytam a fiúkhoz — mentegeti időelőtti bevonulását.

Szót sem tudok váltani Misával: Lukasevics ront be a fedezékbe.

— Jön az ezredparancsnok, a hadseregparancsnokot várják.

Valahol a szakadékban már vigyázz harsan. Jelentés foszlányai szűrődnek be a fedezékbe.

Sejkin ezredparancsnok botra támaszkodva közeledik. Az Odera mögül tért vissza, ahol zúzott sebével ápolták. Mögötte Lukasevics halad és sietve jelent valamit. Most vehetem először alaposan szemügyre parancsnokomat. Eddig csak éjtszaka találkoztam Sejkinnel, a magaslatért vívott harc hevében.

— Az emberek legbiztosabb próbája: a harc — mondja Sejkin törzsparancsnokának.

Azután szótlanul kezét nyujtja felém. Egy percig áll, majd a lövészárkokhoz indul.

Lukasevics előre ugrik.

— Lomacshoz vezessen — mondja Sejkin.

Ekkor azonban megjelenik a zászlóaljparancsnok hírvivője. Csak ennyit tud mondani: „A hadseregparancsnok!" Sejkin máris a közeledő tábornoki csoport elé megy.

A hadseregparancsnok kezeslábast visel. Figyelmesen és szigorúan tekint körül, mint mindig. Menet közben kérdez valamit a hadosztályparancsnoki teendőkkel megbízott Geraszimenko ezredestől.

Sejkinnek annyi ideje nincs, hogy jelentést tegyen a parancsnoknak.

— Mi az — előzi meg Csujkov — bujsz az eső elől, mint róka a borona alá?

Sejkin nem érti: az egész ezredre vonatkozik-e, amely mélyen beásta magát, vagy pedig ő rá személyesen, mivel még téli ruhában van.

Segíteni akarok az ezredparancsnokon.

— Jelentem...

— Ne jelentsen semmit. Ismerni kell a szolgálati szabályzatot — forrasztja torkomra a szót Csujkov. Majd gyors pilantást vet ram és elmosolyodik. — Jó napot! — és nevemen szólít. — Hogy is hívnak apai neveden? Bizony elfelejtettem — és kezet nyujt. — Rég jöttél vissza az akadémiáról? Mit keresel itt?

— Itt dolgozom: az ezredparancsnok politikai helyettese vagyok.

— Nem harcolsz, hanem dolgozol? Jól tudom — és Csujkov tréfásan megfenyeget.

Csodálkozom emlékezőtehetségén: két éve, hogy az akadémiára mentem és még a nevemet sem felejtette el.

Egyenesen a szemébe nézek. Várom a szemrehányást a lövészárkok miatt. De Csujkov homlokán elsimul a mély redő. A tábornok kérdéseket zúdít rám:

— Mit adsz enni az ezrednek? Hogyan érzik magukat a legfiatalabb korosztályokhoz tartozó katonák? Készen állnak-e védelemre? Mit teszel, ha két ellenséges harckocsi-hadosztály támad az ezredre?

Igyekszem világosan és röviden válaszolni.

— Még egy: hány életképes pártszervezeted van? — kérdezi egészen mas hangon.

Megmondom. Segítségét kérem.

— No jól van, meglátjuk... talán tudok segíteni. — Majd az ellenség irányába fordul és a seelowi dombvonulatot fürkészi. Egy perc múlva visszafordul és mintegy mellesleg, ezt mondja: — Nézd csak, testvér, mekkora buckák tornyosulnak elénk! De mondd csak, miért nem néztél be hozzám egy kis sakkcsatára? Vagy talán olyan mesterré fejlődtél Moszkvában, hogy szóba sem állsz senkivel... Esetleg előnyt is adsz?

Hallgatok.

— Ne bízd el magad. Az akadémia egymagában nem ad észt, csak kifejleszti... — folytatja Vaszilij Ivanovics Csujkov és le nem veszi szemét a terep gyűrődéseiről.

Azután Pronyinhoz, a Katonai Tanács tagjához fordul:

— Menjünk, Alekszej Mihajlovics, nézzük meg, milyen itt a védelmi berendezés...

Fél óra múlva, miután bejárták valamennyi lövészárkot és rámutattak a hiányosságokra, gépkocsiba ülnek.

— A fedezékek jók, árnyékszéket viszont egyet sem építettek — mondja Csujkov.

— Építünk, parancsnok elvtárs — bizonygatja Sejkin.

— Ha nem építtettetek, a ti bajotok... Nos, minden jót!

A vezető megindítja a motort, a kocsi lágyan remeg.

— Majdhogy el nem felejtettem — szólal meg Pronyin és az autó ajtajához hív — a moldvai nyelvű újságokat megkaptátok?

— Megkaptuk.

— Hát a kukoricalisztet megkaptátok? — kérdezi a parancsnok.

— Már nemzeti ételüket eszik a katonák — felelem.

— Jól van. Foglalkozzatok az emberekkel. Ne sajnáljátok a fáradságot — tanácsolja a Katonai Tanács tagja.

8

Április 12-én éjtszaka az ezred parancs szerint elhagyta az otthonává vált 81,5-ös magaslatot és most a hadosztály jobb szárnya felé tart, Hatenow faluba, amely két kilométerrel északabbra fekszik. Parancs szerint „harcfelderítés" a feladatunk.

Az ezredparancsnokkal egész éjtszaka a századokat járjuk. Petrovics — aki jelenleg küldöncöm — nem tágít mellőlünk. Mindenuntalan kérdéseket tesz fel:

— Támadunk?

— Igen.

— Igazában?

— Nem tudom.

— Ó, csak ne részleges hadművelet legyen! Emlékszem, amikor egyszer helyi támadással elfoglaltunk egy magaslatot... Kis bucka volt, de ezredünk fele ott maradt... És mondja, őrnagy elvtárs, szomszédaink is támadnak, vagy csak mi? — kíváncsiskodik Petrovics.

Természetesen sejti, hogy valóban csak helyi hadműveletről van szó, de „hivatalos megerősítést" kíván. Engem viszont más kérdés izgat: vajjon lelkesen indul-e majd támadásra az ezred?

Reggel kilenc óra. Megkezdődik a tüzérségi előkészítés. Az ágyúk messze hátulról, egy pontból tüzelnek, az aknavetők közvetlenul a tetőkről; erős a tűz, de nem tart sokáig.

Tizenöt perc mulva vörös rakéta röppen fel, utána második, harmadik. Ez a jel. Valósággal rátapadok a figyelőhely ablakocskájára.

A támadás akkora lendülettel kezdődik, hogy a túláradó örömtől elszorul a torkom: úgy tetszik, mintha lövészárkaink pereme hirtelen elmozdult volna helyéről és növekvő sebességgel siklanék a német árkok felé...

Petrovics elragadtatással, kisfiúsan lelkendezik:

— Nekilendültek! Előrenyomulnak! Nagyszerű!

Balfelől német géppuska kattog. Néhány emberünk földre bukik.

— Nem, nem ijesztesz meg, átkozott! — fenyegetőzik öklével Petrovics. Már felegyenesedve áll a figyelőhely mellvédjén, hadonászik és ordít: — Derék fiúk, az első vonalon mar tuljutottak. Foglyokat hoznak! — és szélsebesen előre rohan, a csatárláncok felé, amelyek már a második lövészárokvonalat küzdik le.

A legfürgébbek benyomulnak egy urasági udvarba.

— Induljunk, politikai parancsnokhelyettes elvtárs — mondja Sejkin és megérinti vállamat.

Nyomunkban néhány harckocsi tör be az urasági udvarba. A fasiszták fejvesztetten elhajigálják fegyverüket.

Az ezred fél óra alatt három kilométert tesz meg. Az élszázadokat magával ragadja a siker: betörnek Sachsendorfba. Küldönccöket kell meneszteni utánuk, hogy megálljanak: Sachsendorfban ugyanis erős helyőrség állomásozik.

Sötétedésig folyik a harc. Az ellenség egész tűzerejét az urasági udvarra zúdítja. Gárdistáink nyugodtan visszaverik az ellentámadásokat. Három kilótt „Ferdinánd" lobogva lángol a sötét mezőn.

Századaink Sachsendorf szélén megerősítik állásaikat, beássák magukat, majd rendezik soraikat. A zászlóaljparancsnokok nemsokára jelentik a veszteségeket. Veszteség, természetesen van, de a századok harcképesek. Az ezredparancsnokot az egészségügyi

zászlóaljhoz kell küldeni. Ismét zúzódást szenvedett. Riszin, az ezred párttitkára pedig igen súlyosan megsebesült.

Éjfélkor telefonál Csujkov tábornok: „Ne sajnáljátok a töltényt, csapjatok nagy zenebonát!"

A németek nyilván megértik, miről van szó, és nem válaszolnak. Csak harcokicsijaink és tüzérségünk robaja hallatszik.

Az urasági kastély főépületének pincéje zsúfolt. Fülledt a levegő. A hadosztály, a hadtest, a hadsereg, az arcvonal képviselői, hírlaptudósítók, beosztott egységek parancsnokai szoronganak a keskeny pincefolyosón. Mindegyikük jegyez valamit. A híradók megteremtik az összeköttetést, rádióállomásokat szerelnek fel. A parancsnokok siettetik alárendeltjeiket.

Kimegyek a levegőre. Csillagtalan tavaszi égbolt, robbanások lángcsóvái, kúsza füstfelhők... Sachsendorf felől pernyeszagot hoz a szél...

Misa Burkov lép hozzám:

— Polina megsebesült. Magam vittem el.

— Nekem meg azt mondták: te sebesültél meg.

— Karcolás az egész. — Majd rövid gondolkozás után hozzáteszi: — Derék lány. Csak maradjon életben...

Petrovics és Kocsetkov mellettünk állnak. Tegnap a parancsnoki szakaszba osztották be őket: a törzs őrzésére. Ez a szolgálat azonban szokatlan számukra. Gyakran olyan helyen találom őket, ahol egyáltalán semmi keresnivalójuk.

— Jönnek, hallja? — mondja Petrovics engesztelőn. A kiinduló határra felvonuló harckocsik, gépjárművek motorjának robajára és zúgására fülel.

— Most elpáholjuk a fasisztákat. Eleget garázdálkodtak!... Ugye elpáholjuk őket, őrnagy elvtárs? — kérdi Kocsetkov.

— Mit gondolhatnak most rólunk odahaza? Biztosan nem is tudják, hogy lakzira készülünk... Hogy örülnek majd! — ábrándozik fennhangon Kocsetkov.

— Ez után a „lakzi" után gyertek el az én lakodalmamra — mondja Burkov és átöleli bajtársait.

Április tizenhatodikára virradó éjtszaka megjelent a pincében Muszatov alezredes, a hadosztályparancsnok csapatszolgálati helyettese. Első kérdése az volt, hol az ezredparancsnok politikai helyettese. Ladizsenko hadnagy, az ezred komszomoltitkára nyomban keresésemre indult. Én pedig ezalatt a németektől elhódított lövészárok térdig érő sarában botorkáltam: második láncunk erőinek összpontosítására szándékoztam felhasználni.

— De hogyan élhettek ilyen mocsokban? — kérdezem az utászoktól.

— Visszavonulásuk előtt bocsátottak vizet a lövészárkokba, Padelzigből.

Már-már a második zászlóaljhoz indulok, mikor a közelben szájharmonika hangja csendül.

A komszomoltitkár jön: sohasem válik meg „kebelbarátjától", még támadasra is magával viszi.

— Szereted a Hazát? — szokta kérdezni, ha valamelyik katonájának inába száll a bátorsága. — No, ha szereted, akkor kelj fol és indulj.

És a katonák rohamra indulnak. Érdekes ember ez a Ladizsenko

Futtyentek, a komszomoltitkár válaszol; buzgón fújja harmonikáján a jelszót.

Elébe megyek. A harmonika váratlanul elnémul. Megállok, hallgatózom. A sotétből szitkozódás, dulakodás hangjai szállnak felém, cuppog a latyak, majd pisztoly csattan... Gondolkodás nélkul a zaj felé iramodom.

— Mi történt? — kérdezem. Pisztolyomat lovésre készen tartom.

— Már minden rendben van — feleli Ladizsenko. — Borotvával rontott rám a gazfickó. Kis hija volt, hogy meg nem borotvált.

A komszomoltitkár egy ismeretlen nyakát szorongatja. Amíg egyik kezével a gallérját fogja, másik kezében pisztolyát szorongatja és aprókat üt csövével az ismeretlen tarkójára, hogy előre noszogassa.

— Ki ez?

— Beszélni valóm van onnel — motyogja az ismeretlen orrhangon.

— Hitvány gazember ez. Motozza meg, őrnagy elvtárs, akkor majd lemászok róla — mondja Ladizsenko.

Hozzálátok a fogoly motozásához. Lapos belga browningot találok nála; zubbonya ujjából két mérőpoharat és egy kicsiny keskenyfilmes fényképezőgépet húzok elő.

— Siessunk, ornagy elvtárs: Muszatov várja, nekem meg be kell kötöztetnem magamat — surget Ladizsenko.

Kiderul, hogy a német hírszerző két katonánknak átvágta a torkát az első vonalban, majd véletlenul Ladizsenkóba ütkozott Meglendítette borotváját, de elhibázta. A borotva elcsúszott a szájharmonikán és Ladizsenko torka helyett mellébe vágódott.

A foglyot nyomban a hadosztály hírszerző osztályára küldom.

Ladizsenko sok vért veszitett, de nem hajlandó az egészségügyi zászlóaljhoz menni. Egyutt indulunk az ezredtorzshóz.

Muszatov alezredes nyomban a tárgyra tér:

— Sejkin visszatértéig én leszek az ezred parancsnoka. Ma négy

óra harminckor tüzérségi előkészítés. A nap legközelebbi harci feladata: Sachsendorf, a seelowi magaslatok, további feladat: Dolgelin és... — Muszatov némán körülhordozza tekintetét a falakon, teleszívja mellét levegővel és izgalomtól csengő hangon mondja: — Berlin! Szóval minden erőt be kell vetni. Értitek?

Azonnal munkához látunk. Hamarosan megérkeznek a front Katonai Tanácsa parancsának sokszorosított példányai. Muszatov elküld mindenkit, akire nincs szüksége és a térkép tanulmányozásába mélyed.

Éjjel két órakor pedig már gyülekeznek a pincében a zászlóaljparancsnokok, a beosztott és segéd-alakulatok parancsnokai, a politikai helyettesek és párttitkárok.

— Támadási parancsot kaptunk, elvtársak! — mondja Muszatov izgatottan.

Mindenki feláll. Valaki összeveri tenyerét. Az arcokon öröm fénylik. Csend van, nemcsak a pincében, hanem az udvaron is. Lomacs nem tudja türtőztetni magát: engedélyt kér, hogy legalább suttogva hurrát kiáltson. Muszatov rám néz, majd leveszi sapkáját, összeszorítja száját és bólint, beleegyezése jeléül.

Megremeg a mennyezet, reszketnek a falak. Fergeteges tapsvihar dübörög, újabb hurrá-kiáltás száll, majd megismétlődik néhányszor. Muszatov meg sem várja, míg helyreáll a csend, hanem a parancs olvasásába kezd:

— „Ütött a harc döntő órája, Berlin előtt állunk..."

A lövészárkokban nagy a zsúfoltság. Csak néhány perc van hátra a tüzérségi előkészítés kezdetéig. A gárdisták a mellvédhez tapadnak és a sötétséget kémlelik. Mindegyikük kiszemel magának valamilyen ösvényt, gödröt, tereptárgyat, gondolatban már ott lépked egyik célponttól a másik felé... A csendet halk beszélgetés töri meg. A párttitkárok és agitátorok sátorlapba burkolóznak és zseblámpával világítják meg a papírlapot, amelyről a parancsot olvassák. A hírvivők kúsznak ide-oda, a mellvéden, a katonák rosszaló megjegyzései közepett. Valaki mohón szívja cigarettáját. A csutka kézről kézre, köpenyujjból köpenyujjba jár, míg csak a füsttel együtt tűz nem perzseli a száját...

Végigviszem az ezred zászlait az első csatárlánc arcvonalán. Vlagyimir Iljics képe úgy száll a fejek fölött, a lövészárkok mentén, mintha élne... Mellette, a patronáló gyártól kapott bársonyzászlón, aranysugarak keretében: Sztálin elvtárs. Mintha a szemébe nézne minden katonának, amikor kemény, döntő ütközetbe küldi gárdáját.

A tomszki munkások zászlaját az ezred veteránja, a szibériai Maszalov viszi. A gárda-zászló Mosztovoj közlegénynek, a Szovjetunió hősének kezében leng. Mosztovoj sürget bennünket. Lábakon

taposok, de senki sem szól. Mindenki a zászlórúdhoz hajol, tapogatják, csókolják a zászlók szélét.

A második zászlóalj szárnyán röpgyűlést tartunk.

A tomszki munkások zászlaját Szicsevre, Csebotarra és Bozskóra, az ezred három veteránjára bízom. A seelowi magaslatokon lengjen a lobogó. Elsőnek Bozsko viszi.

Fehér rakéta röppen fel. Megvilágítja a zászlóvivőt: Bozsko izgatott, arca sápadt, fátyolos szeme szikrázik.

Magasra szökken a második rakéta, temérdek parányi szikrára hull szét, szivárványszínű ernyőt von fejünk fölé. „Na most... mindjárt kezdődik" — villan át agyamon.

Katyusák fergeteges zúgása hasít a csendbe. Mint megannyi lángcsóvájú üstökös, rakétalövedékek száguldanak fejünk fölött. A tüzérség is nyomban működésbe lép. Teljes erővel tüzel. Reng a föld, reszket a levegő, remeg az égbolt. A Haza megy a győzelem felé.

Fejünk fölött bömbölve, sivítva szállnak a gránátok. Forró szilánkok fúródnak a mellvédbe, szárítják a sarat.

A lovészárok fenekéhez tapadok. Föld és a szétdúlt ellenséges erődítések törmeléke hull a hátamra. Már húsz perce tombol a kuznyecki és urali kohók gyermekeinek pusztító lángja... Tűzhányóként csap ki az ágyúcsövekből, tép, zúz, pusztít, letörli a föld arcáról a brandenburgi védelmi vonalat.

Tüzérségünk két hullámban söpör végig a német erődítéseken. A gránátok robbanása egyre távolodik. Valaki két perccel korábban adja ki a parancsot: „Előre!" „Vissza!" — kiáltom, de már késő. Valamennyi század, zászlóalj, az egész ezred előrelendült. Előrelendult és támad. A füst és a por miatt nem látni, hol robbannak a már gyéren szálló gránátok.

A rádióst hívom. Alighogy leadom: „támadásra lendültek" — máris felszokik a támadást jelző rakéta. Kiürült lovészárkainkban pedig nyomban néhány német akna és gránát robban. Elkéstek. Eltelik egy perc, még egy... Nehéz por ereszkedik vállamra.

Amikor kissé kitisztul az ég, a megmaradt ellenséges földerődökben kattogni kezdenek a géppuskák. Válaszul a mi oldalunkon egyszerre szaz meg száz fényszóró villan fel. Áthatolnak a sötétségen, megvilágítják az utat és a támadás célpontjait A vakító fény mozdulatlanná dermeszti a német géppuskásokat. Elcsendesednek.

A fényszórók egymást keresztező sugarai közt úszik a zászló Sztálin elvtárs képmásával. Úgy tetszik, mintha ő maga haladna a csatárlancok élén és maga után hívja a katonákat. Mennydörgésszerű robajjal, ezer torokból zúg a hurrá-kiáltás. A sztálingrádi garda támadásra indult.

Harminc perc mulva a szitává lőtt Sachsendorf megadta magát.

Bekösznt a reggel. Csatárláncaink a seelowi magaslatok felé tartanak.

Az ezred politikai munkásai előtt most más feladat áll. Nincs idő újságolvasásra és beszélgetésre. Jóformán menet közben kell megállapitani, ki tűnt ki a harcban, hogy a hősök tetteire az egész ezred buszke legyen. Ott kell lennünk, ahol a legnehezebb: a támadó láncban.

— Nos, politikai helyettes, most aztán te szedd elő a nehéztüzérségedet — mondja Muszatov.

A második zászlóaljnál hagy, maga pedig egy „T—34"-esen előresiet a magaslatra.

„A politikai munkás szava a harcmezőn különösen becses" — jut eszembe Csujkov kijelentése, amikor elbúcsúzom Muszatovtól. Nyilván ő is ismeri a parancsnoknak ezt a megállapitását.

Micsoda erő a szó! Támadásra, hősi tettre serkenti az embereket és csodákat művel általuk. Az okosan megválasztott jelszó elűzi a félelmet, a zavart. A szó frisseséget, eltökéltséget önt az emberbe. Ezért kell nekünk, politikai munkásoknak, vigyázva bánnunk a szóval és meg kell becsülnünk, mint a legdrágább és legerősebb fegyverünket.

A seelowi magaslatot vastag rétegben borítja a sűrű kod. A lábánál húzódó sík, sima volgyet burgonyaföldek négyszögei barázdálják. Ezen a tavaszon a németek krumpli helyett aknákat ültettek és az egész mezőt szögesdróttal fonták körül. Elsőnek Misa Burkov hatolt be erre a mezőre utászszakaszával. Menet közben kiássa az aknafészkeket, kezével jelzi az irányt, maga után hívja a támadó csatárláncot.

Az égen feltűnnek repülőgépeink. Légierőnk osztatlanul uralkodik a levegőben. A nehéz- és közép-bombázók háromszögei korul fürge vadászgéprajok keringenek büszkén. A repülőgépek Berlin felé tartanak.

A nehézbombázók után harcirepülőgépek jelennek meg. Éles fordulót irnak le és fenyegető nyugalommal húznak el fölöttünk.

Rakéta-sorozattal jelezzük, hogy a cél a magaslatok lejtője. A pilóták üdvözlésünkre megbillentik gépüket, majd feljebb emelkednek.

Az „Il"-típusú gépek első hulláma után második, harmadik, negyedik hullám következik... Ekkor derül ki, hogy elragadtatásunkban valamennyi rakétánkat elpuffogtattuk és most nincs mivel jelt adnunk a következő harcirepülőgép-rajoknak. Ostoba helyzet! Valahogyan szabadulni kell belőle.

Bekapcsolom a rádiót. Az éterben nagy a lárma. Lukasevicset hívom. Kérem, hogy sürgősen küldjön rakétákat. Lukasevics izgatottan kérdezi:

— Hol vannak a zászlók?

Az utóbbi időben Lukasevics már nagyobb figyelmet tanúsít mások igényei iránt, kevesebbet kiabál a katonákra.

— Hol vannak a zászlók? Hol vannak a zászlók? — kérdezi.

Azt felelem, hogy nem kell nyugtalankodnia, a zászlók velem vannak.

— Jól vigyázzon a zászlókra, másként harcképtelenné tesznek bennünket! A rakétákat azonnal küldöm — ígéri Lukasevics.

A rádiós más hullámhosszra kapcsol át; Muszatovot keresi.

Az ezredparancsnok előretört harckocsiján. Jelenleg valahol jobboldalt van, egy dombhát nyergében és mivel saját harcirepülőink tüzébe jutott, ezt jelzi: „Saját harckocsi... Saját harckocsi..." Nekem megparancsolja, hogy azonnal induljak előre.

Lomacs, a második zászlóalj parancsnoka, gondterhesen fut végig a földre kényszerült csatárlánc mentén. A legelső géppisztolysorozat lekaszálhatja. Elkapom a lábát és lerántom a bombatölcsérbe, magam mellé. Leültetem, cigarettával kínálom. Megvárom, míg elvonul a legnagyobb harcirepülőgépraj, majd tréfásan emlékeztetem zsákmányolt roncs-autójára.

— Ó, be jó kocsi volt az a kis Opel! — feleli Lomacs megnyugodva. — Csak egy liter benzint kell mutatni neki — és magától fut.

A bombatölcsérben gubbasztó egyik katona általános nevetés közben hozzáteszi, hogy ő látta, amikor ez a hírhedt Opel egyedül, Lomacs és sofőr nélkül, felágaskodott, két kerekén futott az ezred üzemanyagraktárának főnöke után és könnyek közt esdekelt egy liter benzinért... Hahota harsan a bombatölcsérben.

Felhasználom a rövid szünetet és előkészítem az embereket a rohamra.

Újabb támadás. Balkéz felől néhány német géppuska kaszálja szárnyunkat. Bal szomszédunk elmarad. A zászlót Bozsko viszi. Elől halad...

A magaslat tövében keskeny csatorna húzódik. Tele van vízzel. Két méter mély lehet. Bozsko nekifutásból beleugrik és úszva igyekszik a túlsó partra. Lepattanó golyók borzolják a homoktoltést, a vízbe csapódnak, fejünk fölött is süvítenek.

Mellénk ugrik a bombatölcsérbe Zubenko hadnagy, aknavetős szakaszparancsnok. Bátorságáért tegnapelőtt arany csillagot kapott. Külön erősítette vattamellényére, a Lenin-rendtől távolabb. Két aknavetőse is vele van. Zubenko maga állítja fel az aknavetőt és néhány lövést ad le az oldalunkat tűzzel elárasztó géppuskára.

— Rajta, Pása, rajta, a csillagodat majd lemossuk Berlinben! — kiáltja feléje Lomacs.

Bozsko közben a zászlóval a túlsó partra ér, de alig tesz néhány lendületes lépést — máris a földre rogy. A zászló már Csebotar kezében van. Gyorsan szalad fölfelé. Nyomában iparkodnak azok, akik már át tudtak jutni a csatornán. De ismét megszólal egy ellenséges géppuska. Csebotar megáll, néhány lépést tesz hátra, majd esetlenül, mintha a zászlórúdra támaszkodnék, leroskad. A zászlót estében felkapja Szicsev.

Szicsev szibériai. Dédelgetett ábrándja, hogy mielőbb szétverni a hitleristákat, a háború után pedig almáskertet ültet odahaza Kolivanyban, távoli szibériai falujában.

— Az almafáktól édes lesz a levegő. Ott aztán teli tüdővel lélekezhet az ember — mondogatta nekem nemegyszer.

Szicsev most sebesen, zegzugos vonalban fut a domboldalon a nyereg felé.

A csatárlánc után kúszom. Útközben megkérem a rádióst, hogy kapcsolja be a készüléket. Az éterben továbbra is nagy a zsivaj. Valaki szid valakit — de nem értem. Tüzérségi tüzet kérek. Közben le nem veszem a szememet Szicsevről és az őt követő katonákról.

Hirtelen robbanás hallatszik. Szicsev megpenderül a levegőben, mint az eldobott kesztyű. Nem várom meg a tüzérek válaszát, hanem hozzá kúszom.

Szicsev aknára ugrott. A robbanás ereje letépte lábafejét, övig leszakította ruháját. Szicsev azonban tovább kúszik előre.

— Odaérek, a könyökömön kúszom oda, ne vegye el... Vizet... Vizet...

Odanyujtom kulacsomat. Szicsev félig nyitott szájából, cserepes ajkának szögletéből visszacsorog a víz. Egyetlen kortyot sem tud lenyelni. Homlokon csókolom és ezt gondolom:

„Hát hiába minden, nem tudjuk teljesíteni a feladatot?"

A csatárláncok földre kényszerültek. Valahol oldalt Lomacs kiabál a géppuskásokra, akik hosszú sorozatokat küldenek előre, fejünk fölött. Mellém kúszik Golubej, be van kötözve. Fedezni igyekszik engem és ezért teljes magasságában felegyenesedik. Megparancsolom, hogy azonnal menjen kórházba.

— Nem lehet. Kézitusa kell... Mondd meg, hová kell menni — feleli a moldvai.

Körülnézek. Vagy tíz katonát látok a hátam mögött. Golubej hozta őket.

Jobb felől Ladizsenko harmonikája szólal meg. Örülök neki, de egyúttal felháborodom könnyelműségén.

— Jön a komszomoltitkár — mondja valaki.

Ladizsenko nem kúszva közeledik, hanem felegyenesedve lépked és közben kedves harmonikáján cincog.

— Hová a pokolba mégy? Lelőnek! — kiáltom feléje.

— Már három éve öntik számomra a golyót, de még mindig nem készültek el vele, most pedig már lebombázták a gyárat — feleli Ladizsenko hetykén és felkapja a zászlót.

— Rajta, fiúk! — kiáltja és elindul.

Megy, nem szalad. Szájharmonikája erőlködve cincog valamilyen dalt.

Mintha villanyáram futna végig a gárdistákon. Egy emberként kelnek fel és a komszomoltitkár után indulnak.

Ladizsenko leugrik a német lövészárokba. A zászló lobogásából látni, hogy gyorsan szalad előre.

Kézitusa bontakozik ki, de rövid ideig tart.

A géppisztolyok szinte cirpelnek, akár a tücskök; tompán robbannak a gránátok, mint megannyi pörölycsapás.

A 85,5 jelzésű magaslaton hamarosan a tomszki munkások védnöki zaszlaja leng. Csak most veszem észre, hogy besötétedett. Este van.

A rádiós teli torokból kiáltja, hogy a hadtestparancsnok figyelőhelyéről megpillantotta zászlónkat. Közli a főparancsnok rendeletét: öt katonánkat érdemrenddel tüntette ki. Megkérdezi, ki ez az öt. Elsorolom a neveket.

— Te hol vagy? Sárga rakétával jelezd — szólítanak fel minduntalan.

— Nincs rakétám. Egy sorozat nyomjelző golyót lövök ki.

A nyomjelző golyók átfúrják a sűrűsödő sötétséget. A 85,5-ös magaslaton büszkén leng a tomszki munkások zászlaja.

9

Az éjtszakai pihenő nyugodtan telik el a seelowi magaslatokon. Reggel Muszatovval végigjárom az ezredet. Századaink az ellenségtől elhódított mély lövészárkokban helyezkedtek el. A reggelit is idehozták.

— Jó étvágyat!

— Tartsanak velünk — és a gárdisták reggelivel kínálnak csajkájukból.

Muszatov majdnem mindegyik katona reggelijét megkóstolja. A harcosok büszkék a megtiszteltetésre és jó étvággyal falatoznak.

A támadás kezdetéig alig egy óra van hátra. Muszatov végigkísér az „egyszemélyes fülkéken". Az elszigetelt lövészgödröket nevezik itt így. A másfél méter mély gödörben egy ember számára

van hely. A fasiszták az egész domboldalt teleásták ilyen gödrökkel. Úgy vélekedtek, hogy ez elejét veszi az általános vakrémületnek és minden katona kénytelen utolsó töltényéig ellenállni. Különös elgondolás. A közösség erejét ők veszélyesnek tekintik.

Egy kilőtt „tigris" mellett Tamara Ivanovnával találkozunk. Az orvosnő sztálingrádi sebesülése óta minden szava előtt köhint. Most már mindenki megszokta és köhécselését jóformán észre sem veszik. Tamara Ivanovnát az egész ezred nagyon tiszteli. Egyszer bombázás alatt éppen a legelső vonalban tartózkodott. Letuszkolták egy árokba és arra kényszerítették, hogy az árokban feküdjék, amíg csak a támadás véget nem ért. Ma izgatottnak látszik. Jelentést tesz Csebotar és Bozsko egészségi állapotáról, amely gyors felgyógyulásra ad reményt. Majd hozzám lép, félénken oldalt áll — Muszatov távozását várja. Azután köhécselve, szinte suttogva kérdi:

— Őrnagy elvtárs, mondhatok valamit?

— Tessék.

— Április huszonkilencedikén van a születésem napja.

— No, ez derék. Szóval huszonkilencedikén megcibálhatjuk az ünnepelt fülét.

Muszatov meglassítja lépteit, hirtelen megfordul. Nyilván hallotta beszélgetésünket. Váratlanul így szól:

— Okvetlenül megünnepeljük, Tamara Ivanovna. Tehenet ölünk a maga tiszteletére.

Tamara Ivanovna végleg zavarba jön. Megköszöni és egyáltalán nem katonás módon búcsúzik Muszatovtól.

Tamara Ivanovna számára a háború már megszokott dolog és véleménye szerint nem akadályozhatja meg abban, hogy kis ünnepet rendezzen. Csak a helyet nem tudja megnevezni, ahol születése napját megüljük, mivel április huszonkilencedikéig még tíz nap van.

Fél óra maradt a támadás kezdetéig.

Most érkezett meg Jevdokimov százados, az ezred új párttitkára. Kocsetkov és Petrovics is váratlanul megjelenik, jóllehet nem hagyhatják el a törzset: a gárda-zászlót őrzik.

— Hát ti mit kerestek itt?

— A százados elvtársat kísértük el, — feleli Petrovics és Jevdokimov felé bök a fejével. — A zászlót addig más őrség őrzi. Mi már letöltöttük a magunk idejét.

Látom, Kocsetkov és Petrovics egyszerűen alkalmat keresett arra, hogy idejöhessen. Jevdokimov elmondja, hogy a második vonalban csatlakoztak hozzá.

— Egész úton kérdésekkel gyötörtek. Nagy ügy iránt érdeklődnek. A kommunizmus érdekli őket. Megbeszélést kell majd tartanunk róla.

— Szükség van rá — helyesel Kocsetkov.

— Bizony, eleget vitáztunk róla mínálunk — fűzi közbe Petrovics.

Egyetértek vele, hogy ilyen beszélgetés szükséges. Most azonban ideje, hogy Kocsetkov és Petrovics visszainduljon.

— Ladizsenko meg sebesülten megszökött a fedezékből. Őrnagy elvtárs megparancsolta, hogy vigyázzunk rá, de ő kereket oldott. De most elcsiptük és többé nem eresztjük el. Fáj a szívem érte, pompás legény... — hadarja Petrovics vég nélkül.

Néhány robbanás hallatszik. A németek mintha párbajra akarnák hívni tüzérségünket: vagy harminc aknát zúdítanak a magaslatra, majd elhallgatnak.

— Induljatok. Szedelőzködjetek és azonnal menjetek vissza, ahová beosztástok szólít — mondom Kocsetkovnak és Petroviesnak.

Mintha nem is hallanák. Petrovics szántszándékkal elfordul és parancsolón mondja:

— Gyere, Kocsetkov, váltsunk csizmát. A kapcát is fordítsuk meg. Ha egyszer a náci maga köt belénk, akkor hamarosan futásnak ered.

— Mit mondtál? Azonnal menjetek vissza a helyetekre!

— Hát nem érdemeltük meg, hogy meglássuk Berlint?! Hiszen mindjárt harckocsiba szállnak és mi sosem érjük utól... — mondja Petrovics.

— Induljatok! — parancsolom. Végleg elveszítettem a béketűrésemet.

Petrovics és Kocsetkov lustán, kelletlenül elballag. Beszélgetnek.

— Meg kellene engedni — tanácsolja Jevdokimov. Majd csodálkozón vállat von és így szól: — Sztálingrádiak!

A seelowi magaslatok elfoglalása után sokan közülünk arra számítottak, hogy gyorsan előrenyomulunk Berlin felé. De korai volt a remény.

A seelowi magaslatok mögött a németek harmadik védővonala húzódik. Ellenállási fészkek sűrű láncolata.

Tulajdonképpen már itt kezdődnek Berlin külvárosai. Villák, telepek; földesúri birtokok, állomások, üzemek sorakoznak, és mindegyik ellenállási fészek, amely valamelyik város védelmi körletébe tartozik. A városokat pedig — mint Seelowot és München-

berget — drótakadályok fonják körül, tankcsapdák és cölöpök övezik, aknák és lángaknák szegélyezik.

Ezredunk rövid előnyomulás után elkeseredett ellenállásba ütközik A vasútvonal, Dolgelin állomás, majd Dolgelin község elfoglalása egész napot vesz igénybe. A németek erősítést várnak Berlinből és bőszen ellenállnak. A balszárnyon, a frankfurti védelmi körletből nagy gyalogos-erők lendülnek ellentámadásra.

Égnek a házak Az ablakokból géppisztolyosok tüzelnek. A rejtekhelyükön lapuló páncéloklosok átengedik gyalogosainkat, majd közvetlen közelből lecsapnak a tankokra.

Minden erőt bevetünk. A tüzérek a lövészekkel együtt ostromolnak minden házat.

Csak estére tudjuk kiszorítani a dolgelini helyőrséget. Maradványai a temetőben feszkelik be magukat. Egész éjtszakán át dúl a harc, míg végre kisoporjuk őket a márvány síremlékek, sírkövek közül

Hajnalban megszólalnak a „katyusák". Sortüzük hamarosan elcsendesíti a hitleristákat.

...Alig néhány kilométer van hátra Berlinig. Már félnapja egy óriási bombatölcsérben gubbasztok Muszatovval, Neumalisch község közelében. Nagyon dühösek vagyunk. Jobboldalt a németek beástak egy „királytigrist": a harckocsi géppuskatüzet zúdít ránk és századaink nem tudnak támadásra indulni.

— Eh, oda kellene lopózni, aztán fejbe kólintani ezt a „tigrist", mi? — mondja Muszatov sóhajtva. — Magam is mennék, dehát a fejünket sem tudjuk felemelni... Hát nem bosszantó: egy rühes „tigris" visszatartja az egész ezredet...

— Hol az a tank? — kérdezem rádión a figyelőktől.

— Nem látjuk. Egészen nyakig beásták.

Tüzéreink és aknavetőseink tüzet nyitnak arra a szakaszra, ahol feltevésük szerint a „tigris" fekszik. De a tank folytatja a tüzelést.

— Mit tegyünk? — kérdi Muszatov.

Misa Burkov hemperedik le a bombatölcsérbe.

— Minek mászol a halálba! Beléd puffant és befellegzett! — — szitkozódik az ezredparancsnok.

Burkov hallgat. Tetőtől-talpig sáros, még a szeme, az arca sem látszik. Erősen földre lapulhatott a hadnagy!

Burkov kifújja magát, majd köhécselve kiböki a hírt:

— Jönnek!

— Ki jön?

— Mindjárt kezdődik a támadás: tankok jönnek!

— Miféle tankok? — kérdezi Muszatov mérgesen.

— A mieink, újak, „Joszif Sztálin"-típusúak.

Moraj hallatszik. Elbeszélésekből már hallottam egyetmást ezekről a harckocsikról. De most látni is szeretném. Kidugom a fejemet. Látom: két, gömbölyű, lapostornyú, hosszúcsövű, zömök harckocsi kozeledik. A „tigris" lecsap az elsőre. Szikrák hullanak. A gránát fülsiketitő sivítással lepattan a páncélról és a magasba szökik. Párbaj kezdődik. A távolság legalább két kilométer. Nemsokára hurrá-kiáltás száll: a kőrakásba ásott, sebezhetetlennek tetsző „királytigris"-ből füst csap fel.

— Ez aztán a lovés! Így tüzel a „Joszif Sztálin"!

A harckocsi a mi bombatölcsérünkhöz kanyarodik. Tornyából egy hadnagy száll ki. Tiszta, kék kezeslábasán érdemrendszalag látszik. Nyomában gépkocsin megérkezik Vajenrub tábornok. Közli a főparancsnok parancsát: „Nem törődni a szárnyakkal, előre, csak előre!"

A német védelmi gócok lánca elszakadt. Egyszerre több helyen szakadt el! A küstrini műúton, erdei ösvényeken és útakon előre tör a gárda. Berlin felé!

Ezredünk a hadosztály élén halad.

Münchenberg és a Berlin körüli autóút között fekvő erdőszegélyen egy hitlerista csoport lesből tüzet nyit szárnyainkra. Ezredünk felfejlődik. A tüzérek előrevontatják ágyúikat, hogy arctüzet zúdítsanak a németekre. Sürgősen futárt küldünk az ezred aknavetős zászlóaljáért, amely a hadosztály tüzérségi csoportjában halad mögöttünk. A fasiszták elkeseredetten támadnak. Hamarosan kézitusára kerülhet sor.

A harc hevében váratlanul közönséges orosz parasztszekér bukkan fel, amelyet egy pejlovacska húz. A szekéren aknavető áll, a ládák közt egy katona hasal. Nem ellenző nélküli tábori sapkát visel, mint a többiek, hanem fülvédős sapkát. Vállán hosszúujjú, régi vattakabát.

— Állj meg, Petyka! Dolgunk van — mondja a katona és kinyitja a ládát.

A pejlovacska megáll, felhúzza egyik fülét (másik füle hiányzik), majd gazdájára sandít és mintha a parancs elébe akarna vágni, előrelódul.

— Helyes, Petya! Eredj csak oda, a tölgyfához, aztán feküdj le.

A ló odaballag a vaskos tölgyhöz, térdére ereszkedik, majd maga alá húzza hátsó lábait és lassan oldalára hemperedik.

Érdekel a dolog. Szakasztott ilyen lovat láttam Sztálingrádban, a Furdóárokban. Ott egy aknában rejtőzött és szükség esetén jó szolgálatokat tett a hadosztály fegyverműhelyének. Vala-

hogy ismerősnek tetszik ez a félfülű állat, de nincs időm megkérdezni.

A pej mozdulatlanul fekszik, gazdája figyel. A szerszám nem zavarja. A hámszíjra hajtja fejét és hol a katonát nézi, hol meg békésen kinyujtja nyakát és a földhöz lapul.

— No mi a baj, fiúk? Micsoda zűrzavar ez? — fordul az újonnan érkezett katona Lomacshoz.

— Hat nem látod? — feleli az bosszúsan.

— Ahá, hat szóval akad számunkra munka, Petya! Kinek küldjem az első csomagot? — kérdezi tovább, ugyanolyan közvetlenül.

A katonák a bokrokra mutatnak, ahonnan nagykaliberű német gépágyú tüzel, vagy mint nálunk nevezik: „dardanell". Tüzéreink már néhany sortuzet zúdítottak rá, de az ágyú tovább csahol.

— Ahá, értem! Hallod, Petya — erre két adagot kell költenünk — mondja a katona és beállítja aknavetőjét.

Két loves után a „dardanell" elhallgat. Az eset általános elragadtatást kelt katonáink korében. Nyomban felfejlódnek a zászlóalj aknavetős-századai. A fiatal aknavetősök azon iparkodnak, hogy kovessek az ismeretlen harcos példáját.

— Ide hallgas, hogyishívnak, küldj még egy adagot annak a géppuskának — mondja Lomacs egészen más hangon a katonának.

— A mi porciónk Petyával — hat darab, úgy hogy addig ne kérj újat, amíg az elsőt sem használtuk el — feleli a katona és gyorsan a jelzett irányba fordítja aknavetőjét.

Újabb lövés — és az ellenséges géppuskás cafatokban röpül a levegőbe. Utána még néhány pontos lövés következik. A mély lövészárkokban megbújó német géppuskafészkek száma jelentősen megfogyatkozik. Az ezredtüzérség pásztatüze ezt nem tudta volna elérni. Éppen kapóra jött az ismeretlen katona érkezése, aki olyan ügyesen piszkálta ki az ellenséges géppuskákat „fedezékükből"...

— Rajta, rajta, testvér! — kiáltják feléje katonáink. Az meg szekerén áll és egyik aknát a másik után küldi a menekülő ellenség után.

— Hallod, Petya, kereket oldanak! — A pejlovacska felrezzen és fel akar állni. — Csak feküdj, feküdj, Petya. Látod, még a gyalogság sem indult el.

A ló kelletlenül lefekszik.

Ekkor az ezred támadásra lendül és ismét előretör.

Lomacs megparancsolja küldöncének, jegyezze fel az ismeretlen harcos nevét, hogy kitüntetésre terjesszék elő. A küldonc ceruzával és notesszal kezében a szekérhez fut.

— Minek kell neked az én nevem? Berlinben találkozunk, ott majd felírhatod, most nem érek rá. Látod, Petyka már milyen türelmetlen — feleli az ismeretlen hetykén és lovát noszogatja.

Alighogy eltűnik a szekér, megérkezik Kuznyecov főhadnagy, a hadosztály fegyverműhelyének főnöke. Nagy „kellemetlenséget" közöl.

— Danyil Romanov fegyverkovács-lakatos, aki Sztálingrádtól kezdve jön velünk, néhány nappal ezelőtt titokban kijavított egy aknavetőt és lovával együtt eltűnt. Mit tegyünk? — kérdi Kuznyecov.

Mire Kuznyecov elmeséli, hogy és mint történt, a pejlovacska és Romanov már árkon-bokron túl jár...

— A te Danyilód azt mondta, hogy Berlinben találkozunk — nyugtatom meg Kuznyecovot.

Április 21-én hajnalban a Spreehez érünk. Az átkelőhelyen sok csapat és hadigép verődött össze. „Dugó" képződött és erre esetleg drágán ráfizethetünk. Váratlanul megjelenik Csujkov tábornok: idejében jött, mint mindig. Hamarosan rendet teremt.

Először a nehéz harckocsikat és a tüzérséget szállítják át a hídon. A hatalmas rohamlövegek között szekér furakodik előre. A sovány lovacska figyelve hegyezi fél fülét és szaporán szedi a lábát.

— Gyi, Petyka, gyerünk! — nógatja kocsisa.

Csujkov legszívesebben lehajítaná az útmenti árokba.

— Hová törtetsz, hogy az ördög vinne el? Hová?

Romanov nyugodtan hátrafordul, tiszteleg.

— A Reichstaghoz, főparancsnok elvtárs.

Nevetés harsan. A főparancsnok kénytelen utat engedni. A pej könnyed ügetésben szalad át a hídon.

10

Április 22-én este erdőben táborozunk le, Berlin délkeleti szélén. Mindenki azon igyekszik, hogy meglássa a várost. A katonák felmásznak a fenyőfákra. A parancsnokok azonban leráncigálják őket és a torlaszok közé rejtik. Szigorú parancs érkezett: az összpontosítást titokban kell végrehajtani. A hadosztálytól utasítás jött: „Az éjtszakát a legénység pihenésére kell felhasználni". Ilyen parancsot már rég nem kaptunk.

Napnyugta előtt repülőgépeink nagy csoportokban, sűrű hullámokban húznak tova az égen. Berlin központjából gomolygó füstfelhők törnek fel.

Az utolsó repülőgépraj félkört ír le, Lenyűgöző a látvány.

A fekete felhőkön váratlanul a német légvédelmi tüzérség erős sortüzei törnek át. A légvédelmi gránátok robbanása háromszínű szivárványt fest az égre.

A sortűz néhányszor megismétlődik és a gránátok minden alkalommal repülőgépeink középső csoportja alatt vagy fölött robbannak. A pilóták megtartják az alakzatot. Két gép hirtelen lángralobban és lezuhan. Közben nehézbombázóink egész terhe Berlinre zúdul.

Muszatov, Lukasevics, Jevdokimov, az ezred új párttitkára és jómagam egy fenyőfa alatt ülünk és vacsorázunk. Le sem tudjuk venni szemünket a repülőgépekről. Remeg a föld, a színültig telt csajkákból kicsordul a leves.

A sötétség beálltakor felkeressük a zászlóaljakat, hogy pártgyűlést tartsunk. Az első zászlóaljhoz Muszatov megy, a tüzérekhez Jevdokimov, a különleges alakulathoz Lukasevicsot küldték. Én azonban magammal viszem a második zászlóaljhoz.

Szívesen jön velem. A pártgyűlés a kommunisták nevelésének legmagasabb iskolája. Lukasevics számára nem lesz felesleges, ha jelen lehet egy olyan harcban összeforrott kommunista család gyűlésén, mint a második zászlóaljé.

A gyűlést egy berlini hivatalnok villájában tartjuk. A kommunisták — század- és szakaszparancsnokok, géppuskások, lövészek — bőrdíványokon, párnázott karosszékekben, bársony pamlagokon foglalnak helyet. Szokatlan a környezet: a gyűlések rendszerint lövészárokban, vagy nagy bombatölcsérben folytak, itt pedig földkupac helyett bársonyon ülünk. Ez kissé feszélyező, de hamarosan mindenki hozzászokik a környezethez, helyesebben szólva: megfeledkezik róla, annyira lebilincselő a gyűlés... Hiszen a fasiszta főváros küszöbönálló ostromáról van szó. Történelmi feladat!

Megkezdődnek a felszólalások. A szónokok rövid beszédét az a vágy fűti, hogy minél hamarább elfoglaljuk Berlint és hazatérjünk, a derűs, békés életbe.

— Utcai harcban majdnem minden katona a maga ura — mondja Lapsov géppuskás. — Erre alaposan fel kell készülni. A sztálingrádi harcok résztvevői például beszéljék el, hogyan harcoltak annakidején. Én azt akarom elmondani, hogyan foglaltuk el a téglaalakú házat a „Barrikádok" gyár lakótelepén...

Lapsov középkorú, tapasztalt gárdista. Sztálingrádtól nyomul előre az ezreddel. A háború alatt lépett be a Pártba, jelenleg század-párttitkár és nagy tekintélye van. „Haja ezüst, de az esze arany" — mondják róla a géppuskászászad harcosai. Lapsov részletesen beszámol tapasztalatairól, az okulás kedvéért.

— Minden géppisztolyhoz pótlólag még két tartalék-dobtárat kell kiadni — hangoztatják felszólalásukban a géppisztolyos század kommunistái.

Pjotr Gelov tagjelölt az ellátó szakasz rossz munkáját bírálja. Azt kívánja, hogy a gazdasági beosztottak három napi élelmiszerkészletet osszanak ki minden katonának és tisztnek.

— Előfordulhat, hogy néhány napig a konyhától távol kell gubbasztanunk valahol — figyelmezteti elvtársait.

A rakétákra és a füstpatronokra terelődik a szó. Ez eszünkbe juttatja a seelowi magaslatok tövében töltött bosszantó órákat. A pártgyűlés most azt javasolja a törzsnek, hogy növelje a raketa- és füstpatron-készletet a zászlóaljak és századok lőszerfelvételezőhelyein.

Utolsónak Lomacs zászlóaljparancsnok szólal fel. Ő is a közeledő nap konkrét feladatairól beszél. A gyűlés általában e jelszó jegyében folyik:

„Minél kevesebb vérontással zúzzuk szét az ellenséget! Ehhez megvan a kellő tapasztalatunk és tudásunk is."

Röviden összefoglalom a vitát és különösen hangsúlyozom, mekkora felelősség terhel minden egyes katonát. Az utcai harc egyik nehézsége az, hogy sok katonának, még közlegénynek is, teljesen önállóan kell eldöntenie számos taktikai feladatot.

Rövid határozatot fogadunk el, amely megállapítja a kommunisták és komszomoltagok feladatait az elkövetkező ütközetben.

Gyűlés után Lukasevics a törzshöz indul, én meg szállásomra térek. Pihennem kell...

...Nemsokára itt a reggel, de nem jön álom szememre. Felkelek, járkálok, cigarettázom, majd lefekszem és ismét felkelek. Fejem zúg és ebbe a zúgásba puskalövések, zeneszó, rohamozók harci kiáltásai vegyülnek; olykor egyes mondatok csendülnek, amelyeket a pártgyűlésen hallottam, vagy kisfiam csörömpöl bádog-tankjával a fülem mellett... Akkor tett így, mielőtt utoljára a frontra indultam: ajánlgatta a játékszert, hogy vigyem magammal, persze vele együtt.

Másik oldalamra fordulok, arccal a fal felé. De kerül az álom. Egy perc mulva hallom, hogy nyílik az ajtó. A fojtott köhögésből és a lágy csizmakopogásból megállapítom, hogy Ladizsenko jött be. Odalép hozzám, letesz valamit az asztalra. Nyilván azt fontolgatja, felkeltsen-e, vagy ne — és tétován mozdulatlanná dermed.

— Miért nem alszol? — kérdezem; de meg sem fordítom a fejemet.

— Én?

— Te, bizony... Holnap Berlin ostroma.

— Már ma, nem holnap, őrnagy elvtárs. Három óra van. Elhoztam önnek a kulcsokat. Csak jóvá kell hagynia.

— Miféle kulcsokat?

— Hát amolyan útmutató-féle! Nézze csak meg!...

Ladizsenko nyilván az előbb mosakodott hideg vízben, de ez sem frissítette fel. Arca, amelyen mindig mosoly játszott, most ráncos, ajka cserepes, szeme fáradt.

— Egész éjjel lótottam-futottam: hol festék hiányzott, hol meg a fényképpapiros volt rossz — de mégis megcsináltam — mondja Ladizsenko és az asztalon fekvő csomagra mutat.

Kibontom a csomagot. Összeragasztott, nagy papírlapokon Berlin térképének fényképmásolata látható. A város középső részét pontozott vonal veszi körül, két sorban. Felül ez a felírás áll: „Saját barlangjában pusztítjuk el az ellenséget!" Lent, a térképen számokkal jelölt utcák és terek jegyzéke található. A hátlapon pedig, a papír egész hosszában, egy kulcs rajza áll. A kulcs fülében apróbetűs, rövid adatok sorakoznak Berlinről:

„Berlin 1307-ben keletkezett, Köln és Berlin falucska egyesüléséből. Berlin lakossága 4.5 millió. A régi Berlinben minden km²-en körülbelül 30.000 ember él. 15 vasútvonal vezet Berlinbe. Fő pályaudvarok: a stettini, az anhalti, a potsdami és a friedrichstrassei. A földalattinak 113 állomása van. Fő utcái: a Siegesallee, az Unter den Linden, a Wilhelmstrasse — itt vannak a minisztériumok és a Reichstag. Hitler a város középpontjában lakik, Berlin gauleitere, Göbbels szintén."

Alatta dőlt betűk hirdetik:

„Berlinnek ezt a kulcsát 1760-ban zsákmányolták az orosz csapatok. Azóta százhetvenöt év telt el. Tőletek függ, Sztálingrád gárdistái, hogy kinek nyujtja most a történelem.

A Hazáért, Sztálinért, előre Berlin ostromára!"

Figyelmesen elolvasom a röplapot, majd belenézek Ladizsenko szikrázó szemébe. „Jó lenne — gondolom, — ha ezt a berlini térképet minden szakaszparancsnok, vagy — ami még jobb — minden csapatparancsnok kezébe lehetne adni."

— Nos, milyen? — kérdezi Ladizsenko türelmetlenül.

— Sokszorosítani kellene.

— Már megtörtént. Ha jóváhagyja, azonnal megkaphatja valamennyi komszomoltag.

— Hogy-hogy ilyen hamar?

— Hát így. A közelben filmgyár van. Ott akad minden: nyomda, fényképpapiros, előhívó, éppen csak ember nincs. Kerestem, kutattam, végül a pincében két nácira bukkantam. Kenyeret adtam nekik — kenyérért mindent megtesznek, amit az em-

ber kér. Szóval ezt a kulcsot egyikük egy könyvből rajzolta le, pontosan lemásolta, a szöveget pedig magam eszeltem ki. Emlékszik, hogy még az Oderánál felhívtuk a politikai tájékoztató szolgálat figyelmét erre... Aztán befogtuk a németet, hogy fényképezze le Berlin térképét. Sikerült. Egész éjtszaka nyomtattuk, hogy minden komszomoltagnak jusson ilyen — hogyishívják — útmutató vagy tájékoztató, egyszóval: röpcédulát készítettem.

Beszéd közben Ladizsenko észrevehetően felfrissül. Arcán mosoly játszik.

Tartózkodom a dicsérettől és megkérdezem:

— Miért csak a komszomoltagoknak?

Ladizsenko szinte várt erre a kérdésre.

— Úgy vélem: ma mindenki komszomoltag. Amikor a Volga partján szorongatott a német, tizennyolc éves létemre öregnek éreztem magamat. Most meg, Berlin előtt, ha csak rápillantok egy ősz katonára — nyomban felvételét kéri a komszomolba. Most mindenkinek az a vágya, hogy minél tovább éljen. — Hallgat egy sort, majd hozzáteszi: — Másfélezer már elkészült! Mindenkinek jut. Rohanok, szétosztom a röpcédulákat.

Ladizsenko becsapja az ajtót. Szinte szökdécselve szalad el az ablak előtt.

— Lám, mire képes a fiatalság! — mondja Muszatov és Ladizsenko után néz. Ő sem tudott elaludni, hallotta beszélgetésünket. — Ez a Ladizsenko maga is az élet kulcsa: úgy pezseg benne az élet, mint a forrás vize...* Lám most is mit eszelt ki!

Muszatov mosolyogva nézegeti a röpcédulát.

Katonáink a reggeli hidegtől reszketve, kis csoportokban vonulnak az erdoszélre. Míg a jelre várnak, beszélgetnek. Gelov egy bombatölcsérben állítja fel rádiókészülékét. A katonák köréje sereglenek. Ladizsenko röpcéduláját nézegetik. Majd egyenként kimásznak a bombatolcsérből és igyekeznek megtalálni azokat a tájékozódási pontokat, amelyeket a berlini térkép fényképmásolata tüntet fel. Egyelőre azonban semmit sem látni. Gelov, miután szétosztotta a ropcédulákat, sürgeti bajtársait, hogy a tiszthelyettesektől vegyék át a tartalék kézigránátokat, géppisztolydobtárakat és a háromnapi száraz élelmet.

Az árokban az egész szakasz Petrovics köré verődött. Petrovics megint valami „titkot" mesél. Mindegyik katona mellett két-három géppisztoly-dobtár fekszik. A tömött hátizsákokban tégla-

* Visszaadhatatlan orosz szójáték: „kljucs" kulcsot és forrást is jelent

alakú robbantópatronok. Jól megférnek a konzervekkel és a kétszersülttel. Jó falat lesz az ellenségnek!

— Hej, milyen gyönyörű álmom volt! — meséli Petrovics. Igaz ugyan, hogy alig aludhatott ma éjjel, mivel a pártgyűlés egykor végződött, háromkor pedig már mindenki talpon volt. — Azt álmodtam, hogy harc folyik, mint akkor Dolgelinben. Nehéz a levegő, fojtó, a németek füstöt fújtak a szemünkbe. No, gondolom, megfojtanak ezek a gazok... És ekkor megjelenik ő, Sztálin elvtárs: „Jó reggelt, gárdista elvtársak!" — mondja. És egycsapásra derűsebb lesz minden. Azt mondom: „Hová tart, Joszif Visszarionovics elvtárs? Önnek nem lenne szabad ilyen helyen járnia". Rám emeli a szemét, éppen úgy néz, mint a védnöki zászlón, elmosolyodik és azt feleli: „Azért jöttem, hogy meglátogassalak titeket..."

A katonák még szorosabban közrefogják Petrovicsot.

„...Nehéz a sorotok — mondja Sztálin elvtárs — dehát a háború nem gyerekjáték. Nem csak nektek jut ki belőle. Odahaza is — mondja — a te Marfa Ivanodnád sem alszik éjtszakákon át: dolgozik!" Elszégyeltem magamat. Hát én mért feküdtem le? De ő mintha kiolvasná, mi jár a fejemben, azt mondja: „Nagy ütközet előtt okvetlenül pihenni kell. Kitisztul a fej. Berlint nem csak erővel, hanem ésszel kell bevenni". Erre nekem is megjött a bátorságom és megkérdem: „Mondja meg nekünk, Joszif Visszarionovics — katonáinkat ugyanis nagyon érdekli — hogyan élünk majd a háború után?" Ő meg ezt feleli: „Befejezzük a kommunizmus építését országunkban. Csak senki se zavarjon minket. Mi békében fogunk élni mindenkivel, aki békét akar..."

— Helyes! — kiált fel Muszatov.

A katonák felugranak.

Vörös rakéta szökik az erdő fölé.

HARMADIK RÉSZ

BERLINBEN

1

Április 23-án reggel ezredünk egységei beszivárogtak Rudow utcáira. Rudow Berlin egyik elővárosa. Jóformán sértetlen. A vasútvonalat szorosan szegélyező nagy, egyforma házakat erdőszínűre mázolták. Az utcákon álló villamoskocsikon Göbbels jelszavai olvashatók: „Itt nem jutnak át az oroszok". Az útkereszteződéseken géppuskafészkek lőrései feketéllenek. A torlaszok és a barikádok átjáról nincsenek elzárva.

Berlin felé haladó villamosokat tartóztattunk fel, amelyek népfelkelőket szállítottak. Nemsokára fehér rongyok jelennek meg minden házon, minden ablakban, minden kapu fölött. A pincékből oregasszonyok és gyermekek bújnak elő. Arcukon ijedtség tükröződik, de az éhség erősebb. A németek kenyeret kérnek.

Petrovics leguggol és szétosztja fejadagját a gyermekek közt. Sok tucatnyi kéz nyúl feléje, félénken érintik meg vattamellényét. Petrovics ősz fejét rázza: „Nincs több, mondom, hogy nincs" — és kifordítja zsebeit.

Átfésüljük Rudow utcáit. A térképen 45,1 jelzéssel feltüntetett magaslat tetején kiserőd áll. Harcra kerül sor. Tüzelőállásba vontatják az ágyúkat, harckocsik is érkeznek. A kiserőd fölött fehér lepedő jelenik meg. A népfelkelők megadják magukat; a betonfedezék vastag falai sem nyujtanak védelmet. Az egész század felemelt kézzel, zárt rendben ereszkedik le a magaslatról.

— Gut russ! Hitler kaput! — hajtogatják unos-untalan.

Nem is hederítünk rájuk: szaladunk föl a magaslatra. Innen jól látszik az egész környék. Valahol Berlin közepén két hatalmas lángtenger ég, mint a zsombék közt imbolygó mocsári tűz. A lobogó sárga fény messzire szétárad, de a sötétség fekete függönyként borul rá.

A második zászlóalj századai szétszóródnak a magaslaton. Fitajev a domb tetején állítja fel ágyúját. A harcosok figyelmesen tekintenek előre: arra van Berlin.

— Varangy! — dörmögi Kocsetkov méltatlankodva.

Sietség nélkül felmászik a dombra, felegyenesedik és körültekint. Szemét elönti a vér. Sohasem láttam ilyen haragosnak.

— Igazán varangy, testvérek! Ugyan mit keres itt? — mondja Petrovics csodálkozva.

Kocsetkov szélesen szétterpesztett lába közt fekete varangyosbéka üldögél a földön. Ráncos bőre a csizmák legcsekélyebb mozdulására is megrezzen, kerek, sárga szeme lassan lecsukódik, majd ismét felnyílik.

— Testvérek — folytatja Petrovics — ártalmas, éjtszakai állat ez. Mérges a nyála. Ha csak egy csepp is fröccsen az ember lábára — nyomban kelések lepik el.

Kocsetkov belerúg a varangyba. A béka bukfencet vet a levegőben és a nedves gyeptéglákra hull, amelyeket a kiserőd álcázásához készítettek oda.

Kocsetkov a fasiszta főváros felé nyujtja kezét:

— Lám, a varangy!

Fitajev mintha éppen erre a kézmozdulatra várt volna. Jelt ad lövege kezelőszemélyzetének. Ugyanebben a pillanatban repeszgránátok súlyos acélbuzogányai röppennek fel és egymást kergetve, száguldanak tova a fejünk fölött. Berlin általános ostroma megkezdődött.

Amikor a csatárláncok előretörnek, Kocsetkov kissé hátramarad bajtársaitól, sietve kigombolja zubbonya balzsebét és egy puskatöltényt húz elő, amelyet nyilván már régóta tartogatott, a legrosszabb esetre.

— Most már nincs szükség rá!

Majd kihúzza a golyót és messzire elhajítja, a puskaport pedig óvatosan papirosra szórja és zsebkendőjébe csavarja. Az üres töltényhüvelyt a földre teszi és csizmája sarkával teljes erejéből rátapos a tetejére. Miután mindezt elvégezte, megtapogatja zsebét — vajjon jól begombolta-e? — majd nagy léptekkel bajtársai után indul. Bizonyos benne, hogy a győzelem már közel van, de a puskaport mégis szárazon kell tartani...

Második napja tart a fasiszta főváros ostroma.

Ezredünk már beékelődött Mariendorfba. Délelőtt azonban sürgősen átvezényeltek délnyugatra és jelenleg Zehlendorf utcáin harcolunk.

Parancs érkezik a hadosztálytól: „Mindenki körgallért vegyen" Eleinte nem értjük az intézkedés okát, de hamarosan megfejtjük: a korgallér ugyanis eltakarja a rangjelzést.

A tüzérekhez indulok. Petrovics fáradhatatlanul követ.

Muszatovval találkozom. Az alezredes szeme izgatottan csillog. Kozli, hogy figyelmeztetést kapott: nemsokára találkozunk az Első Ukrán Arcvonal csapataival.

— Hamarosan karperecet húzunk Berlinre... Délnyugatról Konyev hajlítja be, a mi frontunk pedig északnyugatról. Gyűrű keletkezik. De fel kell készülnünk minden eshetőségre — figyelmeztet Muszatov és az első zászlóaljhoz indul.

Petrovics fennhangon fűzi tovább gondolatait. Ezt mondja:

— Véget ér a háború, én meg talán kitanulom az agronómus-mesterséget. Persze, kissé öreg vagyok már a tanuláshoz. De nagyon kedvemre való ez a pálya. A kommunizmusban óriási szükség lesz agronómusokra!

Ilyen beszéddel szórakoztat Petrovics útközben, míg csak az üteghez nem érünk.

Fitajev láttára — mintha gondolatomat olvasná — így szól:

— Ideje, Fitajics, hogy belépj a Pártba. Hiszen megérdemelted...

Fitajev hallgat.

Az üteg épp az előbb vonult fel a Waldhaus-kert szegélyére. De nem tüzel: az előtte harcoló lövészalakulatok átcsoportosítást folytatnak és egyelőre nem kérnek tüzet. Az üteg harcosai, miután a kert téglafalának tövébe vontatták ágyúikat, a lövegek mellett ülnek.

Én is letelepszem: beszélgetni szeretnék Fitajevval. Hirtelen azonban lovas vágtat hozzánk. Izgatott, szeme fáradtan csillog. Fejéről lecsúszott az átvérzett kötés a nyakára és kibomlott.

— Hol a parancsnok? — kérdi a lovas és a földre ugrik.

— Kit keresel? — kérdi Petrovics.

— Kihez tartoztok, Konyev seregéhez, vagy nem?

— Csujkovéhoz.

— Hogy-hogy Csujkovéhoz?

— Hat így — feleli Petrovics: fellebbenti körgallérját és megmutatja a „Sztálingrád védelméért" érmet.

— Á, szóval az Első Belorussz Arcvonalhoz tartoztok!

— „Á-á"! — tódítja Petrovics. — Neked bizony előbb a kötözőhelyre kellene menned, mint hogy egyik frontról a másikra vágtass — oktatja szemrehányón, de egyúttal együttérzőn a lovast.

A lovas megigazítja a kötést és bemutatkozik:

— Grunyko tiszthelyettes. Mondjátok meg végre, hová tartoztok?

— Mihozzánk — feleli Petrovics.

— Miről van szó, tiszthelyettes elvtárs? — kérdezem. Megmondom a nevemet és megerősítem, hogy az Első Belorussz Arcvonal katonái vagyunk.

— Akkor hát... hadd csókoljalak meg benneteket. Én az Első Ukrán Arcvonaltól jöttem. Közeledünk felétek, hogy találkozzunk. Tehát megtörtént az egyesülés!

— Veled mondjuk igen, de a frontodnak még se híre, se hamva — mondja Petrovics.

— No, ne pörölj, elvtárs. Nesze, itt a kulacsom. Iszunk a találkozás örömére, de várj vele egy keveset.

— Ugyan miért? — csodálkoznak a katonák.

A tiszthelyettes mély lélekzetet vesz. Az üteg egész személyzetéhez intézi szavait:

— Elvtársak, a találkozást valamivel később ünnepeljük meg. Most segítsetek megállítani a németeket. Seregestől törnek ránk. Fegyveresen jönnek. Nem szabad kiengedni őket, mert azután a hátunkba kerülnek. Le kell fegyverezni valamennyit. Segítsetek, elvtársak. Hadosztálynyi erővel vannak, talán még többen...

Nem akarok hinni a hírnök szavának, megvizsgálom az írásait. De igazat mond: valóban az Első Ukrán Arcvonal önálló utászzászlóaljának tiszthelyettese.

— Azért küldött zászlóaljparancsnokom, hogy megteremtsem az összeköttetést és segítséget kérjek. Zászlóaljunk utat vágott az erdőben; errefelé azonban jobbak az utak, így hát előretörtünk. De amint kiértünk az erdőből, ránk zúdultak a németek — magyarázza a tiszthelyettes.

Azonnal értesítem Muszatovot. Megparancsolja, hogy a tartalék-századdal és az üteggel induljak előre, teremtsem meg az összeköttetést az Első Ukrán Arcvonallal. Meg sem várom a tartalékszázad érkezését, hanem utasítom az ütegparancsnokot, hogy gyűjtse össze a lövegkezelőket és induljon a tiszthelyettes után. Magam pedig, régi szokásomhoz híven, Fitajevval maradok.

Az Első Ukrán Arcvonal utászzászlóalja állta az egyenlőtlen küzdelmet és egy időre feltartóztatta a német előörsöt, amely a Berlin-Potsdam autóutat fürkészte. De most a fölényben lévő ellenséges erők nyomására, visszavonulóban van a wannseei vasútállomás felé. A német csapatok egy része több hullámban benyomult a grunewaldi erdőbe.

Fitajev felállítja ágyúját egy útkanyarulatnál és meg sem várva a parancsot, tüzet nyit a németek fő oszlopára. Válaszul géppuska-sorozat csattog a lövegpajzson.

— Aha! Nem ízlik? — dörmögi Fitajev és nyomban lecsap a géppuskára.

Nyomában más lövegeink is tüzet nyitnak az oszlopra.

A műúton vagy egy tucat gépkocsi és vontató ég már, de a németek nem állnak meg. Több oszlopban vonulnak. Már látni lehet a menetelők sorait. A fasiszták nyilván érzik, hogy Berlin óriási katlanba kerül, és igyekeznek rést találni.

A sorok hirtelen szétbomlanak, a németek az autóút szélén haladnak. Majd ismét egyesülnek és zárt rendben menetelnek tovább.

— Idegháború — súgja Petrovics és előrekúszik. — Toronyiránt törnek előre!

Le nem veszem szememet az autóútról. Az első oszlopot második követi, majd harmadik, negyedik és így tovább. Petrovics nyilván szintén észrevette.

— De honnan termett elő ekkora tömeg? — kérdi és hangja már riadtan cseng.

Fitajev ágyúja szüntelenül szól. Odakúszom hozzá és azt tanácsolom, húzza ágyúját az útszéli benzinkút roncsai mögé. A szakaszvezető azonban nem hallja és tovább küldi egymás után gránátjait a németek sűrűjébe. Úgy tetszik, még egy lövés — és a megolvadt ágyúcső felmondja a szolgálatot.

— Vége! — mondja Fitajev csüggedten és az üres töltényes ládára pillant. De nyomban kiadja a vezényszót: — Előre!

A műút felé gurítjuk az ágyút. De mély vizesárok állja utunkat. Az ágyút nem lehet tolni: megégeti az ember kezét. Fitajev esőkopenyt dob a csőre. Így aztán az árokból nagy üggyel-bajjal felhúzzuk az útra.

A következő perc feszült hallgatásban telik el. Valamennyien a német oszlopot figyeljük, amely hirtelen megtorpant. Alig háromszáz méternyire lehet tőlünk. Az élén nagy tiszti csoport áll.

— Miért állnak? — kérdezi Petrovics.

— Kérdezd meg tőlük — feleli Fitajev. Majd ökölbe szorítja kezét, szélesen széttárja karját és úgy áll az út közepén, mint valami kereszt.

— Zászlóstul vonultok ki a barlangotokból? No ti híres védők! — kiáltja dühösen a hitleristák felé.

Elpattant-e az a lélektani húr, amelyre a németek számítottak, vagy az úton keresztbeállított ágyúnk rendítette meg a sikerbe vetett hitüket — nem tudni; a németek tétováztak, hátrálni kezdtek, majd eldobálták zászlóikat és futásnak eredtek.

— Oda nézz, Petrovics! — kiáltja Fitajev lelkesen.

A grunewaldi erdőből az Első Ukrán Arcvonal harckocsijai és lovasai törnek elő, mint valami hatalmas lavina. Idejében érkez-

nek. Jobbről gárdisták harsány, fenyegető hurrá-kiáltása száll. A mieink. Muszatov az egész ezredet a zászlóalj után vezette.

Ezen a napon, 1945. április 25-én, Berlin délnyugati peremén, a potsdami és a frankfurti út találkozásánál, a Schlachten-tó és a grunewaldi erdo között egyesültek az Első Ukrán Arcvonal és az Első Bjelorussz Arcvonal szárnyai. A Berlin köré fonódó két patkó végei előbb délen találkoztak, majd északnyugaton és olyan gyűrut kovácsoltak, amelyből az ellenség már nem törhet ki.

— Sztálin tudja, hogyan kell katlanba szorítani a fasisztakat — mondják a harcosok.

Ezredunket Marienhof korzetébe vezényelték át. Parancsnokságunk elgondolása világos: előnyös helyzetet teremt számunkra és egyuttal megzavarja az ellenség kártyáit.

A hatalmas berlini helyorség egységei úgy vergődnek, mint a kerítohaloba rekedt halak. Ők is tesznek hadmozdulatokat, de ezek egeszen masok, mint a mieink: kiutat keresnek, amerre elmenekülhetnek.

Imént érkezett meg a főparancsnok Pozsarszkijjal, tüzérségi helyettesevel és Pronyinnal, a Katonai Tanács tagjával. Pozsarszkij altábornagy még Sztálingrádban alapozta meg hírnevét. „Csujkov acélkardja" — így emlegetik a gárdisták. A Sztálingrádi Hadsereg tuzérsége valóban nemcsak hatalmas erejű, pontos tüzével valik ki: szó szoros értelemben támogatja a lövészalakulatokat Rohamnál pedig a tüzérek a gyalogsággal vállvetve tornek előre és pusztítják az ellenséges erődítményeket. A hadseregparancsnok becsuli és szereti Pozsarszkijt.

Nem ok nélkul érkeztek hozzánk. Ezredünk a Berlinerstrassén nyomult elore. De a Franco-park kozelében megakadtunk: a németek váratlanul ellentámadást intéztek baloldali szomszédunk ellen. Segitségére kellett mennünk. Parancsnokunk nyomban értesült róla és ide sietett.

Muszatovnak és nekem alaposan kijut a szemrehányásból, amiért önkényesen megálltunk. Vaszilij Ivanovics szid, mint a bokrot, de aztán hamar lehiggad.

— Állits ide vagy harminc ágyút, aztán csendesítsd le őket — tanácsolja Pozsarszkijnak. — Neked, Muszatov, kár ilyesmivel vesződnöd Kis egységekkel kell szorongatni a németeket. Most a város közepébe iszkolnak, nincs más választásuk. Ott majd nehezebb lesz. Erted?

— Keves az ember, parancsnok elvtárs — feleli Muszatov.

— Az ember? Az ember nem töltény, kímélni kell.

Pozsarszkij elégedetten mosolyog. Kezet nyujt és odasúgja:

— Derék legények vagytok!

Ugyanolyan halkan kérdezem, hová helyeznek át bennünket.

— Majd meglátod.

Alig egy órával azután, hogy a hadseregparancsnok autója eltűnt, a németek máris megváltoztatják taktikájukat: most már nem futnak Berlinből, hanem a város közepébe igyekeznek.

Elfoglalunk még egy lakónegyedet és megerősítjük állásainkat. Elvonul mellettünk egy alakulat. A harckocsik a falak tövében törnek elő, megtorpannak, majd ismét nekilendülnek. Városban igen veszélyes az útjuk: bármelyik romhalmazból páncélököl sujthat le rájuk.

Április 26-án éjjel ezredünk tartalékba vonul. Buckow körzetébe vezényelnek. Ezt a parancsot kapjuk: „Huszonnégy óra alatt a zászlóalj támaszpontján különleges alakulatok szervezendők, amelyeket kétszeres kézigránát- és robbanószerkészlettel kell ellátni".

Emellett felderítő-csoportokat is alakítunk azokhoz a hadműveletekhez, amelyekre a földalatti vasút alagútjában kerül majd sor. Alakulatonként és csoportonként pártgyüléseket tartunk. Még senki sem tudja, hová vezényli a főparancsnok ezredünket, a harcosok azonban nagy lelkesedéssel készülnek legközelebbi feladatukra.

— A Reichstag ellen indulunk — találgatják.

2

Itt Buckowban is minden ablakból fehér rongy lóg. A padlásokon és a pincékben német repülő-, harckocsizó- és gránátosegyenruhák hevernek. A szemétgödrökben és a szennyvíz-lefolyókban géppisztolyok tornyosulnak. Nyilván itt is szép számmal lehettek a fasiszták. Át kellett fésülnünk a városrészt és megerősített őrjáratokat vezényeltünk ki.

Marienhof szélén, kis kertben emeletes házacska áll. Főbejárata fölött amerikai zászló leng. Megbízom Jevdokimovot, az ezred párttitkárát, hogy nézzen körül ebben a villában. Jevdokimov ért angolul, ha nem is nagyon jól. Kocsetkovot és Petrovicsot is vele küldöm.

— Óvatosak legyetek — figyelmezteti őket Muszatov — hiszen szövetségesünkkel van dolgotok.

A villa előtt Jevdokimov két, vöröskatona-egyenruhát viselő, ismeretlen egyént pillant meg, akik éppen kiléptek a kiskapun. El akarnak tűnni, de Kocsetkov és Petrovics idejében lefüleli

őket. Kiderül, hogy németek. Vöröskatonának álcázva, ki akarták rabolni a lakást. Amíg Petrovics és Kocsetkov ártalmatlanná teszi őket, egy amerikai lép Jevdokimovhoz. Sebtében egész halom meg nem érdemelt szemrehányást szór a Vörös Hadseregre. Jevdokimov türelmesen megvárja a végét, majd — az amerikai nagy csodálkozására — angolul közli jövetele célját. Utána pedig, az amerikai szeme láttára leleplezik az átöltözött fasiszta suhancokat, akik ki akarták rabolni a lakást.

Jevdokimov felszólítja az amerikait, hogy igazolja magát. Okmányaiból kiderül, hogy az amerikai Ford cég ügynoke, Millis-Millernek hívják (kettős családneve van). „A háború ideiglenesen megszakította tevékenységemet" — magyarázza. De nyomban hozzáfűzi, hogy kereskedelmi foglalkozása véleménye szerint függetleníti őt a politikától. Jevdokimov kijelenti, hogy nem kívánja vádolni semmivel.

Az amerikai többek közt elmondja, hogy éhezik. Jevdokimov nem ad ugyan hitelt szavainak, de rövid jelentésében, amelyet Kocsetkovval küld, megírja, hogy az amerikai élelmiszersegítségre szorul. A további beszélgetés során az amerikai meghívja Jevdokimovot lakásába. Amikor Jevdokimov belép a házba, Petrovics — hirtelen természetéhez híven — feltartóztatja az amerikait a kapuban. Visszaadja óráját és bőröndjét, amelyet a letartóztatott fasisztáktól vettek el.

Az előszobában sovány, fiatal, barnahajú nő fogadja Jevdokimovot: az asztal előtt áll és zavartan néz a belépőre. Hamarosan megjelenik a férje is. Mond valamit az asszonynak, mire az Jevdokimovhoz ugrik és a kezét csókolgatja.

— Nálunk ez nem szokás — mondja Jevdokimov zavartan.

— Ó, az orosz ember! — jelenti ki az amerikai. — Egész Európa a lábát kell, hogy csókolja.

Jevdokimov más témára tereli a beszélgetést.

— Bocsánat: megengedi, hogy zenével kínaljam? — ajánlja az amerikai: igyekszik szívélyesnek mutatkozni.

Felesége leül a pianinóhoz.

Ekkor megjelenik Kocsetkov egy zsákkal és egy kosárral. Az ajtóban megtorpan és megkérdi:

— Ide?

Jevdokimov bólint.

Kocsetkov a maga módján értelmezi: belép a szobába és a padlóra rakja terhét.

— Itt az élelmiszer.

A zsák körül sugáralakban liszt fröccsen szét a parketton.

A háziasszony összecsapja két kezét és már-már Kocsetkovhoz ugrik, de az idejében eltűnik. Az amerikai hálálkodik Jevdokimovnak és szenvedélyesen felkiált:

— Ó, orosz liszt! Pokolba küldeném a cégemet, ha néhány tonna lisztet kaphatnék. A németek milliói éheznek: egy tonna lisztért egy zsák aranyat adnának...

Utána szemérmetlenül üzletet ajánl Jevdokimovnak. A párttitkár alig tudja türtőztetni magát. Így szól:

— A Voros Hadsereg kötelessége, hogy biztosítsa az ön sértetlenségét, míg átadjuk az amerikai parancsnokságnak. Akkor azután kereskedhet kedvére.

— De hiszen önök szövetségeseink! — kiáltja az amerikai megszeppenve.

— Igen, de mi nem kereskedtünk Németországgal a háború alatt, mi nem zsák aranyért harcoltunk és harcolunk a fasiszták ellen — válaszolja Jevdokimov undorral és elhagyja az amerikai lakását.

A párttitkár minderről egy óra múlva számolt be.

Nemsokára új parancs érkezik:

„3.00 órakor gyülekezzenek az „M-13"-as négyszögben és készüljenek fel egy előrevonuló egység felváltására."

Schönebergbe kell benyomulnunk.

3

Harcosainknak az a feltevése, hogy a Reichstag ellen fogunk támadni — bevált. Két nap múlva már a Kolonnenstrasse körzetében voltunk és a reggeli ködben a hírhedt győzelmi oszlopot nézegettük. Az oszlop jelképes alakja denevérhez hasonlít, amely szétterjesztett szárnyakkal hasítja a mélyen csungő fustfelhőket.

Utcai harcban nehéz megállapítani, merre van észak, merre dél. A térkép és az iránytű pedig nem ad mindig módot arra, hogy valamilyen támponthoz tartsuk magunkat. A berlini utcák és házak egyhangú tengerében jóformán lehetetlen megkülönböztetni egyik lakónegyedet a másiktól, annál is inkább, mivel a rombolás képe egyforma. Ezért jó hasznát vesszük a győzelmi oszlopnak. Gárdistáink az oszlop után tájékozódnak, hogy merre tartsanak. Ha a németek tudnák ezt, már rég felrobbantották volna a dolyfos porosz építményt, amelynek az a sors jutott, hogy a fasiszta birodalom összeomlásának tanúja lehet... Különben, ma nem is erről akartam beszélni.

Muszatov ezredparancsnok, azt hiszem, azok közé tartozik, akiket a frontélet költőinek lehet nevezni. Alighogy a legelső vonalba kerül, minden másról megfeledkezik, csak feladatának teljesítése hevíti. Egészen megváltozik. Hajlékony, leleményes, ügyes lesz; lába úgy jár, mintha rúgó mozgatná... Azt sem átallja, hogy néha puskát vagy géppisztolyt ragadjon, vagy vállára vesse a rádiókészüléket, mint a seelowi magaslatokon történt: támadásra lendül és menet közben irányítja a harcot.

Többször megpróbáltam óvatosan rábeszélni Muszatovot, hogy tartózkodjék inkább parancsnoki harcálláspontján, vagy a törzsben, de — mint látom — nem értem el eredményt. Ma ismét elragadta a hév.

— Fenét sem látok. Miféle parancsnoki harcálláspont ez a pince! Átmegyek a második zászlóaljhoz. Te maradj itt; ha telefonalnak a hadosztálytörzstől, válaszolj...

A második zászlóalj már megvetette lábát a Potsdamerstrasse és a Pallasstrasse kereszteződésénél és elfoglalt egy sarokházat. A németek azonban érzik, hogy a zászlóalj nem nagyon erős, igyekeznek visszaszerezni elveszített állásukat és bősz ellentámadásokat intéznek.

Alighogy továbbítom a politikai osztálynak a jelentést, megszólal a telefon. Felveszem a kagylót. Muszatov izgatott hangja cseng, közeli géppisztolyropogás és gránátok robbanása hallatszik.

— Halló... Maradjatok veszteg, ne ugráljatok!... Halló... Hozd ide a tartalékomat és az egész törzset. Igen, igen, a törzset! Itt alkalmas figyelőhelyet létesítünk... Minden úgy megy, mint a karikacsapás... Hát gyere csak, várlak.

Érzem, hogy Muszatov egyáltalán nem a valódi helyzetnek megfelelő képet fest. Magam mellé veszem a „tartalékát" — a szakácsot, a küldöncöt, a rádiós és a felderítőt — és a telefonhuzal mentén a második zászlóaljhoz sietek.

Mint várható volt, Muszatov helyzete komoly. Alighogy beugrunk a pincébe, a fasiszták minden irányból a házra támadnak. Nem sajnálnak sem tölteny, sem kézigránátot, sem páncélöklöt: mielőbb végezni akarnak velünk. A vasbeton mennyezet reszket és szinte cseng, mint a kifeszített íj. A pince valamennyi nyílásán és résén por tódul be, amelyet a géppisztolysorozatok és a szuntelen robbanások kavartak fel.

Füstszag terjeng: a németek felgyújtották a félig rombadőlt felső emeleteket.

— Sebaj, minden rendben. Mindjárt beléjük fojtjuk a szuszt. A második zászlóalj balfelől csap le! — mondja Muszatov és rögtön, menet közben, végrehajtja az átcsoportosítást: a géppuskásokat a földszinti lépcső tövébe küldi, „tartalékának" pedig azt parancsolja, hogy másszon fel és vonuljon figyelőállásba. Engem a rádiókészülékhez ültet, hogy tartsam fenn az összeköttetést szomszédunkkal.

— Meg kell értetni az emberekkel, hogy minél több fasisztát pusztítunk el itt, annál kevesebben lesznek a Reichstagnál. Különben te csak maradj a rádiónál, magam beszélek velük.

— Alezredes elvtárs! Futnak! — kiált be valaki a mennyezeten fúrt lyukon. — Csoportostul szaladnak.

— Ez derék, mindjárt lecsapunk rájuk — mondja Muszatov. Be sem fejezi mondanivalóját, eltűnik.

— Ide hallgassatok: egyesekre egyenként tüzeljetek, csoportokra sortüzet zúdítsatok! — hallatszik parancsa.

Az egyes lövések egyre sűrűsödnek és beleolvadnak az általános fegyverropogásba. Géppisztolyok és géppuskák is megszólalnak. Nem tudok a rádió mellett ülni: felugrom és a pince szomszédos rekeszébe rohanok, onnan meg a kazánházba. Muszatov már itt van... A kazánházból jól látni, amint a hitleristák kiugrálnak a szemközti házakból és a keskeny mellékutcába szaladnak.

— Sózzatok közéjük! — kiáltja Muszatov.

A gőzfűtés két párhuzamos csövéhez létra van támasztva Muszatov felmászik. Fönt, a csövek közt, kényelmesen elhelyezkedett Bolsakov szakaszvezető. Kitört egy betapasztott nyílást, bedugta karabélyát és megfontoltan, higgadtan, pontosan tüzel. Szemmelláthatóan elégedett az ötletével.

— Ide hallgass, adj néhány töltényt — fordul hozzá Muszatov.

— Nyisd csak ki a zsebed...

— Mi az?!

— Á, alezredes elvtárs? Bocsásson meg, azt hittem: Griska.

Muszatov elfojtja mosolyát és körülhordozza fáradt tekintetét a pincén.

— Minden úgy megy, mint a karikacsapás — mondja és órájára pillant.

13.00 órakor új alakulat vonul át harcállásainkon: üldözi az ellenséget.

Ezredünk ismét tartalékba vonul.

Igaznak bizonyult a hír, hogy az Első Belorussz Arcvonal csapatai egyesültek az Első Ukrán Arcvonal csapataival. Így második ív keletkezett, amely hamarosan második acélgyűrűként fonódik a német főváros köré.

Rokosszovszkij csapatai az Elba felé törnek. Konyev hadai Drezda felé nyomulnak.

Egyre összébb szorul a kis gyűrű, amely április 25-én zárult Berlin köré. A Sztálingrádi Hadsereg délkeletről nyomul a Reichstag felé, Kuznyecov csapatai északnyugatról, Berzarin hadai pedig keletről.

A rohamozó csapatok és a tüzérség szakadatlan tüzében porrá őrlődik tégla és kő; egyre sűrűsbödik a por. Aranyszínű magokként hullanak az olvadt fém szikrái, rengenek, romba dőlnek Schöneberg lakónegyedei. Az utakat és az utcákat harckocsik, tüzérség, csapatok torlaszolják el A pozdorjává vert, szűk Potsdamerstrassén lehetetlen előrejutni Épületek és barikádok romjai állják utunkat. Égő harckocsik és szétlőtt autók mellett halottak hevernek.

Csujkov tábornok parancsa nyomán ezredünk jobbra kanyarodik és a romok közt áttör a Steinmetzstrasséra, amely párhuzamos a Potsdamerstrasséval.

— Messze van még Berlin? — kérdezgetik továbbra is katonáink a németektől.

— Ez a régi Berlin.

Kiérünk a Ludendorffstrasséra és nyomban géppuskatűzbe kerülünk Heves harc kezdődik. Épülettömbök szürke vázait, alaktalan cementhalmazokat, csüngő mennyezeteket és erkélyeket látunk mindenfelé A házak és a házroncsok úgy emelkednek ki a sűrű füstből, mint valami fantasztikus látomás.

A fasiszta főváros védői egyre dühödtebb ellenállást fejtenek ki. Mind gyakrabban alkalmaznak páncélöklöt. Ez egy méter hosszú, öt-hat centiméter átmérőjű bádogcső, amelyre vizeskancsó nagyságú és alakú gránátot illesztettek. Hetven méterre röpül és ha kemény tárgyba ütközik, felrobban. Eredetileg harckocsipáncél áttörésére szolgál, de a hitleristák most nemcsak harckocsik ellen alkalmazzák.

Burkov hadnagy, az utászszakasz parancsnoka fekszik mellettem Egy német géppisztolyos tüze a földre kényszerít és moccannunk sem enged. A fal tövében az erősítésül küldött csoport katonái lopóznak mögénk. De a németek észreveszik őket. Néhány

páncélököl röpül feléjük, majd géppuska kattogása hallatszik. Nem tudjuk, honnan tüzel.

A katonák lehasalnak. Téglák, beton-omladék és törmelék mögé rejtik fejüket. Burkov ideges, előre akar törni. Alig tudom visszatartani. Fejünk fölött kitartóan vájják az alapzat márványborítását a becsapódó golyók.

— Hogy tüzel a gazfickó!... Nohát, ezt nem hagyom! — heveskedik Misa.

A godor, amelyben fekszünk, nem mély. A német mintha tudná ezt: lejjebb céloz. A golyóáradat már-már elér bennünket.

A legközelebbi pincéből a szomszéd század katonái tüzet nyitnak, hogy segítségünkre siessenek. De nem sikerül elnémítaniok a géppuskást. A Ludendorffstrasse tulsó oldalán, egy rombadőlt házban lapulhat, onnan ugyan nemigen lehet kikergetni. A mi lövési sávunkat pedig korlátozza a torlasz keskeny nyílása, ágyút viszont igen kockázatos lenne állásba vontatni.

Katonáink a páncélöklök robbanásával és a géppisztoly kattogásával nem törődve, átszaladnak az utca tulsó oldalára. Szomszédom is kiugrik a gödörből és előreront. Lóhalálában én is átrohanok az utcakereszteződésen és az ablakon át beugrom a pincébe.

A pincében egy lélek sincs, noha egy perccel ezelőtt még innen tüzeltek. Tisztaság és rend fogad. Akkumulátorral táplált lámpa világít. A sarokban priccs, asztal, bőröndök. Valaki vadul veri az ajtót, de be van lakatolva.

— Nyisd ki, mert lövök — hallatszik egy ismerős hang.

— Mássz be az ablakon.

Burkov jelenik meg.

— Most már kifújhatom magam — mondja Misa fáradtan és a priccsre ereszkedik. — Leszedtük a géppuskást...

Hamarosan elnyomja az álom.

Estére az egész törzs a pincébe költözik.

Éjtszaka pedig ismét tartalékba vezénylik ezredünket, de nem hagyjuk el elfoglalt állásainkat.

...Muszatov az asztalnál ül, a telefon előtt és éneklő hangon szavalja:

Hullám hullámra fut,
Hullám hullámot ér...

Iménti beszélt a hadosztályparancsnokkal. Most a kagylót szorongatja és tünődve ismétli a hadosztályparancsnok szavait, amelyeket az ostrommal kapcsolatban mondott.

— Ez a főparancsnok elgondolásának lényege — mondja Muszatov.

Reggel visszamegy a hadosztályhoz: Sejkin meggyógyult és holnapra várjuk az ezredbe. Melegen elbúcsúzunk egymástól és tréfásan megigérjük, hogy Tamara Ivanovna ezredorvos születése napján találkozunk.

Sejkin hajnalban érkezik. Vele jött Porcsakov, Lenya, az ezred tizenötéves neveltje és Polina Lopatyina. Az egészségügyi zászlóaljnál találtak rá a parancsnokra és megkérték, vigye magával őket szeretett ezredükbe.

Misa Burkov még nem tudja, hogy Polina megérkezett. Éjtszaka tért vissza a harcból, bebújt a sarokba és most az igazak álmát alussza.

5

A küzdelem egyetlen órára sem hagy alább, de már érezzük, hogy végső szakasza közeledik. Erre készül mindenki, még a szakácsok is a legjobb falatokat teszik a kondérokba, az érinthetetlen tartalékból.

Bennünket, az ezredparancsnokok politikai helyetteseit, a hadsereg politikai osztályába hívnak, rövid tanácskozásra. A megbeszélés hamar véget ér. Visszatérőben elmegyek Johannistalba, a hadseregtörzshöz: az eligazítóval, Velicsko őrnaggyal kell beszélnem.

Velicsko még nem jött vissza. Üldögélek és időtöltésül a környezetet figyelem. Baranovszkij alezredes irattartójába gyüjti a térképeket, vázlatokat, táviratokat és a hadseregparancsnokhoz indul jelentésre. Az osztály beosztottjai parancsnokuk eltávozása után fáradtan, gyulladt szemmel szállásukra térnek, hogy legalább egy-két órára ledőljenek.

Csak Vologyko írnok marad. A vízcsap alá tartja fejét, de a vízvezeték nem működik. Akkor kinyitja kulacsát, kiöblíti száját, megdörzsöli homlokát és újra írásaiba temetkezik.

Velicsko őrnagy csak egy óra múlva jön meg. Nehezen emeli a lábát, fáradtan lépi át a küszöböt és nyomban a díványra roskad. Megkérem, hogy feleljen néhány kérdésemre. Velicsko lehúnyt szemmel, emlékezetből huzigálja ujját a térképen és vontatottan mormogja:

— Nemsokára távirat érkezik, akkor pontosan megállapítjuk a körletek határait... különben pedig: egyenest a Reichstag felé.

Elhatároztam, hogy megvárom a táviratot.

— Vologyko, Vologyko, hallod? — szólítja az írnokot Velicsko.

— Hallom.

— Másold le a távíratot és kézbesíttesd — rendelkezik Velicsko. Már majdnem leragad a szeme.

— Ön meg, őrnagy elvtárs, feküdjék le a priccsemre. Ha valami történik, felköltöm.

Velicsko beleegyezik. Átmegy a másik szobába. Hamarosan szaggatott, süvítő horkolás hallatszik. Egy perc múlva azonban ismét nyílik az ajtó.

— Hol van Velicsko őrnagy? — kérdi hangosan a hírvivő.

— Hol van Velicsko őrnagy? A főparancsnok sürgősen hívatja! — ismétli a küldönc nyomában beszaladó Baranovszkij.

Négyesben berontunk a másik szobába, de Velicsko csak egy másodpercre nyitja ki a szemét és újra elalszik. Akkor talpra állítjuk az alvó embert és öltöztetni kezdjük. A nagy sietségben egy és ugyanazt a ruhadarabot ide-oda ráncigáljuk.

Kimegyek Baranovszkij után. A johannistali repülőtértől nem messze léggömb szökik a sűrű erdő fölé és a felhők felé száll. Kosarában két apró pont feketéllik. Megállok a hadsereg Katonai Tanácsának nagy épülete előtt és onnan figyelem. A házból Csujkov tábornok lép ki. Megáll gépkocsija előtt és magához szólítja a rádióst.

— Köss össze Pozsarszkijjal.

Pozsarszkij a léggömbön van: személyesen irányítja és helyesbíti a tüzérség tüzét.

— „Szem, szem"!... Én vagyok: „függő"... Feleljen, jól hallja-e?... Jelentkezett, főparancsnok elvtárs — jelenti a rádiós, miután megteremtette az összeköttetést a léggömbbel.

Baranovszkij és két tábornok lép Csujkovhoz.

— Engedje meg, hogy jelentsem a helyzetet... — mondja Baranovszkij.

— A helyzetet? — csodálkozik Csujkov. Apró, kerek szeme gúnyosan szikrázik.

— A helyzetet, főparancsnok elvtárs — ismétli Baranovszkij.

— Hogy nálad papíron mi a helyzet, nem tudom. Én előttem azonban világos, nincs szükség jelentésre. Ne csak nekem dolgozzatok, hanem a csapatoknak is. Többet követeljetek a hadosztálytörzsektől. Bizony, már nyeregben érzik magukat és félvállról kezelik az embert. Csak el ne bízzák magukat. Az ellenség még pusztítja katonáinkat, még sok vesződség lesz vele. Mondd meg nekik.

— Igenis, főparancsnok elvtárs — válaszol Baranovszkij és tiszteleg.

Csujkov felveszi a kagylót.

— Ide hallgass, „Tüzecske", mássz le onnan... Mi az?... Tudom, hogy nem a csillagokat számlálod... Persze... Igen, igen... Nem... Ivelt tűzre szükség van a városban, ez világos. De a pipaszáraid javarészét arctűzre tartogasd... Mássz már le onnan! Nem a te dolgod, hogy léggömb alatt fityegj, mássz le! — fejezi be Csujkov melegen, de parancsolón Pozsarszkijjal folytatott beszélgetését; érezni lehet, hogy szoros barátság fűzi össze kettőjüket.

A hadseregparancsnok fáradtan telepszik le az autó hágcsójára.

Az egyik tábornok a maga módján értelmezte a Pozsarszkijjal folytatott beszélgetést és most hosszú javaslattal fordul a főparancsnokhoz.

— Lakosok nélkül nincs város — feleli kurtán Vaszilij Ivanovics.

A tábornok beleegyezik, de nyomban közli a maga véleményét:

— A fasiszták civilbe öltöznek és kedvükre puffogtatnak le minket.

— Hamarosan leteszik a fegyvert... — válaszol Csujkov.

Megérkezik Pronyin, utána Pozsarszkij. Pronyin fáradt, sápadt arcán dermedt mosoly.

— Érdekes dolgot láttam — meséli. — Útközben két teve jön velem szemben. „Honnan és hová"? — kérdem a katonától, aki hajtja „Berlinbe, tábornok elvtárs — feleli. — Nem ismer meg? Hiszen Sztálingrádtól kovetem. Most Berlinbe sietek".

— Berlinbe? Tevékkel? Hát ez derék! No, és hol van most? — nevet a hadseregparancsnok.

A katonát és a két tevét a ház feljárója elé kísérik.

— Á, hisz ez Hresztobincev... Ismerlek... Hogy kerültél a tevékhez?

— Parancsára, Hresztobincev, tábornok elvtárs. Zúzódásom után a Fürdőárokból a segédszolgálathoz kerültem...

Legszívesebben odaszaladnék, hogy megszorítsam a katona kezét és elmondjam a főparancsnoknak, miként lőtték pozdorjává egy óra alatt Hresztobincev három puskáját Sztálingrádban, amikor a fedezéket őrizte és mégsem hagyta el őrhelyét. „Balra csap, jobbra csap... belém ne csapj..." — cseng fülemben Hresztobincev szava, és Sztálingrád tűzfergeteges napjára: 1942 október 16-ára emlékeztet.

— Szóval most az „ökör- és teve-fogatú szállítószázad"-ban szolgálsz... Azt hiszem, így nevezik alakulatodat? — kérdi Vaszilij Ivanovics.

— Igenis, teve-fogatú szállítószázad. Ne nevessen, tábornok elvtárs: derék kis állat ez, sosem farol a kanyarban.

— És most hová tartasz?

— Előbb szíveskedjék a Reichstagot elfoglalni!

Mindenki mosolyog.

— Menjünk „teázni", elvtársak — hívja Pronyin a tábornokokat; a Katonai Tanács ülésének fedőneve ez.

Eltávoznak. Hresztobincev az egyik tábornok autójához megy. A gépkocsit borító vörösessárga por és sárcsomók teveszőrhöz hasonlítanak.

— Kocsikázzunk egyet — ajánlja tréfálkozva a sofőr.

— Nem. Ha a te masinád akkora utat tett volna meg, mint ez az én két jószágom, akkor bizony hírmondó se maradt volna belőle...

6

Berlin felszabadult részében nagy az élénkség. Kerítések romjain, házfalakon, villamosmegállók oszlopain, helyenként pedig puszta téglahalmazokon plakátok láthatók: a szovjet hadvezetőség kinevezte berlini városparancsnok orosz és német nyelven írott parancsa. Mindegyik plakát előtt tolonganak a berliniek. Olvassák, hátrább lépnek, majd közelebb — még mindig nem hiszik, hogy a Szovjet Hadsereg nem lövi agyon a polgári lakosokat, hanem rendet kíván, a régi élelmiszerjegyek becserélését, valamint a fegyverek beszolgáltatását rendeli el.

Berlin élelmiszerraktárai üresen tátonganak. A lakosok „gyüjtögető életmódra" szorulnak.

Itt-ott már sorban állnak kenyérért. A németek szép türelmesen libasorba állnak, vigyáznak a rendre. Mintha mindenről megfeledkeznének, szinte észre sem veszik sürgető katonáinkat.

Szándékosan végigmegyek a sor mellett. A nők nem szakítják félbe halk beszélgetésüket és lopva vállpántjaimra sandítanak. A férfiak kiegyenesednek, hirtelen megrándítják fejüket. Majd észbe kapnak és gyorsan fesztelen „polgári" testtartást öltenek. Ezek volt katonák. Emitt két ezredes áll egymás mellett: mindketten polgári ruhában. De felismerem őket magaskérgű, rámás csizmájukról.

A Kleist-park közelében harc folyik. Két körülzárt háztömbben megsemmisítjük a főerőktől elvágott fasiszta helyőrséget.

Egy pinceüzlet előtt, amelyet imént foglaltak el egységeink, nagy a tolongás. Tülekednek a németek, férfiak és nők vegyest, mindegyik hátra akarja szorítani a másikat. Az asszonyok ékte-

lenül kiabálnak, a férfiak káromkodnak. De valamennyien befurakodnak a pincébe: mézpótlóval — cukrozott céklalével — teli hordók állnak itt.

A romok közt még mindig füstfelhők gomolyognak. A falaknak ütköznek és szétbomlanak, szertefoszlanak a romhalmazok tomkelegében A város központja felől, amerre sietek, meleg, ismerős pernyeszag hullámai áradnak: a súlyos harc lehelete. Gárdistaink rohammal veszik be a régi Berlin háztömbjeit.

— Roham, tabornok (így nevezték el Csujkovot) a Tiergartenra és a Reichstagra készül lecsapni — mondják egymásnak tisztjeink.

7

Tágas földalatti terem. A padlót szőnyegek borítják, a falakon aranyozott rámájú képek, kis állványokon virágok. Magasállású hivatalnok dolgozószobája lehetett. Jelenleg az egészségügyi század helyezkedett el benne. Tamara Ivanovna orvosnő a sebesültek fogadására készül. Már tudja, hogy várjuk a parancsot a Tiergarten ellen indítandó általános támadásra

Pótágyakat, kötözőanyagot, gyógyszert készít elő és annyira belemerül munkájába, hogy úgy látszik, megfeledkezett születése napjáról. Pedig ma van április 29-e. Én jól emlékszem, mit kért Tamara Ivanovna a seelowi magaslatokon. De most rendkívüli körülmények közt kell ünnepelnünk az ezred veterán orvosnőjét. Mivel a parancs bármely percben megérkezhet, valamennyien egyszerre nem hagyhatjuk ott a törzset. Ezért abban állapodunk meg, hogy kettesével-hármasával látogatjuk meg Tamara Ivanovnát néhány percre — aztán ki-ki visszatér beosztási helyére. Elsőnek Sejkin ezredparancsnok és én megyünk el hozzá. Tamara Ivanovna nyilván nem érti jövetelünk célját. Amint megpillant, jelentésbe kezd: be akar számolni róla, hogy a kötözőhely készen áll a sebesültek fogadására. Sejkin azonban félbeszakítja:

— Tortát reméltünk, ő meg injekcióstűkkel lát vendégül... Azt mondja a politikai helyettes: látogassuk meg az ünnepeltet — és lám, hogyan fogad! Ugyan miért, Tamara Ivanovna?

— Ó, hogy is tehettem ilyet, ezredes elvtárs! ... — sopánkodik Tamara Ivanovna, amikor végre eszébe jut a nap jelentősége. Zavarában azt sem tudja, mit mondjon.

Sejkin megszemléli a termet, majd szerencsét kíván Tamara Ivanovnának születésnapja alkalmából és egy kis harmonikát nyujt át ajándékul. Én is jó egészséget kívánok orvosnőnknek és egy bőrkötésű notesszal ajándékozom meg, amelyen nagybetűs fel-

írás olvasható: „T. I. Smakova. Egy orvosnő naplója. (Sztálingrád-Berlin)". Tamara Ivanovna lapozgatja az üres oldalakat és zavarba jön.

— Írnia kell, Tamara Ivanovna — mondja Sejkin búcsúzóul.

Nem maradhatunk sokáig, de figyelmeztetjük, hogy mindegyik egységtől felkeresi egy-két ember. Polina Lopatyina, aki itt dolgozik, orommel fogadja az ezredparancsnok döntését. Nyomban kiszalad a vendégek üdvözlésére, Misa Burkovot keresi szemével. De Burkov aligha jön el: robbantóosztagokat szervez. Ilyen az utász sorsa: mindig elől kell lennie.

Kilépünk a pincéből.

A fekete berlini égen Junkersek zúgnak. Nyomjelző golyók hasítják az eget és kihúnynak a sötétben. Ezen az éjtszakán a német repulőgépek alacsonyra ereszkednek, de nem bombáznak, hanem ismét felröppennek és valahol a Tiergartenban szállnak le. A páncélöklök és a kézigránátok robbanása egy pillanatra megvilágítja a romokat, a barikádokat, az aszfalt csikjait. A por és a füst egyre sürübb lesz. Homok csikorog fogunk közt, karcolja a torkunkat.

Az első és a második zászlóalj harcba indul: egy erősen megritkult alakulatunkat váltja fel. A negyedik század egyik szakaszával tartok. A Landwehr-csatorna villamosvasúti hídján keresztül kell a Reichstag felé nyomulnia. Ugyanoda törekszik valamennyi ezred, valamennyi hadosztály.

A fellángoló harcban nehéz megállapítani, hol az ellenség és hol vannak a mi csapataink. Felfejlődünk és előretörünk a szétrombolt háztömbben elhelyezkedő alakulatok harcrendjén keresztül. Ezek már várják a felváltást. Egy utcával tovább azonban utunkat állja egy házfal, amely valósággal tüzet okád.

Megtorpanunk.

— Hol a rangidős parancsnok? — csendül Burkov hangja.

Jelentkezem.

Burkov hadnagy röviden jelenti a helyzetet. Közli, hogy három helyen robbanóanyagot helyezett a fal alá.

— Mihelyt felrobban, nyomban törjenek előre — mondja.

— Helyes. Cselekedjél.

Burkov elrohan.

— Azonnal meglesz... Vigyázzanak! — harsan hangja a sötétből.

Nemsokára hatalmas robbanás hallatszik.

A tátongó réseken előre özönlenek a szakasz katonái.

A Landwehr-csatorna az utolsó vízi akadály a Reichstag előtt. Már felzárkóztunk a csatornához.

A negyedik század halad az élen. Sikerült elfoglalnia egy házat a villamos-híd előtti téren, de géppuskatűzbe jutott.

A hidat torlasz zárja el: közepén homokzsákokkal zsufolásig megtömött teherszállító villamos áll. A berlini harcok elején sok ilyen villamos járt az utcákon, mint megannyi mozgó géppuskafészek. Most a Tiergartenben gyűltek össze és „békés járművek" örve alatt a csatornát védik.

A rakpart aszfaltkérge alatt aknák és szóróaknák lapulnak. A betonozott korlátokat és a magas partokat egészen a víz színéig végigsepri az oldalozó géppuskák tüze.

A csatornán túl: kormányzati épülettömbök. Az ablakok helyén fekete űr tátong, a padlók és a mennyezetek hiányzanak. A golyó-szaggatta falakon és a roskadozó erkélyeken SS-katonák ülnek. Még a vízbe dobott sapkára is bősz tüzet zúdítanak.

Milyen kár, hogy ezredünk nem tudott hajnal előtt átkelni a csatornán! A várost ostromló gárdistáink a legbiztosabb páncélt veszítették el: a sötétséget... De a parancs parancs: előre kell nyomulni.

Foglyok vallomásából kiderült, hogy a Reichstag felé irányuló előrenyomulásunk zűrzavart idézett elő a német hadvezetőség körében. Berlin parancsnoka, aki a Tiergarten védelmét irányítja, más szakaszokról elvonja erőit és a csatornánál veti be. A birodalmi bank, a távíróhivatal, a kancellári hivatal tisztviselőit, az éjtszaka során földre szállított különleges alakulatokat, Goring gyalogossá vedlett mesterrepülőit — mind a Landwehr-csatorna védelmére vezényelte.

„Nos, könnyebb dolguk lesz azoknak, akik észak felől nyomulnak a Reichstag felé" — gondolom magamban, miközben a pincében üldögélek a negyedik század katonáival.

Ennek a századnak Ivan Krusinyin főhadnagy a parancsnoka. Alig egy hete tért vissza a kórházból ezredéhez (nehéz megmondani, hány helyen foltozták össze). „Már Berlinben értem utol ezredemet" — mondja. Ő az a Ványa Krusinyin, aki kiváló politikai harcos hírében állt Sztálingrádnál. A Krusinyin-építette „fedezéki pihenőhelyiségek" fényképeit mindmáig őrzi a hadosztályklub albuma, mint a politikai tömegmunka ügyes megszervezésének példaképét, a városért vívott védelmi harcok idejéből. Még a Dnyeper mellett kapott tiszti rangot. Berlinben Krusinyin főhadnagy egy század parancsnoka.

— A sakkot egyelőre félretettem. A németek úgyis időzavarban vannak, logikai végjáték következik — tréfálkozik Krusinyin.

Katonái nagyon tisztelik. Sok barátja van az ezredben. Gyakran felkeresik tanácsért, vagy hogy elbeszélgessenek vele.

Nemsokára új támadás indul. Már folyik az előkészítés. Ilyenkor általában nyugtalanság fogja el az embert, de most, a negyedik században, vidáman érzem magam. Körülöttem ülnek bajtársaim: a jövőbe néznek és szívük vágyáról beszélnek.

— Megbeszéltem Polinával, hogy háború után a földrajzi karra iratkozunk be. Mire elvégezzük az egyetemet, igen sok szakemberre lesz szükség ebben a szakmában — mondja Misa Burkov.

Fesztelenül mondja: „Polinával", mivel nem futó kapcsolat, hanem mély szerelem fűzi őket egymáshoz.

— Már egybekeltetek?

— Még nem. Megvárjuk a győzelmet, akkor aztán összeházasodunk.

— Én meg hajóskapitánynak akarom taníttatni a fiamat — mondja Porcsakov. — Érdekes mesterség! Mindent megteszek, csakhogy a fiam tanulhasson.

Golubej és Szkubka, a két moldvai is bekapcsolódik észrevétlenül a beszélgetésbe. Még kevés orosz szót ismernek, de ez nem akadályoz abban, hogy jól megértsük egymást.

— Mi moldvalak sokat fogunk építeni — mondja Golubej.

— Ahogyan ti építtek, úgy fogunk mi is építeni — fűzi hozzá Szkubka.

A beszélgetés egyre élénkebb lesz.

— Ha nincs a háború, már rég kommunizmusban élnénk — jelenti ki Kocsetkov.

Petrovics ül mellette. Bajtársa szavára figyel és mondani akar valamit. De megjelenik Ladizsenko.

— Harmonikával jöttél, vagy egyedül? — kérdi Krusinyin vidáman.

Már mindenki tudja az ezredben, hogy a komszomoltitkár nem ok nélkül jár a harmonikájával. Ha pedig eljött a századhoz, akkor ez azt jelenti, hogy erre a századra fontos feladat vár.

— Nem, nem egyedül jöttem: harmonikámmal és Fitajevval — feleli Ladizsenko. Majd hozzám lép és jelenti: — Fitajev teljesítette vállalását: lövegének egész személyzete belépett a komszomolba. Ma tagjelöltnek ajánlottuk.

— Miért húztátok ilyen sokáig?

— Nem szívesen engedtem el a komszomolból — ismeri be a komszomoltitkár.

Kiderül, hogy Fitajev még az Oderánál be akart lépni a Pártba. Ladizsenko azonban nem akarta elveszíteni kitűnő aktivistáját és azzal bízta meg, hogy előbb egész kezelőszemélyzetét szervezze be a komszomolba: ő csak akkor dönt az ajánlás kérdésében.

Legott le is hordtam a komszomoltitkart szép csendben, amiért ilyen helytelenül kezelte ezt az ügyet.

Telefonon jelt adnak a csatorna ostromának előkészítésére. Azonnal helyukre küldöm a katonákat.

Átmegyek a rádióhoz. A hadseregparancsnok hangja cseng az éterben: felszólítja jobboldali szomszédunkat, hogy lankadatlanul rohamozzanak. A parancsnoki harcálláspontról Pozsarszkij, majd Sejkin telefonál:

— Figyeljétek a jelt!

— Felkészülni a rohamra!

— Felkészülni, felkészülni — ismételgetik visszhangként a telefonosok, figyelők, parancsnokok.

Kiszemelem az alkalmas pillanatot és azzal a javaslattal fordulok a századhoz, hogy hallgassák meg azt a levelet, amelyet tegnap kaptunk Pjotr Hljusztyin anyjától. Hangosan olvasom, hogy azok is hallják, akik a közfal túlsó oldalán fekszenek, mert a becsapódó golyók földre kényszerítik őket.

„Köszönöm nektek, hogy nem felejtitek el fiamat. Hol vagytok most, nem tudom. De bármerre járjatok is, bizonyosak lehettek benne: mindig rátok gondolunk, szívünk veletek van. Most a vetési munkákra készülünk. Győzelemmel várunk haza titeket. Minden éjjel arról a napról álmodom, amikor hazatértek, anyátokhoz. Noha az én fiam nem lesz köztetek, mégis orulni fogok ennek a napnak. Fogadjátok anyai áldásomat.

Anyátok
Akszinya Pavlovna Hljusztyina".

Miután végzek a levél olvasásával, hozzám lép Petrovics és megkérdi:

— Hány ekét húzhat egy tank?

— Az „ISz" harckocsi százekevasú ekét is elvontat az ugaron — siet segítségemre Kocsetkov. Úgy látszik, már kiszámította.

— Ez aztán nagyszerű! — lelkendezik Petrovics és a lépcsőhöz indul.

A katonák felállnak és a kijárathoz tódulnak. Sokan addig ügyeskednek, míg kimásznak a pince szűk szellőzőablakain: téglá-

kat raknak fel, egymás vállára állnak: az ablakkeretek szegélyébe fogóznak és a csatornához vezető utat kémlelik.

Fenyegetően robajlik tüzérségünk tüze; támogatja ezredünket. A gránátok a homokot felkavarva süvítenek végig az utcán és messze az ellenséges védelem mélyén robbannak. Akad néhány vakmerő, aki állásba gurítja ágyúját és arc-tűz alá veszi az oldalozó géppuskákat. De alig adnak le néhány lövést, máris géppuska vagy páncélöklöl teríti le őket. Két harckocsink előretör a hídhoz, éles kanyart ír le, de mindjárt aknára fut és felrobban.

Katonáink tudják, hogy az ellenség még sok géppuskát rejtett el és türelmetlenül várják a jelt a támadásra. Valaki tréfálkozni kezd, hogy eloszlassa a feszültséget. Egy pillanatra mindenki megfordul, kényszeredetten nevet. Az arcokon eltökéltség látszik, az elnehezülten csüngő szemöldökök alá rejtőző szemek mélyén az élet vágya tükröződik. A győzelem nincs messze, már látni a háború végét. Bosszantó ilyenkor meghalni! Ez az érzés engem sem hagy nyugton.

Csak Kocsetkov nem rejti el a szemét. Nyugodtan néz előre. Szemét nem felhőzi aggodalom sorsa miatt. A közeli rohamban, vagy esetleg hőstettben, nem lát mást, mint szokásos, hétköznapi lépést a nagy élet felé vezető úton... Leereszti géppisztolyát, sapkájának ellenzőjéhez emeli behajlított, nagy tenyerét és így szól:

— Ha egy pár füstpatron akadna — mindjárt előretörnénk.

— Füstpatron, füspatron! — élénkül fel Petrovics.

Valaki meggyujt néhány füstpatron-dobozt és előrehajítja.

Burkov hadnagy, Porcsakov felderítő, Krusinyin, a negyedik század parancsnoka, a kórházból nemrégiben visszatért Csebotar szakaszvezető — Pjotr Hljusztyin bajtársa — Ladizsenko komszomoltitkár, a moldvai Golubej, földije Szkubka, Ruszjanov volt sofőr, valamint Kocsetkov és Petrovics a füstfüggönybe veti magát. Meg sem várják a parancsot.

Az ellenséges géppuskák rövid hallgatás után ismét felocsudnak: dühösen, kíméletlenül kaszálják előrelendülő katonáinkat. Páncélöklök szállnak a füst sűrűjébe, robbanásuk világos foltot hasít... Ezernyi golyó tépi a támadókat, visszapattannak az aszfaltról és dobpergésszerű robajjal csapkodják az érdes falat.

A kijárat lépcsőjéhez tapadok és figyelem Kocsetkovot, Ladizsenkót, Burkovot és társait.

A hídon aknák robbannak. A robbanás hulláma felhajít valakit. Ebben a pillanatban úgy érzem, mintha egy erős kéz nagy lendülettel szúk vasabroncsot nyomna a fejembe. A fülem fölött mintha egy rugalmas gömb dagadna és lehúzza a bőrt tarkómról

és homlokomról... De még nem tudom eldönteni, mi kábított el: repeszdarab, golyó vagy tégla? Elsötétül előttem a világ. Kiderül, hogy egy lepattanó golyó csapott a fülem fölé.

Elégnek a patronok. Szertefoszlik a füst. Katonáink visszafelé kúsznak a téren. A hitleristák szüntelenül tüzelnek.

Acélsisak kerül a kezembe. Bélése még meleg. A szöggel ellenzójére karcolt „MBSz" betűkből megtudom, hogy a sisak Burkové („Mihail Burkov — szibériai"). Nyilván a támadás pillanatában dobta le, hogy könnyebben mozoghasson.

„Csak aztán rá ne fizessen Misa" — gondolom.

A támadás elakad. Katonáink ismét a csatorna beton korlátjához lapulnak. Csak egy kicsiny csoport tudott áttörni a hídon. Áttört... és elszakadt társaitól.

Polina Lopatyina lép a pincébe. Jelenteni akar, de észreveszi, hogy zubbonyom gallérja véres. Megragadja övszíjamat és lefelé ráncigál.

— No, én is szerencsés vagyok: mindig a fejemet találja, és mindig lepattanó golyó — mondom és a Mamajev Kurgan jut eszembe.

Lopatyina bekötözi a fejemet, majd közli, hogy egy tábornok hívat.

— Azt hiszem, Pozsarszkij — mondja. Rövid habozás után megkérdi: — De hol van Kocsetkov és Petrovics?

Tudom, kiről szeretne mindenekelőtt hallani. De mit mondhatok neki?

— Nem tudom, nem láttam — felelem nagynehezen.

Lopatyina bánatosan néz körül a pincében. Tekintete Burkov felfordított sisakján állapodik meg. A lány megremeg.

— Enyém — mondom, hogy megnyugtassam.

Lopatyina kezébe veszi a sisakot és nyomban észreveszi a belőle karcolt betűket. Elsápad.

— Igen, az övé volt, de tegnap nekem adta — magyarázom és megkérem, mutassa meg az utat az ezredparancsnok új harcállás-pontja felé.

Szótlanul igyekszünk a pince ajtajához.

A csatornától nem messze, a Potsdamerstrasse kanyarulatánál álló rombadőlt palota pincéjében hívta össze Pozsarszkij tábornok a hadosztály valamennyi ezredének, valamint a harckocsidandárnak és a beosztott tüzéralakulatoknak parancsnokait és politikai helyetteseiket. A tábornok közli, hogy északkeletről közeledő csapataink sikeresen nyomulnak előre, hamarosan találkoznak velünk. Már nincsenek messze a Reichstagtól.

— Jelentem a helyzetet a hadseregparancsnoknak. Éjtszaka valószínűleg parancsot ad a döntő rohamra. Remélem, méltók lesznek a Haza bizalmára! — fejezi be Pozsarszkij.

A tábornok vállára veti esőkópenyét és a kijárathoz indul. Nyomában mindenki elhagyja a helyiséget, csak Sejkin, Lukasevics és Holodov, a tüzérezred parancsnoka marad.

— Polinka, hozz valami harapnivalót! — kiáltja Sejkin és asztalhoz hív.

— Az előbb még itt volt, de már elment — jelenti a segédtiszt.

— Akkor magad hozz.

— Igenis!

Lukasevics feláll.

— Megengedi, ezredes elvtárs, hogy nevében parancsot adjak a zászlóaljaknak a védelmi vonal elfoglalására? — kérdezi az ezredparancsnoktól.

— Miféle védelemről beszél! Folytatni kell az ellenséges tűzfészkek megsemmisítését — igazítja helyre Sejkin mérgesen.

— Igenis!

Visszautasítom az ételt. Rosszul érzem magam. Sejkin anekdotával igyekszik felvidítani, de alig hallok valamit: fejem zúg és ezernyi gondolat rajzik benne.

— Ezredes elvtars, a hadosztályparancsnok hívja — jelenti a telefonos.

Sejkin a telefonhoz megy. Én pedig tovább töprengek, igyekszem meglelni a választ: miért nem sikerült áttörnünk a csatorna vonalán?

Zavarba jöttem, nem volt elég erőm, tétováztam... Politikai munkás létemre nem tudtam biztosítani a támadás sikerét. Szégyen!

Senki sem említette az esetet, de amikor az előbb találkoztam a katonákkal és parancsnokokkal, éreztem, hogy lángol az arcom... Szégyelek a szemukbe nézni. Az egész háború alatt nem történt velem ilyesmi!

...Kijartam Sztálingrádot, az utcai harcok egyetemét, utána kétévi tanulás a Lenin Akadémián, harci gyakorlat Poznanban, a seelowi magaslatok ostroma — de amikor tettre kerül sor, kiderül, hogy még gyenge vagyok, bakot lőttem...

Bőszen ellenáll a körülzárt ellenség? Igaz. De a taktikai és stratégiai túlsúly a mi oldalunkon van, haditechnika terén is nyilvánvaló a fölényünk. Jóval több az ágyúnk, aknavetőnk, rakétalövegünk, lángszórónk, rohamlövegünk, harckocsink, automatafegyverunk és egyéb pusztító eszközünk, mint az ellenségnek. A levegőben is a mi légierőnk az úr. Igaz ugyan, e haditechnika erejét

korlátozzák az utcai harc körülményei, az ellenség közelsége pedig lehetetlenné teszi, hogy hadigépeink sikeresen támogassák lövészalakulatainkat. De hiszen a mi parancsnokainknak gazdag tapasztalataik vannak az utcai harcok irányítása terén. Akkor hát az én zászlóaljam miért nem hajtotta végre feladatát?

— Az ellenség igen előnyös állást foglal el. De kiverjük — felelik a csapatparancsnokok.

Kétségtelenül egyetértek velük. De hogy én, politikai munkás létemre, csak az ellenségben keressem a támadás kudarcának okát — ez helytelen, egyoldalú lenne.

Kozismert dolog, hogy hosszú menetelés után a legutolsó kilométerek nehezebbeknek tetszenek, mint a többi száz. Vajjon csak fizikai fáradtsággal magyarázható? Nem, nem!...

...Minden támadás előtt élet és halál mérte össze erejét. De akkor, a háború alatt, a győző boldog élete csak a jövő kilátása volt, most viszont, amikor már csak néhány óra van hátra a berlini csata végéig — szinte érzékelhető valósággá vált. Miközben katonáink a döntő támadás jelére vártak már, mérnöknek, mezőgazdának, tanitónak, új, mindeddig elérhetetlen rekordok mesterének látták magukat... Lehet, hogy ez késleltette egy pillanatra előnyomulásukat a halál fergetegén át! Harcban pedig olykor a másodpercek döntenek el mindent.

Ezeket a másodperceket elveszítettük. Elszalasztottam a drága pillanatot. Ez a mi egyéni — de nem kevésbbé súlyos — kudarcunknak oka!

Segiteni kell tehát a katonáknak, hogy tisztán lássák saját törekvéseiket, növelni kell bennünk a felelősségérzetet a fasizmus ellen vivott döntő ütközet kimeneteléért.

Lehetetlen, hogy a halálfélelem legyőzze az élet akarását! Van olyan erő, amely minden akadályt leküzd. A kommunisták jelentik ezt az erőt. Ők talpraállitjak az ezredet! Rájuk kell támaszkodni elsősorban...

9

Május elsejére virradó éjtszakán ezredünk átcsoportosította erőit. A támadás iránya változatlan: a Reichstag, amelyet már látunk. A csatorna túlsó partján fekszik, hatszaz méterre állásainktól.

A legutolsó támadás tapasztalatainak figyelembevételével Sejkin, Jevdokimov és én gondosan kioktattuk az agitátorokat. A zászlóaljak kommunistáit azokra a szakaszokra állitottuk, amelyeknek döntő szerepet kell játszaniok a közeli ostromban. Az ezred-

pártiroda tagjainak és a komszomol-aktivistáknak helyét is kijelöltük.

Én az első zászlóaljnál maradtam. A harcosok és a tisztek serényen készülnek a holnapi, május elsejei rohamra: hordókat cipelnek, tutajokat készítenek, létrákat eszkábálnak.

Éjjel tizenkét órakor megkapjuk Sztálin elvtárs május elsejei parancsát. Moszkva már Május Elsejét ünnepli, de Berlinben még április van.

— Csupán két órával marad el a német óra a miénktől, de mekkora a különbség: a németeknek évtizedekre lesz szükségük, hogy utólérjenek minket — mondja Oszinyeckij, az első zászlóalj parancsnoka.

Nekem azonban egyéb dolgom van, mint hasonlatokkal foglalkozni. A politikai osztály vezetője meghagyta, hogy azonnal hozzam az ezred egész állományának tudomására a parancsot.

Alighogy átfutom a röpcédulát — a parancsot ugyanis a hadosztálynál sokszorosították — máris csak két példányom marad belőle. A harcosok mohón, lélekzetvisszafojtva hallgatják a nagy Sztálin egyszerű, világos szavait. Az a véleményük, de jómagamnak is, vezérünk szerencsekívánatai mindenekelőtt ránk vonatkoznak, Berlin ostromlóira.

Izgatottan, élénk hangulatban térek vissza a pincébe. Itt azonban új feladat vár rám: hogyan közöljem a parancsot a második zászlóaljjal, amelynek nagy része a csatorna partján, a híd alatt, bombatölcsérekben fekszik, sőt esetleg a csatorna túlsó partján? A géppuskák tüze földre szorítja őket, lehetetlen eljutni hozzájuk.

Hej, milyen jó segítségemre lenne most Ladizsenko a komszomol-fiataljaival! Összegyűjtené hangszórósait és szócsöveken keresztül továbbítaná a parancsot, mint a 81,5-ös magaslaton tette. De a komszomoltitkár odaát van, a csatorna túlsó partján és lehetetlen idehívni, még ha él és sértetlen is. De miért ne alkalmaznám én is az ő hírközlési módszerét?

Oszinyeckij segítségével összegyűjtöm a zászlóalj szócsöveit, kiválasztom a felolvasókat. Egy óra mulva az első zászlóalj szakaszának több pontjáról már a csatorna felé szállnak Sztálin elvtárs üdvözlő szavai. Válaszul hurrá-kiáltások harsannak a bombatölcsérekből, a híd alól, sőt még a Landwehr-csatorna tulsó oldaláról is. Azután lövöldözés támad, de rövid ideig tart.

„Szóval, a mieink ott vannak. Hallják a hangszórót".

Azonnal átmegyek abba a pincébe, ahonnan huszonnégy órával ezelőtt támadásra indultunk. Nemsokára odaérkezik az első zászlóalj egyik százada...

Az éjtszaka második fele végéhez közeledik. Az egész háztömb ég. Az ellenséges géppuskások moccanni sem engednek. Még az

árnyékokat is hosszú sorozatokkal kaszálják.

Fitajev felcipeli ágyúját házunk leroskadt első emeleti mennyezetének tetejére, jómaga pedig lemegy a pincébe. Innen figyelemmel kiséri az ellenséges géppuskákat.

— Azonnal kifüstölöm őket. Megengedi?

Azt tanácsolom, várjon egy keveset, amíg erőt gyűjtünk. A hangszórósok még egyszer közlik Sztálin elvtárs parancsát. Az utcai harc alig észrevehető pillanatnyi szélcsendjében szájharmonika hangja csendül a csatorna túlsó oldaláról. „De hiszen ez Ladizsenko!" A távolban megismétlődnek a jólismert zümmögő hangok.

— Csendesebben, elvtársak! Hallgassátok! — kiáltja a váratlanul felbukkanó Szkubka.

A híd túlsó oldaláról kúszott vissza, sebesülten. Senki sem látta, hogyan jutott el a szellőzőnyílásig, miként mászott le elerőtlenedve a falon mihozzánk. Sok mindent szeretne mondani, de túl kevés orosz szót ismer. Hamarosan elhagyja minden ereje. Kinyujtózik és így suttog:

— Hallottam Sztálint. Hljusztyin a testvérem... Tíz testvérem odaát van, a pincében...

Abból, amit Szkubka elmondott, megértettük, hogy a hídon túl, valamelyik pincében vannak a mieink. Azért küldték őt, hogy hírt adjanak magukról. Erre vallanak Ladizsenkónak a szajharmonikán leadott jelei is.

De a jelzések hirtelen megszakadnak. A hídon túl ismét tűzharc lángol fel. Sűrűn robbannak a páncélöklök. A német géppisztolyok kattogása közben a kis újmintájú géppisztolyaink gyér, de éles sorozatai hallatszanak.

Kozolnünk kell bajtársainkkal, hogy tudunk sorsukról és segítségükre sietünk. Másként harcra kelnek a fölényben lévő ellenséggel és elpusztulnak, vagy pedig attól tartva, hogy saját tüzünkbe kerülnek, visszafordulnak — és akkor is végük.

Számhoz emelem a hangtölcsért, megvárom az alkalmas pillanatot és belekiáltok: „Tartsatok ki!" De pincénk valamennyi résén és nyílásán át jelek, kiáltások, üdvözlések szállnak Ladizsenko és csoportja felé. Valaki hangosan fütyül. „Tartsatok ki — jelzi — hamarosan odaérünk, mindent tudunk..." Ladizsenko válaszol:

— Elvtársak!...

Harmonikájának elakad a hangja. Még néhány érthetetlen jelzést ad, majd ismét fellángol a tűzpárbaj.

De a füttyszó tovább cseng. Ogijec fütyül, a felderítő. Többször említette, hogy háború után okvetlenül beiratkozik a konzervatóriumba. Sőt, egyszer bizonyítványt is kért tőlem, „hogy soron-

kivül felvegyék, mint kiváló felderítőt". Megígértem támogatásomat.

Eltelik egy óra. Se jel, se puskalövés... Ogijec fáradhatatlanul tovább fütyül. Csalogány-trilláiban bánat, fájdalom, keserűség cseng.

— Lehet, hogy élnek. Miért fütyül olyan szomorúan? — fordul hozzám Fitajev.

Hallgatok. A felderítő füttye a szívembe markol.

— Valami vidámabbat fujj. Hiszen ma ünnep van.

— Hadd fütyüljön — feleli valaki a sötétből.

Jobbról, balról tűzvész dühöng. A mi házunk is ég. A láng még nem érte el pincénket. De senki sem törődik a tűzfergeteg tombolásával. Minden gondolat azokhoz száll, akik áttörtek a halál függönyén és most pusztulásra vannak ítélve.

— Mire várunk? — tör ki a kérdés ismét Fitajevből.

Hirtelen egy régi emlék ötlik eszembe:

...Tizenöt évvel ezelőtt történt. Egy bányaszerencsétlenség alkalmával apám fejére zuhant egy vödör. Az ütéstől megvakult: hirtelen szemidegbénulást kapott. A tízperces utat a bányától házáig órák alatt tette meg: egész délelőtt bolyongott... Magasra emelgette lábát, botladozott, oszlopokba ütközött, hátrahőkölt, elesett, feltápászkodott, belekapaszkodott a kerítés mindegyik karójába... Engem elkuldött anyám, hogy nézzem meg, mi van apával. Amikor rátaláltam a barakk falánál és kezemet nyujtottam, úgy ragadta meg, mintha az élet elveszett fonalát lelte volna meg. Semilyen erő nem tudta volna kitépni kezemet görcsösen összeszorított ujjai közül. Úgy tetszett, inkább meghal, mint hogy vezető nélkül maradjon. Hazavittem apámat és leültettem a kályha elé, amelyben égett a tűz. Sokáig, szótlanul fogta a kezemet a kályha nyílása előtt, szorítása nem engedett. Úgy érzem, hogy most, ebben a percben is fogja a kezemet.

— Elég, én megyek! — kiált fel az első zászlóalj egyik katonája és előretör. De már a fal tövében elbotlik. Néhány lépést tesz a tűzvésztől megvilágított aszfaltcsíkon, de lába egymásba akad és a katona egy bombatölcsérbe hanyatlik.

— Eh, nem így kell! — mondja szomorúan Gelov híradós.

Ideiglenesen a zászlóalj főtelefonosának tisztét teljesíti, mivel „fecské"-jét kilőtték.

Gelov segítség nélkül magára veszi a telefon szíját, erős csomóval övéhez köti a huzalt.

— Ha valami történik, húzzatok vissza a vezetékkel együtt — mondja. Kulacsából vizet locsol magára, majd megkéri bajtársait, szórják le homokkal.

A harcosok szótlanul teljesítik a híradóskatona kérését, aki elhatározta, hogy áttör a tűzfüggönyön. Gelov vidáman tréfálkozik:

— Egy cigarettát sem szívtok el és máris közlöm, ki él közülük és mit kell tenni. Te, Fitajev, készítsd elő a gránátokat. Én majd helyesbítem az irányt, te meg kifüstölöd a nácikat... De csak két gránátot küldj, mert megsüketülünk, márpedig süketnek telefonálni — ugyanaz, mint vaknak a Tretyakov-képtárban sétálni...

Amikor az előkészületek véget érnek, Gelov hozzám fordul, kezét nyujtja és egészen más hangon mondja:

— Kesz vagyok. Indulok. Rángatni fogom a drótot, figyeljenek rá.

— Fedezem Gelovot. Megengedi? — kérdi Fitajev.

— Nem kell; rátereled a figyelmet.

Gelov felkapaszkodik az utolsó lépcsőfokon és rögtön eltűnik a homályban. Csak a lassan csavarodó telefonhuzal-tekercs csikorgása hallatszik.

Kezembe veszem a huzalt. A szigetelőanyaggal bevont acélvezeték Gelov minden centiméternyi előrehaladását, minden mozdulatát közli velem. Úgy rémlik, még a lélekzését is hallom.

A drót lecsavarodásából megállapitom, mennyit kell még kúsznia Gelovnak, amíg célhoz ér. Most a hídnál van, felkúszik a hídra, már a hídon csúszik előre...

Hogy megkönnyebbítsük Gelov előrejutását és jobban halljuk, mi történik a csatorna mentén, legombolyítjuk a tekercset, a huzalt pedig kifeszítjük a pincében és kezünkbe vesszük. A drót könnyedén siklik tenyerünkön. A katonák moccanni is félnek, mintha nem a drót, hanem maga Gelov feküdnék kezükben.

Eltelik egy perc, eltelik még egy. Óvatosan magam felé húzom a vezetéket. Gelov megrántja: él! Az utolsó ugrásra készül.

— Eresszétek el! Lazábban! — kiáltja Fitajev.

A vékony fekete acélkígyó kezünkön siklik, tekeredik. Feszülten figyeljük. Mindenki azon igyekszik, hogy megkönnyítse siklását.

— Átjut... — kiáltja valaki lelkesen, de elakad a szava.

Az eleresztett drót lehull. Senki sem moccan.

Csak most hallom, micsoda zenebona van odakint. Géppuskák és páncéloklök verik ismét a hidat.

— Nem jutott át — fejezi be Fitajev.

Kiveszi a drótot a kezemből és meghúzza.

Nem tudom elhinni, hogy Gelov meghalt. Ujjam végével óvatosan megérintem a vezetéket. Velem együtt föléje hajolnak a katonák is, mintha nem egyszerű acélhuzal volna, hanem lüktető aorta, amely Gelov szívéből vezet.

— Meghalt — mondja Fitajev tompán és felsóhajt. — Kövekkel és fasisztákkal temetem be ezt a csatornát, a földdel teszem egyenlóvé!

Fitajev szava úgy cseng, mint az eskü. Érezni lehet, hogy hajlandó nyomban csákányt, ásót ragadni és fáradhatatlanul addig hányni a rögöket, míg nemcsak a csatornát temeti be, hanem a fasizmus véres tűzfészkét is elsöpri a föld színéről.

Nehéz szívvel nézem Fitajev izmos kezének munkáját. Visszahúzza a vezetéket, amelyet Gelov magára erősített. A vakmerő hiradóskatona testét szitává lyuggatták a golyók.

Polina Lopatyina két koszorút hoz, az egyiket Gelov fejére teszi. Nemsokára véget ér a csata és ezért különösen fájdalmas minden bajtársunk halála.

— Őrnagy elvtárs, mind elpusztultak? — fordul hozzám Lopatyina. Még nem tudja, hogy hallottuk Ladizsenko harmonikáját.

— Miért „mind"? Erről még semmit sem tudunk.

— Burkov... él-e?! — A lány elpirul, egy percig tétován áll, majd Gelovhoz megy és a másik koszorút leteszi a feje mellé.

A pince megtelik. A katonák némán búcsúznak elesett bajtársuktól és nyomban visszasietnek helyükre, utat engednek az utánuk érkezóknek. Kis ideig Gelov holtteste mellett állok, majd én is kimegyek.

Reggel van: Május Elsejének reggele.

Minden ablakon, a rombadólt falak minden résén, nyílásán ágyúcsövek kandikálnak ki. Fitajev hamulepte ágyúja becsukott závárzattal, harci készenlétben áll fölöttünk.

Kihozzák az ezred szemefényét: a zászlót. A várakozás ünnepélyes, feszult percei következnek. Mindenki tudja, hogy a lobogót a negyedik század kapja. A kis zászlócskákra, amelyeket a csatorna túlsó oldalán levő házakon tűzünk majd ki, Hljusztyin arcképét erősítették. Felolvasom a parancsot:

— „Előre, az ellenség megsemmisítésére!"

Elsonek Fitajev ágyúja válaszol a parancsra.

— Gelovért! — kiáltja Fitajev és megrántja a zsinórt.

— Hljusztyinért!

— A fasiszta szörnyetegre — tűz!

— Tűz! Tűz! Tűz!

Minden sortűzre falak dőlnek romba a csatorna túlsó oldalán. Fitajev célozva tüzel. Elsősorban azokat a célpontokat söpri el, amelyek a Ladizsenko-csoport kiszabadításának útjában állnak. Lehet, hogy mindenki elpusztult már odaát, de Fitajev mégis tüzel. Gránátjai lőrésekbe csapódnak, géppuskafészkeket, páncél-

ököl-vetőhelyeket rombolnak szét, vakolat- és téglahalmokkal álcázott páncélharangokon robbannak. Minden lövésnél felkiált:

— Nesztek, ti gazok!

Már csak néhány perc van hátra a tüzérségi előkészítés végéig. Fitajev meg sem várja a jelt: előre gurítja ágyúját. Már kint van a téren. Kiabál, hadonászik. Szavait nem igen lehet érteni, de a katónák hallják és tudják, mit jelez.

A tüzérségi előkészítés tovább folyik. Fitajev már a hídon van. Polina Lopatyina vele tart: nyilván elsőnek akar áttörni a csatorna túlsó partjára, ahol Burkov harcol bajtársaival.

Kavarog, tajtékzik a csatorna vize. Az olajos víztükrön hordók, mentőövek, deszkák, pontonok jelennek meg. A német géppuskák tüzet nyitnak rájuk. Az ellenség szívósan védekezik. Pusztító tüzet zúdít a vízbe ugrókra. Katonáink nem tudnak megkapaszkodni a part magas kőfalában.

Fitajev bőszen kiabál. Ágyújának csöve, mint a mágnestű, minden lövésre megremeg, fürgén fordul hol erre, hol arra.

Egy felrobbanó páncélököl léghulláma valakit a vízbe sodor a hídról, valószínűleg Polinát. Fitajev ágyúja azonban tovább tüzel. Úgy tetszik, emberi segítség nélkül is elvégzi feladatát.

Jobbról váratlanul ellenséges géppuska zúdít tüzet. A támadók kénytelenek a téren tátongó bombatölcsérekbe hasalni. A tűz a csatorna kőfalához szorítja a harcosokat. A kiégett harckocsik közelében megtorpannak az ezred zászlóvivői. A támadás elakad.

Fitajevnek a hídhoz lapuló ágyúja lassan fordul célpontja felé. Fájdalmas nyögés és szitkozódás hallatszik. Hirtelen lövés dördül, második követi. Fitajev tűz alá veszi a géppuskát és elnémítja. Válaszul páncélököl süvít. Az ágy felágaskodik, majd lezuhan, a híd peremén csüng alá...

A parancsnokok csoportjával átszaladok a földre kényszerült csatárlánchoz. Mélyen lehajolunk, úgy igyekszünk előre. Jevdokimov ezred-párttitkár halad az élen. A tér közepén megáll és felegyenesedik. Szinte nem fogja a golyó.

— Kommunisták, a zászló alá!

Az egyes hurrá-kiáltások elvesznek az egyre harsányabban zengő ének árjában:

Szövetségbe forrt szabad köztársaságok:
A nagy Oroszország kovácsolta frigy...

A hídon Fitajev alakja magaslik. Kihúzza magát, széttárja két karját és énekel. Karja mintha szétfeszítené a Reichstag vasalt kapuját, melyen századaink már befelé özönlenek.

Amikor a hídon átrohan a zászlót vivő csoport, Fitajev meginog, térdre rogy, majd feldöntött ágyújának tengelyére roskad. Kiabál. A gárdisták hallják a hangját. Az az erő, amely támadásra lendítette őket, nem engedi, hogy megtorpanjanak.

A zászló már Jevdokimov ezred-párttitkár kezében leng. Jevdokimov legelöl rohan. Egy felrobbanó páncélököl léghulláma félre sodorja, a falhoz taszítja, de Jevdokimov felkel és tovább fut az élen a cél felé.

Nemsokára zöld rakéta-sorozat szökik fel: a tűz megszüntetésének jele.

A Reichstagon már leng a zászló. Hasonló vörös lobogó verdes a kancellari hivatal főbejárata fölött. Egy név olvasható rajta: „Pjotr Hljusztyin".

10

Május Elsejének délutánján elcsitul a tűzharc. Nyomban jelentették, hogy Ladizsenko és csoportja él. A ház, amelyből Ladizsenko jelzéseit hallottuk, felrobbant, de bajtársaink szerencsésen megmenekültek. Alig hiszek a fülemnek Felugrom és a Landwehr-csatorna felé rohanok. Útközben Tamara Ivanovna állít meg.

— Igaz, épp most ásták ki őket — mondja és a segélyhelyre vezet.

A kötözőhelyet az egészségügyiek szokásuk szerint pincében rendezték be. Fojtó a levegő, patikaszag terjeng.

— Levegot, levegőt! — szól Misa Burkov, mihelyt megpillant. Úgy nézek rá, mint a látomásra.

— Valamennyien élnek? — kérdem zavartan Tamara Ivanovnától, noha magam is látom, hogy mind itt vannak.

— Mindnyájan megsebesültünk, de halott nincs — feleli Burkov és megint levegőt kér.

A sebesülteket kiviszik a sátorba. A segélyhelyen maradok: várom, mikor beszélhetek Ladizsenkóval. Egymásután érkeznek az orvosok. Suttogva tanácskoznak, majd elmennek.

Elsőnek Burkov kezd mesélni.

— Amikor a füst eltakarta a csatornát, Kocsetkovval együtt átrohantam a hídon. Petrovics is utánunk szaladt. A németek erős tüzet zúditottak a hídra, de visszatérnünk nem volt értelme. Kocsetkov ahhoz a házhoz kúszott, amelyiknek a sarka a csatorna felé néz. Én követtem. Odakúsztam és nyomban betörtünk a földszintre. Már ott volt Ladizsenko, meg ez a két másik, hogyishívják...

— Golubej és Szkubka — segít Ladizsenko.

— Nos, odafönt meg németek tanyáztak. Hívom a fiúkat, menjünk föl az emeletre, de Ladizsenko azt mondja: „Nem, előbb füs-

töljük ki a németeket a pincéből, mert különben saját tüzérségünkkel gyűlik meg a bajunk..." De hallom, hogy mellettünk is németek vannak, a másik szobában. Kocsetkov azonban ügyesen elbánik velük. Azután Ladizsenko tanácsára felszedjük a padlót. Szép csendben kiemelgetjük azokat az átkozott padlódeszkákat, de másik rétegre bukkanunk alattuk Jól megjártuk! De Petrovics segített rajtunk: lyukat talált a padlóban. Biztosan bomba fúródott át a házon, padlástól a pincéig és nem robbant föl. Oda sietünk. Elsonek Ladizsenko ugrik le. Leugrik és hallgat. Aztán felordít: „Gyertek ide, itt már a mieink vannak!" Kiderült, hogy Krusinyin Csebotarral és Porcsakovval már megelőzött. Aztán Ruszjanov is beállított. Tudja, az, aki ott fekszik.

— Az ablakon át ugrottunk be — fűzi közbe Ványa Krusinyin.

— ...A pincében németek tanyáztak, de ott, Krusinyinék-nál, tiszta volt a levegő — folytatja Misa. — Aztán a mi zugunkból is kifustoltuk őket.

— Csak kettőjüket kellett Csebotarnak géppisztolyával jobb belátásra bírni — fűzi toyább Krusinyin. — A többi megadta magát.

— De amikor a fasiszták észbe kaptak, akkor aztán szorult helyzetbe kerültünk. A gazok mind civilbe bújtak, mindegyiknek volt géppisztolya, vagy revolvere. Foglyul akartak ejteni. Ladizsenko valamennyiunket védőállásba rendelt, aztán maga mellé vette Petrovicsot, meg jómagamat — és a pince másik végébe mentünk. Ott egész századra való német volt. Azt gondolták, azért jövünk, hogy megadjuk magunkat. Csak akkor képedtek el a nácik, amikor Ladizsenko kézigránátokat rántott elő. Lefegyvereztük őket és könnyebb lett a helyzetünk. De ekkor valamelyik gazfickó robbanó golyót röpített Kocsetkov karjába. Látja, mi lett vele... Már alszik. Nem baj, hadd aludjék.

— Úgy mesélsz, hogy valóban elálmosodik tőle az ember — mondja Krusinyin.

— Ne gúnyolódj — feleli Misa és folytatja elbeszélését: — A foglyokat Petrovics őrizte, de kissé elbámészkodott. Az egyik német kézigranátot dobott rá. Petrovics félre akarta rúgni, de elkésett. Derék legény. Odarohanok a robbanásra, hát látom: Petrovics az oldalán fekszik és rájuk fogja a géppisztolyát... Sajnálom a kis öreget! Féllábbal kell haza ballagnia... de megfize...

Félszónál Misa köhögésben tör ki. Téglaport köp a padlóra, csüggedten legyint.

— Azután pedig már más házakból is ránk támadtak. Huszonnégy órán át védekeztunk — folytatja Burkov elbeszélését Krusinyin. — Magam nem is hallottam a robbanást. Csak éreztem, hogy egyszerre eltűnik a fogam: úgy potyogott ki, mint a mogyoró...

Amikor pedig kissé odébb mentem, rájöttem, hogy betemetett az omladék. No, megfúlunk, gondoltam...

Ladizsenko is beszélni akar, de nehezére esik kinyitnia a száját: egész arca be van pólyálva, csak a szeme helyén van kis nyílás.

— Hallottuk Sztálin elvtárs parancsát — mondja erőlködve.

Közelébb ülök hozzá. Halkan elmesélem, hogyan próbáltuk kiszabadítani őket, milyen feszült figyelemmel hallgattuk harmonikáját. Ladizsenko szeme szikrázik.

— Hajjaj, de kijött ám a levegő! — magyarázza és arcára mutat. — Átlyuggatták a golyók. Különben tovább játszottam volna.

Még sokáig ülünk szótlanul. Ladizsenko erőlködve mozgatja ajkát: mondani akar valamit, de nem tud. Odanyujtom noteszomat és ceruzámat. Átveszi, gyorsan ír, majd visszaadja. Ezt olvasom: „Hol van Polina Lopatyina? Burkov emlegette. Miért nem mutatkozik?

— Azt mondják, megsérült a hídon: füléből vér szivárog, de nem is törődik vele... Most az egészségügyi zászlóaljhoz futott, sebészért. Nemsokára visszatér.

Ladizsenko orvul Burkov örömének. Hirtelen azonban egész testében remegni kezd.

— Mi az, csak nem sírsz? Rosszul vagy? — kérdezem.

A komszomoltitkár sokáig hallgat. Azután fogja a ceruzát és nagy betükkel ezt írja a noteszlapra:

„Nem, most megkönnyebbültem, mint minden szovjet ember. Nagy göröngyot takarítottunk le a mi nagy útunkból".

...Hajnalban riasztották ezredünket és az Állatkert körzetébe vezényeltek át.

A kert mélyén két hatalmas bunker áll. Három méter vastag vasbeton faluk mögött erős fasiszta helyőrség talált menedéket. A fasiszták nem engedelmeskednek Weidling tábornok, a berlini német parancsnok fegyverletételi parancsának, hanem folytatják az ellenállást.

Zászlóaljaink nyomban felveszik a harcot. Az ezredtüzérség azonban nem tudja szétzúzni a bunker falait. Harckocsikat és rohamlövegeket kell segítségül hívni. Páncélukkal fedezik a lövészeket és tüzelőállásba vonulnak.

A vizesárokban fekszem, egy kidőlt tölgyfa mellett. Maszalov őrmester kúszik hozzám. Tósgyökeres szibériai, Sztálingrád egyik legmerészebb védője. Mindig mogorva, szótlan, szívesebben hallgat, mintsem mesél. Másfél hónapja levelet kaptam szüleitől: arról érdeklődtek, milyen érdemrendekkel tüntették ki fiukat. Kissé meg kellett dorgálnom földimet...

Maszalov ott fekszik mellettem, hallgat egy sort, majd így szól:

— Jó lenne a hátországba szállítani a zsákmányolt lövedékeket.

— Ugyan miért?

Maszalov rám emeli szemét és tagoltan így felel:

— A mi kolhozunk az őserdő szélén van... Temérdek a fatönk... Ott elkelne ez a néhány gránát... A kiirtott erdő helyén kitűnően nő a búza...

A bunker fala annyira erős, hogy a gránátok csak behorpasztják. A tüzérek azonban szívvel-lélekkel tovább dolgoznak.

A gárdista-századok előretörnek a holttérbe. Kézigránátok csapódnak a nyugati bunker nehéz öntöttvasajtajához. Lángszórós harckocsi is tüzet okád rá.

— Adjátok meg magatokat, különben felrobbantunk! — kiáltja Bolsakov felderítő és fegyverének tusával az ajtón dobol.

— Ein Moment!

A keskeny lőrésben fehér kendő jelenik meg.

Lassan, csikorogva kinyílik a nehéz öntöttvas-ajtó. A gárdisták beözönlenek a bunkerba. A német „fenegyerekek" a falhoz húzódnak, zajonganak.

— Halkabban, ti sündisznók! — csitítja őket Bolsakov, a földszinti terem közepére érve.

— Miért beszélni így? Ez kórház van. Sok elmebeteg lenni — fordul hozzám egy fehérköpenyes német nő. Törve beszél oroszul.

— Szóval őrültek? Elveszítették az eszüket? Ugye? — kapcsolódik a beszélgetésbe Maszalov őrmester.

— Ja, ja...*

— Te is meg a többi is?

— Igen, igen — igazítja helyre önmagát a német nő. — Sok elmebeteg lenni.

— Miért? — faggatja Bolsakov felderítő.

— Szerencsétlen lenni háború.

Sejkin ezredparancsnok jelenik meg a küszöbön. Közli, hogy a másik bunker is megadta magát. Felszólít, gondoskodjunk a foglyok őrzéséről.

A földalatti helyiségben áramfejlesztő, vízszivattyú működik. Nagy élelmiszerkészletekre bukkanunk. A hosszú folyosókon méternyi akkumulátorelemek sorakoznak.

A felső emeletek zsúfolásig tele vannak villamoskészülékekkel, transzformátorokkal, kapcsolótáblákkal, rádiófelszereléssel.

Az egyik szobából egy fasiszta csoport folytatja a tüzelést. Sejkin azt kívánja, hogy valamennyit élve ejtsük foglyul. A küszö-

* Szójáték: „ja" oroszul én-t, németül igen-t jelent.

bőn három gárdista földre bukik. Tüzet kell nyitni. A fasiszták felemelik kezüket. Vezetőjük a kapcsolóhoz ugrik. Zárul a nagyfeszültségű áramkör és a fasiszta testéből kék láng csap fel...

A bunkerok mellett egyre növekszenek a zsákmányolt fegyverek halmazai. A puskák, géppisztolyok és géppuskák tömegéből ítélve, mintegy kétezer foglyot ejtettünk.

Tábortüzek gyúlnak. Századaink a kertben pihennek, rendbeszedik magukat. A vadállatok ketrecei előtt sokan szoronganak: katonáink harsány hahotázással nézegetik a selyemmajmot, amely a „Göbbels" szóra befogja a fülét. Másutt az orrszarvún mulatnak, amely a „Hitler" becenevet kapta. A katonák vaskereszteket kötöttek egy botra és most azon mesterkednek, hogy az állat nyakába akasszák.

Sejkin a „madár-paradicsom"-ba hívja katonáit. Itt azonban alig akad látnivaló: a ketreceket kinyitották, a madarak kirepültek.

A kétméteres „Ványa bácsi" — Gyedkov őrmester — öles léptekkel üldöz egy meglőtt kakast. Ingében vagy egy tucat galamb rejtőzik már.

— Mit csinálsz? Ereszd el azonnal! — parancsolja Sejkin mérgesen.

Gyedkov engedelmeskedik, de néhány galambot titokban azért zubbonya alatt hagy.

— Mind, mind ereszd el!

— Ezredes elvtárs, engedje meg, hogy legalább egyet megtartsak.

— Kinek?

— Hát nekik — mondja Gyedkov és az egészségügyi század sátrára mutat.

A század imént érkezett az Állatkertbe. Sebesülteket szállítanak a sátorba. Ezek műtét után az ezrednél maradtak. Kocsetkov és Ladizsenko az egészségügyiek segítsége nélkül mászik le a szekérről, de a katonák nyomban felkapják őket. Petrovics, akinek féllábát levágták, félrebeszél. Ruszjanovnak lelkére köti, hogy ne bántsa a sebét:

— Alattomos seb az, öcskös, ne nyúlj hozzá.

A moldvai Golubej és Csebotar őrmester nyugodtan fekszik. Ismerős arcokat keresnek. A két tisztet, Burkovot és Krusinyint külön helyezik el. Burkov azonban követeli: vigyék katonái közé, akikkel együtt temette be őket az omladék.

— Miért választotok szét minket? Vigyetek hozzájuk! — szitkozódik Misa köhögve. Torkából még mindig téglapor tör elő.

Fájdalmas látvány ez a kép. Egyúttal azonban örülök, hogy élve láthatom mindazokat, akik már-már pusztulásra voltak ítélve. A sebesültek kérésére felnyitják az egészségügyi sátor szárnyait. Nyomban köréje gyűlnek az ezred lövészei és géppuskásai, tüzérei és aknavetősei, felderítői és utászai. Sokan ebédet hoznak, amelyet külön a sebesültek számára készítettek. Három sorban állnak a csajkák. Gőzölög a forró étel.

— Kóstold csak meg — nyomban talpra állsz — unszolja valaki a komszomoltitkárt.

— Hát szabad húst ennie? Itt egy kis erőleves, tessék! — kínálja egy másik.

A sebesültek nem tudják, melyiket fogadják el.

11

Véget értek a tűzfergeteges, ostromtól izzó napok és éjtszakák. Berlin még füstöl. A füstből foghíjas háztetők bukkannak elő. A füston itt-ott áttörő tavaszi nap beragyogja a paloták földön heverő, magas kupoláit és a romok kőrengetegét.

Meg-megállok a fényben úszó földdarabkákon, érzem a homályon áttörő napsugár melegét és legszívesebben vállammal támasztanám meg a lefelé hanyatló napot: „Várj, ne gördülj le az égről!" Csodálatos: ekkora megerőltetés után nem érzem, hogy erőm csökkent, hanem épp ellenkezőleg, megsokszorozódott.

De sem a nap, sem az idő nem vár. Békés napok kezdődnek. Szinte készületlenül találják ezredünket, jóllehet mindenki tudja, hogy ezt az új életet a békés munka és a nagy cél felé való tántoríthatatlan haladás boldogsága tölti meg hamarosan. De a tehetetlenségi erő még érezteti hatását: sok katona az Elbához, Csehszlovákiába siet, ahol még folynak a harcok a fasiszta hadsereg maradványai ellen. Nem akarják elhinni, hogy a mi ezredünk már takarodót fújt... De én is szinte minden éjtszakán támadásról, tűzharcról álmodom. Amikor pedig felébredek: csend vesz körül... Ismét felvetődik a kérdés: hol kezdjem, mi az a pillér, amelyre támaszkodhatom most, amikor a háborúról hirtelen a békére térünk át.

Ma az ezredparancsnokok politikai helyettesei tanácskozást tartanak a hadsereg politikai osztályánál. Oda igyekszem.

— Harccal nyomultunk Sztálingrádtól Berlinig, szétzúztuk az ellenséget. De az a parancsnok, vagy politikai munkás, aki e hirtelen fordulóban elereszti a kengyelt, bizony kiropul nyergéből — mondja Vaszilij Ivanovics Csujkov és elénk tűzi a közeljövő feladatait; mintha tudná, min töprengek.

Az értekezlet után elmaradok útitársaimtól. Elhatároztam, hogy benézek a főparancsnokhoz. Talán „vívunk egy sakkcsatát", és a sakktábla mellett, beszélgetés közben, újabb útmutatást kaphatok, hol és miként kezdjem a munkát az ezredben, az új körülmények között.

Csujkov tábornok várószobája igen népes. A díványokat és karosszékeket külföldi tudósítók, újságírók, fényképészek foglalják el. Amerikaiak, angolok, franciák, dánok, norvégek, különböző nemzetiségű sajtótudósítók várnak bebocsátásra. A főparancsnok segédtisztje már néhány órája teával, szendviccsel kínálja őket. Fárasztja a jelleméhez nem illő szertartásos hajlongás és a diplomatikusan nyájas csevegés.

— Phü, de elfáradtam! Azt hiszed, ez az első csoport? Annyian vannak, mint a sáskák... Négy nap óta lélekzethez sem hagyják jutni — panaszkodik a segédtiszt. — Most jött meg és máris íróasztalánál ül: valami fontos dolgot tervez. Ők meg egyre csak tolakszanak. Szemérmetlen társaság!...

A főparancsnok dolgozószobája fényárban úszik. Az egész padlót térképek borítják. Hasonló „szőnyegek" díszítik a falakat is. Az asztalon katonai szabályzatok és utasítások tornyosulnak, több csomóban. Csujkov tábornok egy papírlap fölé hajol.

— Fogd csak ezt a vázlatot — mondja nekem és figyelmesen vizsgálja Berlin térképét. Azután, mintha megfeledkeznék jelenlétemről, fennhangon gondolkodik: — Minden nagy város folyóvölgyben, mélyedésben fekszik. A városokhoz vezető utakat általában magaslatok, dombok, hegyek zárják el... Sztálingrád, Zaporozsje, Poznan, Berlin...

A papírlap fölé hajolok és egy pillantást vetek a kéziratra: „Adatok a nagyvárosi utcai harcok oktatásához". Mellette egy csomó, gyöngybetűkkel sűrűn teleírt lap fekszik: „A sztálingrádi utcai harcok tapasztalatai..."

— Lám — mondja Vaszilij Ivanovics és felvonja dús szemöldökét — én gondolkodnék, te meg csak győzzed írni. Mi? Ha feltalálnák ezt a fajta gyorsírást, hogy elszaporodnának a naplopók! — tréfálkozik.

Meglepetésemben azt sem tudom, mit feleljek.

— Pjotr!

Kinyílik az ajtó.

— Parancs — jelentkezik a segédtiszt.

— Ereszd be őket. Nem, várj csak. Előbb szedd le a térképeket...

A segédtiszt gyorsan összegyűjti a térképeket. Összecsavarja és a sarokba állítja őket.

— Most már bejöhetnek. De... ha sokáig elüldögélnek, telefonálj át a másik dolgozószobából. Érted?

— Értem — mosolyog a segédtiszt.

A dolgozószobába sorjában lépnek be a hírlaptudósítók. Egymást megelőzve, igyekeznek az asztalhoz közelebb eső helyre kerülni. Letelepszenek és előveszik jegyzettömbjüket.

— Várom kérdéseiket — mondja Csujkov tábornok és felemelkedik helyéről.

Az újságírók hosszas magyarázkodásba fognak, történelmi összehasonlításokat tesznek, klasszikus példákat idéznek. Csujkov tábornok röviden válaszol.

— Mondja meg, hogyan értékeli a szövetséges haderők nyugati sikereit? Nem zavarja-e ez az ön programját? — érdeklődik egy angol tudósító.

— Nem tudom, miféle programról beszél. A szövetségesek sikereiről pedig az a véleményem, mint a szovjet embereknek általában: túl sokáig készülődtek.

— Tudjuk, hogy önt katonái „Roham tábornok"-nak nevezik. Igaz ez? — kérdi egy amerikai.

— Kérdezze meg tőlük.

— Az ön katonái ateisták. Önök nem hisznek a szellemi erőkben. Akkor minek köszönhető az önök győzelme? — kíváncsiskodik egy olasz tudósító.

— Mi hiszünk: a nép erejében.

— De a hívők isten parancsa nélkül nem foghatnak fegyvert, az önök hadseregében pedig tilos a vallási szertartás — „mélyíti el" a kérdést a tudósító.

— Mindenki hajlandó fegyvert fogni, aki szereti hazáját. A vallás pedig nálunk, mint ismeretes, nem tilos. Emlékszem, egyszer egy lengyel faluba értünk, amelynek lakói valamilyen szektához tartoztak: azt vallották, hogy a gonosznak nem szabad ellenállni. Azt ajánlottuk a férfilakosságnak, fogjon fegyvert és csatlakozzék a lengyel hadsereghez, amely jobbszárnyunkon harcolt. De elutasították: mi az erőszak ellen vagyunk — mondták — minket nem bántanak a németek. Istentisztelet közben aztán vad géppuskatüzet zúdítottak rájuk a Messerschmittek. Az életben maradottak erre maguk kértek fegyvert és harcba indultak. Mint látja, kérdésének nincs értelme.

— Értem! De mondja el, kérem, hogyan győzte meg katonáit arról, hogy Berlinnek el kell esnie? — kérdi az amerikai újságíró vontatottan.

Vaszilij Ivanovics türelmetlenül félbeszakítja:

— Nem először hallom ezt a kérdést. Megfeleltem rá Sztálingrádban, megfeleltem rá tegnap és felelek rá ma is. Katonáink

már akkor, Sztálingrádban, tudták, hogy amikor a fasiszta hordák ellen küzdenek, nemcsak Oroszországot mentik meg, hanem sok más népet is. A Berlin elleni támadás során pedig minden rábeszélésem nélkül meggyőződhettek róla, hogy magának a német népnek is más vezetőkre van szüksége, mint Hitler és bandája...

— Köszönöm. Még egy kérésünk van önhöz.

Cseng a telefon. Csujkov ajkára tapasztja ujját és felveszi a kagylót.

— Halló. Pontosan tizenöt órakor? Értem. — Leteszi a kagylót és órájára pillant, mintha ezt mondaná: „Az idő — szigorú bíró, mindenki kénytelen engedelmeskedni neki".

A tudósító sietve jegyzi fel az utolsó mondatokat.

— Kérem, uraim — fordul Csujkov vendégeihez — fáradjanak át az ebédlőbe.

A tudósítók felkelnek. A segédtiszt kikíséri őket. Vaszilij Ivanovics összehúzza szemét, utánuk néz.

— Azt hiszem, kár volt a szektások példáját idéznem. Ez a népség nem példákat vár, hanem minél több közhelyet. No, nem baj. Úgyis azt hazudnak, amit akarnak... Szóval azt kérded, mi most a teendő?

Csujkov kilép az asztal mögül és fel-alá sétál a dolgozószobában.

Azt felelem, hogy már magam is rájöttem...

— Helyes. Hiszen magad tartottad a térképet. Mondhatjuk, segítettél nekem. A gyakorlatban pedig, az ezrednél, az egész hadseregnek kell segíteni... Tanulmányozni kell a háború tapasztalatait. Magad is tudod, milyen kitűnő az ezreded! Nemsokára a „Berlini ezred" nevet kapja... Most tanulmányozni kell tapasztalatainkat. A napokban különben ellátogatok hozzátok és elbeszélgetek a harcosokkal... Különben, milyen az állapota azoknak a fiúknak?

Megértem, hogy a főparancsnok Ladizsenko csoportjáról érdeklődik.

— Lábadoznak.

— No, ez derék. Üdvözöld őket nevemben. Sakkozni azonban ma nincs időm. Majd máskor!

12

A hadosztály politikai osztályától hivatalos közlés érkezik: a főhadiszállás parancsára ezredünk a „Berlini ezred" nevet kapta. Lóhalálában rohanok a századokhoz, hogy megvigyem az örömteli hírt. Útközben elcsíp Sejkin, magához hív.

Alig váltunk néhány szót, beront a segédtiszt.

— Ezredes elvtárs! Itt a főparancsnok!

— Hol van?

— Azt hiszem, az egészségügyi alakulatnál.

Odarohanunk.

Csujkov tábornok már végigjárta a sebesülteket és most Petrovics mellé telepszik.

— No, hogy érzed magad?

— Megjárja. Mintha most is meglenne a lábam. Odanézek — és nincs Az előbb is azt álmodtam, hogy jégen futok...

— Hát kórházba miért nem mentél?

— Mit csináljak ott? A lábamat ott sem ragasztják a helyére. Itt meg otthon vagyok. Az orvosok is ismerősok, hamarább meggyógyítanak.

— Hová sietsz?

— Haza.

— Miért? Hiszen otthon is feküdni fogsz egy ideig.

— Nem, tábornok elvtárs, nincs most idő pihenésre. Hiszen kolhozelnok voltam. Ha pedig nem választanak meg újra, akkor felcsapok csizmadiának, hiszen ahhoz is értek... Azt írják otthonról, rosszul állnak lábbeli dolgában. Hazamegyek — és egy hónap alatt az egész falut ellátom nemez-csizmával. Ehhez a mesterséghez nincs különösebb szükség lábra. De Ruszjanov rosszabbul járt: fejbe kólintotta a golyó, igen alattomos seb...

A hadseregparancsnok Ladizsenkóhoz lép:

— Hát te miért némultál meg, komszomolc? Egész éjtszaka hallgatták a harmonikádat — aztán hirtelen abbahagytad a játékot. Hallottad, hogy futyultek nektek?

Ladizsenko mosolyog. Le nem veszi szemét a főparancsnokról. Odébb húzza a kötést a szájáról. A golyó mindkét orcáját átfúrta, kiverte a fogait.

— Nem tudtam játszani: kijött a levegő a lyukakon — magyarázza Ladizsenko és arcára mutat.

— Milyen az ellátás?

— Megjárja, nem éhezunk — feleli Ruszjanov.

— Jobban kell táplálni őket — hagyja meg a főparancsnok Tamara Ivanovnának.

— Fejedelmi ellátást kapnak.

— Fejedelmit?

— Bizony. Az egész ezred eteti őket: csibehússal, galambpecsenyével.

— Honnan szereztek ilyesmit?

— Magunk sem tudjuk. A fiúk hozzák — magyarázza Csebotar.

— Ilyen erős a mi barátságunk, főparancsnok elvtárs — mondja Kocsetkov és felkel: fekve nehéz beszélnie.

— A barátságtok? Akkor miért tartott olyan sokáig, amíg a barátaitok kiszabadítottak titeket? — kérdi Vaszilij Ivanovics.

— Nem kiszabadítani kellett minket, hanem megerősíteni.

— Helyes. — Csujkov Kocsetkovhoz megy, óvatosan leül az ágya szélére. — Jól van, no! Hallgatlak.

Kocsetkov szűkszavúan, de őszintén beszél. Mindenekelőtt azokat a hiányosságokat tárja fel, amelyek akadályozták, hogy gyorsan áttörjünk a csatornákon.

— Bizony... Derék legény vagy... Igaz — helyesel Vaszilij Ivanovics.

— A Kremlben mindent átgondoltak, és milyen pompásan sikerült! Kettős gyűrűbe szorítottuk Berlint. A három front óramű pontosságával működött és az ellenség minden kivezető útját elzárta. De ha nálunk is mindenki alaposan átgondolta volna feladatát, még jobban sikerült volna... Sztálin elvtárs bizonyára vendégül látja majd önt, Berlin bevételéért. Hát amikor a Kremlben lesz, tábornok elvtárs, mondja meg: bizony, Sztálin elvtárs, néhány századunkban megesett, hogy inkább a sültgalambot várták... Tanítson meg mindenkit arra, hogy annyira szívén viselje a közös ügyet, mint ő maga, Sztálin elvtárs...

A főparancsnok sokáig beszélget Kocsetkovval.

— De hiszen te valóságos stratéga vagy, Kocsetkov! Jól megmostad a fejemet, de dicsérlek érte: gárdista módjára beszéltél — mondja Csujkov búcsúzáskor és megcsókolja Kocsetkovot. — Ami pedig megbízásodat illeti, Kocsetkov, azt hiszem, Sztálin elvtárs ezt éppúgy tudja, mint mi ketten. Hiszen Sztálin elvtárs: a nép esze; ereje pedig: maga a nép.

A főparancsnok autójába ül. Magához szólítja Sejkint és engem is odahív.

— Hallottátok, hogyan gondolkodik egy közkatona? Ne csak támpontul szolgáljon ez nektek: valóságos emeltyű ez, amely megmozgatja az elméket... De hogy átérezzétek ezt, leghelyesebb taggyűlésre hívni össze az ezred kommunistáit. A jegyzőkönyvet pedig küldjétek el nekem. Ne féljetek a bírálattól, segítségünkre szolgál.

A vasbeton óvóhely terme zsúfolásig megtelt. Jevdokimov megnyitja az ezred első háborúutáni taggyűlését. Százhetven kommu-

nista felállással adja meg a tiszteletet az elesett hősök emlékének. Elsőnek Hljusztyin, Burba, Szicsev, Szmirnov nevét említik.

A beszámolót Sejkin tartja. Röviden, világosan összefoglalja a berlini harcok eredményeit.

Utána felszólalások következnek. A kommunisták egymás után lépnek az emelvényre. Többnyire hőstettekről, sikerekről beszélnek.

— Bírálatot, elvtársak, nem hallunk bírálatot! — szól közbe valaki.

Az első sorban a lábadozók és sebesültek ülnek, ki mankóval, ki kötésekkel borítva.

Kocsetkov felemeli a kezét.

— Szót kérek!

Nem tud felmenni az emelvényre, ezért engedélyt kér, hogy helyéről beszélhessen. A gyűlés hozzájárul. Kocsetkov a hallgatóság felé fordul, üresen fityegő zubbonyujját igazgatja, hosszasan nézi a falakat, a mennyezetet.

— Lám, milyen vastagok ezek a betonfalak. Ezt a mennyezetet bomba sem üti át. A fasiszták mégsem tartottak ki benne. Elfoglaltuk ezt az erődöt. Szóval nem a páncél és nem a vasbeton a lényeg. Szívemben érzem ezt, csak nem tudom jól kimondani. Rajtunk, embereken múlik. Ha majd hazatérünk — otthon öregbítenünk kell harci dicsőségünket. Mi, párttagok, azért gyűltünk most össze, hogy közösen megtanácskozzuk, miként rendezkedjünk be a békés életre....

Kocsetkov beszéde közben megérkezik Vagin tábornok. Alacsonytermetű asszony követi. Fejét régimódi kendő fedi, amely eltakarja arcát.

— Kit hozott magával a tábornok? — száll a suttogás a sorok között.

Kocsetkov tekintetével az elnökségig kíséri a belépőket, majd folytatni akarja beszédét. Petrovics azonban félbeszakítja.

— Várj csak, van egy javaslatom — mondja. — Elvtársak, válasszuk meg a hadosztályparancsnok elvtársat az elnökségbe!

Vagin tábornokot jól ismerik és szeretik. Súlyosan megsebesült az oderai átkelésnél és csak nemrég tért vissza hadosztályához. Petrovics javaslatát taps fogadja.

Széket hoznak Vaginnak. A tábornok azonban nem ül le, az asszonyt kínálja hellyel.

A terem elcsendesedik.

Az asszony kigombolja rövid, prémes kabátkáját és kicsiny borítékot húz elő blúzából. Minden szem kezére tapad. A nagy csendben papírzizegés hallatszik. A papírból piros könyvecske kerül elő: párttagsági könyv. Az asszony átnyújtja az elnökségnek.

Nagy izgalom fogja el a jelenlévőket.

Jevdokimov feláll és így szól:

— Elvtársak: hadosztályunkhoz érkezett hősünk anyja, Akszinya Pavlovna Hljusztyina, a SZK(b)P tagja.

Egymás után emelkednek föl a kommunisták. Állva, ünnepélyes csendben várjuk az anya szavát. Hljusztyina kétszer is felemeli, majd leereszti kezét; igyekszik leküzdeni elfogódottságát.

— Üljon le, uljón le, én majd állok — mondja a tábornoknak.

Úgy tetszik, az anyának ezek a szavai valamennyiünkhöz szólnak.

— Dehát mit hallgattok, elvtársak! — kiált fel Kocsetkov: fellendíti félkarját és mint a sebesült szárnyú madár, vállát verdesi.

A gyűlés hatalmas tapsviharral kíséri. A bunker vasbeton falai közt emberi érzések vihara tombol.

Az anya szemében könny csillog. A könnycseppek egymás után, szaporán gördülnek arcán. Akszinya Pavlovna Hljusztyina felemeli fejét és vállára dobja kendőjét.

— Nyugodjatok meg, gyermekeim! — fordul a kommunistákhoz.

Ismét tapsvihar tör ki.

— Éljen szülőanyánk, a Haza! — száll a kiáltás a terem mélyéről.

— Éljen a mi Sztálinunk! — válaszolja Akszinya Pavlovna az emelvényről.

— Hurrá! — harsogja a terem.

— Elvtársak, szeretett gyermekeim! — mondja Hljusztyina. — Engedjétek meg, hogy anyai bánatomról és örömömről szóljak hozzátok.

Az éljenzés elcsitul. Az asszony hangja elakad. Igyekszik nyugodtan beszélni.

— Nemcsak hozzátok jöttem vendégségbe. Nem. Fiamhoz is jöttem. Tudom, ő már nem él. Nem érte meg ezeket a napokat. Elvtársak! Drága fiaim! Ti mind az én fiaim fivérei vagytok. Csak a szemem sír: az ész és a szív most örvendezik. De oly dúsan patakzott a mi anyai könnyünk, hogy belé lehetett volna fojtani valamennyi fasisztát...

Megáll beszédében, elgondolkodik. Mélyet sóhajt. A teremben akkora a csend, hogy most még a leghátsó sorokban is hallani talán az anya szívverését.

Hljusztyina kezére pillant, felemeli fejét és folytatja. Arról beszél, hogy ő, idegen gyermekek egykori dajkája, a szovjet hatalom idején ismerte meg a fényt és a boldog életet. De jött a háború: a fasiszták hajléktalanná tették, elragadták férjét és fiát. Már-már úgy érezte, teljesen árván maradt, nem is gondolt arra,

hogy leküzdheti bánatát. De Pártunk segített neki. A háború idején belépett a Pártba és a többiekkel együtt harcolt a termésért.

— Ti elűztétek az ellenséget földünkről, mi asszonyok pedig gondoztuk a földet — mondja. — Nappal szántottam, ökörrel és tehénnel. Télen estétől hajnali kakasszóig meleg ujjasokat varrtunk számotokra. Sokszor összegyültünk és azon tanakodtunk, miként adhatunk még több kenyeret, ruhát, lábbelit a frontnak, hogy mindenetek meglegyen, melegen öltözködhessetek. Éjtszakákon át nem húnytuk le a szemünket, mivel tudtuk, hogy ti sem alusztok, hanem harcoltok a győzelemért... A munka vigasztalást nyujtott, megmelegedett a szívem... Egy kis árva fiút fogadtam magamhoz, Lenyának hívják. Most hét esztendős. Anyukának szólít. Nem, én nem vagyok árva, hiszen látom: szeretitek az én fiamat. Öröm rátok néznem. Érdemrendek és érmek díszítik melleteket. Kivívtátok a győzelmet. Drága árat fizettünk érte. De vajjon most már ölbe tehetjük a kezünket? Nem. Vigyázzatok gyermekeim, résen legyetek! A földbe vetett mag kikel... A jó vetésre pedig ügyelni kell, gyakran kell gyomlálni... Tiszta lélekkel térjetek haza, úgy ragyogjon a lelketek, mint az érdemrendek és érmek. Apák, anyák, nővérek, menyasszonyok várnak rátok. Sok fiatal lány serdült fel és rátok vár... Várnak földjeink, gyáraink. Fogadjátok meg igaz szavamat...

Az anya beszédét hol hangos éljenzés, hol mély sóhaj kíséri. Utolsó szavait állva hallgatják a kommunisták, mint a parancsot. Minden szem az anyára szegeződik. Hljusztyina lassan lemegy az emelvényről és Csebotar mellé áll, az első sorba.

Fel, fel, ti rabjai a földnek,
Fel, fel, te éhes proletár...

zeng ütemesen, ünnepélyesen a Párt himnusza. Csak most veszem észre, hogy az ajtóban és a nyitott szellőző-aknák előtt katonák szoronganak. Az egész ezred énekel.

...És nemzetközivé lesz
Holnapra a világ...

Ismét tapsvihar tör ki. Éljenzés, jelszavak szállnak. Éltetjük hősünk anyját, a győzelmet, a nagy Sztálint.

— Javaslom: Pjotr Hljusztyin nevét örökre írjuk be ezredünk pártszervezetének névsorába! — mondja Kocsetkov és hangja túlharsogja a zsivajt.

Magasra lendülnek a karok: egyhangúan elfogadják a javaslatot.

Május kilencedike van, a Győzelem Napja. Reggel óta borús az idő, de délre kiderül. A díszsortűz este kilenc órakor lesz. Ebből az alkalomból a berlini ezredek, Csujkov tábornok parancsára, a Reichstag előtt sorakoznak fel.

Lábunk előtt gipsz fejek, sisakok, kardok, pajzsok, gipsz karok és lábak hevernek: a Reichstag homlokzatát és előcsarnokát egykor díszítő lovagok és választófejedelmek szobrainak roncsai. A teuton kardhordó lovag bronzszobrát valaki ledöntötte talapzatáról és a szobor fejjel egy törmelék-halomba fúródott. Mellette fasiszta horogkereszt roncsai hevernek, a sast ábrázoló címer is összetört.

A téren, az opera és a Reichstag között, temérdek ember tolong. Szinte valamennyi ország képviselői megtalálhatók itt.

Az üzérek máris kereskednek. Nehéz megérteni, ki ad el, ki vesz. Néma piac: ujjakkal magyaráznak. Az amerikaiak és az angolok ruhaanyagot, konzerveket, csokoládét, szalonnát ajánlanak, a franciák kozmetikai cikkeiket.

Hátratett kézzel, fontoskodó képpel sétálnak fel-alá az amerikai hadsereg fehérsisakos rendfenntartó osztagainak katonái. Majdnem mindnek csíkos botja is van, amely a forgalomszabályozó botjához hasonlít. A Frigyes-szobor előtt három fehérsisakos megragad egy berlinit és az ökölvívás szabályai szerint püföli, veri, nem engedi elesni. Ugyan miért? Nyilván a fasisztákkal szemben erzett "gyűlöletüket" fitogtatják. De hol voltak és mit csináltak ezek a fehérsisakos legények, amikor mi a Volga partján, Sztálingradban kuzdottünk?

Kulon, egyesével járnak a négerek. Magastermetűek, akár Fitajev vagy Kocsetkov. Szintén egyenruhát viselnek. Ha orosszal találkoznak, rendszerint utat engednek és mosolyogva köszonnek. Az oroszok kivételével mindenki elfordul tőlük.

Egy hazainduló, elhurcolt orosz lány nagy üggyel-bajjal cipeli zsákját és bőröndjét. Meglátja egy néger: beugrik egy jeepbe és teljes gázzal odaszáguld. A bőröndöt a kocsiba teszi, helyet kínál a lánynak és az Anhalti pályaudvar felé indul.

Jevdokimov lép hozzám.

— Min töprengsz? — kérdezem.

— Elnézem ezt és emlékek jutnak eszembe... Kisfiam a háború kitörése előtt egy héttel kezdett mászni. Naphosszat négykézláb kúszott. Annyira örült az apróság, hogy megtanult mászni! Egyszer a feleségem felhúzta a csizmámat, a kicsi odamászott hozzá és apukának nevezte... Most meg azt írja a feleségem,

hogy a fiam az újságban látta egy tiszti csoport fényképét, rábökött és így szólt: „Ez az én apukám: hős".

— Szóval a fejedről ismert meg, nem a lábadról.

Jevdokimov nem felel. Jeep gördül a főtávíróhivatal földalatti bejárata előtt álló tiszti csoportunkhoz. Az egyenruhás amerikai pergőnyelvű tolmácsa útján megvételre ajánlja a kocsit.

— Vegyék meg. Olcsó — mondja a tolmács.

— De miért?

Az amerikai rágógumit majszol, bólogat. Tolmács útján magyarázza:

— A háború véget ért, és csak kevés pénzt tudtam összeszedni a háborúban. Eladom a jeepet — és lesz pénzem...

Önkénytelenül is Petrovics szavai jutnak eszembe, aki a háború után derekasan neki akar gyürkőzni a munkának.

Ezredünkhöz indulok, amely a díszsortűz kezdetére vár.

Az ágyúknál nagy tömeg verődött össze. Mindenki az előkészületeket figyeli. A légvédelmi tüzérek már lehúzzák a védőponyvát ágyúikról. Egy bátrabb német is előre furakodik katonáink közt. Valamit ért oroszul.

— Sokat, magasra lőni? — kérdi.

A légvédelmi tüzér odébb tuszkolja az ágyútól.

— Karasó, gut — hajtogatja a német és az egészségügyi szekér körül álló s ülő katonákhoz megy. Ez a szekér Ladizsenko csoportját hozta.

— De ostoba vagy, egyre csak a magad nótáját fújod — tréfálkozik Petrovics. A szekér bakján ül.

A német feléje fordul:

— Szép sortűz!

— Bizony, most sortüzet adunk le, de olyat, hogy az egész föld lássa. Érted? — magyarázza Petrovics. — Hogy minden városban tudják, milyen nap ez a mai. Hogy Londonban, Párizsban, New Yorkban...

— Amerikában nem látják: hiszen ott most alszanak — vág közbe Kocsetkov.

— Nem baj, akkor is meglátják. Az egyszerű emberek korábban kelnek, hogy hajnalban munkahelyükre érjenek, ők látják...

— Igen, lehet hogy igaz — adja be a derekát Kocsetkov.

Vezényszó harsan:

— Kezelőlegénység az ágyúkhoz!

Néhány perc van csak hátra a díszsortűz kezdetéig. Hljusztyin anyja a katonák körében ül. Támogatja Csebotart és figyelmesen hallgatja Ruszjanovot, aki Krusinyin szavába vágva, Golubejjel együtt a Reichstagért vívott ütközet utolsó óráit meséli. Polina Lopatyina a boldogságtól kipirultan ül köztük; Fitajevval együtt

tartja Burkov hadnagyot, aki a vállukon áll és mint a harkály, úgy vési a Reichstag érdes falába: „Szibériából jöttem ide. M. B. Sz."

Amikor eldördül az első sortűz, Polina és Misa egymás szemébe néz és mosolyog.

Sokáig, félelmetesen dörögnek a szovjet ágyúk. Tarka fények gyúlnak Berlin egén: győzelmunk szivárványa. A vakító fényárban mozdulatlanul áll a különböző országok és népek sokezernyi képviselője.

A téren megjelenik Csujkov gárda-vezérezredes. Egy szempillantás alatt tucatnyi kéz kapja fel és a magasba emeli.

— Elég, elég! Agyon ráztok! — mondja Csujkov tábornok, miközben a gárdisták feje fölé emelkedik.

A gárdisták azonban nem akarják abbahagyni. A hadseregparancsnok végre ismét a földre kerül. Katonái vállára támaszkodik, homlokát törölgeti és fáradt hangon mondja:

— Köszönöm nektek, katonáim, mindent köszönök!

Kocsetkov, Ladizsenko, Petrovics és Burkov nem vehetett részt a főparancsnok ünneplésében. Egyik mankóját, másik sapkáját hajítja a magasba, vagy a karját emeli fel és mindannyian lelkesen kiáltják:

— Újra! Újra!

Ismét a sztálingrádi csata utolsó napja jut eszembe.

1943. február 2-át írtuk. Hideg volt az idő. A Volga mentén foglyok hosszú sorai vonultak. Vaszilij Ivanovics Csujkov kiment a partra, hogy egy pillantást vessen erre a szokatlan menetre. De nem sokáig nézte a fogoly „hódítók" oszlopait. Más valami vonta magára figyelmét. A „Krasznaja Szloboda" teleppel szemközt nagy lék keletkezett a folyam jegén. A jég már nem tudta páncéljába szorítani a Volga vizét. Csujkov sokáig nézte a léket, amelyből erősen gomolygott a pára.

— A Volga meleget lehel — tehát hamar megindul a jégzajlás — mondta akkor Vaszilij Ivanovics.

Most fel szeretnék kiáltani: „Megtört a jég!" A Szovjet Hadsereg pozdorjává zúzta a fasizmust, amely bilincsbe verte Európa népeit. Megkezdődött az áradás és Európába beköszöntött az emberiség tavasza.

— Igen! — kiált Kocsetkov izgatottan, és félbeszakítja gondolataimat. — Amikor felfelé megy az ember, csak zihál, odafönt pedig elönti a veríték — de megkönnyebbül tőle...

Hozzám fordul:

— Nem így van, parancsnokhelyettes elvtárs? Most már könnyebben lélekzünk. Ha pedig könnyű a lélekzet, kitisztul a fej és

a kéz maga keres munkát. Nekem ugyan csak félkarom maradt, de ez is viszket, munkára vágyódik...

— Sorakozó! — harsan váratlanul a vezényszó.

Kocsetkov szokott mozdulattal csipójéhez szorítja kezét, kidülleszti mellét, jobbra veti a fejét. Majd észbe kap, kérdőn vállat von, mintha ezt kérdezné: „Hát én hová álljak most?" Észre sem veszi, hogy az oszlop élén áll.

A századok kiigazodnak, szabályos menetoszlopba fejlődnek és lélekzetvisszafojtva varják az újabb vezényszót.

— Ezred, in-dulj!

Rázendít a zenekar, megremeg az úttest. Az oszlop élén az ezred lobogói lengenek a szélben és valósággal beragyogják a teret: a gárdazászlón Lenin képe, a védnoki zászlón Sztalinné.

Sztálingrád-Berlin
1943—1945

Felelős szerkesztő Leszev Irén
Ellenőrző szerkesztő Hankó Mara
Műszaki felelős Siklós Béla
Felelős kiadó az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója

A kiadó minden jogot fenntart

Ez a kiadás 10 000 példányban készült a MNOSZ 5601/50 Á és 5602/50 Á szabványok szerint

Budapesti Szikra Nyomda V., Honvéd utca 10 — Felelős vezető Radnóti Károly